

ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMUŞLUK DURUMU

MELEK TUZCAK

HAZİRAN 2022

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

Yüksek Lisans

MİMARLIK

ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMUŞLUK DURUMU

MELEK TUZOCAK

HAZİRAN 2022

Tez Başlığı: **Ankara'daki Endüstri Mirasının Korunmuşluk Durumu**

Tezi Hazırlayan: **Melek TUZOCAK**

Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Ziya ESEN

Enstitü Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans derecesi elde etmek için gerekli koşulları sağladığımı onaylarım.

Doç. Dr. Gülsu ULUKAVAK HARPUTLUGİL
Anabilim Dalı Başkanı

Bu tez, tarafımdan incelenmiş olup Mimarlık Yüksek Lisans tezi olarak uygun bulunmuştur.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖNGE

Tez Danışmanı

Tez Savunma Tarihi: 30.06.2022

Tez Jüri Üyeleri:

Doç. Dr. Özlem SAĞIROĞLU DEMİRCİ	Gazi Üniv.	_____
Dr. Öğr. Üyesi Ayça ÖZMEN	Çankaya Üniv.	_____
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖNGE	Çankaya Üniv.	_____

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları alıntılıdığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Ad-Soyad : **Melek TUZOCAK**

İmza :

Tarih : **30/06/2022**

ÖZET

ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMUŞLUK DURUMU

TUZOCAK, Melek

Mimarlık Yüksek Lisans

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa ÖNGE

Haziran 2022, 238 sayfa

Cumhuriyet rejimi ile gündeme gelen ekonomik kalkınma planları neticesinde, Ankara'nın üstlendiği Başkent pozisyonundan kaynaklı, ulusun tamamına örnek olacak ve yol gösterecek bir endüstrileşme süreci geçirmesi hedeflenmiştir. Endüstrinin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermek, sanayi yapıları ile örnek olmak için Başkentte önemli adımlar atılmıştır. Ülkece kalkınmaya; genel olarak tarım, ulaşım, altyapı ve sanayileşme kavramlarının yardımı ile varılacağı düşünülürken bu süreçte yapılan birçok endüstri yapısı ve tesisi dönemin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtmaya sebebiyle korunması gerekli kültür mirası olarak ele alınmalıdır. Sanayi topluluklarının hafızasında endüstriyel gelişmelerin canlı kanıtı olarak yer edinen endüstri yapıları toplumların sanayi gelişmelerinin izlerini yani o dönemin sosyal ve kültür unsurlarını barındırdığı için bu yapıların varlığının tehdit altında olması bu unsurların sürekliliğinin de tehdit altında olması anlamına gelmektedir. Bu çalışmada Ankara'da endüstri mirası kapsamında incelenebilecek yapıların ne derece korunabildiği ya da korunamadığı ortaya koyulmak istenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Endüstri Mirası, Yeniden İşlevlendirme, Ankara, Koruma

ABSTRACT

Conservation Status of Industrial Heritage in Ankara

TUZOCAK, Melek

Master of Science in Architecture

Supervisor: Assist Prof Dr. Mustafa ÖNGE

June 2022, 238 pages

Owing to its position as the capital city of the country, and to be an example to the rest of the country, Ankara was the goal of an industrialization process that came to limelight with the Republic Regime. To show that industrialization has a key role in economical development, and to exemplify this to the rest of the country, big advances towards industrialization has been conducted. The authority at the time believed that the development of the whole country was possible via agriculture, transportation, infrastructure. During this effort, a multitude of industrial facilities were built. As these facilities demonstrate the physical, social, cultural, and economical structure of the time, they should be designated as cultural heritage they should be preserved. Because these buildings are living evidence of industrial development of communities and has marks of contemporary social and cultural elements of the time, endangerment of them, represents a threat to the continuity of culture. In this thesis, we present whether these industrial heritage buildings have been preserved or not.

Keywords: Industrial Heritage, Refunctioning, Ankara, Conservation

TEŞEKKÜR

Çalışmam süresince bana her daim zaman ayıran; kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile yol gösteren ve tezimin şekillenmesini sağlayan danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Önge'ye çok teşekkür ederim.

Tez konusu kapsamında kalan yapıların dosyalarında inceleme yapmama ve tezimde kullanmama izin veren Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'ne, AOÇ Şarap Fabrikası ile ilgili çizimlere ve bilgilere ulaşmamı sağlayan Mimor Mimarlık kurucu ortaklarından Ahu Yağcı'ya, AOÇ Süt Fabrikası'nın çizimlerine ulaşmamı sağlayan Tarma Mimarlık kurucu ortaklarından Umut İnci'ye, Polatlı Silosu'nun çizimlerini ve fotoğraflarını benimle paylaşan Soydemir Mimarlık kurucusu Faruk Soydemir'e, Demiryolu Hangarları'nın çizimlerine ve bilgilerine ulaşmamı sağlayan Uygur Mimarlık kurucu ortaklarından Semra Uygur'a, Ankara Silah Fabrikası'nın çizimlerine ve bilgilerine ulaşmamı sağlayan A.D. Yapı Restorasyon Mimarlık kurucu ortaklarından Derya Gürer'e, AOÇ Bira Fabrikası Hamamı'nın çizimlerine ulaşmamı sağlayan KU Mimarlık kurucusu Kenan Uğurlu'ya ve Duo Tasarım, Mimarlık Atölyesi kurucu ortaklarından Melih Akca'ya ve çalışmasından faydalandığım sevgili Ece Küreli'ye katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Sadece bu çalışmada değil hayatımın her döneminde yanımda olan, beni her daim destekleyen, bulunduğum konuma gelmemi sağlayan şu an hayatta olmasa da varlığını her zaman hissettiğim canım babam İlyas Takmaz'a ve bir teşekkürün asla yeterli gelmeyeceği canım annem Mesude Takmaz'a, hayatta her zaman iyi ki dediğim abim Doç. Dr. Taha Takmaz'a ve kardeşim Melike Takmaz'a teşekkür ederim.

Hayat enerjim, neşe kaynağım canım oğlum Arca Tuzocak'a göstermiş olduğu sabrı için; gece gündüz çalışmamın her anına tanık olan canım eşim Ünal Tuzocak'a, beni motive ettiği, destek olduğu ve her daim yardımcı olduğu için sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZDE İNTİHAL OLMADIĞINA DAİR BEYAN SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xviii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
BÖLÜM I.....	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Tez Çalışmasının Önemi	1
1.2. Tez Çalışmasının Kapsamı.....	2
1.3. Tez Çalışmasının Amacı ve Yöntemi	3
BÖLÜM II	5
2. ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMI VE YAKLAŞIMLAR.....	5
2.1. Endüstri Devrimi.....	5
2.2. Endüstri Mirası Kavramı.....	8
2.3. Endüstri Mirasının Korunmasına İlişkin Kurum, Kuruluş ve Örgütler	9
2.4. Türkiye’de Endüstri Mirasına Yönelik Koruma Politikaları/Uygulamalar	11
2.4.1. Koruma Politikaları	11
2.4.2. Uygulamalar	14
2.5. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri ve Koruma Yöntemleri	16
2.5.1. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri.....	16
2.5.2. Endüstri Mirasını Koruma Yöntemleri.....	19
BÖLÜM III.....	21
3. SANAYİNİN GELİŞİM SÜRECİ.....	21
3.1. Cumhuriyetten Önce Ankara’da Sanayi Gelişimi.....	21

3.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Sanayi Gelişimi.....	23
3.2.1. Ülke Sanayisi Gelişim Süreci.....	23
3.2.2. Ankara'nın Endüstri Bölgesinin Planlanması ve Sanayi Gelişim Süreci	25
3.2.2.1. Ankara'nın Endüstri Bölgesinin Planlanması.....	25
3.2.2.2. Ankara'nın Sanayi Gelişim Süreci	28
BÖLÜM IV	32
4. ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASI.....	32
4.1. Gıda Sanayii	32
4.1.1. Atatürk Orman Çiftliği	32
4.1.1.1. Bira Fabrikası.....	35
4.1.1.2. Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları	40
4.1.1.3. Bira Fabrikası Hamamı	43
4.1.1.4. Bira Fabrikası Lokantası	47
4.1.1.5. Şarap Fabrikası	48
4.1.1.6. Gazi Tren İstasyonu Binası.....	53
4.1.1.7. Süt Fabrikası	57
4.1.2. Şeker Fabrikası Yerleşkesi	62
4.1.2.1. Şeker Fabrikası Ana Binası.....	65
4.1.2.2. Yönetim Binası	66
4.1.2.3. Makina Fabrikası	67
4.1.2.4. Tohum İşleme Fabrikası	68
4.1.2.5. Sinema ve Lokanta Yapısı	69
4.1.2.6. Lojmanlar	70
4.1.2.7. Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası.....	70
4.1.2.8. Şeker Araştırma Enstitüsü	71
4.1.3. Un Fabrikaları.....	73
4.1.3.1. Ankara Un Ekmek Fabrikası.....	74
4.1.3.2. Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası	75
4.1.4. Kavaklıdere Şaraphanesi	76
4.1.5. İnhisarlar İmlahanesi	79
4.2. Silolar	81
4.2.1. Bira Fabrikası Silosu (Çiftlik Silosu)	82
4.2.2. Sincan Silosu	84

4.2.3. Ankara Merkez Silosu	85
4.2.4. Polatlı Silosu.....	87
4.2.5. Güvercinlik Silosu	92
4.3. Su Taşıma/Depolama	93
4.3.1. Bedesten Su Deposu	95
4.3.2. Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu.....	99
4.3.3. Çubuk Barajı.....	102
4.3.3.1. Çubuk Barajı Gazinosu.....	105
4.3.3.2. Atatürk Evi.....	108
4.3.4. Su Süzgeci Filtre İstasyonu	110
4.4. Savunma Sanayii	113
4.4.1. Ankara Silah Fabrikası	113
4.4.2. Etimesgut Uçak Fabrikası	123
4.4.3. Ankara Uçak Motoru Fabrikası.....	127
4.4.4. Ankara Rüzgar Tüneli	132
4.4.5. Ankara Fişek Fabrikası.....	135
4.4.6. Gazi Fişek Fabrikası.....	138
4.4.7. Gaz Maskesi Fabrikası	140
4.4.8. Kayaş Kapsül Fabrikası.....	143
4.5. Enerji Üretim/Dağıtım	144
4.5.1. Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası.....	144
4.5.2. Güvercinlik Havagazı Fabrikası	150
4.6. Diğer Endüstri Kolları.....	152
4.6.1. EGO Hangarları.....	152
4.6.2. Demiryolu Hangarları/Cer Atölyeleri	155
4.6.3. Yüniş Mensucat Fabrikası	160
4.6.4. Ankara Çimento Fabrikası.....	163
BÖLÜM V.....	167
5. ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMUŞLUK DURUMU ANALİZİ	167
BÖLÜM VI	174
6. DEĞERLENDİRME	174
BÖLÜM VII.....	189
7. SONUÇ	189

KAYNAKÇA	194
EKLER.....	215

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: James Watt'ın Buhar Makinesi	6
Şekil 2: Sütlüce Mezbahası	15
Şekil 3: Haliç Kongre Merkezi	15
Şekil 4: Tiftik Borsası	21
Şekil 5: 1717 Yılı Ankara Gravürü	22
Şekil 6: 1924-1925 Yılı Lörcher Planı	26
Şekil 7: 1928 Yılı Jansen Planı	27
Şekil 8: 1932 Yılı Jansen Planı	27
Şekil 9: Mustafa Kemal Atatürk Çiftlik Arazisinde	32
Şekil 10: AOÇ Bira Fabrikası Konumu	35
Şekil 11: AOÇ Bira Fabrikası Eski Fotoğrafları	36
Şekil 12: AOÇ Bira Fabrikası Vaziyet Planı	37
Şekil 13: AOÇ Bira Fabrikası İç Avlu Görünüş	37
Şekil 14: AOÇ Bira Fabrikası Genel Görünüş	37
Şekil 15: 2014 Yılı AOÇ Bira Fabrikasının Kullanım Durumu	38
Şekil 16: AOÇ Bira Fabrikası Zemin Kat Planı	39
Şekil 17: AOÇ Bira Fabrikası Ön Cephe ve Avlu Cephesi	39
Şekil 18: AOÇ Bira Fabrikası Cephe Çizimleri	39
Şekil 19: AOÇ Bira Fabrikası Özgün Donanımları	40
Şekil 20: AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları Konumu	40
Şekil 21: AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları ve Çizimleri	41
Şekil 22: AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları Genel Görünüş	41
Şekil 23: AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları 2013 Yılı	42
Şekil 24: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Konumu	43
Şekil 25: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Egli'nin 1937 Yılı Çizimleri	44
Şekil 26: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Genel Görünüş	44
Şekil 27: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Restorasyon Çizimleri	45
Şekil 28: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Restorasyon Sonrası Görünüş	45

Şekil 29: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Restorasyon Çizimleri	46
Şekil 30: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Restorasyon Görselleri	46
Şekil 31: AOÇ Bira Fabrikası Lokantası Konumu	47
Şekil 32: AOÇ Bira Fabrikası Lokantası Çizimleri	47
Şekil 33: AOÇ Bira Fabrikası Lokantası Eski Hali	47
Şekil 34: AOÇ Şarap Fabrikası Konumu	48
Şekil 35: Gazi Çiftliği İnek Ahırını	48
Şekil 36: Gazi Çiftliği Süthane ve İnek Ahırını	49
Şekil 37: AOÇ Şarap Fabrikası I. Dönem Restitüsyon Değişiklik Tespitleri	50
Şekil 38: AOÇ Şarap Fabrikası Cepheleer	50
Şekil 39: AOÇ Şarap Fabrikası Kuzey Cephe-İç Mekân Görünüşü	51
Şekil 40: AOÇ Şarap Fabrikası Doğu Cephesi	51
Şekil 41: AOÇ Şarap Fabrikası İç Mekân Eski ve Yeni Hali	52
Şekil 42: AOÇ Şarap Fabrikası Restitüsyon Dönemleme Gösterimi	52
Şekil 43: AOÇ Şarap Fabrikası Günümüzde	53
Şekil 44: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası Konumu	53
Şekil 45: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası	54
Şekil 46: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası Çizimleri	54
Şekil 47: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası Restorasyon Çizimleri	56
Şekil 48: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Bahçe Düzenlemesi	56
Şekil 49: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Günümüzde	57
Şekil 50: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Konumu	57
Şekil 51: Gazi Çiftliği Süt İmalathanesi	58
Şekil 52: AOÇ Süt Fabrikası Birimleri	59
Şekil 53: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı	60
Şekil 54: AOÇ Süt Fabrikası Birimleri	60
Şekil 55: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Çizimleri	61
Şekil 56: AOÇ Süt Fabrikası İçin Önerilen Alan	61
Şekil 57: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Günümüzde	62
Şekil 58: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Konumu	62
Şekil 59: Şeker Fabrikası Yerleşkesinin Vaziyet Planı	63
Şekil 60: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Ana Bina	65
Şekil 61: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Yönetim Binası	66
Şekil 62: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Makina Fabrikası	67

Şekil 63: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Tohum İşleme Fabrikası	69
Şekil 64: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Sinema ve Lokanta Yapısı	70
Şekil 65: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lojman Tipleri	70
Şekil 66: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası	71
Şekil 67: Şeker Araştırma Enstitüsü Çizimleri	72
Şekil 68: Şeker Araştırma Enstitüsü Yapıldığı Yıllar	72
Şekil 69: Şeker Araştırma Enstitüsü Günümüzde	73
Şekil 70: Jansen Çizimlerinde Ankara Un ve Ekmek Fabrikası	74
Şekil 71: Ankara Un ve Ekmek Fabrikası	74
Şekil 72: Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası Konumu 1964 Yılı	75
Şekil 73: Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası 1991 Yılı	75
Şekil 74: Fabrikalardan Görüntü	76
Şekil 75: Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası	76
Şekil 76: Kavaklıdere Şaraphanesi'nin Bulunduğu Konum 1964 Yılı	76
Şekil 77: Çankaya-Kavaklıdere Haritası	77
Şekil 78: Kavaklıdere Şaraphanesi Genel Görünüşler	78
Şekil 79: Kavaklıdere Şaraphanesi Birimlerinin Özgün Donanımları	78
Şekil 80: İnhisarlar İmlahanesi'nin Bulunduğu Parselin Konumu 1964 Yılı.....	79
Şekil 81: İnhisarlar İmlahanesi Çizimleri	80
Şekil 82: AOÇ Bira Fabrikası Silosu Konumu	82
Şekil 83: AOÇ Bira Fabrikası Silosu Görselleri ve Çizimleri	83
Şekil 84: AOÇ Bira Fabrikası Silosu	84
Şekil 85: Sincan Silosunun Bulunduğu Parselin Konumu	84
Şekil 86: Sincan Silosu	84
Şekil 87: Ankara Merkez Silosunun Bulunduğu Parsel 1964 Yılı	85
Şekil 88: Ankara Merkez Silosunun Çizimleri	86
Şekil 89: Ankara Merkez Silosu	86
Şekil 90: Polatlı Silosunun Konumu	87
Şekil 91: Polatlı Silosu	88
Şekil 92: Polatlı Silosu Rölöve Çizimleri	89
Şekil 93: Polatlı Silosu Restorasyon Çalışması Öncesi	89
Şekil 94: Polatlı Silosu Restorasyon Çizimleri	90
Şekil 95: Polatlı Silosu Restorasyon Aşaması	90
Şekil 96: Polatlı Silosu Restorasyon Aşaması	91

Şekil 97: Polatlı Silosu Güncel Hali	91
Şekil 98: Güvercinlik Silosunun Konumu	92
Şekil 99: Güvercinlik Silosu	92
Şekil 100: Güvercinlik Silosu Çizimleri	93
Şekil 101: Kosunlar Kaptajı Yapımı 1928 Yılı	94
Şekil 102: Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Konumu	95
Şekil 103: Bedesten Su Deposu Yapısı Çizimleri	96
Şekil 104: Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Vaziyet Planı	96
Şekil 105: Bedesten Su Deposu Yapısı Giriş Cephesi	96
Şekil 106: Bedesten Su Deposu Yapısı	97
Şekil 107: Bedesten Pompa İstasyonu Yapısı	97
Şekil 108: Bedesten Pompa İstasyonu Yapısı ve Sahip Olduğu Özgün Teçhizatlar	98
Şekil 109: Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu Konumu	99
Şekil 110: Kavaklıdere Pompa İstasyonu İnşaatı, 1927 Yılı	99
Şekil 111: Kavaklıdere Pompa İstasyonu Montajı, 1927 Yılı	100
Şekil 112: Kavaklıdere Su Deposu Çizimleri	100
Şekil 113: Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu 1928 Yılı	101
Şekil 114: Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu 1990 Yılı	101
Şekil 115: Çubuk Barajı Yerleşkesi Konumu	102
Şekil 116: Çubuk Barajı Genel Görünüş	103
Şekil 117: Çubuk Barajı, Baraj Kapısı	104
Şekil 118: Çubuk Barajı Gazinosu Çizimleri	106
Şekil 119: Çubuk Barajı Gazinosu	107
Şekil 120: Çubuk Barajı Gazinosu, 2012 Yılı	107
Şekil 121: Çubuk Barajı Gazinosu 2012 ve 2016 Yılları	108
Şekil 122: Çubuk Barajı Atatürk Evi	109
Şekil 123: Çubuk Barajı Atatürk Evi, 2012	109
Şekil 124: Çubuk Barajı Atatürk Evi, 2020	110
Şekil 125: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Konumu	110
Şekil 126: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı	111
Şekil 127: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı	112
Şekil 128: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı Vaziyet Planı	112
Şekil 129: Ankara Silah Fabrikası Konumu	113
Şekil 130: Süvari Kışlası İnşası	114

Şekil 131: Fabrikada Silah Yapım Görselleri	115
Şekil 132: Ankara Silah Fabrikası Yapılar ve Vaziyet Planı	117
Şekil 133: Ankara Silah Fabrikası Restorasyon Öncesi	117
Şekil 134: Ankara Silah Fabrikası Cephe Çizimi	118
Şekil 135: Ankara Silah Fabrikası Rölöve Çizimleri	118
Şekil 136: Ankara Silah Fabrikası I. Dönem Restitüsyon Çizimleri.....	119
Şekil 137: Ankara Silah Fabrikası II. Dönem Restitüsyon Çizimleri	120
Şekil 138: Ankara Silah Fabrikası Restorasyon Çizimleri	121
Şekil 139: Ankara Silah Fabrikası Restorasyon Vaziyet Planı-Ön Cephe	121
Şekil 140: Ankara Silah Fabrikası Raspa Öncesi ve Sonrası	122
Şekil 141: Ankara Silah Fabrikası Günümüzde	122
Şekil 142: Etimesgut Uçak Fabrikası Konumu	123
Şekil 143: Etimesgut Uçak Fabrikası	124
Şekil 144: Etimesgut Uçak Fabrikası	124
Şekil 145: Etimesgut Uçak Fabrikası 1942 Yılı	125
Şekil 146: Etimesgut Uçak Fabrikası 2021 Yılı	125
Şekil 147: Etimesgut Uçak Fabrikası Yerleşkesi Günümüz	126
Şekil 148: Ankara Uçak Motoru Fabrikası Konumu	127
Şekil 149: Ankara Uçak Motoru Fabrikası 1948 Yılı	127
Şekil 150: Ankara Uçak Motoru Fabrikası 1979 Yılı	128
Şekil 151: Ankara Uçak Motoru Fabrikası Birimleri	129
Şekil 152: Ankara Uçak Motoru Fabrikası	130
Şekil 153: Fabrikanın 1954/1962 ve 2003 Yılı Yerleşim Planı	131
Şekil 154: Ankara Uçak Motoru Fabrikası İdari Taş Yapı	131
Şekil 155: Ankara Rüzgar Tüneli (ART) Konumu	132
Şekil 156: Ankara Rüzgar Tüneli Bölümleri (ART)	133
Şekil 157: Ankara Rüzgar Tüneli (ART)	133
Şekil 158: Ankara Rüzgar Tüneli (ART) İç Mekan	134
Şekil 159: Ankara Fişek Fabrikası Konumu	135
Şekil 160: Ankara Fişek Fabrikası Yapıları	137
Şekil 161: Gazi Fişek Fabrikası Yerleşkesi Konumu	138
Şekil 162: Gazi Fişek Fabrikası Yerleşkesi Vaziyet Planı	138
Şekil 163: Gazi Fişek Fabrikası	139
Şekil 164: Gaz Maskesi Fabrikası Konumu	140

Şekil 165: Gaz Maskesi Fabrikası	140
Şekil 166: Gaz Maskesi Fabrikası Yerleşkesi Günümüz	142
Şekil 167: Kayaş Kapsül Fabrikası Konumu	143
Şekil 168: Kayaş Kapsül Fabrikası	143
Şekil 169: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Konumu 1964 Yılı ...	144
Şekil 170: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası	145
Şekil 171: Yerleşim Planı ve Kullanım Durumu	147
Şekil 172: Parsel Sınırı ve Koruma Alanı Sınırı.....	149
Şekil 173: Güvercinlik Havagazı Fabrikası Konumu.....	150
Şekil 174: Güvercinlik Havagazı Fabrikası Birimleri	151
Şekil 175: EGO Hangarları Parseli Konumu 1964 Yılı	152
Şekil 176: Yıkılmadan Önce EGO Hangarları Parseli	152
Şekil 177: EGO Hangarları Yerleşim Hattı	153
Şekil 178: EGO Hangarları	153
Şekil 179: EGO Hangarları Çizim	154
Şekil 180: Demiryolu Hangarları Konumu	155
Şekil 181: Demiryolu Hangarları Konumu 1964 Yılı	155
Şekil 182: Demiryolu Hangarları Rölöve Çizimleri	156
Şekil 183: Demiryolu Hangarları Restorasyon Projesi	158
Şekil 184: Demiryolu Hangarları Restorasyon Öncesi ve Sonrası	159
Şekil 185: Demiryolu Hangarları Restorasyon Öncesi ve Sonrası	159
Şekil 186: Yüniş Mensucat Fabrikası	160
Şekil 187: Yüniş Mensucat Fabrikası Gazete Küpürleri	161
Şekil 188: Yüniş Mensucat Fabrikası	162
Şekil 189: Ankara Çimento Fabrikası Konumu	163
Şekil 190: Ankara Çimento Fabrikası	163
Şekil 191: Ankara Çimento Fabrikası	165
Şekil 192: Ankara Çimento Fabrikası Yerleşkesi Vaziyet Planı.....	165
Şekil 193: Ankara Çimento Fabrikası	166
Şekil 194: 1950 Yılına Kadar İnşa Edilmiş Yapılar	168
Şekil 195: 1950-2022 Yılı Polatlı Haritası	169
Şekil 196: 1980 Yılında Yapıların Durumu	169
Şekil 197: 2022 Yılı İtibariyle Yapıların Durumu.....	169
Şekil 198: Yapıların Mevcut Durum Grafiği.....	171

Şekil 199: Yapıların Tescil Durumu Grafiği	171
Şekil 200: Yapıların Yeniden İşlevlendirilme Grafiği	172
Şekil 201: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası	177
Şekil 202: AOÇ Hamamı	178
Şekil 203: AOÇ Silosu	178
Şekil 204: Çubuk Barajı Gazinosu	178
Şekil 205: Günümüzde Ego Hangarları Parselinin Kullanımı	179
Şekil 206: Demiryolu Hangarları	180
Şekil 207: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Yol Cephesi	183
Şekil 208: Polatlı Silosu Restorasyon Öncesi ve Sonrası	184
Şekil 209: Özelleştirme Sürecinde Virginia'ya Taşınan İmbikler	185

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: 1950’li Yıllarda Bulunan Fabrikalar	30
Tablo 2: Ankara’daki Sanayi İşletmelerinin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı	31
Tablo 3: Ankara’da Bulunan Endüstri Mirası Yapılarına İlişkin Analiz	167
Tablo 4: Ankara’daki Endüstri Mirası Yapılarının Tescil Tarihleri ve Koruma Grupları	170
Tablo 5: Ankara’daki Endüstri Mirasını Oluşturan Yapıların Koruma Tercihleri..	182

KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar

- DOCOMOMO : Documentation and Conservation of the Modern Movement
- UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
- ICOMOS : International Council on Monuments and Sites
- TICCIH : The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage
- TMMOB : Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
- EGO : Elektrik Gaz Otobüs Genel Müdürlüğü
- ASKİ : Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü
- AOÇ : Atatürk Orman Çiftliği
- A.K.V.K.B.K.M.A. : Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü Arşivi
- A.K.T.V.K.K. : Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
- A.1.N.K.V.K.B.K. : Ankara 1 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
- A.K.V.K.B.K. : Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu

“Her Fabrika Bir Kaledir”
Mustafa Kemal ATATÜRK

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Ülkelerin ekonomik durumları ve teknolojik gelişmeleri üzerinde olduğu kadar kentlerdeki fiziksel, sosyal yapının değişmesine de neden olan sanayi devrimi, yeni üretim alanlarının ve bunlara bağlı olarak da yeni komplekslerin kurulmasında etkili olmuştur. Şehrin içerisinde kurulan bu sanayi bölgelerindeki tesislerin zamanla ucuz hammadde ve insan gücüne olan ihtiyaçtan kaynaklı yer değiştirmesi ile bu bölgelerdeki tesisler günün teknolojik gelişmelerinden uzakta kalarak işlevsiz kalmışlardır.

Bu çalışma kapsamında Ankara’da tarihsel sürece olan tanıklıkları, içlerinde barındırdıkları özgün makine ve tesisatları; mimari, sanatsal ve pek çok değeri ile toplumların belleğinde yer edinmiş olan ve endüstri mirası olarak isimlendirilen yapılar anlatılarak korunmasına/korunamamasına etki eden faktörler yorumlanmıştır.

1.1. Tez Çalışmasının Önemi

18. yüzyıl ortalarında İngiltere’de başlayarak önce Avrupa’yı daha sonra da tüm dünyayı etkileyen Endüstri Devrimi Osmanlı İmparatorluğu’nda sınırlı bir alanda etkisini göstermiştir. 1892 yılında Ankara’ya demiryolunun gelerek İstanbul ile bağlantının kurulması kentte önemli mekânsal ve faaliyetler değişikliğine sebep olmuş ve endüstri tesisleri kurulmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesiyle beraber gündeme gelen ekonomik kalkınma planları doğrultusunda örnek teşkil etmesi için başkentte sanayileşme sürecine ilişkin önemli gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan bu değişimler ve gelişmeler endüstri yapılarının oluşmasını sağlamıştır. Zaman içerisinde sahip olduğu Başkent pozisyonundan da kaynaklı olarak yoğun göç almaya başlayan şehirde artan sosyal ve ekonomik sorunlarla beraber plansız ve çarpık kentleşme içerisinde dönemin gereksinimlerini karşılayamayarak işlevsiz kalan endüstri yapıları da sıkışmıştır. Çağın ihtiyaçlarına cevap veremez hale gelen bu yapıların büyük kısmı işlevlerini kaybederek âtıl olarak nitelendirilmiş ve yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Sanayi topluluklarının hafızasında endüstriyel gelişmelerin canlı kanıtı olarak yer edinen endüstri yapıları toplumların sanayi gelişimlerinin izlerini yani o dönemin sosyal ve kültür unsurlarını barındırdığı için bu yapıların varlığının tehdit altında olması bu unsurların sürekliliğinin de tehdit altında olması anlamına gelmektedir.

Endüstri yapılarının dönemin fiziksel, sosyal, kültürel, tarihi ve ekonomik yapısını yansıtması sebebiyle korunması gerekli kültür mirası olarak ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada devam eden bu sürece dair bilgi ve belgeler toplanarak, diğer tezlerin ve ilgili kitapların ışığında Ankara'daki endüstri mirasının sınırlı envanter çalışması yapılmış (Bkz. Ek-1), yapıların korunmuşluk durumunu etkileyen faktörlerin önemi ve etkileri üzerinde durulmuştur (Bkz. Bölüm 5 ve 6).

1.2. Tez Çalışmasının Kapsamı

Nizhny Tagil Endüstri Mirası Tüzüğü'ne göre endüstri mirası; *“Sosyal, mimari veya bilimsel endüstriyel kültür kalıntılarında oluşur. Bu kalıntılar binalar ve makineler, atölyeler, değirmenler ve fabrikalar, maden yatakları, işletme ve arıtma yerleri, depolar ve kilerler, başka bir yere de aktarılıp kullanılabilen enerji üretilen yerler, ulaşım hatları ve bütün altyapıları, endüstri ile ilişkili sosyal aktiviteler için kullanılan ev, ibadethane ya da eğitim gibi yerler”*dir. (Url-1).

UNESCO'nun Dünya Miras Listesi'nde endüstri mirası; *“Son 30 yılda önem kazanan yeni bir disiplin olan endüstri arkeolojisi mirası sadece fabrika ve imalathanelerden oluşmamakta, aynı zamanda kanallar, demiryolları, köprüler, ulaşım araçları, güç kaynakları ve işletme yerleşimleri gibi yeni teknolojilerle üretilen sosyal ve teknolojik başarıları da kapsamaktadır.”* olarak tanımlanmıştır (Madran ve Kılınç 2007: 146).

28 Kasım 2011'de ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle oluşturulan Dublin İlkeleri'nde endüstri mirası; *“sitler, yapılar, kompleksler, alanlar ve peyzajlar yanında, onlarla ilgili makineler, eski veya devam eden sanayi süreçleri, hammadelerin çıkarılması, ürüne dönüştürülmesi ve ilgili enerji ve taşıma altyapıları hakkında veri sağlayan nesnelere veya belgelerden oluşmaktadır. Eski veya yeni, sanayi süreçleri üretmek ve ürünleri daha geniş pazarlara dağıtmak için hammadde sağlayan doğal kaynaklara, enerji ve taşıma ağlarına bağlı olduklarından, endüstri mirası kültürel ve doğal çevre arasındaki derin bağı yansıtır. Hem taşınır ve taşınmaz varlıkları kapsar, hem de teknik bilgiler, işin ve çalışanların organizasyonu, toplulukların yaşamını biçimlendiren ve toplumlara, genelde dünyaya büyük düzen*

değişikliklerine yol açan karmaşık sosyal ve kültürel mirasla ilişkili soyut boyutları bulunmaktadır.” tanımı bulunmaktadır (Url-2).

ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi 2013’te Endüstri Mirası; *“Endüstriyel üretim süreçlerinin içinde yer aldığı ve/veya endüstri devrimi teknolojisiyle üretilmiş yapılardır. Artık kullanım dışı kalmış yapılar, üretim donatıları, yapı aksamları ve yerleşimler ile içinde buldukları doğa ve kent peyzajları endüstri mirasını oluşturur.”* olarak tanımlanmıştır (Url-3).

Endüstri mirasına ilişkin yapılan bu tanımlar kapsamında kalan Ankara’daki endüstri mirası tespit edilerek bu çalışmada incelenmiş, bu mirasın korunmasına yönelik koruma politikaları ve uygulamalar irdelenmiştir. Ankara sanayisinin gelişim süreci araştırılmış, Ankara’daki endüstri yapısı/tesislerini ve günümüze ulaşan endüstri mirasının tez kapsamında sınırlı bir envanter çalışması yapılmıştır (Bkz. Ek-1). Bu yapılara ilişkin oluşturulan tabloda yapıların yapım yılı, konumu, ilk işlevi ile mevcut işlevi, mülkiyet durumu değişiklikleri, korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil durumu, mimarı ve sahip oldukları değerler tespit edilmiştir (Bkz. Ek-1). Bu tespitler doğrultusunda korunmalarına ya da korunamamalarına etki eden kriterlere ilişkin tartışmalar yapılandırılmıştır (Bkz. Bölüm 5 ve 6).

1.3. Tez Çalışmasının Amacı ve Yöntemi

Bu araştırma ile Ankara’da endüstri mirası kapsamında incelenebilecek yapıların ne derece korunabildiği ya da korunamadığı ortaya koyulmak istenmiştir. Endüstri mirasının korunmasına etki eden ve günümüzün mimari koruma anlayışını biçimlendiren unsurların etkileri doğrultusunda endüstri mirasının korunmasına yönelik tavsiyelerin geliştirilmesi de hedeflenmiştir. Yapılan belgeleme çalışması, haritalandırma (Bkz. Bölüm 5) ve oluşturulan tablo (Bkz. Ek-1) ile endüstri mirasının korunmasına etki eden faktörlerin incelenmesine olanak tanımıştır. Oluşturulan tabloda yıkılan yapılar kırmızı renk ile, ilk işlevi ile kullanılan yapılar mavi renk ile, yeniden işlevlendirilen yapılar sarı renk ile, işlevi tartışmalı bulunan yapılar turuncu renk ile, âtıl durumda olan yapılar ise mor renk ile ifade edilmiştir (Ankara Fişek Fabrikası ve Ankara Uçak Motoru Fabrikası kurulduğu dönemde ürettiği ürünleri günümüzde imal etmese de farklı endüstriyel ürünlerin üretimini sürdürerek fabrika işlevini devam ettirdiği için oluşturulacak tabloda ilk işlevi ile kullanılan yapılara dahil edilmiştir). Yapıların sahip olduğu değerlerin tespitinde ise Emre Madran ve Ayşem Kılınç’ın yayıma hazırladığı atölye çalışması olan “Korumada Yeni Tanımlar Yeni

Kavramlar Endüstri Mirası” ve ICOMOS 2013 Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde belirtilen değer tanımları baz alınmıştır. Endüstri mirasının korunmasına yönelik farkındalık yaratmakta bu çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

Çalışma kapsamında öncelikle Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü arşivinde tarama yapılmış; çalışma alanı ile ilgili seçilen örnekleri yerinde inceleme ve belgeleme yöntemleri kullanılmıştır. Kavramları ve kapsamaları tanımlamak için literatür taraması yapılmıştır. Örneklerin incelenmesinde internet kaynakları, kurum arşivleri ve çeşitli yayınlardan faydalanılmıştır.

BÖLÜM II

2. ENDÜSTRİ MİRASI KAVRAMI VE YAKLAŞIMLAR

2.1. Endüstri Devrimi

Endüstri sözcüğü Latince kökenli olup dilimize Fransızcadan geçmiştir. Endüstri kelimesinin yerine Türk Dil Kurumu'nda da belirtildiği gibi Arapça kökenli sanayi kelimesi de kullanılmaktadır. Sanayi kelimesi ham maddeleri işlemek, enerji kaynaklarını yaratmak için kullanılan yöntemlerin ve araçların bütünü olarak ifade edilmektedir (Url-4). İnsanların hayatlarını devam ettirebilmek için kendi emeğiyle nesnel ve fikirsel ürünler meydana getirmeye ihtiyaç duyarak yaşama araçlarını (alet) elde etmek isteme eylemi üretim olarak adlandırılmaktadır. İnsan homo sapiens (düşünen insan) olarak adlandırılmadan önce homo faber (alet yapan insan) olarak adlandırılan doğaya hâkim olarak onu dönüştürmek isteyen varlık olarak bilinmektedir. Buradan hareketle sanayinin insan ile yaşıt olduğu söylenebilmektedir. Doğal nesnelere insanın faydalanabileceği şekle dönüştürülmesi alet ile sağlanmaktadır. En ilkel dönemde taş malzeme kullanılarak yapılan aletlerden, avcılık ve hayvancılık aletlerine, tarım aletlerinden, zanaatların oluşması ve farklılaşarak gelişmelerine katkı sağlayan aletlere, imalatın gelişmesiyle tek çeşit ürüne göre özelleşmiş aletlerden makineli üretim sağlayan fabrikaya kadar etkileşimli ilerleyen bu süreçte insanın bilgi ve yeteneklerinin birikimiyle aleti geliştirerek ve farklılaştırarak amaca yönelik kullandığı görülmektedir. Bu zincirleme sürecinin son adımında üretim işlevi makinelere verilerek makineli üretime geçilmiş ve endüstri terimi günümüzdeki halini almıştır (Batur ve Batur 1970: 26-27).

Ülkelerin gelişmişlik düzeyi ve refah seviyesi günümüzde endüstrileşme derecesi ile ölçülmekte olup ekonomik kalkınma ile endüstrileşme birbirinin yerine kullanılan kavramlar olmuştur (Şimşek, 2006: 501). Endüstrileşme süreci, el ile üretim anlamında kullanılan latince “manus” yani “el” ve “factura” yani “yapmak” manasına gelen “manufaktur” kavramının anlamını artık makinelere devredilerek fabrikalarda seri üretime geçişi kapsayan uzun bir dönem olarak tanımlanmaktadır.

Tarihte ekonomik yapıyı tamamen değiştiren ve toplumsal yaşamın her alanına derinden dokunan iki devrimden bahsedilmektedir. Bu devrimlerden birincisi Mezopotamya’da ortaya çıkan ve farklı zamanlarda farklı mekanlarda gerçekleşen “tarım devrimi”, ikincisi ise 18. yüzyılın sonuna doğru belirgin hale gelen “endüstri devrimi” dir. 1764 yılında James Watt İskoçya’da buhar makinesini icat ederek makine çağının yani endüstri devriminin başlangıç noktasını oluşturmuştur (Encyclopedia Americana 1968: 93-94).

şekil 1: James Watt’ın Buhar Makinesi (Url-5)

şehirlerde buharlı makinelerin kullanılmasıyla beraber 1760 yılından beridir üretimi sağlayan kaynaklar (insan gücü, hayvan gücü, su gücü, rüzgâr gücü vb.) 1780’li yıllarda yerlerini buhar gücü ve buhar makinelerine bırakmıştır ve hızla fabrikalar inşa edilmiştir (Pamuk 1999: 39-48). Buhar gücünden faydalanarak buharlı lokomotifler ve gemilerin kullanımı ulaşımın kolaylaşmasını, endüstri ürünlerinin ihtiyaç olan bölgeye göre yer değişiminin daha rahat yapılmasını sağlamıştır. Buharla alışan traktörler insan gücünün yerini alarak tarımda etkin bir rol oynamıştır (Kıraç 2001: 31-52). İngiltere’de yaşanan bu gelişmeler 19. yüzyıl itibariyle Almanya, Fransa, Belçika ve diğer Avrupa ülkeleri ile ABD’ ye yayılmıştır. İtalya, Hollanda, Japonya ve Rusya ise bir sonraki yüzyılın başlarında endüstrileşme sürecini yaşamaya başlamışlardır (Köksal 2005:14).

Endüstri Devrimi ile mimarlık ve inşaat alanında da büyük değişiklikler yaşanmıştır. Artan ihtiyaçlara yönelik yoğun üretim yapılan sektörlerde mekânsal özömler oluşturulmuş, ulaşım ihtiyaçlarının artmasıyla köprüler, limanlar, karayolları, demiryolları ve endüstri ağının vazgeçilmez parçası olan istasyonlar inşa edilmiştir. Yapılan buluşların ve makinelerin sergilenebilmesi, pazarlanabilmesi ve satışının gerçekleştirilebilmesi için dünya ekonomisinde lider pozisyonunda olan

Avrupa şehirlerinde anıt ölçeğinde sergi salonları ve prestij göstergesi fuarlar yapılmıştır. Daha önceden gösterişli olarak yönetim yapıları ve dini yapılar yapılırken endüstri etkinliklerinin düzenlendiği bu yapıların da gösterişli olarak inşa edilmesi alışılmış olan düzenin değiştiğine işaret etmektedir. Leonardo Benevolo endüstri devriminin yaşanmasının mimarlık ve inşaat alanına etkisini şu şekilde sıralamıştır (Benevolo 1981);

- 1-Bilimde ilerlemeler ve öğretim
- 2-Geleneksel inşaat sistemlerinin yetkinleşmesi
- 3-Yeni malzemeler
- 4-Olağan inşaattaki teknik ilerlemeler

Endüstrileşme sürecinin en önemli etkisi çevrede ve kentlerde oluşturduğu değişimler olmuştur. Enerji kaynağı olarak maden ocaklarından çıkartılan taş kömürünün kullanılması ve demiryolu ağlarının kurulmasıyla endüstri tesislerinin kuruldukları bölgeler de değişmeye başlamıştır. Endüstri tesislerinin şehrin dışında, ulaşım kaynaklarına, hammadde kaynaklarına, enerji kaynaklarına yakın ve insan gücü talebinin ucuz ve kolay şekilde karşılandığı alanlara kurulması tercih edilmiştir. Bu tesislerin çevresine çalışanların yaşamaları için işçi kentleri oluşturulmuştur. Meydana gelen çok işlevli kentlerdeki bu yapısal değişiklikler yeni görev ve hizmet alanları oluşmasına sebep olmuştur. Kentlerdeki yoğunluğun artması kentlerde bazı sıkıntıların oluşmasını beraberinde getirmiştir. Fiziksel sıkıntılar; arazi değerlerinin yükselmesi ile kat adetlerinin artması, boş alanların hızla dolması, parsel boyutlarının küçülmesi, tarihi yapıların işlevleri dışında kullanılmaya başlanması olarak; toplumsal yapıda meydana gelen sıkıntılar ise; nüfusun hızla artması, hayat şartlarının kötüleşmesiyle gelir düzeyi yüksek ailelerin buldukları alanı terk etmeleri ve bu alanlara kalabalık ailelerin göç ederek yerleşmesi, göç eden ailelerin yerleştikleri yeni yerlere adaptasyon sorununun oluşması, kültür çatışmalarının başlaması, koşulların kötü olması sebebiyle hastalıkların artması olarak sıralanabilmektedir (Ayhan 1987). 20. yüzyılın ikinci yarısında ağır sanayinin yönü ucuz hammadde ve ucuz insan gücü arayışı gibi nedenlerden kaynaklı üçüncü dünya ülkelerine dönmüştür (Kıray 1998). Endüstri yapıları, sanayinin yer değiştirmesi ile şehrin içerisinde geniş arazileri kaplayan, işlevini kaybeden âtil bir alan görüntüsüne sahip olmuştur. Zaman içerisinde yapısal eskimeler, zayıflamalar, teknolojinin hızla gelişmesiyle yetersiz kalan teknik donanım gibi nedenler sonucunda büyük kısmı tamamen terk edilerek güvensiz ve insan

sağlığını tehdit eden mekanlar olarak anılır hale gelmelerine neden olmuştur (Kıraç 2001: 234-255).

2.2. Endüstri Mirası Kavramı

Endüstri yapılarının 20. yüzyılın ikinci yarısında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya gelmesi nedeniyle endüstri mirası kavramı oluşmaya başlamıştır. Endüstri mirasının korunmasına ilişkin ilk kaygı İngiltere’de yaşanmıştır. 1955 yılında Michael Rix “Endüstri Arkeolojisi” terimini ilk kez “Amateur Historian” dergisinde yazdığı makalesinin başlığında kullanmıştır. Bu makalede endüstrileşmenin geride bıraktığı fiziksel kalıntılardan neler öğrenebileceğine ilişkin konuya değinmesi önemli bir nokta olmuştur (Rix 1955: 225, 229). Endüstri arkeolojisi; eski endüstri yapılarının araştırılması, belgelenmesi ve ortaya çıkarılarak korunmasını içermekte olup bu kapsamda elde edilen yapılarda “endüstri anıtları” olarak nitelendirilmiştir. Endüstri yapılarının korunmasına ilişkin yaklaşımlar uluslararası bir boyut kazandığında “endüstri mirası” kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Saner 2012: 53). Miras kelimesi Türk Dil Kurumu’nda *“bir neslin kendinden sonra gelen nesle bıraktığı şey”* olarak tanımlanmakta olup kültür ise; *“tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü”* olarak, değer ise *“bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü”* olarak tanımlanmaktadır (Url-6). Bu tanımlardan yola çıkılarak endüstri mirası; endüstriyel dönemin ve üretim kültürünün tarihsel, teknolojik, bilimsel, mimari, sosyal, ekonomik, kültürel, toplumsal, estetik değeri olan kalıntılarında oluşmakta denilebilmektedir. Bu kalıntılar binaları ve makineleri, atölyeler, imalathaneleri ve fabrikaları, madenleri ve işleme arıtma alanlarını, ambarları ve depoları, enerjinin üretildiği, iletildiği ve kullanıldığı yerleri, taşımacılığı ve tüm altyapısını, ayrıca ikamet, ibadet ve eğitim gibi endüstri ile ilişkili toplumsal etkinlikler için kullanılan yerleri içermektedir (Url-7). Şahit olduğu tüm bu dönemlere ait bahsedilen değerlere sahip bu yapılar korunması gerekli kültür mirası olarak nitelendirilmektedir.

19. yüzyıl sonunda Avusturyalı sanat tarihçisi Alois Riegl’in anıtlar için kullandığı değerler sistemi ile endüstri anıtlarının da fark edilmesi, yorumlanması ve yeniden kullanılabilmesi aşamaları arasında bir çerçeve oluşturmamıza yardımcı olmaktadır. Riegl’in değerler sistemindeki “gelişme değeri”, “göreceli sanat değeri”

ve “kullanım değeri” endüstri yapılarını anlamamızda ve onların yeniden işlevlendirilmesi sürecinde verilecek kararların değerlendirilmesinde bir yöntem olarak kullanılabilir (Riegl 2015). Modern insana tanıdık gelen makineler, makine benzeri formlar ve mekanlar Riegl’in bahsettiği “göreceli sanat değeri” nin oluşmasını sağlamıştır Endüstri mirası kavramı en basit aletlerden, en kapsamlı ve detaylı kurulmuş endüstriyel yerleşkelere kadar fiziksel tüm elemanları kapsayan geniş bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Cengizkan 2002: 40-41).

2.3. Endüstri Mirasının Korunmasına İlişkin Kurum, Kuruluş ve Örgütler

Endüstri yapıları bilinçsiz davranışlar ve yanlış koruma tekniklerinden kaynaklı yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Çağın teknolojik gereksinimlerini karşılayamamaları, şehrin içerisinde büyük alanlar kaplayarak içerdikleri zararlı atık ve gazlarla çevrenin kirlenmesine sebep olmaları, güncel teknolojiye yeni fabrikaların kurulması, ülkenin ekonomik gelişimine katkı sağlayamamaları, değişen hayat şartlarından kaynaklı ihtiyaca cevap oluşturamamaları ve zaman içerisinde kullanılmadıkları için eskimeler, bozulmalar ile işlevsiz âtil alanlara dönüşmeleri sebeplerinden terk edilmektedirler. Sanayi topluluklarının hafızasında endüstriyel gelişmelerin canlı kanıtı olarak yer edinen endüstri yapıları toplumların sanayi gelişmelerinin izlerini yani o dönemin sosyal ve kültür unsurlarını barındırdığı için bu yapıların varlığının tehdit altında olması kültürel sürdürülebilirliğin de tehdit altında olması anlamına gelmektedir (Cengizkan 2002: 40-41).

Endüstri mirasının korunmasına ilişkin bir bilincin oluşturulma sürecinde modernleşme adı altında birçok endüstri yapısı yok edilmiştir. Londra’da bulunan Euston Arch’ın yıkılmasıyla beraber tepkiler artınca 1963 yılında “The Industrial Monument Survey” (Endüstriyel Anıtları İnceleme Kurulu) oluşturulmuştur. Yaptıkları ilk çalışma da “NRIM” (Ulusal Endüstri Anıtların Kayıtları)’ nı oluşturmak olmuştur (Palmer ve Neaverson 1998: 2). 1964 yılının mayıs ayında 16 maddelik tarihi yapıların korunması ve restorasyonu hakkında uluslararası bir çerçeve oluşturan Venedik Tüzüğü çıkartılmıştır. Mimari mirasın korunmasına ilişkin konuları gündeme getirmesiyle endüstri mirası da bu kapsam içerisinde kendisine yer bulmaya başlamıştır. Endüstriyel miras kapsamında yapıları tek olarak ele almak ait oldukları döneme ilişkin sosyal ve kültürel oluşumu anlamamızı kısıtlayan bir durum olduğundan bütüncül bir bakış açısıyla incelenerek buldukları alanın tamamı

araştırılarak bu mirasın değerini anlayabilmemiz ve bunu korumak ve değerlendirmek yoluna gitme gerekliliği fark edilmeye başlanmıştır (Karıptaş ve Altuncu 2009: 518-534). 1973 yılında Britanya, Ironbridge’de FICCIM (Birinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) düzenlenerek konunun uluslararası platformda görüşülmesinin sağlanması açısından önemli bir yere sahiptir. 1975 yılında Almanya, Bochum’da bulunan Ruhr bölgesinde SICCIM (İkinci Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) olarak gerçekleştirilmiştir. 1978 yılında ise İsveç, Grenada’da TICCIM (Üçüncü Uluslararası Endüstri Anıtlarını Koruma Kongresi) gerçekleştirilmiş olup bu kongrede endüstri anıtlarını koruma amaçlı bir yapının kurulması gerekliliğinden bahsedilerek endüstri mirasının korunması, belgelenmesi, araştırılması ve iletilmesi amacıyla Uluslararası Endüstri Mirasını Koruma Komitesi olan TICCIH kurulmuştur. Endüstri mirası kavramının ilk kez kullanılmasıyla yapılacak olan çalışmaların önü de açılmıştır. 2000 yılında TICCIH ile ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi) arasında bir anlaşma imzalanarak endüstri mirasının korunması ve tanıtılması kapsamında TICCIH ICOMOS’un endüstri mirası alanında uzman kurulu olarak görev yapmaya başlamıştır (Url-8).

Birleşmiş Milletler alt başlığında Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu olarak uluslararası düzeyde görev yapan bir örgüt olan UNESCO “kültürel miras” alanında özelleşmiş bir kurum değildir. UNESCO’nun bu konuda özelleşmiş olan ortağı ICOMOS’dur (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi). Endüstri mirasının korunması ve topluma tekrar kazandırılması anlamında TICCIH’ nin uluslararası örgütler ağına eklenmesiyle konu evrensel hale gelmeye başlamıştır (Saner 2012: 55). UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Mirası Listesi’ne endüstri mirası olarak kabul edilen kültür varlıklarının girmesiyle birlikte saygınlık kazanılması ve finansal destek sağlanması noktasında katkı sağlamıştır. Ayrıca 1980 yılından itibaren turizm açısından da ekonomik gelir oluşturan bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. 2003 yılında TICCIH tarafından Nizhny Tagil Miras Tüzüğü oluşturularak endüstri mirası ve endüstri arkeolojisinin detaylı tanımı yapılmıştır. ICOMOS tarafından 18 Nisan 1982 yılında “Uluslararası Anıtlar ve Sitler Günü” ilan edilmiş olup 1983 yılında UNESCO tarafından onaylanmıştır. Her sene bu tarihte dünya mirasına ilişkin bir tema belirlenerek farkındalığın artırılması amaçlanmaktadır. 2006 yılının 18 Nisan etkinliği olarak “Endüstri Mirası” teması seçilmiş ve konuya ilişkin bir bildiri hazırlanmıştır (Sane 2012: 56). 28 Kasım 2011’de Paris’te ICOMOS 17. Genel Kurulunda, ICOMOS-TICCIH iş birliğiyle “Endüstri Mirası Sitleri, Yapıları, Alanları ve

Peyzajlarının Korunması İlkeleri” yani Dublin İlkeleri hazırlanmış ve endüstri mirası yeniden tanımlanmıştır (Url-9).

ERIH (Avrupa Endüstri Mirası Rotası) 1999 yılında endüstri mirasına olan ilgiyi artırmak, tanıtmak ve bu kavramı yaygınlaştırmak amacıyla Avrupa da endüstri mirasına örnek teşkil edecek önemli noktaların birleştirilerek bir turist rotasının oluşturulmasını içeren ve yeni noktaların eklenmesiyle güncellenen sınırları genişleyen bir projedir (Url-10). E-FAITH (Avrupa Endüstri ve Teknik Mirası Dernekleri Federasyonu) Avrupa’da endüstri mirasının korunmasına ilişkin kâr amacı gütmeyen gönüllü dernekler arasında temasları ve iş birliğini teşvik eden bir platform olarak değerlendirilmektedir. Bu derneklerin birbirleriyle deneyimlerini paylaşabilecekleri, bilgi paylaşımında bulunabilecekleri ve faaliyetlerini destekleyebilecekleri alan oluşturmaktadır (Url-11). Bir diğer kuruluş ise TICCIH’nin ICOMOS iş birliğinde olduğu gibi uzman kurum pozisyonunda hizmet veren fakat kapsamı daha çeşitli olan 1990 yılında oluşturulan uluslararası bir girişim içinde yer alan DOCOMOMO’ dur (Modern Hareketin (Binalarının, Sitlerinin ve Çevrelerinin) Belgelenmesi ve Korunması). Endüstri mirası olarak sayılan bir yapının aynı zamanda da modern hareket sırasında inşa edilmiş olması TICCIH ve DOCOMOMO’nun çalışma alanlarının kesişmesini sağlayabilmektedir (Url-12).

Ülkemizde endüstri mirasına yönelik çalışmalar üniversiteler, meslek odaları, dernekler, vakıflar ve sivil toplum örgütleri tarafından gerçekleştirilerek bu konuya yönelik farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. ICOMOS 1974 yılında Kültür Bakanlığı’na bağlı olarak yarı resmi bir kuruluş olarak hizmet vermeye başlamış, kuruluş yönetmeliği ise 1992 yılında güncellenerek son halini almış ve özerk bir kuruluş haline gelmiştir (Url-13). DOCOMOMO Türkiye grubu ise 2002 yılından beridir çalışmalarını sürdürmektedir (Url-14). Bu tarz uluslararası bağlantılara sahip kuruluşların faaliyet göstermeye başlaması mimarlık mirasımızın korunmasına yönelik farkındalığın artırılmasına ve koruma çalışmalarının başlamasına katkı sağladığı söylenebilmektedir.

2.4. Türkiye’de Endüstri Mirasına Yönelik Koruma Politikaları/Uygulamalar

2.4.1. Koruma Politikaları

Ülkemizde korunması gerekli kültür varlıklarına ilişkin iş ve işlemler 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında yürütülmektedir. Bu kanunun temelini 1869 yılında oluşturulan Asar-ı

Atika Nizamnamesi ve 1973 yılında çıkarılan Eski Eserler Koruma Kanunu oluşturmaktadır.

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığının görevleri arasında tarihi ve kültürel varlıkları korumak ile; milli, manevi, tarihi, kültürel ve turistik değerleri araştırmak, geliştirmek, korumak, yaşatmak, değerlendirmek, yaymak, tanıtmak, benimsetmek ve bu suretle milli bütünlüğün güçlenmesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunmak ifadeleri yer almaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığı içerisinde bulunan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün resmi gazetede yayınlanan kararnameye göre görev ve yetkileri arasında yurdumuzdaki korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının arkeolojik araştırma ve kazılarla açığa çıkarılmasını, korunmasını, değerlendirilmesini ve tanıtılmasını sağlamak, tahribini ve kaçırılmasını önleyici tedbirleri almak ve 2863 Sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanlarına ilişkin işlem ve faaliyetleri yürüten koruma bölge kurullarının kararları almasına ve uygulanmasına dair işlemlerin yürütülmesini ve koordinasyonunu sağlamakla görevli olduğu belirtilmektedir.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3. maddesinde kültür varlıkları; *“Tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.”* olarak tanımlanmıştır (Url-15). Kanun’un 6. maddesinde tanımı yapılmış olan kültür ve tabiat varlıklarından taşınmaz olanların kapsamı;

- *“Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. Yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,*
- *Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,*
- *Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,*
- *Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler,*

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik arkeolojik ve diğ er önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.” Olarak belirtilmiştir (Url-16).

Kanun’da tanımı yapılan ve kapsamı belirtilen kültür varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin çalışmalar ise 2012 yılından beridir yürürlükte olan Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik çerçevesinde yapılmaktadır. Bu yönetmeliğin 4. maddesinde kültür varlıklarının tespitine ilişkin;

- “19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlardan olması,
- 19. yüzyıl sonrasında yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmalarına gerek görülmesi veya bu yapıların ait oldukları dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması ya da var olan bir geleneğin hala sürdüğünün göstergesi olan ve bir bütünüün parçası olarak çevreye katkıda bulunan taşınmazlardan olması,
- Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım tekniği, biçim bakımından özellik

göstermesi, kent ve çevre kimliğine, dokusuna katkıda bulunması, yöresel yaşam biçimini yansıtması” kriterleri belirtilmiştir (Url-17).

Tespit işlemleri yapılan taşınmaz kültür varlıklarından Bakanlıkça tespiti yapılanlar koruma bölge kurullarınca değerlendirilerek tescil kararı alınmaktadır.

Türkiye’de endüstri mirasının korunmasına yönelik içerisinde “endüstri mirası” ifadesi geçen bir kanun, mevzuat ya da yönetmelik bulunmamaktadır. Endüstri mirası olarak nitelendirilen taşınmazlar 2863 sayılı Kanun’da belirtilen kriterlere uygunluğuna göre taşınmaz kültür varlığı olarak koruma altına alınmaktadır. Fakat yine de bu duruma rağmen Türkiye’de kültür varlığı olarak tescil edilmiş endüstri mirası örnekleri bulunmaktadır.

2.4.2. Uygulamalar

Günümüzde en gelişmiş ülkelerde dahi küreselleşen dünyada değişen ekonomik dengelerden, kentlerin büyüme hızından ve endüstriyel miras alanlarının çok büyük kısmının tescil işlemlerinin yapılmamış olmasından kaynaklı bu yapıların yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olduğunu görmekteyiz. Sanayileşme sürecini yaşamış diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de de benzer problemler yaşanmaktadır. Endüstri mirasımızın büyük bir kısmı ekonomik çıkarlar, eğitimsizlik, bilinçsizlik, bakımsızlık, koruma eksikliği, ihtiyaca cevap verememe gibi sebeplerden dolayı kaybedilmiş ve halende kaybedilmektedir. İstanbul’da Kağıthane ve Haliç kıyılarında eskiden yer alan birçok endüstri yapısının yerinde bugün yollar, alışveriş merkezleri ve iş merkezleri yer almaktadır. Yine Ankara’da Cumhuriyet döneminde kurulmuş olan tarihi, nadirlik gibi birçok değeri bulunan Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası 2006 yılında yıkılarak endüstri mirasımızın yitirilenleri arasında yerini almıştır (Severcan 2012: 41).

Türkiye’de endüstri mirasının korunmasına ilişkin tartışmalar 1990’lı yıllarda “endüstri mirası” ya da “endüstri arkeolojisi” terimleri kullanılmadan eski endüstri yapılarının korunması gerekliliği şeklinde gündeme gelmeye başlamıştır (Saner 2012: 59). İşlevini kaybeden endüstri yapılarının dönüşümünde iki çeşit yaklaşım bulunmaktadır. Bunlardan yeniden işlevlendirme; yapılarda özgün işlevinden zaman içerisinde uzaklaşmış kültür varlıklarının tarihi birikiminin korunup günümüzdeki ihtiyaçlara cevap verecek şekilde donanımının güncellenerek yeni bir işlevle hayatını devam ettirmesi anlamına gelmektedir (Arabacıoğlu ve Aydemir 2007: 204-212). Türkiye’de eski endüstri yapılarının korunmasına ilişkin yaklaşımların geçmişi çok

uzun değildir. Bu konudaki ilk çalışmalar İstanbul Haliç kıyısının temizlenmesi ve rehabilitasyonu için hazırlanan projelerde bu alanda bulunan yapıların büyük kısmının yıkılmasının teklif edilmesi ile başlamıştır. Yıkımı düşünülen bu yapılardan bir kısmı koruma altına alınarak yeniden işlevlendirme projeleri hazırlanmıştır. Bu kapsamda Haliç'te yer alan Sütlüce Mezbahası'nın yeniden işlevlendirilerek kültür merkezine dönüşümü gerçekleştirilmiştir (İncirlioğlu 1991: 68-72).

Şekil 2: Sütlüce Mezbahası (Url-18)

Şekil 3: Haliç Kongre Merkezi (Url-19)

Haliç çevresinde ve diğer yerlerde benzer kapsamda yeniden işlevlendirme projeleri gerçekleştirilmiştir. Yeniden işlevlendirilen endüstri mirası yapılarına örnek olarak; Feshane-i Amire'nin Feshane Uluslararası Fuar Kongre ve Kültür Merkezi'ne, Hasköy Lengerhane ve Şirket-i Hayriye Tersanesi'nin Rahmi Koç Müzesi'ne, Cibali Tütün Fabrikası'nın Kadir Has Üniversitesi'ne, Darphane-i Amire'nin İstanbul Müzesi'ne, Tophane-i Amire'nin Mimar Sinan Üniversitesi Kültür ve Sanat Merkezi'ne, Bakırköy Baruthane-i Amire'nin Yunus Emre Kültür Merkezi'ne, Bakırköy İspirtohanesi'nin İstanbul Teknik Üniversitesi İspirtohane Kültür ve Sanat Merkezi'ne dönüştürülmesi verilebilir (Saner 2012: 60).

Sütlüce Mezbahası örneğinden yola çıkarak; yapının yeniden işlevlendirilirken amaç endüstri mirasını korumak olarak adlandırılmasa da bu endüstri yapısının korunması, o bölgenin silüetinin bozulmasının engellenmesi ve gelecek nesillere aktarılmasına ilişkin bir kaygı duyulmuştur. Bu durumun ülkemizde endüstri mirasının korunması bilincinin oluşturulmasına yönelik önemli bir adımı oluşturduğu düşünülmektedir (İncirlioğlu 1991: 68-72).

Bir diğer yaklaşım ise anıt ölçeğindeki tarihi endüstri yapılarının korunması olmuştur. Bu yaklaşımda endüstri yapısının özgün işlevinin korunarak üretim yapılmaksızın sergi ve eğitim amaçlı olarak kullanımı hedeflenmektedir. Ticari amaçla kullanım sağlanacaksa yapının çevresi ile ilişkisi göz önünde bulundurularak özgün

işlevi haricinde uygun farklı işlevlerin verilmesi gerekmektedir (Kıraç 2001: 251-255). Bu yaklaşımın tetiklenişini doğalgazın kullanılmaya başlanarak havagazının yerini alması ve havagazı fabrikalarının işlevsiz kalması durumu sağlamıştır. İşlevsiz kalan bu fabrikaların yıkılması gündeme gelmeye başlayınca anıtsal bir görünüme sahip bu yapıların korunmasına ilişkin sivil girişimler oluşmuştur. Kent belleğinde buldukları konumdan ve fiziki görüntülerinden dolayı yer edinmiş bu yapıların korunmasına ilişkin sivil girişimler büyüyerek kitlesel koruma kampanyalarına dönüşmüştür ve gündemde önemli bir yer tutmuştur. (Saner 2012: 60).

2.5. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri ve Koruma Yöntemleri

2.5.1. Endüstri Mirasını Değerlendirme Ölçütleri

Endüstri mirasını oluşturan yapılar her ülkenin kendine özgü niteliklerine göre değişebilmektedir. Genel olarak kapsadığı unsurlar;

- Madencilik,
- Enerji Kaynakları; yel değirmenleri, su çarkları, buhar makineleri vb.
- Üretim Endüstrileri; tekstil, çömlekçilik, cam, yiyecek-içecek vb.
- Ulaşım Ögeleri; yol, köprü, kanal, demiryolu vb.
- Yapı Malzemesi Üretimi; taşocağı, tuğla atölyesi, bıçkı fabrikası vb.
- Destek Tesisleri; üretim faaliyetlerinin parçası olan endüstri işçileri, yöneticiler ve fabrika sahibi için yapılan konutlar; sosyal tesisler vb.
- Altyapı Hizmetleri İçin Oluşturulan Sistemler; gaz, su, iletişim gibi kamu hizmetleri için oluşturulan sistemler olarak endüstri mirası ürünlerinin türlerine göre envanter çalışması yapmış ülkelere belirlenmiştir (Madran ve Kılınç 2008:146-147).

Taşınmazların kültür varlığı olarak nitelendirilebilmeleri için birtakım değerleri taşıması beklenmektedir. Endüstri mirasının da bir yapı, yapı grupları olarak ya da mekanik kurgu içerisinde yer aldığı düşünülürse taşıdığı değerlerden bahsetmek mümkün hale gelmektedir (Madran ve Kılınç 2008:146-147). 2013 ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde yapı/yapı grubu veya yapı parçasının kültür varlığı özelliğini taşıyabilmesi için özgünlüğünün yanında belirtilen değerlerin bir ya da birkaç tanesini beraber barındırması gerektiği belirtilmiştir (Url-20). Bahsedilen bu değerler;

Tarihsel Değer; bulunduğu yerde yaşanan önemli bir teknolojik duruma şahit olmasıdır. Yaşanan teknolojik durumun içerisinde yer alan yapı, yapının geçmişi veya ait olduğu dönem o yapının tarihsel değerini ortaya koymaktadır.

İşlevsel / Kullanılabilirlik /Kullanım Değeri; yapının işlevinin önemi ve ekonomiye olan etkisi işlevsel değerini anlamamızı sağlar. Yapının yeni bir kullanımla işlevlendirilebilmesi de bu değer ile ilişkilidir. İlk işlevini yitiren yapılardan özgün işlevinin izleri kaybedilmeden modern bir fonksiyon verilerek güncellenebilmektedirler. Yapının özgün işlevinde veya yeni bir işlev verilerek kullanılmasının yapıya kattığı değerdir.

Çevresel Değer; Yapı ya da yapı gruplarının çevresiyle olan ilişkisi ile bağlantılıdır. Kentte peyzaj veya görünüm olarak önemli kabul edilmek, bulunduğu konumda simgesel bir etki yaratmak bu değer kapsamındadır. Çevresel değer ölçeklere göre dört başlıkta incelenebilmektedir (Madran ve Kılınç 2008: 147).

1-Bölgesel Ölçekteki Önemi; bulunduğu bölgedeki (yakın çevredeki) kullanım, özgünlük ve mimari açıdan önemini belirtir.

2-Kentsel Ölçekteki Önemi; bulunduğu kent için önemini belirtir.

3-Ulusal Ölçekteki Önemi; bulunduğu ülke için önemini belirtir. Diğer ülkeler için bir önem arz etmeyen yapı veya yapı gruplarının Türkiye'nin gelişme sürecinde önemli bir yeri olabilir.

4-Uluslararası Ölçekteki Önemi; uluslararası alanda önem taşımamasını belirtir. Taşıdığı tarihi, teknolojik ve mimari niteliklerin sadece Türkiye açısından değil tüm dünya tarafından da önemli kabul edilmesi ve dünya miras listesine aday olabilecek pozisyonda olmasıdır. Haliç Tersanesi hem bölgesel hem kentsel hem ulusal açıdan hem de tarihte Venedik ile olan ilişkisi açısından uluslararası açıdan önemli kabul edilmektedir.

Teknik ve Teknolojik Değer; tüm tasarım ürünleri yapıldığı dönemin yapım teknolojisinin, strüktür sisteminin ve malzeme seçimlerinin görünen kanıtı olarak teknik ya da teknolojik değer taşımaktadır. Bu değer nitelikli yapım tekniği ile kurgulanmış strüktür sistemine sahip olmak, özgün niteliklerini günümüze kadar devam ettirmek gibi öğelerle pekiştirilir. Endüstri mirasına dahil olan yapı ve yapı grupları barındırdıkları iç donanımları ve mimari kurgularıyla üst seviye teknik değere sahiplerdir.

Özgünlük Değeri; yapının fiziksel durumu ile bağlantılı olan bir değerdir. Yapıyı oluşturan mimari öğeler, yapıldığı dönemin mimari anlayışına, süsleme

anlayışına ve malzemelerin kullanım biçimlerine ilişkin izler barındırıyorsa ve bunlar günümüze kadar orijinal halleri bozulmadan ve değişmeden gelmişse özgün olarak nitelendirilebilmektedir. Özgünlük değeri beş alt başlık içerisinde değerlendirilmektedir;

1-Tasarımdaki Özgünlük; yapının özgün tasarımının korunmuş olmasını ifade etmektedir. Halen kullanılmakta olan bir tesis ise yapılan eklemelerin niteliklerinin belirlenmesi gerekmektedir. Seyfi Arkan'ın Silahtarağa'da makine binası ek bir yapı olmasına rağmen ayrı bir değeri bulunmaktadır.

2-Malzemedeki Özgünlük; Özgün yapı malzemesinin korunması ve korunmuşluk durumunun boyutlarının incelenmesini ifade etmektedir.

3-Yapım Tekniğinde Özgünlük; endüstri yapılarında kullanılan malzemeler endüstri devrimiyle beraber üretilmiş malzemeler olması nedeniyle önem taşımakta olup bu değer yapının özgün yapım tekniğini korumasını ifade etmektedir.

4-Konumdaki Özgünlük; yapının özgün konumunda olması, başka bir yere taşınmamış olması ve o alanda halen bütünlüğün sağlanıyor olması ile ilgilidir.

5-Donanım ve İç Özellikler; taşınır veya taşınmaz özgün donanımının ve iç özelliklerinin korunmuş ve özgünlüğünü devam ettiriyor olmasını ifade etmektedir.

Kültürel Değer; bulunduğu bölgenin kültürel gelişiminde önemli bir rol oynamış olması bu değeri oluşturmaktadır (Madran ve Kılınç 2008: 148-149), (Url-21).

Belgesel Değeri; toplumların yaşadıkları dönemde sahip oldukları yapım teknolojisi ve yaşantılara ilişkin bilgi veren kaynaklardır.

Bütünlük Değeri; kültür varlıklarının yapısal ve mimari anlamda bir bütünü tamamlanması veya kültür varlığı niteliğini kanıtlayan tüm unsurları ile var olması demektir. Aynı zamanda bütünlük kazandığı çevre ve diğer unsurlar ile süreklilik arz etmesidir.

Simgesel Değer; yapının veya yapı gruplarının bulunduğu alandaki politik, sosyolojik, duygusal anlamda etki yaratarak simgesel bir anlam kazanmasını kapsamaktadır.

Mimari/Sanatsal/Estetik Değer; yapılan her yapıt kendine özgü mimari değer taşımaktadır. Bu değerle ilişkili olarak; sanat tarihi değeri taşımak, dönemin mimari üslubunu sergilemek, mimari türü anlamında tipolojik gelişimini gösteriyor olmak, ünlü bir mimar veya sanatçı ile bağlantılı olmak, bir sanat akımının temsilcisi olmak, zengin bir cephe düzeni, bezeme ve iç düzene sahip olmak gibi kriterler yer almaktadır.

Enderlik/Teklik Değeri; temsilcisi olduğu teknolojik gelişmenin az bulunur örneklerinden biri olması bu değerin anlamını oluşturmaktadır.

Grup Değeri, beraber bir bütünü tamamlayan mimari miras unsurlarının yapısal ve anlamsal olarak bir arada bulunmalarınıdır.

Folklorik Değer; toplumların sahip olduğu gelenek ve göreneklerin, yaşam şekillerinin, inançlarının ve alışkanlıklarının mimari mekanlarla beraber olmasının oluşturduğu değerdir.

Endüstri Arkeolojisi Açısından Önemi; yapı veya yapı gruplarının yapım tekniği, üretim sistemleri ve barındırdığı teknolojiyle ilişkili olarak endüstri tarihi açısından önemini göstermektedir (Madran ve Kılınç 2008:148-149), (Url-22).

2.5.2. Endüstri Mirasını Koruma Yöntemleri

Höhmann endüstri anıtlarını korunması için yapılan uygulamaları 4 bölümde incelemiştir (Höhmann 1992: 56-61);

- 1- Hiçbir müdahale yapmadan olduğu gibi ya da çok az müdahale ile yeni bir işlev vermeden koruma yöntemidir.
- 2- Eski işlevine yakın bir işlev verilerek az miktarda yapılacak değişimle koruma yöntemidir. Bu yöntem işlevini kaybetmemiş teknik anıtlarda daha çok kullanılmaktadır.
- 3- Yapıya müze işlevi vererek koruma yöntemidir. Bu yöntem; içerisinde barındırdığı teknik donanımı koruyabilmiş, fazla hasar ve onarım görmemiş, dönemin teknik bilgisini sunabilecek yetkinlikte olan yapılar için kullanıldığında daha başarılı olmaktadır. Müze olarak işlevlendirilecek yapılara yapılan ekler ve müdahalelerin sayısı arttığı zaman bu uygulamalar tarihi yapının önüne geçebilmektedir. Endüstri yapılarının donanımları buldukları yerde çalışır durumda sergilemek en iyi seçenektir fakat kapladıkları alan fazla olduğu için her zaman mümkün olamayabilmektedir. Bu açıdan endüstri müzesi ile teknik müze ayrımını yapabilmek gerekmektedir. Teknik müzede sadece konuyla ilgili ürünler, üretim yöntemleri ve fabrikaya ilişkin bilgi verilirken endüstri müzesinde o dönemin sosyal, ekonomik ve teknik süreçleri, işçilerin gündelik hayatları, ürünlerin nasıl kullanıldığı, sosyal ve kültürel duruma ilişkin bilgilerde verilmektedir.

- 4- Endüstri yapılarına yeni bir işlev verilerek yeniden kullanıma uygun hale getirme yöntemidir. Kullanılmayan, terkedilmiş durumda olan yapının yıpranma süreci çok hızlı ilerlemektedir. Yapıların kullanılması yapının ömrünü uzatan bir etmen olarak görülmektedir. Yeniden işlevlendirilerek kullanılan bu yapılardaki temel amaç yapının ömrünü uzatmak ve yapıyı korumak olmalıdır (Köksal 2005: 126-128).

BÖLÜM III

3. SANAYİNİN GELİŞİM SÜRECİ

3.1. Cumhuriyetten Önce Ankara'da Sanayi Gelişimi

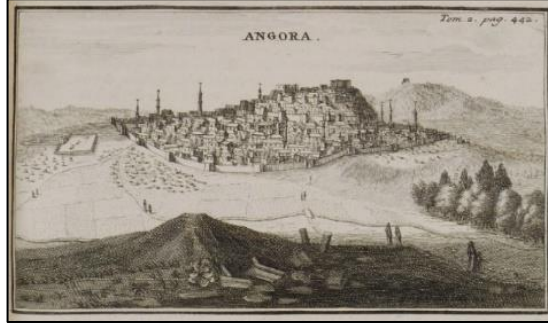
Ankara, 1402 yılında meydana gelen Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nin birliklerini tekrar kurmasıyla 15. yüzyılın başlarında savaşın kötü etkilerini geride bırakarak toparlanmaya başlamıştır (Aktüre 2000: 16-17). Ankara'nın asıl büyümesinin ise Osmanlı Devleti'nin güçlenmesiyle beraber 16. yüzyılda olduğu anlaşılmaktadır (Koç ve Baskıcı 2013: 12). Bu yüzyıllarda Osmanlı Devleti, Avrupa ülkelerine göre daha gelişmiş bir el sanatları ve küçük sanayiye sahiptir (Malkoç 1973: 1). 16. ve 17. yüzyıllarda Ankara'da sanayinin temeli hayvancılığa dayanmakta olup dericilik ve tekel konumunda olduğu Tiftiğe dayalı sof ve şali dokuma en öne çıkan kollar olmuştur (Tekeli 1994:171).

Şekil 4: Tiftik Borsası (Url-23)

Bu tarihlerde sanayi ve meslek kuruluşları loncalar olarak örgütlenmektedir. Loncalar yapılan işin ciddiyetle ve kaliteli olarak yapılmasında denetleyici bir rol oynamaktadır. Kentte bulunan hanlar, çarşılar ve pazarlarda hem üretim hem de satışlar gerçekleştirilmektedir (Koç ve Baskıcı 2013: 13). 17. yüzyılın ortalarına doğru Avrupa ülkelerinde sanayide makine gücünden yararlanılmaya başlanması yeni bir dönemin açılmasına neden olmuş ve dünya ekonomisinin yönünü tamamen

değiştirmiştir. Bu önemli gelişmeye başlangıçta kayıtsız kalan Osmanlı Devleti yarım yüzyıllık bir gecikmeden sonra makine gücüne dayalı bir sanayinin kurulmasına yönelmiş olsa da bu gecikme sırasında Avrupa hızla makineleşmiş ve seri üretime geçmiş maliyeti de düşürmüştür (Malkoç 1973: 1).

Şekil 5: 1717 Yılı Ankara Gravürü (Url-24)

19. yüzyılda tiftiğe dayalı dokumacılıkta da bu yaşananlardan kaynaklı önemli bir gerileme görülmüştür. Ankara'nın bu konudaki tekel pozisyonunu yitirmesinin başlıca nedenleri; İngilizlerin Güney Afrika'da tiftik keçisi yetiştirmeye başlayarak gereğinden fazla tiftiği piyasaya daha uygun fiyatla sunması, tiftik tellerinin gelişmiş dokuma sanayisine ayak uyduramaması, halkın daha ucuz ve dayanıksız kumaşları tercih etmesi, tiftik kalitesinin düşmesi gibi nedenler etkili olmuştur (Koç ve Baskıcı 2013: 27). 1838 yılında İngiltere ile yapılan ticaret anlaşmasının yıkıcı etkisi ile dokuma faaliyetleri iyice gerilemiştir ve değişen kent ekonomisi ile 1895 yılında dokumacılar tamamen ortadan kalkmıştır (Tekeli 1994: 173).

Ankara tarıma elverişli toprakları barındırmasına rağmen ulaşım açısından kolay ulaşılabilir olmadığı için 19. yüzyılın sonuna kadar bu alanda çok fazla gelişme gösterememiştir. 1892 yılında İstanbul ve Bağdat arası demiryolu projesinin bir kolu olarak Ankara'ya demiryolunun gelmesi kentte önemli mekânsal ve faaliyetler için belirleyici bir hat haline gelmiştir böylece kentte demiryolu çevresinde endüstriyel alanlar oluşmaya başlamıştır. Ticaret ve endüstri alanı demiryolu etrafına toplanınca kentin başka bölgelerinde olan hanlar ise artık yolcuların otel olarak kullandığı yapılar haline dönüşmüştür. Cumhuriyet öncesi dönemde Ankara'da bulunan endüstri yapıları; 1892 yılında kurulan gazoz imalathanesi, 1869 yılında kurulup 1890'lı yıllarda yenilenen bir matbaa, 1890 yılında buharla çalışan bir yel değirmeni ve un

fabrikası, 1906 yılında kurulan bir diğerk un fabrikası, fırınlar, yağhaneler, kiremithaneler, salhane ve şimendifer fabrikası (bakım-onarım atölyeleri-hangarlar) olarak belirtilmiştir (Tekeli 1994: 176).

1913 yılında sanayii teşvik amacıyla Teşvik-i Sanayii Kanun-u Muvakkati çıkarılmıştır. Bu kanunla yerli sanayiye teşvik etmeye çalışılmıştır. Osmanlı Devleti çökmek üzere olduğundan ve ülkede var olan karışıklıktan kaynaklı bu kanun ile amaçlanan sanayi alanındaki atılımlar beklenen sonuca ulaşamamıştır ancak izlenen sanayi politikası ve alınan tedbirler ülke sanayiini 10 yıl içinde (1913-1923) iki katına çıkarmıştır. Bu gelişmenin yaşanmasında bitmek bilmeyen savaşların da etkisi olmuştur. Bu Kanunun uygulanmasıyla görülen olumlu sonuçları dikkate alan Cumhuriyet yönetiminin de ilerleyen yıllarda aynı nitelikleri taşıyan benzer bir kanun çıkardığı görülmüştür (Malkoç 1973: 2-3).

3.2. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrasında Sanayi Gelişimi

3.2.1. Ülke Sanayisi Gelişim Süreci

Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşında yenik düşerek parçalanmıştır ve 1919-1922 yılları arasında süren İstiklal Savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur. Cumhuriyetin kuruluşu sürecinde Osmanlı Devletinden kalan sanayi mirasının büyük kısmının el işçiliği ile ilgili yapımevlerinden oluşması ve bunların büyük kısmının işgal altında olan Marmara ve Ege bölgesinde etkinlik göstermesi Millî Mücadelenin aleyhine olmuştur (Müderrişoğlu 1990: 66-68). Mustafa Kemal tarafından 7-8 Ağustos 1921 tarihinde yayınlanan Tekalif-i Milliye Emirlerinde geçen ihtiyaçlar bu dezavantajın ciddiyetini gözler önüne sermektedir. Uzun yıllar süren savaşlardan kaynaklı sanayi tesisleri yıpranmış, birçoğu kapatılmış ya da devredilmiş, yeterli sermaye kalmamış, kaynaklar azalmış ve en ciddisi de yetişmiş insan gücünün savaşlarda kaybedilmesi olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ekonomisini iyileştirmek ve endüstrileşme alanında ilerlemek amacıyla 17 Şubat-4 Mart 1923 Tarihleri arasında İzmir İktisat Kongresi düzenlenmiştir. Kongrenin açılış konuşmasında Atatürk'ün: *“Bir Millet, doğrudan doğruya hayatı ile alakadar olan, o milletin iktisadiyatıdır. Çöküş sebepleri, iktisat meselelerinden başka bir şey değildir. Kılıç kullanan kol yorulur. Fakat sapan kullanan her gün daha çok kuvvetlenir. Toprağa her gün daha çok sahip olur. Osmanlı fatihleri, unsuru asli iler beraber sapanın karşısında mağlup olup ricat ettiler. Felaket o zaman başladı. Kılıçla fütihat yapanlar, sapanla fütihat yapanlara neticede*

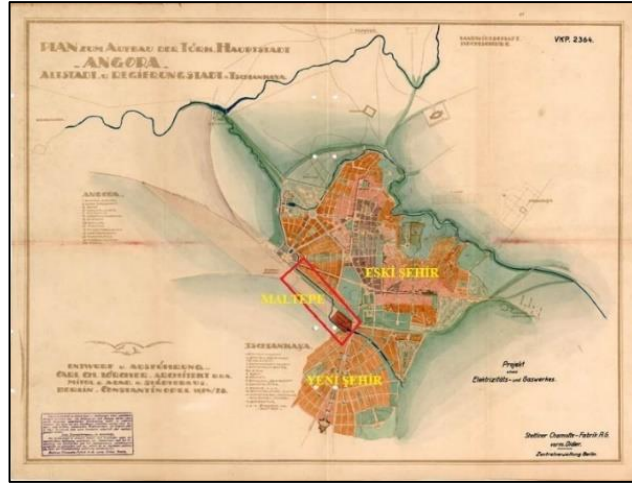
mevkilerini terk etmeğe mecburdurlar. Milli hakimiyet, iktisadi hakimiyetle sağlamlştırılmalıdır. Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun, iktisadi muzafferiyetlerle taçlandırılmadıkça semere vermez. Netice devamlı olmaz. Halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur.” konuşması ekonomiye gerekli önemin verilmesini vurgulamıştır (Malkoç 1973: 3-4). Bu kongrede Türkiye’de küçük atölyelere dayanan imalatın hızlıca büyütülmesi ve geliştirilmesi, sanayi kuruluşları için kara ve deniz aktarımında kolaylıklar sağlanması, hammaddesi ülkemizde yetişen ürünlere dayalı sanayi kolları kurulması, devlet tarafından bir banka açılıp krediler verilerek özel sermayenin desteklenmesi, özel kuruluşlar tarafından yapılamayan girişimleri devletin sağlaması, mühendis ve teknik personelin yetiştirilmesi gibi kararları içeren Misak-ı İktisadi metni hazırlanmıştır (İnan 1982: 12-76). Bu kapsamda 1925 yılında özel kuruluşlar desteklenerek sanayinin geliştirilmesi için Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. 1913 yılından beridir yürürlükte olan Teşvik-i Sanayi Kanunu’nun endüstriyel faaliyetlerde istenen gelişmeyi gerçekleştirmede zayıf kalması, esaslı bir ekonomik kalkınma gereği, ülkedeki tüketimin tamamının kurulacak olan fabrika ve imalathanelerce karşılanması isteğinden kaynaklı 15 Haziran 1927 tarihinde özel teşebbüslerin desteklenmesi için Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır. Sanayideki istenmeyen gidişatı düzeltebilmek için çıkartılan bu Kanunun yürürlüğe girmesi ile Türkiye’de açılan fabrika sayısı artmaya başlamıştır fakat 1929 Dünya Ekonomik Buhranı birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de büyük olumsuzluklar oluşturmuştur. Türk parasının değeri azalmış, hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatları düşmüş, işletmelerde iflaslar başlamıştır (Koç ve Baskıcı 2013: 50). Sanayileşmek için devlet müdahalesinin şart olduğu anlayışının giderek ağır basması ve izlenen sanayi politikasının revize edilmesi gerekliliğinden Amerikalı uzmanlardan oluşan bir heyete Türkiye’nin genel ekonomisi hakkında detaylı bir rapor hazırlatılmış, Sovyet uzmanlarına da devletçe kurulması planlanan sanayi tesisleri ile ilgili incelemeler yaptırılmıştır (Malkoç 1973: 6). Bunları takiben Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve 17 Nisan 1934 tarihinde kabul edilmiştir (İnan 1972: 12-76). Devlet sanayiciliğinin başladığı bu süreçte Sümerbank, Etibank ve Maden Tetkik Arama Enstitüsü kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması aşamasında önemli roller üstlenerek giyim sanayisinden, maden sanayisine kadar her türlü imalatın gerçekleştirilebilmesi için ortam sağlamışlardır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı kapsamında dışarıdan alınmakta olan hammaddelerin ülkemizde temininin sağlanması amacıyla bazı sanayi kollarının devlet tarafından kurulması düşünülmüştür. Devlet

sanayiciliğinin gelişmesi özel kuruluş faaliyetlerine de hız kazandırmıştır. Bu dönemde gıda, dokuma, çimento alanları özel kuruluşların gelişme kaydettiği temel alanlar haline gelmiştir. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın başarı elde etmesi üzerine İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış fakat İkinci Dünya Savaşının çıkması bu planın uygulanabilmesini engellemiştir. Sanayide devletin üstlendiği öncü rolün etkisini kaybetmesi ve özel sektörün desteklenememesi ile 1942 yılında Teşvik-i Sanayi Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır (Koç ve Baskıcı 2013: 55). Karşılaşılan zorlayıcı durumlarla başa çıkılmasında 1939 yılına kadar kurulan milli sanayinin etkisi olmuştur (Malkoç 1973: 7) II. Dünya Savaşının sona ermesinden sonra Türk parasının çok hızlı bir şekilde değer kaybetmesiyle 1930'larda yaşanan sanayileşme heyecanı tekrar elde edilememiş; kâğıt, çimento ve dokuma alanında sanayi kuruluşları kurmayı planlayan üçüncü bir sanayi planı olsa da uygulanması mümkün olmamıştır (Aydemir 1976: 397) Savaş sonrası Amerika kökenli Truman ve Marshall planlarından faydalanılması Türkiye'de ağır sanayileşme çabalarını büyük oranda engelleyerek ziraata dayalı kalkınma modelinin seçilmesine neden olmuştur. 1950'li yıllarda ticari hayatın canlanması ile personel ve malzeme ihtiyacı artmıştır. Çimento ve tekstil sanayii devlet tarafından desteklenmiştir. Bu durum sanayi kuruluşlarındaki özel teşebbüslerin artmasını sağlamıştır. 1954'lü yıllarda ise ekonominin iyi gitmemesi 1960'lı yılların başında sanayi kalkınmasının planlanmasını ve düzenlenmesini gerekli kılmıştır (Koç ve Baskıcı 2013: 55).

3.2.2. Ankara'nın Endüstri Bölgesinin Planlanması ve Sanayi Gelişim Süreci

3.2.2.1. Ankara'nın Endüstri Bölgesinin Planlanması

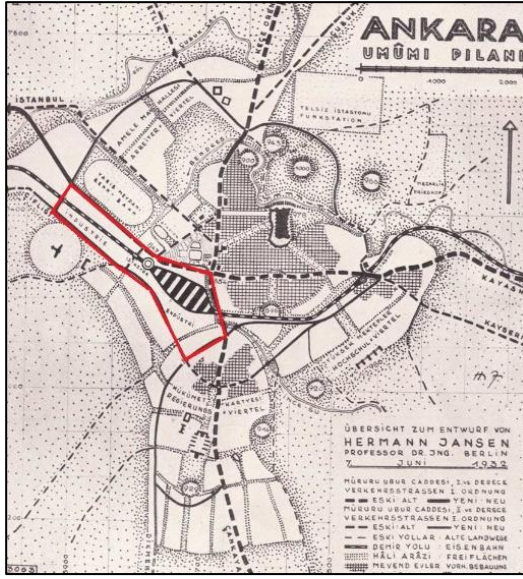
Ankara'nın başkent olması ve Cumhuriyetin ilanı hemen hemen aynı zamanlara denk gelmektedir. Ankara'nın başkent olması; onun çağdaş yaşamı destekleyen bir model haline gelmesini gerekli kılmıştır. Kentleşme ve endüstrileşme faaliyetlerinin arttığı Ankara'da bir kent planlaması hazırlanması gerekliliği doğmuştur. 16 Şubat 1924 tarihinde ilk belediye teşkilatının oluşturulması için "Ankara Şehremaneti Kanunu" çıkartılarak bu doğrultuda ilk adım atılmıştır. Ankara'nın planlı kentleşmesi kapsamında hazırlatılan ilk planı 1924 yılında Berlinli mimar Dr. Carl Lörcher hazırlamıştır. Nüfusun artması ile ortaya çıkan konut problemi, sağlık ve eğitim ihtiyaçları ile modernleşme kurgusuna cevap verebilecek bir girişim niteliğinde olan bu plan iki aşamalı olarak hazırlanmıştır (Saner ve Severcan 2009: 45-75).

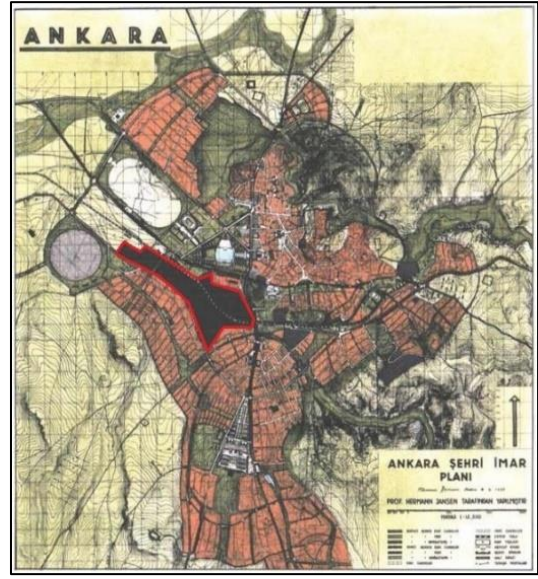
Şekil 6: 1924-1925 Yılı Lörcher Planı (Url-25)

1924 yılında hazırlanan Lörcher planı Eski Şehir'in gelişim yönünü ve mevcuttaki yapıların nasıl kullanılabilceği açısından kararları içermektedir. Nüfus artışının hızlı olması Yenişehir olarak adlandırılan Kızılay ve çevresinin yönetim bölgesi olarak planlanmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu plandan 1 yıl sonra hazırlanan Yenişehir planı, Eski şehir'den Çankaya tarafına doğru konut dokusunun arttığı ve yönetim bölgesinin de bulunduğu şehrin gelişim yönünü tariflemiştir (Saner ve Severcan 2009: 45-75). Şehrin ulaşım ve demiryolu imkanları, endüstri tesisi açma potansiyeli, kent estetiği ve yeşil alanların ele alınarak incelenmesi örnek bir kent kurulması yönünde yol gösterici olmuştur. Lörcher Planında; istasyonun genişletilmesi, endüstriyel bağlantıların kurulması ve bir endüstri bölgesi oluşturulması için demiryolu paralelinde kalan 3 km. uzunluğunda 400 m genişliğinde, günümüzde Maltepe semtinin bulunduğu bu alan endüstri bölgesi olarak tanımlanmıştır (Cengizkan 2004: 39).

Ankara'nın nüfusunun çok hızlı bir şekilde artması Lörcher Planında alınan kararların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu yüzden 1927 yılında düzenlenen yarışmayı kazanan Alman mimar ve şehir plancısı Hermann Jansen'in hazırladığı Ankara Bölgeleme Planı 1928'de, Ankara İmar Planı ise 1932 yılında yürürlüğe girmiştir (Cengizkan 2004: 108).

Şekil 7: 1928 Planı (Url-26)

Şekil 8: 1932 Planı (Url-27)

Lörcher'in temel prensiplerine sadık kalınarak hazırlanan bu planda merkezde Ankara Kalesi'nin bulunduğu ve etrafında kentin şekillendiği bir yerleşim önerilmiştir. Kale'nin etrafında yeşil alanların, Bent Deresi'nde kentsel rekreasyon alanları oluşturulmasını; kent merkezi olarak belirlenen İstasyon Bölgesi'ni gelişime açık hale getirmeyi, Yeni Şehir'de bakanlık yapılarının toplu olarak yer almasını, Cebeci'nin kuzeyinin mezarlık olarak, Orman Çiftliği arazisinin de parklar ve hayvanat bahçesi olarak kullanımını öneren kararlar içermektedir. Bu plan, kuzeybatıda amele mahallesini, kuzeydoğuda ise konut gelişim alanları, Tandoğan Havaalanı, Üniversiteler bölgesi önermiş; Atatürk Bulvarı'nı araç ve yaya ulaşımı için Yeni Şehir ile Ulus arasında bir ana kent omurgası haline getirmiştir. Ankara-Sivas demiryolu hattı üzerinde Gar yapısı ile Yeni Şehir arasında kalan alan endüstri etkinliklerinin yapılması için endüstri bölgesi olarak belirlenmiş ve böylece Ankara'nın ilk endüstri bölgesi tasarlanmıştır (Url-28).

Jansen planı Ankara'nın nüfusunu 1980 yılı için 300.000 olarak öngörmüşken bu nüfusa 1950'li yıllarda ulaşılması ve planın bu duruma uyum sağlayacak esneklikte olmaması yeni bir planın hazırlanması gerekliliğini göstermiştir. Ankara Nazım İmar Planı'nın hazırlanması için 1955 yılında açılan uluslararası yarışmayı kazanan Nihat Yücel ve Raşit Uybadin'in hazırladığı Yücel-Uybadin Planı 1957 yılında yürürlüğe girmiştir (Url-29). Bu dönemde özel girişimlerle demiryolu hattının yakınında fakat kent merkezinden uzakta uygun fiyatlı arazilerin talep görmesi kent merkezinde kalan büyük ölçekli endüstri tesislerinin konumlarının dikkat çekmesine neden olmuştur. Yücel-Uybadin planında daha önceli planlarda endüstri bölgesi olarak belirlenen

alanın dışında farklı öneriler getirilmiştir. Plana göre; Ankara'nın doğu, batı ve kuzey bölümlerinde devam eden bir çevre yolu hattı oluşturulmuş, şehirselleşmenin daha az olduğu batı bölümü ise endüstri bölgesi olarak önerilmiştir. Çevre yolunun yapılması ile karayolu ile ulaşımın kent içerisinde önem kazanmasını sağlamış, elektriğin enterkonekte şebeke sistemi ile dağıtımının yapılması fabrikaların Maltepe'deki elektrik fabrikasının yakınında yer alması zorunluluğunu ortadan kaldırmış, tüm bu gelişmeler ise Maltepe'yi sahip olduğu endüstri bölgesi görünümünü olumsuz yönde etkilemiştir (Saner ve Severcan 2009: 45-75). Günümüzde halen yürürlükte olan, merkezin Kızılay kabul edildiği bu plana 1961 yılında Bölge Kat Nizamı Planı değişikliğinin yapılması parsellerin birleştirilmesine, yüksek katlı yapıların yapılmasına imkân tanıyarak kent merkezinin yoğunluğunun daha da artmasına neden olmuştur (Url-30). İlerleyen zamanda endüstri bölgesinin yönünün bahsedilen tüm bu etkenler sonucunda değiştirilmesi, endüstri yapılarının karayolu güzergahında gelişmesi, Maltepe bölgesinde bulunan fabrikaların birçoğunun taşınması ya da kullanım dışı kalması bu bölgeyi endüstri bölgesi olmaktan çıkarmıştır.

3.2.2.2. Ankara'nın Sanayi Gelişim Süreci

Cumhuriyetin ilan edilmesi sürecinde işgal altında bulunan ülkenin, harp ihtiyaçlarına yönelik üretime ağırlık vermesi gerekmiştir Ankara'ya demiryolu ile ulaşımın olması istasyonun yakın çevresinde harp gereçlerinin üretilmesine imkân sağlayarak Kurtuluş Savaşı'nda Ankara'nın bir çeşit savaş karargâhı haline gelmesini sağlamıştır. İstasyonun batısında bulunan süvari kışlası binalarının atölyeye dönüştürülmesiyle İmalat-ı Harbiye'nin subay ve ustaları üretim ve tamirat yaparak Millî Mücadele'ye destek vermiştir (Müderrişoğlu 1998: 47). 1921 yılında Eskişehir'deki silah tamirhanesinin tezgâhları da bu kışlalara taşınarak üretime devam edilmiştir. İlerleyen yıllarda ismi Askeri Fabrikalar Müdürlüğü ve Makine Kimya Endüstri kurumu olarak değiştirilmiştir (Kemal 1973: 129). Savaş sanayii, Ankara'da demiryolu hattı boyunca gelişim göstermiştir. Bu kapsamda 1923 yılında istasyonun batısında Fişek Fabrikası, aynı yerde bir Marangoz Fabrikası açılmış, 1928 yılında Elmadağ'da açılan Barut ve Dinamit Fabrikası ile Mamak'ta kurulan Gaz-Maske Fabrikası sonraki yıllarda Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğüne devredilmiştir, Müdürlük 1926 yılında Kayaş'ta Kapsül ve İmla Fabrikasını kurmuştur. Yaşanan bu

gelişmelere bakıldığında Ankara da Millî Mücadele yıllarından beridir süregelen savaş sanayii faaliyetlerinin başkent olmasından sonra da sürmüş olduğu anlaşılmaktadır.

Modern bir kent olarak kurulmak istenen Ankara'da elektrik, havagazı vb. gibi altyapı hizmetlerinin sağlanmak istenmesi de sanayinin bu kolda gelişmesinde bir diğer etmen olmuştur. İlk elektrik santrali 1924 yılında Bent Deresi'nde, ikinci elektrik santrali ise 1926 yılında da Güvercinlik'teki Ankara Çimento Fabrikasının yanına kurularak sınırlı bir alanın aydınlatılması sağlanmıştır. Artan aydınlatma ihtiyacından kaynaklı 27 Mart 1927 tarihinde Ankara-Maltepe Havagazı Fabrikası'nı kurma çalışmaları başlamıştır (Tekeli ve İlkin 1977: 62). 1930 yılında havagazı fabrikasında bir oksijen fabrikası yapılmış olup bunların yanına soğuk hava deposu ve buz fabrikası açılmıştır. Kurulan bu fabrikaların Maltepe de demiryolu kenarında yapılmış olması Maltepe'yi ufak çaplı bir fabrikalar bölgesi haline getirmiştir (Tekeli 1994: 179).

Ankara'nın 13 Ekim 1923 tarihinde Başkent ilan edilmesinden sonraki sürecinde çevre illerden yapılan göçlerle nüfus artışının ivme kazanmasına paralel olarak gıda sanayiinin gelişimi de artmıştır (Kandemir 1932: 192). Edindiği başkent misyonundan kaynaklı halka örnek olması amacıyla 1925 yılında Gazi Orman Çiftliği kurularak pek çok alanda ilkleri oluşturacak üretim birimleri kurulmuştur. Yeni bir başkent olan Ankara'da nüfus artışının neden olduğu bir diğer durum bina taleplerinin artması olmuştur. Böylece inşaat faaliyetleri hızlandırılarak inşaat ile ilgili sanayi kuruluşlarında artış yaşanmasını sağlamıştır. Bu kapsamda 1926 yılında Ankara Belediyesi ile Fransız bir firma ortak olarak Eskişehir demiryolunun 8. kilometresinde Ankara Çimento Fabrikasını kurmuştur (Yurt Ansiklopedisi 1981: 609). Nüfusun hızla artmasıyla giyim sanayiinde de üretim hız kazanmıştır. 1930'lu yılların başlarında Çıkrıkçılar Yokuşu'nda ve Ulucanlar Çarşısı'nda iki çorap imalathanesinin yer aldığı bilinmektedir (Tekeli ve İlkin 1977: 65). Talebin artmasıyla 13 Mayıs 1930 tarihinde âtıl durumda olan Ankara Mensucat (Yüniş) Fabrikası İş Bankası tarafından satın alınarak fabrikada çeşitli tamiratlar yapılarak yapı genişletilmiş ve üretim başlamıştır. İlerleyen süreçte savunma sanayii, dokuma sanayii, gıda sanayii gibi temel ihtiyaçların sağlanmasına yönelik çeşitli fabrikalar açılmıştır (Koç ve Baskıcı 2013:71). Yapılan bir çalışmada Ankara'da 1950'li yıllarda hizmet veren fabrikaların listesi hazırlanmıştır (Bkz. Tablo-1, Tablo-2);

Tablo 1: 1950'li Yıllarda Bulunan Fabrikalar (Koç ve Baskıcı 2013:121-123)

	Fabrika/İmalathane	Mevkii		Fabrika/İmalathane	Mevkii
1	Abdurrahman Tatlıcı Tahin İmalathanesi	Mamak	57	Mehmet Erbek Şendogan Gazoz İmalathanesi	Turgut Reis Mahallesi
2	Adapazarı Şeker Fabrikası Türk A.Ş.	Çankaya Caddesi	58	Mehmet Subaşıoğlu ve Hasan Faturo/Bursa Gazoz Fabrikası	İstanbul Caddesi
3	Adem Sargutan Sabun İmalathanesi	Keçiören	59	Mehmet ve Avni Cingül Ömür Bisküvi Fabrikası	Opera Meydanı
4	Adnan Anafarta Gazoz Fabrikası	M. Rağıp Tüzün Caddesi	60	Mehmet Yeğen Kimyevi Temizleme ve Boya Fabrikası	
5	Ahmet Erkman Arslan Kiremit ve Tuğla Fabrikası	Posta Caddesi	61	Mevlüt Yavuz Gazoz Fabrikası	Cebeci Sineması Altı
6	Ahmet Yıldırım Kavaklıdere Sirke İmalathanesi	Fevzi Paşa Mahallesi	62	Minneapolis Moline Türk Traktör ve Ziraat Makineleri Fabrikası	Gazi Orman Çiftliği
7	Akdeniz Güven Ltd. Şti Oksijen Fabrikası	Maltepe	63	Mozayik Fabrikası/Mehmet Halil Hamamcı	Akköprü
8	Akmanlar Koll Şirketi Şarap İmalathanesi	Etilik	64	Muharrem Akman Boza İmalathanesi	Sanayi Caddesi/Anafartalar Caddesi
9	Ali Görgülü Erciyes Gazoz Fabrikası	Opera Meydanı	65	Muharrem Aytekin Gazoz Fabrikası	Taşkın Sokak
10	Ali İslam Altındağ Gazoz Fabrikası	Bozkurt Mahallesi	66	Mustafa Ökmen Hayat Gazoz Fabrikası	Anafartalar Caddesi
11	Alpay Sabun İmalathanesi	Gazi Mustafa Kemal Bulvarı	67	Neşe Gazoz Fabrikası	Yenimahalle
12	Ankara Bakır Fabrikası	Akköprü	68	Nuh Eskiyyapan ve Ortakları Ankara Makarna Fabrikası	Rüzgârlı Sokak
13	Ankara Çimento Ltd. Şti.		69	Orman Çiftliği Pastörize Süt, Yağ, Yoğurt Fabrikası	
14	Ankara Değirmenler Birliği Un Fabrikası	Posta Caddesi	70	Ortalan Şarap İmalathanesi	Keçiören
15	Azret Bekki Gazoz Fabrikası	Kevgiri Sokak	71	Osman Ajlamacı/Tahin İmalathanesi	Bentderesi
16	Başkent Sabunları	At Pazarı	72	Osman Düyünel/Bakır ve Madeni Eşya	Koyunpazarı
17	Başkent Ticaret ve Sanayi AŞ. Un Fabrikası	İskitler	73	Özdemir Atman/Atman Un Fabrikası	İskitler
18	Bekir İskender Bisküvi Fabrikası	Yeni Sanayi	74	Pastörize Tereyağ Fabrikası	İstanbul Caddesi
19	Bira Fabrikası		75	Pehlivan Şarapev	Hatıppayı
20	Boğaziçi Un Fabrikası	Yenihal/Kayaş	75	Pehlivan Şarapev	Hatıppayı
21	Bomonti Buz Fabrikası		76	Pınar Gazoz Fabrikası	Rağıp Tüzün Caddesi
22	Bozkurt Un Fabrikası	Bentderesi	77	Polatlı Un Fabrikası	Maltepe
23	Buçel Bulgur Fabrikası	Gazi Mustafa Kemal Bulvarı	78	Rağıp Alemdağ/Alemdağ Yağ Fabrikası	İstanbul Caddesi
24	Celalettin Rodoslu Hayyam Şarabı Fabrikası	Cebeci Asrı Mezarlık Caddesi	79	Rifat Kıymaz/ Gazoz Fabrikası	Taşkın Sokak
25	Cemil Ercan Gazoz Fabrikası	Yıldırım Beyazıt Meydanı	80	Sabri Başar/Çankaya Gazoz Fabrikası	Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
26	Cevat Ökmen Hünkar Gazoz Fabrikası	Özbeyler Mahallesi	81	Sadimen Altıntop/Etimesgut Un Değirmeni	
27	Çağlayan Gazoz Fabrikası	Yenidoğan	82	Sanayici İsmail Şevki Niçli	Kavaklıdere
28	Çankaya Gazoz Fabrikası	Süleymanbey Mahallesi	83	Selahattin Benli/Un Fabrikası	Gazi Mustafa Kemal Bulvarı
29	Dimnit Şarapevi	Balkıraz Bağları	84	Süleyman Akalın Mermertaş Fabrikası	Akköprü
30	Enver Baykal Cumhuriyet Un Fabrikası		85	Süt Fabrikası	
31	Enver İren ve Ortağ Pastörize Süt Fabrikası	Kayaş	86	Şark Sabun ve Soda İmalathanesi	Etilik
32	Erciyes Bakır Fabrikası	Turgut Reis Mahallesi	87	Şark Ticaret Ankara Müessesliği Bisküvi ve Çikolata	Opera Meydanı
33	Esentepe Şarapları	Etilik	88	Şehir Gazoz Fabrikası	Opera Meydanı
34	Eskimo Buz Fabrikası		89	Şeker Fabrikası Türk AŞ	
35	Gelincik Bisküvi İmalathanesi	Taşkın Sokak	90	Şemsi Demirkan/Yayla İrmik ve Makarna Fabrikası	Maltepe
36	Güven Gazoz Fabrikası	Bozkurt Mahallesi	91	Türkiye Çimento Sanayi Türk AŞ	
37	Güzel Ankara Gazoz İmalathanesi	İnkilap Mahallesi	92	Üçler Bisküvi Fabrikası	Yeni Sanayi
38	Hali ve Rüstem Beylerkardeşler Dikmen Şarap Deposu	Gazipaşa Mahallesi	93	Ünilever-İş Türk Limited Şirketi Yağ Fabrikası	Rüzgârlı Sokak
39	Harmak Makine Ltd Şirketi	İskitler	94	Veyssi Cansu/Şarap İmalathanesi	Etilik
40	Hasan Çilingir/Ağaç Makinesi Fabrikası	Büyük Sanayi	95	Vitaminsal Gazoz Fabrikası	Opera Meydanı
41	Hüsamettin Bozkurt Mermer İmalathanesi	Akköprü	96	Vitona Gazoz Fabrikası	Dumlupınar Sokak
42	Hüseyin Ünal Marmara Gazoz Fabrikası	Hamamönü	97	Yakup Akman Niğde Bağları Şarap Deposu	Yenice Mahallesi
43	Hüsni Nail Seden Harp Malzemesi Fabrikası	Bentderesi	98	Yemak Ltd Ort. Un Fabrikası	Maltepe
44	İpektaş Türk AŞ		99	Yıldırım Un Fabrikası	Şükriye Mahallesi
45	İrfan Hamamcı/Suna Gazoz Fabrikası	Denizciler Caddesi	100	Yıldırım Un Fabrikası Komandit Şirketi	Şükriye Mahallesi
46	Karakuş Lastik Fabrikası	Soğukuyu	101	Yılmaz Kauçuk Ayakkabı Fabrikası	Yeni Sanayi
47	Kavaklıdere Şarapları	Tunalı Hilmi Caddesi	102	Zeki Aral Papaskarası Şarapları	Abidinpaşa
48	Kayaş Pastörize Süt Fabrikası	Kayaş	103	Ziya Arif Gümüştekin/Bozkurt Un Fabrikası	Bentderesi
49	Kibar Sabun ve Yağ Fabrikası	İptidar Caddesi			
50	Koç Ticaret Türk AŞ. Ankara Oksijen Fabrikası				
51	Köprüköy Un Fabrikası	Tahtakale			
52	Lüks Gazoz Fabrikası	Kevgiri Sokak			
53	Mahmut İpekkurt İbrişim Fabrikası	Turgut Reis Mahallesi			
54	Mahmut İpekkurt/İpek İbrişim Kordene Mercedes Bobinler Fabrikası	Ada Sokak			
55	Mehmet Bayer/ Gazoz Fabrikası	Mebusevleri			
56	Mehmet Çakırdoğan/Tuz Fabrikası	Tabakhane			

Ankara'daki sanayi işletmelerinin kuruluş yıllarına göre dağılımı;

Tablo 2: Ankara'daki Sanayi İşletmelerinin Kuruluş Yıllarına Göre Dağılımı (Koç ve Baskıcı 2013: 123)

Sektörler	1940'tan Önce	1940-1944	1945-1949	1950-1954	1955-1959	1960-1963	Kuruluş Tarihi Bilinmeyen
Gıda-İçki	12	3	4	12	26	18	16
Orman Ürünleri	1	0	0	2	4	3	
Kağıt-Matbaa	1	1	3	4	4	5	2
Kauçuk	0	0	1	1	4	2	0
Metal Dışı Maden	1	0	2	1	3	1	0
Madeni Eşya	6	0	0	2	6	4	2
Makine İmali	0	1	0	4	0	0	0
Taşıt Araçları	0	1	0	2	2	1	1
Diğer	3	0	1	4	0	1	0
Toplam	24	6	11	32	51	35	24

BÖLÜM IV

4. ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASI

4.1. Gıda Sanayii

4.1.1. Atatürk Orman Çiftliği

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayileşme çabalarının devlet tarafından desteklenmesiyle kurulan üretim alanlarının kentlerin çağdaşlaşmasında ön ayak olması amaçlanmıştır. Bu üretim alanlarında sadece üretime yönelik yapılar kurmak yerine çalışanların barınmalarından gündelik hayattaki ihtiyaçlarının karşılanmasına kadar her türlü sosyal mekân yaratılmaya çalışılarak yapı grupları oluşturulmak istenmiştir (Asıliskender 2002: 48-67).

Şekil 9: Mustafa Kemal Atatürk Çiftlik Arazisinde (Url-31)

Bu kapsamda bir ulusun modernleşmesinde önemli yapı taşlarından biri olan Atatürk Orman Çiftliği 5 Mayıs 1925'te "Gazi Orman Çiftliği" olarak endüstrileşmenin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermek, sanayi yapıları ile örnek olmak, halka güvenilir ve hızlı temin edilebilir gıda ürünleri sunmak, halkın eğlenebileceği, dinlenebileceği ve kaliteli zaman geçirebileceği mekanlar (sosyal tesisler) oluşturmak, tarımın nasıl yapılacağına uygulamalı ve teorik olarak gösterebilmek, eğitimi desteklemek ve başkenti özelleştirmek amacıyla bir kompleks olarak kurulmuştur (Keskinok 2005: 75).

Çiftliklerin kurulması gerekliliği ilk kez 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında yapılan İzmir İktisat Kongresinde köylülere ve çiftçilere teorik ve uygulamalı tarımın nasıl yapılması gerektiğinin öğretilmesi amacıyla gündeme gelmiştir (Aykanat 2007: 30-31). Atatürk yurt genelinde çeşitli zamanlarda “*Milli Ekonominin Temeli Ziraattır*” anlayışıyla; Yalova’da Millet ve Baltacı Çiftliğini, Silifke’de Tekir ve Şövalye Çiftliklerini, Tarsus’ta Piloğlu Çiftliğini, Dörtyol’da Portakal Bahçesi, Kara Basamak Çiftliğini, Ankara’da Gazi Orman Çiftliğini kurmuştur. Atatürk Gazi Orman Çiftliği için yer seçiminin belirlenmesi amacıyla ülkenin ileri gelen ziraatçılarından bir komisyon oluşturulmasını istemiştir (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 11-13). Ankara’da verimsiz, kurak, bozkırın ortasında bir bataklık arazi çiftliğin kurulması için seçilerek burada bilim ve tekniğin kullanılması ve uygulanmasıyla önyargının yıkılmasını, imkânsız görünenin aslında başarılabilirliğini, halkın kendi gücüne inanmasının gerekliliği gösterilerek, üretici insan oluşumu için eğitim verilerek kamu girişimciliğinin en başarılı örneklerinden biri haline gelmiştir (Keskinok 2000: 43).

Atatürk Orman Çiftliği’nin kuruluş amaçları kısaca:

- 1-Makinalı tarımı öğretmek ve özendirmek,
- 2-Tahıl cinslerinin ıslahı için yeni türlerin araştırılması, halka tanıtımı ve dağıtımı,
- 3-Hayvancılığın özendirilmesi, yeni cins ve ırkların araştırılması başarılı olanların halka tanıtımı,
- 4-Üretilen tarım ürünlerinin işlenerek değerlendirilmesi ve halka sunumu,
- 5-İklim koşullarına uygun yerli ve yabancı meyve türlerinin üretimini yapmak, halka göstermek ve bölgede yaygınlaştırmak bağcılığını geliştirmek,
- 6- Bilimsel yöntemlerle ağaçlandırma yapmak, korular, ormanlar oluşturmak, yurt çapında ağaçlandırmayı özendirmek,
- 7-Çiftlik ve bölge için gerekli meyve ve bağ fidanlarının üretimi amacıyla fidanlıklar kurmak,
- 8-Makinalı tarıma geçiş için gerekli ziraat alet ve makine üretimine yönelik atölyeler kurmak, tarım öğretimini uygulamalı olarak pratik dersler ve stajlar yoluyla halka yaygınlaştırmak,
- 9-Çiftliğin ürettiği gıda maddelerini doğrudan halka satmak, kooperatifçiliği özendirmek, önemini halka göstermek, tarımın her kolunu kurarak ideal bir çiftlik modeli oluşturmak,
- 10-Temiz ve sağlıklı gıda ürünlerini halka temin etme,

11-Dinlenmek ve eğlenmek amaçlı halk için mekanlar oluşturmak olarak sıralanabilmektedir (Öztan 1993: 32).

Ziraat, Hayvancılık, Endüstri ve Ticaret olmak üzere 4 ana bölümden oluşan çiftliğin alt kolları şu şekildedir:

1-Ziraat Bölümü: Ziraat işleri kolu, meyve çiftliği, sebzeçilik, bağcılık ve fidanlık işleri kolu.

2-Hayvancılık Bölümü: Koyunculuk kolu, sığır kolu, kasaplık hayvan kolu, atçılık kolu, kümes hayvanları kolu, arıcılık kolu.

3-Endüstri Bölümü: Bira fabrikası, pastörize süt fabrikası ve yoğurt imalathanesi, demir eşya ve pulluk fabrikası, şarap imalathanesi, deri fabrikası, değirmen ve fırın.

4-Ticaret Bölümü: Marmara gazinosu, çiftlik lokantası, Ankara'da Yenişehir, Hacı bayram ve Saman Pazarı olmak üzere üç satış mağazası, İstanbul'da Beyoğlu ve Kadıköy olmak üzere iki satış mağazası.

Çiftliğin tüm birimleri birbirine entegre olarak uygulama ve araştırma, eğitim ve üretim fonksiyonunu beraber geliştirmişlerdir (Keskinok 2005: 75). Çiftlik sanayi ve tarım bütünleşmesini sağlayarak modern teknoloji ile üretimi sağlamak ve öğretmek, kentsel yaşamın geliştirilerek uygar/çağdaş bir toplum yaratmak, eksik kalınan alanlarda gerekli eğitimi sağlamak amacıyla faaliyet göstermiştir. 1930 yılında pastörize süt ve süt ürünleri üretmek amacıyla Gazi Orman Çiftliği Süthanesi kurulmuştur. 1934 yılında Bira Fabrikası kurularak 1937 yılında genişletilmiş 1939 yılında Tekel İdaresi'ne devredilmiştir. Tekel İdaresi Bira Fabrika içerisine 1943 yılında Şarap Fabrikası kurmuştur. Fabrika içerisinde kapsam genişletilerek rakı, soda ve gazoz imalathaneleri de açılmıştır. Çiftlikte ürettiği ürünün bir kısmını da piyasaya süren fırın işletmesi ve şarap imalathanesi de bulunmaktadır. Çiftlikte kullanılan tarım araç ve gereçlerinin tamirat ve tadilatının yapılabilmesi için tamir atölyesi geliştirilerek pulluk fabrikasına dönüştürülmüştür (Tekeli 1994: 179).

Bünyesinde barındırdığı ziraat, hayvancılık, endüstri ve ticaret şubeleri ve tüm kolları birbiriyle uyumlu bir şekilde çalışan çiftliğin büyümesiyle beraber artan ihtiyaçlara cevap verebilmek adına oluşan Malt, Bira, Soda, Gazoz, Buz Fabrikaları, Demir Eşya ve Pulluk Fabrikası, Süt, Yoğurt, Şarap, Deri Fabrikası zamanla gelişmişlerdir ve çiftliğe ufak çaplı bir endüstriyel üretim merkezi havası katmışlardır (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 62). Çiftliğin modern yaşamı tanıtmaya ve destekleme rolü kapsamında Bira Fabrikası'nda olduğu gibi endüstriyel üretim alanları

barınma ve sosyal hayatın gerektirdiği ihtiyaçlara cevap verebilme anlamında işçi konutları, hamamı, lokantası ile tasarlanmıştır.

Atatürk Orman Çiftliği alanında bulunan endüstri yapıları ve sosyal tesisleri bir dönemin sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişimine ilişkin izler barındırdığından, içlerinde bulunan endüstriyel alet ve makinaların özgünlüğünden, mimari yapısı ve strüktürel kompozisyonundan kaynaklı endüstri mirası kapsamında kalmaktadır.

4.1.1.1. Bira Fabrikası

Şekil 10: AOÇ Bira Fabrikası Konumu (Url-32)

Halka; sağlığı ciddi anlamda tehdit eden alkol oranı yüksek ağır içkiler yerine daha sağlıklı ve hafif bir içki olan birayı tanıtmak ve ülke ekonomisine katkı sağlamak amacıyla 1934 yılında demiryolunun güneyine bira fabrikası kurulmuştur. Cumhuriyet döneminden önce; belirli bir kesimin ve yabancı uyruklu toplulukların birahane, lokanta ya da umumi yerlerde tükettikleri bir içecek olarak anılan biranın halk içkisi haline gelmesinde Atatürk Orman Çiftliği'nin büyük etkisi bulunmaktadır. Bira Fabrikası'nın Ankara'da kurulmasının nedenleri arasında; Ankara'nın yeni Türk Devleti'nin merkezi olması, nüfus artışıyla Orta Anadolu'nun kalkınma kaynağı haline gelmesi, demiryolu ağına sahip olması, yurdun dört bir yanına sevkiyat yapılan merkezi pozisyonda olması sayılabilmektedir. İngiltere ve Almanya'da bulunan bira fabrikaları I. Dünya Savaşı'ndan önce dünyanın en iyi arpasını yetiştirmekle ünlü olan Türkiye'den arpa temin etmiştir. Bira fabrikalarının kurulmasındaki amaçlardan biri de bu kaliteyi gözler önüne sererek eski itibarını tekrar kazanmasını sağlamak olmuştur (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 63-65).

Çiftlikte 1935 yılından beridir yetiştirilen arpaların verimi artırılarak bira yapımına uygun niteliğe getirilmiştir. Böylece bira endüstrisi için köylünün gelir

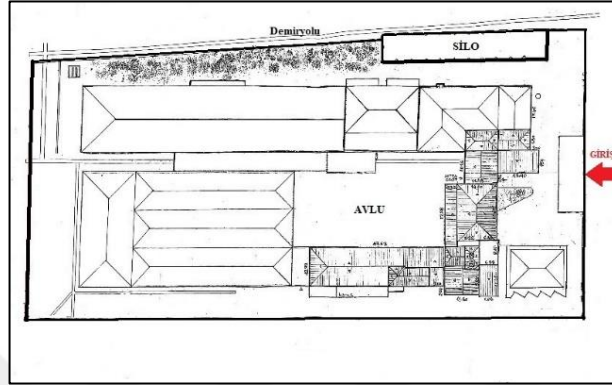
kaynağı olan arpaya sürekli bir alıcı da bulunmuştur. Bira fabrikasından elde edilen küspeler ve malt fabrikasının filizleri, gelişmekte olan süt inekçiliği için iyi bir besin kaynağı olmuştur. Fabrika; Malt, Bira, Buz, Gazoz, Soda fabrikalarını doldurma ve ambalaj şubelerini de içermektedir (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 63-65).

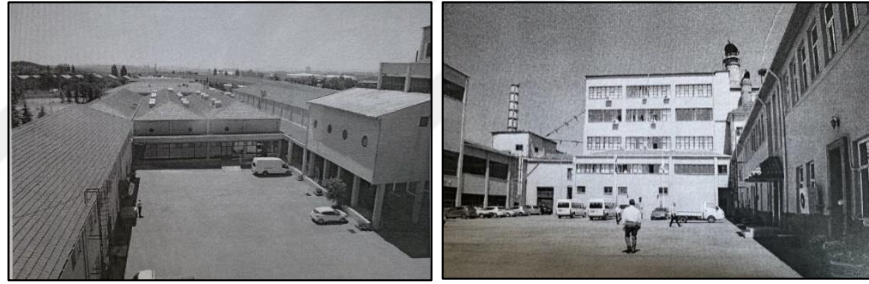
Şekil 11: Bira Fabrikası Eski Fotoğrafları (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası)

Demiryolunun güneyinde bulunan bu küçük işletme doğu-batı yönünde iki katlı yatay bir bölüm ile yapının doğusunda kalan dikey beş katlı bölümün birleşmesiyle oluşmaktadır. Yapının güney cephesi yatayda uzanan pencereler ve geniş balkon düzenlemesi içermektedir. Atatürk'ün çalışma odası da bu yapıda bulunmaktadır. Zamanla bira fabrikasının büyütülmesine ilişkin düşünceler ortaya atılmıştır. 1937 yılında Ernst Arnold Egli tarafından tasarımı yapılarak, ilk kurulan iki katlı, küçük bir üretim tesisi olan bira fabrikasının yanına yeni ve daha büyük bir fabrika inşa edilmiştir. İlk kurulan fabrikanın tadilatları Egli tarafından yapılmış ve yeni fabrikanın doğudaki bölümüne bir köprü ile bağlanarak kullanımına devam edilmiştir. Yeni fabrikanın yapılmasıyla beraber yönetim birimleri eski fabrika da çözümlenmeye başlamıştır. Fabrika Viyana Bira Sanayi Meslek okulu eğitmeni Dr.Kluger ile bir Alman inşaat mühendisi tarafından tasarlanmış, fabrikanın makineleri Çekoslavakya' da bulunan Skoda firmasından getirtilmiştir. Yeni yapılan fabrikanın birbiriyle bağlantılı üç bloğu ve eski fabrika dikdörtgen bir avlunun kenarlarını oluşturmuştur. Bu bloklardan avlunun Kuzeyinde bulunan blok "Yeni Bira Fabrikası", batısındaki "Yeni Malt Doldurma Yeri", güneyindeki "Eski Fabrika", doğusundaki "Yeni Malt Fabrikası" dır. Fabrikaya doğusunda bulunan tek katlı bir girişten ulaşılmaktadır. İşleve yönelik özelleşmiş parçalı kütle düzenine sahip yapı, geniş ve aydınlık bölümleri ve içerdiği makinelerle özgünlüğünü korumakta fakat kullanılmamaktadır. Bira üretiminin yapıldığı ana bina doğu batı doğrultusunda tren yoluna paralel konumlanan dikdörtgen yapıdır. Bu yapı doğu kısmına doğru yatayda beş katlı bir bölümle kesilmiştir. Bu cephe sağır olarak düzenlenmiş olup demiryoluna

bakmaktadır. Cepheden hareketlilik yaratmak için önde ve geride kalan kütlelerde bordürler ile bölünmüş alanlarda “Ankara Birası” yazısı ve daire şeklinde olan çerçeveler oluşturulmuştur. Yapının ön cephesinde Egli’nin tasarımlarında kullandığı bayrak direği ve çiftliğin o dönemde simgesi haline gelen ikonik “Ç” harfi bulunmaktadır (Alpagut 2012: 277-279).

Şekil 12: Bira Fabrikası Vaziyet Planı (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası)

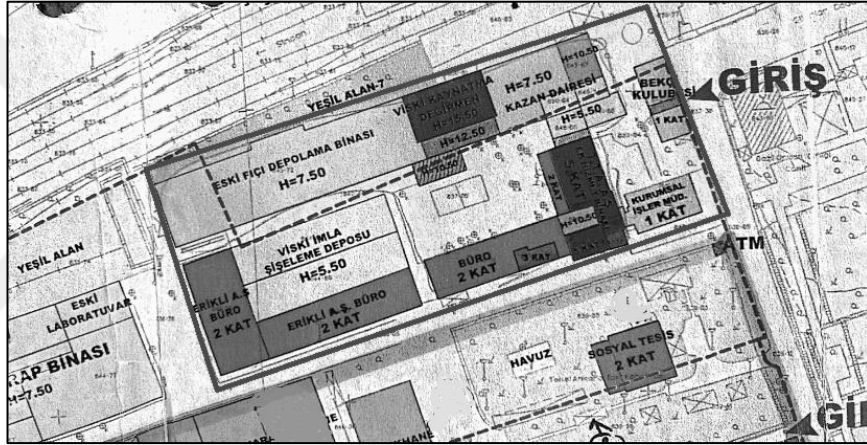

Şekil 13: Bira Fabrikası İç Avlu Görünüşü (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası)

Şekil 14: AOÇ Bira Fabrikası Genel Görünüşü (Url-33)

Atatürk, Atatürk Orman Çiftliği ve içerisinde bulunan bira fabrikasını da hazineye bağışlamasıyla bira fabrikası Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumuna verilmiştir (Öztoprak, 2006, s. 99, 100). 1939 yılında ise Tekel Genel Müdürlüğü'ne devredilen fabrika özel kuruluşların zamanla artmasıyla bira piyasasındaki liderlik konumunu kaybetmiştir ve 1994 yılı sonunda bira üretimini sonlandırmıştır. Sonraki yıllarda ismi Ankara İçki Fabrikası olarak değiştirilen bu fabrikada 2000 yılında viski üretimi yapılmaya başlanmıştır. Tekel'in 2003 yılında özelleştirilmesiyle 2004 yılında fabrika TTA yönetimine geçmiştir (Kürelî 2013: 50). 2012 yılında TTA Gayrimenkul Anonim Şirketi Genel Müdürlüğü olan kurum ise 2018 yılında kapatılarak iş ve işlemleri devredilmiştir. Bira Fabrikası günümüzde Hazine ve Maliye Bakanlığı, Özelleştirme İdaresi Başkanlığı, Sümer Holding A.Ş. Genel Müdürlüğü olarak kullanılmaktadır.

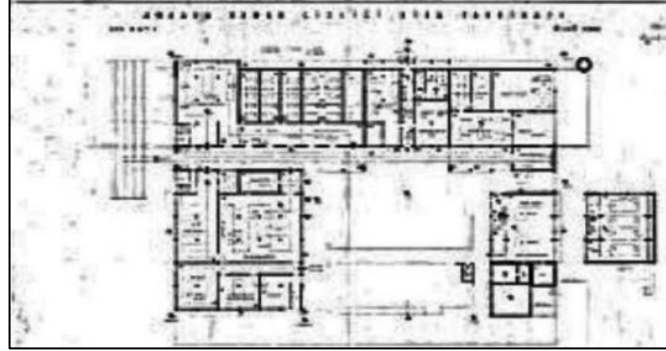

Şekil 15: 2014 Yılı Fabrikanın Kullanımı (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası)

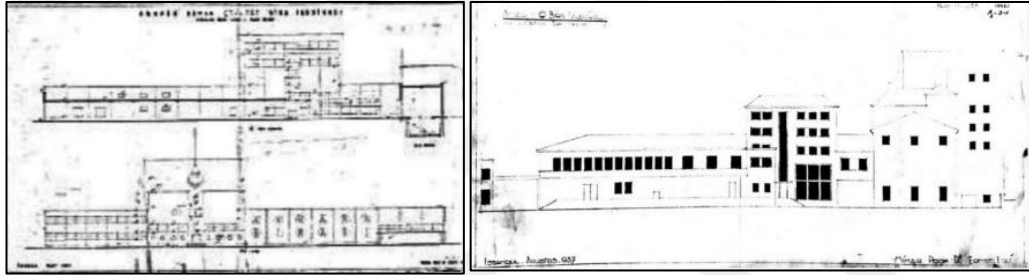
Günümüzde fiziksel olarak iyi durumda olan fakat ilk işlevini sürdüremeyen komplekste bulunan orijinal üretim elemanları, makineler ve mekanik aksamların çoğu yapının özelleştirme sürecinde tesisten taşınmıştır (Kürelî 2013:51). Birinci derece doğal ve tarihi sit alanı içerisinde ve 1/10000 ölçekli koruma amaçlı imar planında tarihi çekirdek alanı olarak belirtilen bölgede kalan Bira Fabrikası kompleksi Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 21.03.2013 tarih ve 568 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek aynı kararlar koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir. 1995, 1996, 2014 ve 2015 yıllarında yapıda çeşitli basit onarımlar yapılmış, 2016 yılında ise yapıda, engellilerin erişimine yönelik bir takım tadilatlar gerçekleştirilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası).

Bira Fabrikası yapısı Cumhuriyet döneminde açılan ilk alkollü içecek fabrikası olması nedeniyle tarihi değere, Atatürk Orman Çiftliği'nde bulunması nedeniyle

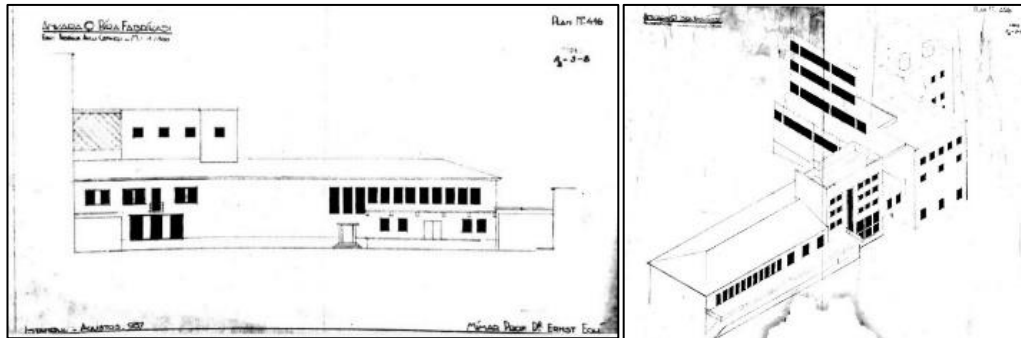
çevresel değere, modern bir üslupla fonksiyonel olarak yapılmış ünlü bir mimarın eseri olması nedeniyle mimari-sanatsal değere, içerisinde bulundurduğu parkın sosyal yaşama katkısından ve etkileşiminden kaynaklı simgesel değere sahiptir.

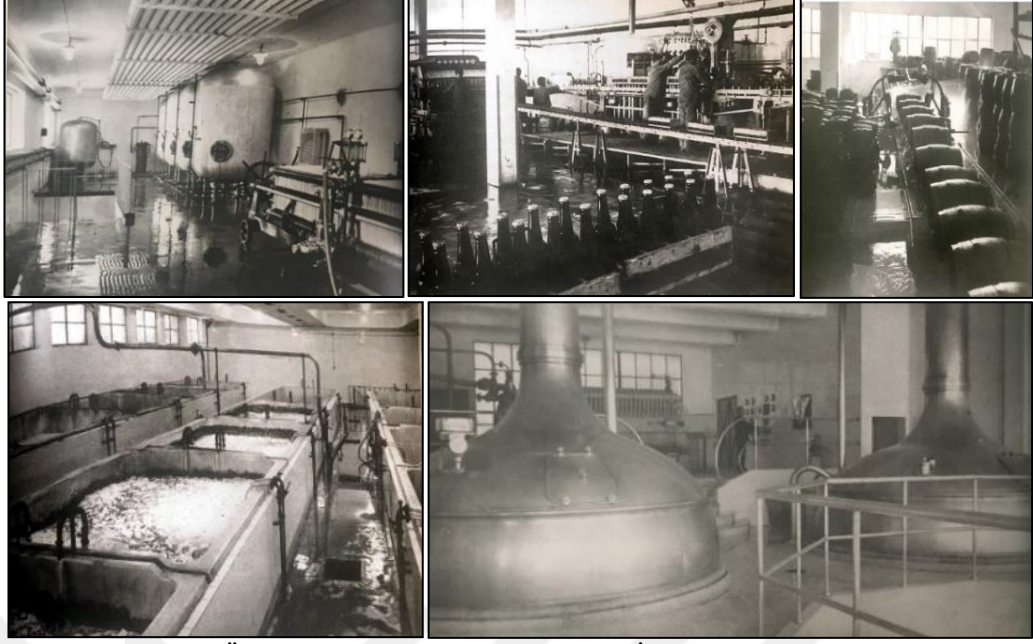
Şekil 16: AOÇ Bira Fabrikası Zemin Kat Planı (Alpagut 2012: 281)

Şekil 17: AOÇ Bira Fabrikası Ön Cephe ve Avlu Cephesi (Alpagut 2012: 278, 282, 283)

Şekil 18: AOÇ Bira Fabrikası Cephe Çizimleri (Alpagut 2012: 279-280)

Şekil 19: Fabrika Özgün Donanımları (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 82, 85)

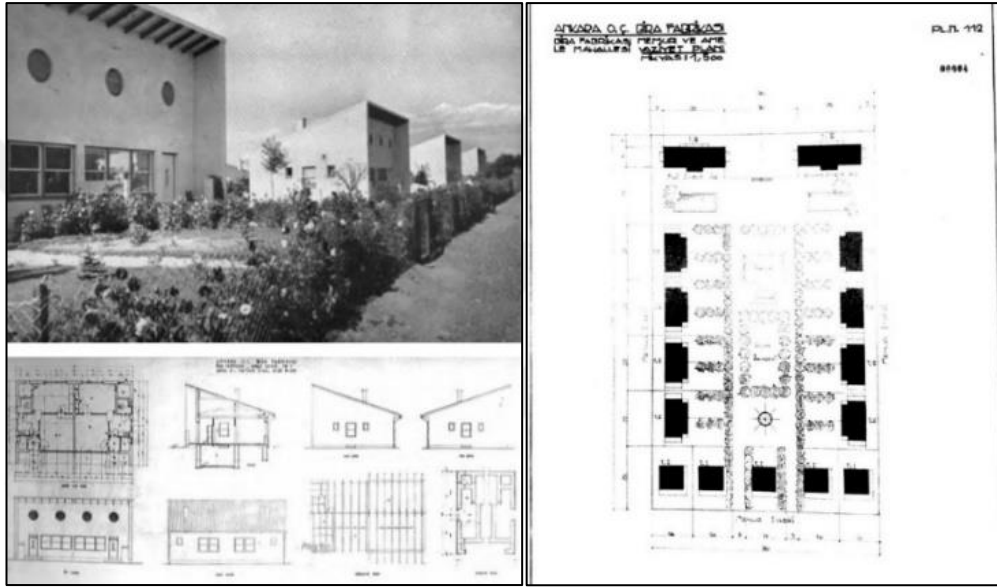
4.1.1.2. Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları

Şekil 20: AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları Konumu (Url-34)

Bira Fabrikası'nda çalışan işçiler ve aileleri için fabrikanın kurulmasıyla aynı zamanlarda çiftlikteki ikametgâh yerlerinin yetersizliğinden kaynaklı işçi ve memur konutları yapılması gündeme gelmiştir. Çalışanların işe gidip gelmelerini ve yaşamlarını kolaylaştırıp onların memnuniyetini artırarak çalışma performanslarının da yükseltilmesi amaçlanmıştır. Böylece bu alanda Hermann Jansen ve Ernst Egli iş birliğiyle planlı bir konut yerleşimi düzeni oluşturulmaya çalışılmıştır. Bira fabrikası memur ve işçi konutları dört bağımsız tek konut, dokuz ikiz konut ve bunların güneyinde bulunan ikişer katlı iki blok konuttan oluşmaktadır. Sokağın üst kısmındaki

yönetim birimlerine yakın olan tek ailelik konutlar geçmişte olduğu gibi günümüzde de idari yöneticiler tarafından kullanılmaktadır. İkiz konutlar ise çalışanların kullanmasına yönelik yapılmıştır. Konutlar ve bira fabrikası hamamı bütüncül olarak tasarlanmış, geometrik bir düzen içerisinde kurgulanmıştır. Geniş bahçe düzenlemelerine sahip olan konutlar ana yoldan koparılarak daha sessiz ve korunaklı bir alan haline getirilmiştir. Gerek mimari özellikleri gerekse çevre düzenlemesiyle çalışanlar için çağdaş bir yaşam alanı oluşturulmak istenmiştir (Alpagut 2012: 256-261).

Şekil 21: Memur ve İşçi Konutları ve Çizimleri (Alpagut 2012: 286, 288, 289)

Şekil 22: Genel Görünüş (Alpagut 2012:288)

Şekil 23: Memur ve İşçi Konutları, 2013 (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası)

Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun 21.03.2013 tarih ve 568 sayılı kararı ile memur ve işçi konutlarının 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında kalmadığı gerekçesiyle tesciline gerek olmadığına ilişkin karar alınmıştır. TMMOB Mimarlar Odası bu kararın memur ve işçi konutları ile ilgili kısmına dava açmıştır. Ankara 8. İdare Mahkemesi dava konusu işlemin yürütmesinin durdurulması kararı almıştır ve Kurulun 20.03.2014 tarih ve 1367 sayılı kararı ile 10 adet konut tescil edilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası).

Günümüzde Atatürk Orman Çiftliği çalışanları tarafından lojman olarak kullanılan bu konutlar; tescil edilene kadar geçen süreç içerisinde çeşitli tadilat ve tamiratlar görerak ilk yapıldığı zaman sahip oldukları orijinalliğın bir kısmını yitirmişlerdir. Modern ve geleneksel yaşamı birleştirerek tek bir kompozisyonda sunan bu yapılar özgünlük değerine ve dünyaca tanınan bir mimar olan Egli'nin tasarladığı yapı olmaları nedeniyle mimari-sanatsal değere, Bira Fabrikası Kompleksinin bir parçası oldukları için de grup değerine sahiptir.

4.1.1.3.Bira Fabrikası Hamamı

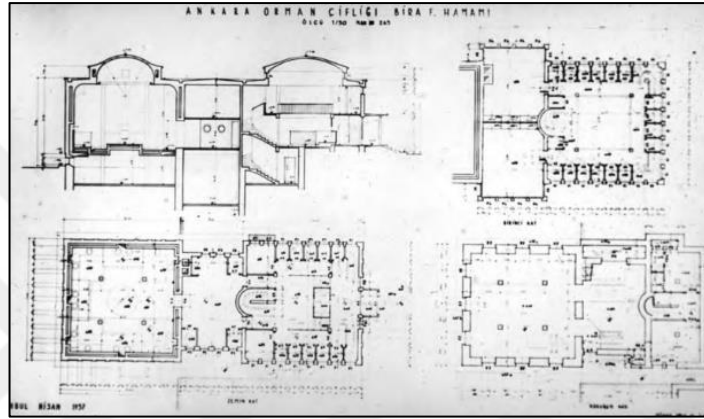

Şekil 24: AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Konumu (Url-35)

Bira Fabrikası kompleksinin önemli parçalarından birisi de hamam yapısıdır. Hamam yapısı; sosyalleşmek ve temizlenmek için gidilen hamam kültürünün sürdürülebilmesi ve bu yerleşkenin barındırdığı yapılarla kendi içerisinde bir mahalle olarak nitelendirilmesine imkân sağlamıştır. Yapı Ernst Egli'nin, Mimar Sinan'ın 16. yüzyılda tasarladığı geleneksel Osmanlı hamam planı şemasından yola çıkarak buna kendi mimari tasarım prensiplerini yansıtması ile son halini almıştır. Türkiye ziyaretlerinden önce Egli'nin yabancı olduğu bir kültüre ilişkin geleneksel bir işlev için, modernist bir çözüm olarak nitelendirilen yapı mimari/sanatsal değere aynı zamanda işçilerin sosyal bir tesisten yararlanmalarına olanak sağlaması nedeniyle özgünlük değerine ve Bira Fabrikası Kompleksini oluşturan bütünlüğün bir parçası olması nedeniyle grup değerine sahiptir. Mülkiyeti Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü'ne ait olan Bira Fabrikası Hamamı, Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 30.09.1988 gün ve 463 sayılı kararı ile "Korunması Gerekli Kültür Varlığı" olarak tescil edilmiş ve aynı Kurulun 10.01.1989 gün ve 633 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Dosyası).

Konutlar ve yönetim yapıları geniş bir bahçe içerisinde konumlandırılan hamam yapısının oldukça yakınındadır. Türk hamamı plan şemasına uygun olarak tasarlanan hamam soğukluk (soyunmalık), ılıkılık ve sıcaklık bölümlerinden oluşmaktadır. Soğukluk ve sıcaklık bölümleri kare planlı olup üstleri Klasik Osmanlı dönemi mimarisinde de olan farklı boyutlarda kubbeler ile örtülüdür. Soğukluk ve ılıkılık bölümleri bodrum+2 kat, sıcaklık bölümü ise tek katlı olarak tasarlanmıştır.

Betonarme iskelet sistemine sahip olan yapıya güney cephesinden dört basamakla giriş sağlanmaktadır. Sıcaklık bölümü geleneksel hamamlarda olduğu gibi zeminden ve duvarlardan geçen sıcak su boruları ile ısıtılırken, soyunmalık ve ılıklik bölümü geleneksel hamamlarda kullanılan ocak sistemi yerine bodrum katta bulunan kalorifer sistemi ile petekler aracılığıyla ısıtılmaktadır. Egli işlevi ve malzemeyi öne çıkararak, geleneksel hamam tipolojisine sadık kalmış aynı zamanda da modern malzeme ve tekniği kullanarak bireşim bir yapı ortaya çıkarmıştır. Yapı 1960'lı yıllarda işlevini kaybederek âtil halde bırakılmıştır (Alpagut 2012: 293-297).

Şekil 25: Bira Fabrikası Hamamı Egli'nin 1937 Yılı Çizimleri (Alpagut 2012: 294-295)

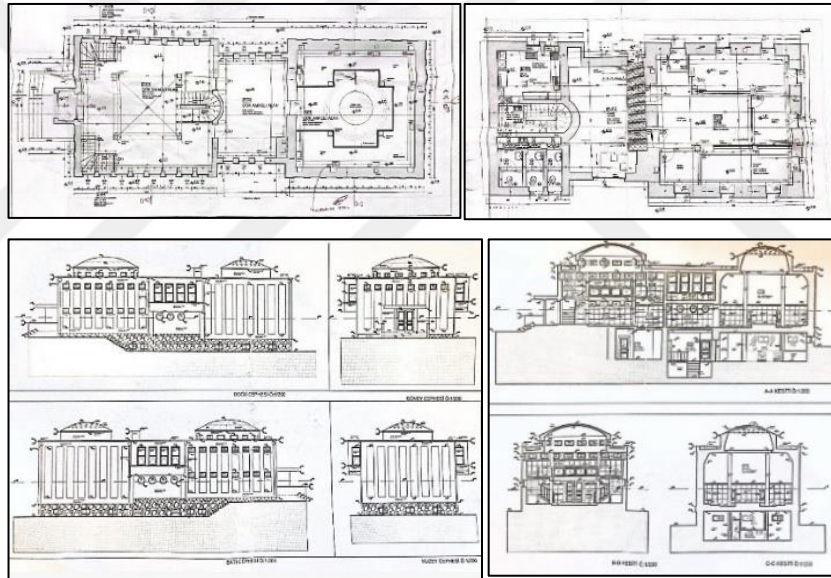

Şekil 26: AOC Bira Fabrikası Hamamı Genel Görünüş (Url-36)

İşlevini kaybettiği bu süreçte etrafı demir korkuluklarla çevrili geniş bir bahçe içerisinde âtil durumda kalan hamam yapısı bakım görmediği için zamanla yıpranmıştır. İç ve dış duvarlarda sıva ve boya dökülmeleri, yer yer tuğla duvar

örgüsünde bozulmalar, betonarme kubbe ve döşemelerde korozyon oluşumları gözlemlenmiştir. Ana kütesine bilinçsizce yapılan bir ekleme ve değişim olmadığı için özgün cephe karakteristiği ve plan şeması okunabilir halde kalmıştır (KU Mimarlık Arşivi 2016).

2016 yılında yapının sanat merkezi olarak yeniden işlevlendirilmesi yönünde çalışmalar başlamıştır (Bkz. Şekil-27). Restorasyon projesinde, tarihi yapının kültür ve turizme kazandırılması amacıyla kubbeleriyle ve beden duvarları ile mimari bir bütünlük içerisinde gerekli onarım ve uygulamaların yapılacağı özellikle sıcaklık bölümünün işlevi yansıtan özgün elemanlarının (çeşme, kurna, göbek taşı v.b.) korunarak görsel olarak hamam kültürünü yansıtmaları ve aynı zamanda burada çeşitli sanat organizasyonlarının düzenlenebileceği çok amaçlı (müze, sergi vb.) bir alana dönüştürülmesi önerilmiştir (KU Mimarlık Arşivi 2016).

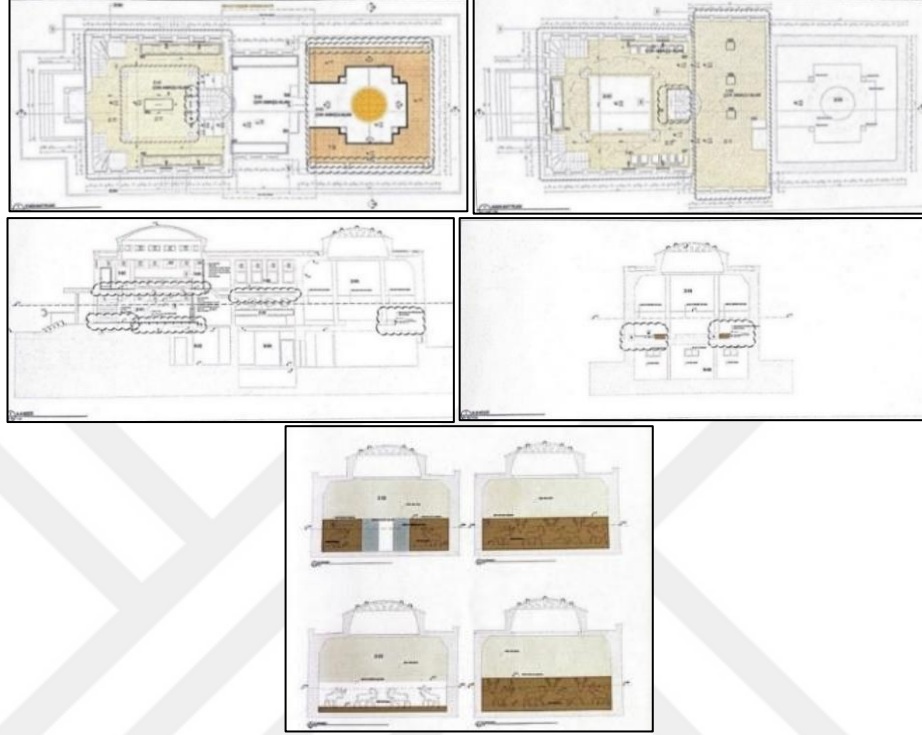

Şekil 27: Restorasyon Çizimleri (KU Mimarlık Arşivi 2016)

Şekil 28: Restorasyon Sonrası (Anonim)

2021 yılında ise yapı “Yaban Hayatı Koruma Müzesi” (Yaban Hayatı ve Avcılık Müzesi) olarak yeniden işlevlendirilmiştir (Bkz. Şekil-29, Şekil-30) (Duo Tasarım ve Mimarlık Atölyesi Arşivi 2021).

Şekil 29: Restorasyon Çizimleri (Duo Tasarım ve Mimarlık Atölyesi Arşivi 2021)

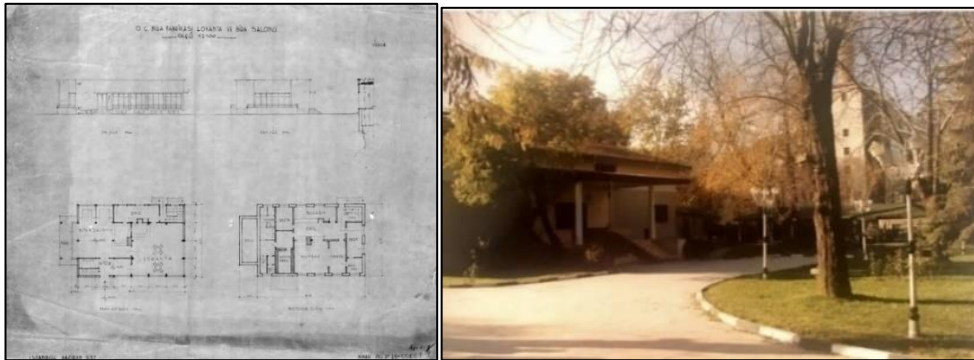
Şekil 30: Restorasyon Görsel (Duo Tasarım ve Mimarlık Atölyesi Arşivi 2021)

4.1.1.4. Bira Fabrikası Lokantası

Şekil 31: Bira Fabrikası Lokantası Konumu (Url-37)

Bira Fabrikasının güneyinde konumlanan dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapı; bira salonu, lokanta ve ofis mahallerini bulundurmaktadır. Bodrum ve bir kattan oluşan yapı bira bahçelerinden bir pergola ile ayrılmaktadır. Yapının bira salonuna açılan ana girişi bir saçak ile tanımlanmış olup basamaklarla ulaşılmaktadır. Doğu bölümünde lokantaya geçişi sağlayan bir girişi daha bulunmaktadır. Lokantada büyük pencerelerin olması aydınlık ve ferah bir iç mekân etkisi yaratmıştır. Hazırlık aşaması için gerekli olan diğer mahaller bodrum katta çözümlenmiştir. Geniş saçaklı kırma çatılı, cepheleri sıva ile kaplı bu yapı uzun süre lokal olarak kullanılmış olup 2013 yılı mayıs ayında yıkılmıştır (Alpagut 2012: 169) Ankara 8. İdare Mahkemesi'nin vermiş olduğu karar doğrultusunda, yıkılmış olan lokantanın parseli Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 20.03.2014 tarih ve 1367 sayılı kararıyla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası). Egli'nin tasarımı olan yapı mimari/sanatsal, özgünlük ve kompleksin bir parçası olduğu için grup değerine sahiptir.

Şekil 32: Çizimleri (Alpagut 2012: 300) Şekil 33: Eski Hali (Alpagut 2012: 301)

4.1.1.5. Şarap Fabrikası

Şekil 34: AOÇ Şarap Fabrikası Konumu (Url-38)

Ankara'nın başkent ilan edildiği yıllarda şehrin etrafında ve Orta Anadolu bölgesinde geniş bağ arazilerinin bulunduğu bilinmektedir. Bölgedeki bağlardan faydalanılarak üzüm üretiminin değerlendirilmesi amacıyla 1925 yılında çiftlikte bir şarap imalathanesi kurulmuştur (Aydoğan 2012: 77). Çiftliğin kuruluş yıllarından başlayarak giderek gelişen bağcılık faaliyetleri 1929 yılında ilk sonuçlarını vererek 1930'lu yıllarda istenen hedefe ulaşmış siyah ve beyaz şarap ile likör üretimi yapılmaya başlanmıştır. Orta Anadolu'nun kaliteli üzümlerinden elde edilen şarap Ankara ve diğer illerde satışa sunulmuştur (Öztoprak 2006: 85).

Çiftlikte şarap fabrikası olarak bilinen yapı ile ilgili bulunabilen en eski tarihli fotoğraftan (Bkz. Şekil-35) ve 1926 yılında Hakimiyet-i Milliye Matbaasında basılmış olan Reis-i Cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri adlı Osmanlıca yazılmış eserden yola çıkarak bu yapının yapıldığı yıllarda inek ahır olarak kullanıldığı sonucuna ulaşıldığı belirtilmiştir (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

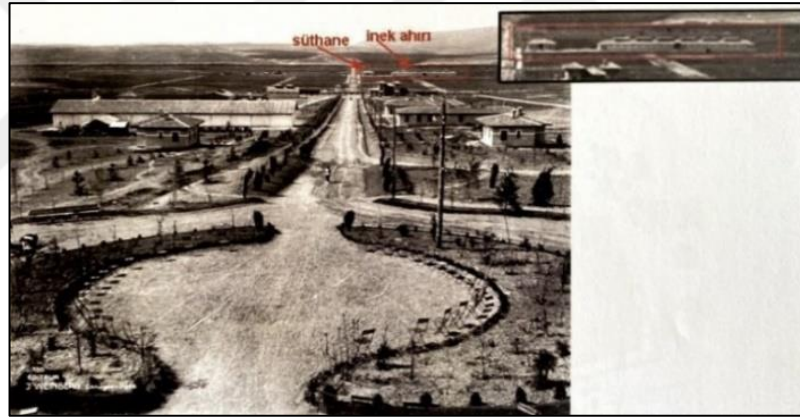

Şekil 35: Gazi Çiftliği İnek Ahır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

O dönemde yapılan yapıları ve buldukları konumları tarifleyen bir eserde (Gazi Orman Çiftliği Müdüriyeti 1930);

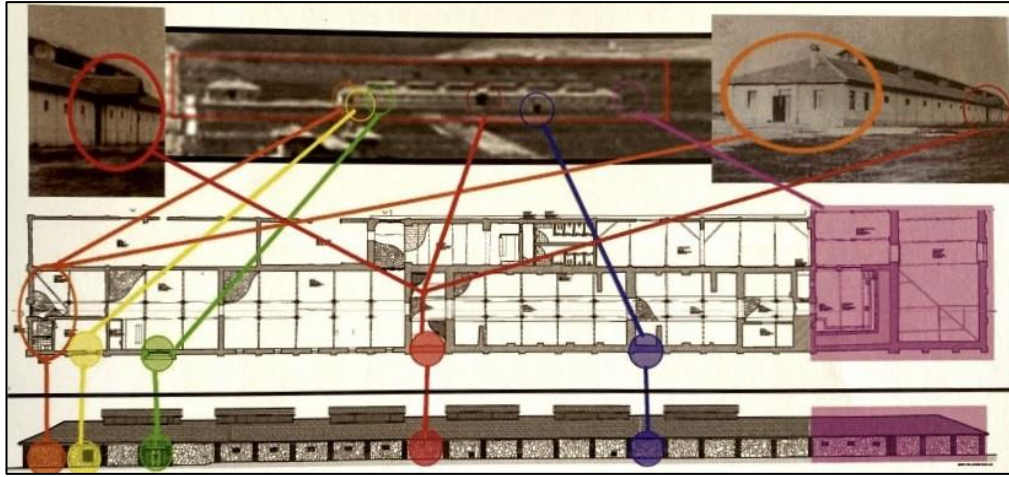
“Çiftlikteki kuruluşlar ile uyumlu olmak üzere düzenli bir biçimde yapılmış Gazi İstasyonundan sonra hattın diğer tarafında şu binalar vardır:

- a) Tepedeki havuza demir borularla suyu sevk eden ve elektrikle çalışan motor dairesi.
- b) Biraz ileride ve sağ tarafta yavrularıyla birlikte yüz inek alabilecek genişlikte yem ve gübrelerin dekovillerle taşınmalarını sağlayan bir tarzda ve yanı başında fenni gübreliği ile son sistemde yapılmış inek ahır.
- c) İnekhanenin karşısında günlük üç bin kilo sütü işleyebilecek kapasitede buzhanesiyle birlikte süthane.
- d) Eski çiftlik binasının bulunduğu yerde beş bin mevcutlu bir de tavuk çiftliği yapılmak üzere dir.” Denilmektedir.

Şekil 36: Gazi Çiftliği Süthane ve İnek Ahır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Fotoğrafta (Bkz. Şekil-36) işaretlenmiş olan inek ahır ve süthane olarak bahsedilen yapılar zaman içerisinde kullanıma ve ihtiyaçlara göre farklılaşmış ve işlev değiştirmiştir. Çiftlik Ernst Egli ve Jansen planlarının ortaya çıkış tarihine yani 1925 yılı ile 1936 yılı arasında geçen süreçte plansız olarak büyüyüp gelişmiştir. Bu dönemde inek ahır olarak kullanılan yapının şarap üretim yapısına dönüşüm sürecinde oldukça değişikliğe uğradığı anlaşılmaktadır. Çiftliğin kurulduğu 1925 yılı ile inek ahırının şarap üretim ve depolama alanı olarak kullanılmaya başlandığı 1940'lı yıllar yapının I. dönemini oluşturmaktadır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

Şekil 37: I. Dönem Restitüsyon Değişiklik Tespitleri (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Eski fotoğraflar ile yapının günümüzdeki hali karşılaştırıldığında (Bkz. Şekil-37) mevcutta ana giriş kapısı olarak kullanılan yeşil işaretli kısmın bulunduğu yerde ilk dönemde ahır penceresinin yer aldığı görülmektedir. Turuncu işaretli bölümde bulunan pencerenin tip/boyutu ahır bölümünde yer alan pencerelerden farklı olduğu için bu bölümün işlevinin ahır olmadığı düşünülmektedir. Yapının batı cephesinden olan fotoğrafına (Bkz. Şekil-38) bakıldığında günümüzde olduğu gibi çatı örtüsünün üzerinde ışıklıklar bulunmaktadır. Ayrıca bu cephede çift kanatlı giriş kapısı ile kapının iki yanında dikdörtgen formda pencereler bulunmaktadır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

Şekil 38: AOÇ Şarap Fabrikası Cepheler (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Yapının güney cephesinde ilk dönem fotoğraflarına bakıldığında ahır penceresinin bulunduğu sarı ile işaretli bölümde (Bkz. Şekil-37) günümüzde dikdörtgen formda pencere boşluğu bulunmaktadır (Bkz. Şekil-38). Özgün halinde ön cephede girişin kırma çatılı bir uzantı ile tariflendiği yapının giriş kapısı günümüzde duvar ile kapatılmıştır. Benzer şekilde mavi ile işaretli bölümde de ikinci bir giriş

kapısının olduğu düşünölmektedir (Bkz. Şekil-37). Eski fotoğraflarda yapının çatı sistemi ve batı cephesinin genişliği göz önüne alındığında pembe olarak işaretilenmiş alanın sonradan eklendiği sonucuna ulaşılmaktadır (Bkz. Şekil-37). Simetrik plan şemasına sahip olduğu düşünölen yapının kuzey cephesindeki (Bkz. Şekil-39) sıralanış da bunu destekler niteliktedir (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

Şekil 39: Kuzey Cephe-İç Mekân Görünüşü (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 58, 61)

Alman Philipp Holzmann şirketinin yapmış olduğu yapı 1940'lı yıllarda işlev değişikliğine uğrayarak şarap üretim ve depolama yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kullanımın doğurduğu ihtiyaçlardan kaynaklı plan şemasına eklemeler yapılarak yapı büyütölmüştür. Yapılan eklemeler neticesinde yapının orijinal doğu cephesi (Bkz. Şekil-40) iç mekân elemanına dönüştümüştür. Geçmişte ahır olarak kullanıldığını destekleyen en temel bilgiyi şu an müze olarak kullanılan binada sergilenmekte olan Hanri Benazus'un Atatürk ve Atatürk Orman Çiftliği ile ilgili fotoğrafları arasında yer alan ahırın içini gösteren fotoğraf (Bkz. Şekil-41) oluşturmaktadır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

Şekil 40: Şarap Fabrikası Doğu Cephesi (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Şekil 41: İç Mekân Eski ve Yeni Hali (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Çiftlikte bulunan şarap imalathanesi ilk zamanlarda yaklaşık 2 ton kapasiteyle, 1940 yılında 25 ton, 1943 yılında ise 500 tonluk kapasite ile çalışmaya başlamıştır. 1967 yılında dönemin teknik ve teknolojik gelişmelerinden faydalanılarak yenilenen fabrika daha iyi şartlarda üretim yapmaya devam etmiş 1978 yılında ise teknik açıdan günümüz teknolojisine ulaşmıştır (Aydoğan 2012: 78). Bu bilgiye göre çiftlikte 1925 yılından itibaren şarap üretiminin olduğu bilinmekte fakat üretim mekânı olarak tariflenen bir yer tespit edilememektedir. Şarap üretiminin yıllara göre hızlı artan üretim kapasitesine göre bakılacak olursa inek ahır olarak kullanılan yapının 1943 yılında şarap üretim ve depolama merkezi olarak kullanılmaya başlandığı düşünülmektedir. Yapının II. dönem restitüsyon aralığını şarap üretim ve depolama merkezi olarak kullanılmaya başlandığı 1943 yılı ve sonrası oluşturmaktadır (Mimor Mimarlık Arşivi 2016).

Şekil 42: Restitüsyon Dönemleme Gösterimi (Mimor Mimarlık Arşivi 2016)

Ankara'nın ilk alkollü içecek fabrikası olması sebebiyle tarihi değere sahip olan Şarap Fabrikası yapısı 2009 yılında âtıl durumdayken alınan basit onarım

izinleriyle 2010 yılında onarılarak işlev kazandırılmış ve 6 Mayıs 2010 tarihinde müze, sergi salonu ve butik şarapçılık olarak kullanıma açılmıştır. Aynı zamanda işlevsel/kullanılabilirliğe değerine sahip yapı Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek koruma grubu “1” olarak belirlenmiştir. Müzede çiftlikte kullanılan eski makine ve ekipmanları ile Atatürk’ün kullandığı eşyalar sergilenmekte ayrıca sergi salonu her türlü sanatsal faaliyetler ve organizasyonlar için kullanılmaktadır. 4 Kasım 2015 tarihinde çıkan yangında yapının çatı örtüsü ve bazı bölümleri hasar görmüştür. Bunun üzerine yapının tadilatının yapılabilmesi için rölöve çizimleri ile restitüsyon ve restorasyon projeleri hazırlanarak Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 04.05.2016 tarih ve 3331 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Şarap Fabrikası Dosyası). Yapı tarihi değere ve işlevsel/kullanılabilirliğe değerine sahiptir.

Şekil 43: Günümüzde (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Şarap Fabrikası Dosyası)

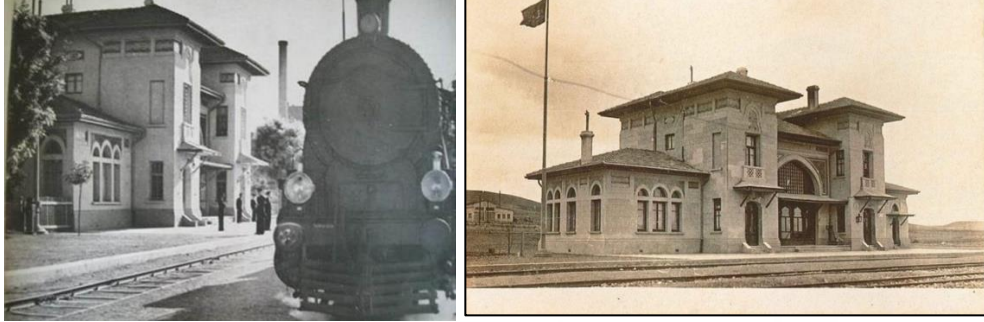
4.1.1.6. Gazi Tren İstasyonu Binası

Şekil 44: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası Konumu (Url-39)

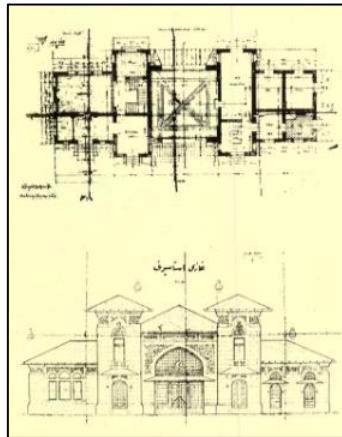
Ankara’da Cumhuriyet döneminde yapılan dönemin anıtsal niteliklerine sahip ilk istasyonu olma özelliği taşıyan Gazi İstasyonu, Mimar Ahmet Burhanettin Tamcı

tarafından tasarlanarak 1 Şubat 1926 yılında Mustafa Kemal Atatürk'ün katıldığı törenle hizmete girmiştir. Atatürk Orman Çiftliği sınırları içerisinde kalan İstasyon Ankara-Eskişehir istikametinde Ankara Garı'ndan sonraki ilk duraktır (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası).

Şekil 45: İstasyon Binası (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası)

Atatürk konuklarını bu istasyonda karşılayıp ve yine bu istasyonda uğurladığı için yapı birçok tarihi ana ve olaya da şahitlik etmiştir ayrıca Atatürk yaptığı yurtiçi gezilerden dönüşte bu istasyonu sıklıkla kullanmıştır. Ulusal mimarlık dönemimizin ilk gar yapılarından biri olan Ankara Gazi İstasyonu kare planlı bir giriş holü ve bu holün iki yanında kule gibi yükselen dikdörtgen planlı içerisinde üst kata ulaşmayı sağlayan birer merdiven bulunan kanatlardan oluşmaktadır. Binanın sadece bu kısımları iki katlıdır ve bu bölümler üç ailenin yaşayabileceği lojmanlar olarak tasarlanmıştır. Zemin kat ise gar idaresine ayrılmıştır (Aslanoğlu 2010: 225).

Şekil 46: Gazi Tren İstasyonu Binası Çizimleri (Yavuz 1973: 36)

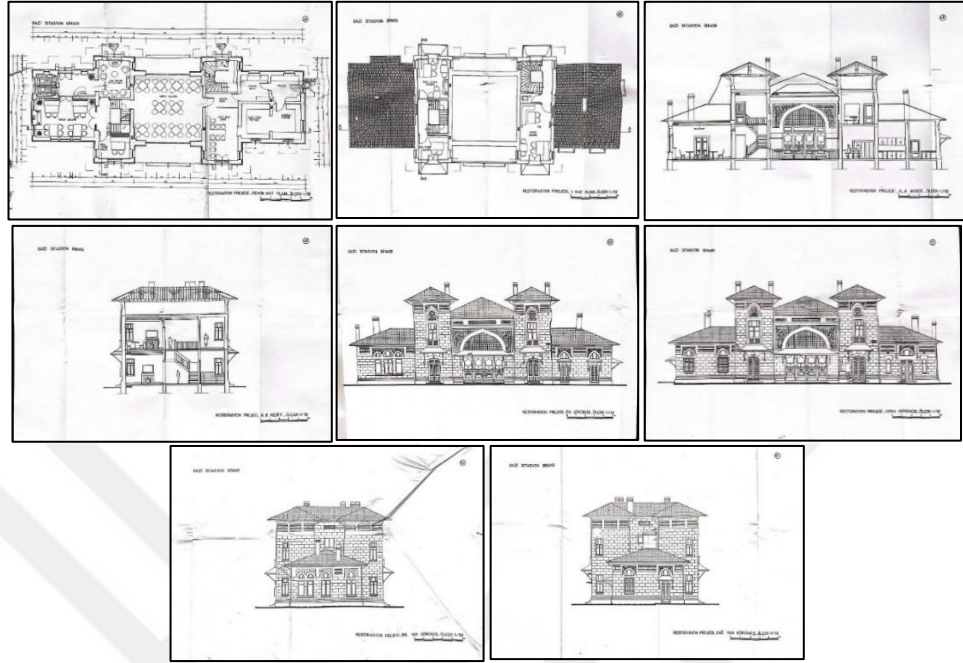
Cephesinde Osmanlı dinsel dekoratif öğeler kullanılan yapının giriş holünün bulunduğu yerde çatı saçağı yan bloklardaki bölümlerden daha aşağıda tutularak

büyük kemerli giriş vurgulanmış ve ahşap payandalarla desteklenen saçaklarla belirginleştirilmiştir. Bekleme salonunun aynalı tonoz olan üst örtüsünün alt kısımları kare şeklinde motiflerle süslenmiştir. Yapıda klasik Osmanlı mimari öğeleri olarak pencere ve kapı üstlerinde kullanılan sivri kemerlerin alınlıkları ve duvarların yere yakın olan bölümleri çeşitli motifleri içeren Kütahya çinisi ile bezenmiştir. Yapıda Türk ahşap binalarında olan ahşap nakışlı geniş saçaklar kullanılmıştır. (Başar ve Erdoğan 2009: 36-37), (Aslanoğlu 2010: 225).

Ulusal bilincin oluşturulmasına yönelik yaklaşımların korunduğu aynı zamanda dışa açılma eğilimlerinin yeşerdiği bir dönemde inşa edilen yapı tuğla duvarlı yığma bir yapıdır. Çinilerin dışında kalan cephe yüzeylerinde tuğla duvar üzerine yapılan telli sıva ile taş taklidi yapılmıştır. Kıırma çatısı bulunan yapının ahşap merteklerinin üzeri Marsilya tipi kiremit ile örtülüdür. 1996 yılına kadar özgün işlevini koruyarak istasyon yapısı ve lojman olarak kullanılmıştır. İnşa edildiği 1928 yılından 1980 yılına kadar yapıda; bölme duvar eklenmesi, mevcut kapı ya da pencerenin doldurularak kapatılması, yeni kapı yerleri açılması, tesisat borularının geçirilmesi, ıslak hacim oluşturulması gibi çeşitli tadilatlar yapılmıştır. Lojman sayısının 3'e yükseltilmesi yaklaşımı çerçevesinde yapılan ilave ıslak hacimler oluşturulurken duvar kaplaması olarak kullanılan çiniler zarar görmüştür. Bu durum yapılan sıhhi ve elektrik tesisatları sırasında da devam etmiştir. Yapının pencerelerine takılan demir parmaklıkların oksitlenerek yüzeydeki malzemeyi çatlatması ve oluşan pasın cephe boyasına zarar vermesi ise kullanım ve kullanıcıdan kaynaklı bir başka sorun olarak ortaya çıkmıştır. Yapının cephesindeki ahşap pencere kasa ve kanatları ile kapıların döşemeye yakın olan alt kısımlarında nem ve güneş faktöründen kaynaklı malzeme bozulmaları oluşmuştur. 1980 ile 1996 yılları arasında tadilat yapılmayan yapı; Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 02.06.1992 tarih ve 2436 sayılı kararı ile tescil edilerek; Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 22.02.2019 tarih ve 6455 sayılı kararıyla koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası).

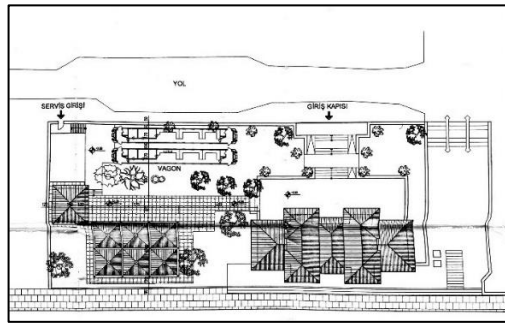
Devlet Demiryolları İşletmesi Genel Müdürlüğü'ne ait olan Gar Yapısı ile yaklaşık olarak 1651 m² büyüklüğündeki bahçesi restoran ve çay bahçesine dönüştürülmesi için TCDD Personeli Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfına 10 yıl süre ile kiraya verilmiştir. 1997 yılında Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu gelen bu talep doğrultusunda yapının niteliklerini ve plan şemasını bozmamak; manevi değerini ve tarihsel özelliklerini korumak şartıyla prensipte uygun bulmuştur.

1999 yılında ise hazırlanan projeler (Bkz. Şekil-47) doğrultusunda yapının restorasyonu başlamıştır (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası).

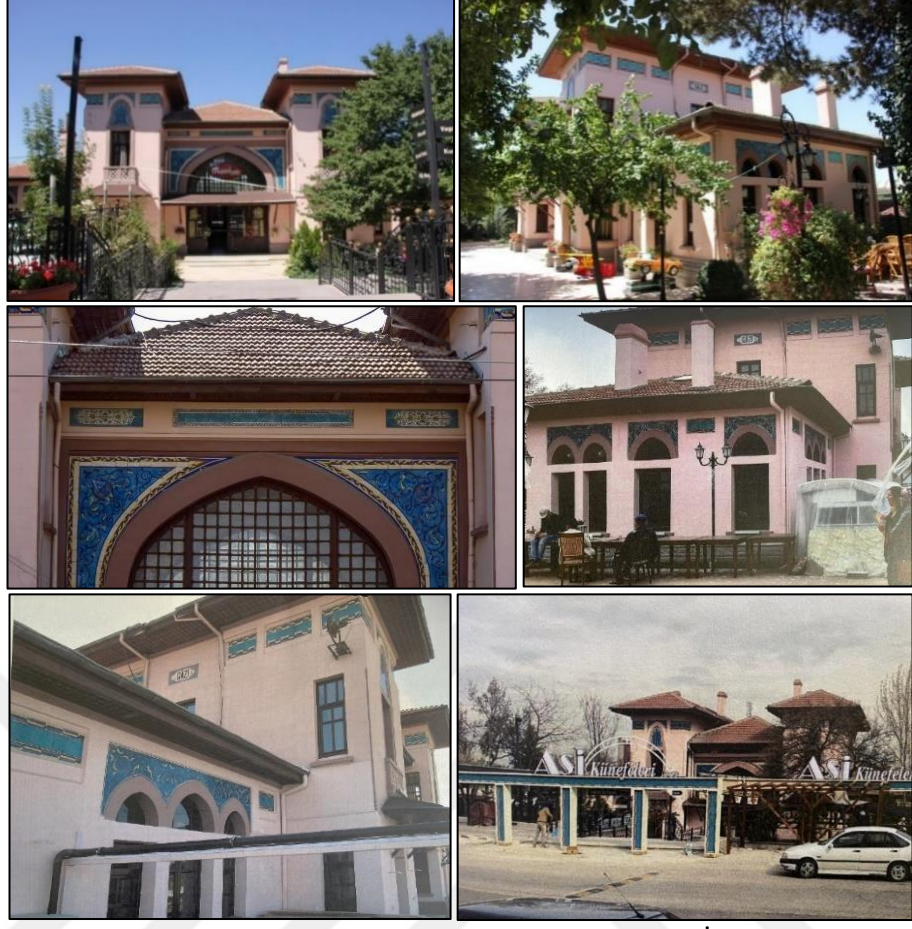
Şekil 47: Restorasyon Çizimleri (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası)

2002 yılında yapının bahçesine çardaklar ve mutfak olarak kullanılacak vagonlar eklenen yapıda ilerleyen yıllarda kullanıcı ve kullanım şekli değişikliğinden kaynaklı tadilat ve düzenlemeler yapılmıştır (Bkz. Şekil-48) (A.K.V.K.B.K.M.A., AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası).

Şekil 48. Bahçe Düzenlemesi (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası)

Ulusal mimarlık dönemimizin ilk Gar yapılarından birisi olan Gazi Tren İstasyonu yapısı tarihi değere, Mimar A. Burhanettin Tamcı tarafından tasarlandığı için mimari/sanatsal değere ve özgünlük değerine sahiptir. Yapı 1999 yılından beridir restoran/lokanta olarak kullanılmaktadır.

Şekil 49. Günümüzde (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası)

4.1.1.7. Süt Fabrikası

Şekil 50: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Konumu (Url-40)

Çiftliğin kurulduğu ilk yıllardan itibaren süt fabrikasının kurulması gerektiği düşünülmüştür. 1926 yılında faaliyete geçmiş olan inek ahırının karşısında bulunan ve 3000 litrelik sütü işleyebilen süt imalathanesi ve buzhane 1930 yılı itibariyle pastörize

süt imaline başlayarak kapsamı genişletilmiş ve fabrika seviyesine ulaşmıştır. 1930’lu yıllarda fabrika düzeyinde üretime geçişin nedenleri arasında nüfusun hızla artmasıyla süt ve süt ürünlerine olan ihtiyacın da paralel olarak artması ve 1929 yılında yaşanan ekonomik kriz etkili olmuştur. Süt fabrikasının bütün tesisatı değiştirilerek modern teknik ve aletlerle yeniden donatılmıştır. Artan süt ihtiyacından kaynaklı 1938 yılında mevcuttaki süt ineklerine eklemeler yapılarak çiftlikte yeni geniş ahırlar inşa edilmiştir. Çiftlik bünyesinde yetiştirilen ve beslenen hayvanların sütleri Ankara’nın bu konudaki ihtiyacını karşılama noktasında önemli olmuştur (Öztoprak 2006: 99-100) (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 71).

Ulus Gazetesi 30 Ağustos 1936 tarihinde “Orman Çiftliğinin Yeni Eseri” başlıklı haberle süt tesislerinden bahsedilerek Atatürk’ün çabalarıyla kurmuş olduğu süt fabrikası ve yoğurt imalathanesinin günümüzde bile halk sağlığını tehdit edebilen pastörize süt üretimi ve satışı konusunda ne kadar ciddi bir başarı sağladığının altı çizilmiştir (Taşkiran 2013: 33-35).

Şekil 51: Gazi Çiftliği Süt İmalathanesi (Keskinok 2005: 70-91)

1952 yılına gelindiğinde süt fabrikası teçhizatları daha çok geliştirilmiş ve modern aletlerle takviye edilmiştir. Ankara’nın pastörize süt ihtiyacını tek başına karşılayan fabrika donanımının geliştirilmesiyle hem kendi ürettiği sütleri hem de üreticiden aldığı sütleri işlemeye başlamıştır. Bu gelişmelerden kaynaklı aynı yıl içerisinde 50000 litre sütü pastörize edebilecek kapasitede bir süt fabrikası inşa edilmeye başlanmıştır. Çiftlikte, sütçülük ve süt ürünleri üretimi için Avusturya ve Macaristan’da sütçülük okullarından mezun olan ustalar getirilmiştir. Getirilen ustalar süt üretimi için çalışmış ayrıca bu işin gençlere öğretilmesini sağlamışlardır (Öztoprak 2006: 84).

Şekil 52: AOÇ Süt Fabrikası Birimleri (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 98-100)

Üretilen koyun sütlerinden Silivri yoğurdu yapılarak halka sunulması yoğurt ihtiyacının da önemli kısmını karşılamıştır. Bu üretimlerin yanında çiftlikte üretilen kaşar, salamura peynir, tereyağı ile yemeklik yağ temiz ve güzel olması nedeniyle halk tarafından aranan ürünler haline gelmiştir. (Öztoprak 2006: 84).

Süt üretimine olan ihtiyacın giderek artması nedeniyle modern anlamda ilk süt fabrikası UNICEF'in yaptığı makine ve teçhizat yardımıyla 27 Eylül 1957 tarihinde üretime başlamıştır (Atatürk'ün Doğumunun 100. Yıldönümünde Türkiye'de Süt Sanayii 1981). Pastörize süt, dondurma, tereyağı ve süt tozu üretim birimleri bulunan fabrika 1964 yılında genişletilerek günde 25 bin litre üretim yapabilecek kapasiteye sahip olmuştur. 1971 yılında fabrikaya saatte 10 ile 12 bin arasında şişenin yıkanmasını ve doldurulmasını sağlayan bir birim eklenmiştir. Zamanla çeşitli makineler, tesisler ve donanımlar eklenerek modern teknolojiyle üretime devam eden fabrika günde 50 bin litre sütün pastörize edilmesini ayrıca 20 ton sütün de yoğurda dönüşmesini sağlayacak kapasiteye ulaşmıştır. Ankara halkının süt ve ürünleri ihtiyacının neredeyse tamamını karşılayan tekel pozisyonundaki fabrika 1900'lü yıllarda Ankara piyasasına özel kuruluşlar girmeye başlayınca pazardaki payını kaybetmeye başlamıştır. Günümüzde günde 80 bin litre sütün pastörize edilmesini ve 20 ton sütünde yoğurda dönüştürülmesini sağlayan fabrikada aynı zamanda ayran, kefir, tereyağı ve peynir üretimi yapılmaktadır (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası).

Alman bir mühendislik firması tarafından inşası yapılan süt fabrikası yapısı (idari birim) 2 kattan oluşmakta olup yığma tuğla ile inşa edilmiştir. Modern bir dil kullanılarak inşa edilen tesisin caddeye bakan ana cephesinde traverten malzeme kullanımı ve oluşturulan cam bölmeli pencere düzeni dikkat çekmektedir. Yapıldığı dönemde modern teknolojiye göre üretim yapan ilk tesis olması nedeniyle tarihi değere ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahip yapı günümüzde halen ilk işlevini sürdürmektedir. Yapının idari kısmı Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma

Kurulu tarafından 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı karar ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve koruma grubu “1” olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası). Tescil edildiği yıl olan 2014 yılına kadar yapı bünyesinde çeşitli tadilat ve onarımlar görmüş ayrıca yeterli üretimin sağlanabilmesi için yapının çevresine yapılan ekler ile (Bkz. Şekil-54) kapasitesi artırılmıştır.

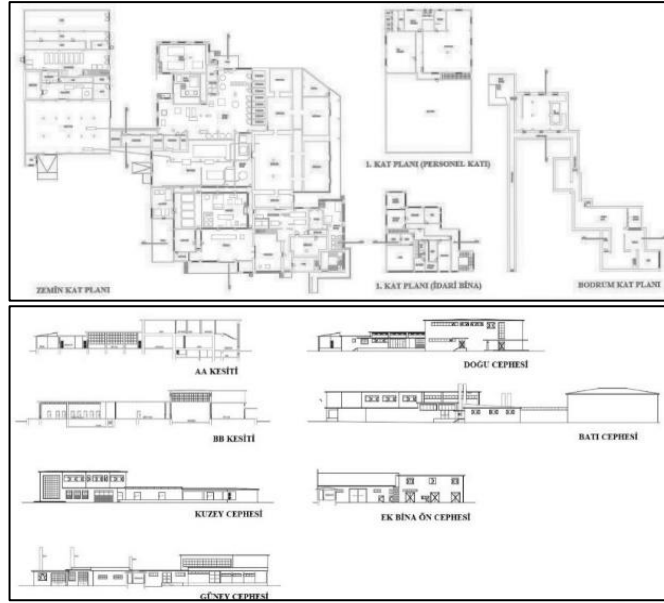

Şekil 53: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası)

Tarihi ve Doğal Sit Alanı içerisinde kalan Süt Fabrikası yapısı 2008 yılında statik yönden güçlendirilmiş ve iç kısımlarında iyileştirme çalışmaları yapılmış, 2012 yılında ise mevcut çatısı onarılmıştır. 2014 yılına gelindiğinde süt fabrikasının basit onarım kapsamında dış cephe duvar sıvalarında meydana gelen dökülmelerin onarılması, traverten kaplamalarda oluşan kararmaların temizlenmesi, dış cephede kaplama olmayan yüzeylerin de sıvanarak dış cephe boyası ile boyanmasına yönelik tadilatlar yapılmıştır (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası). Yapının bünyesinde bulunan özgün donanım ve makineler teknolojik anlamda eskidiği için büyük bir kısmının yapı tescil edilmeden önceki süreçte yenilediği bilinmektedir.

Şekil 54: AOÇ Süt Fabrikası Birimleri (Url-41)

Şekil 55: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Çizimleri (Tarma Mimarlık Arşivi 2008)

Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü 2018 yılında, süt fabrikası yapısının günümüz ihtiyaçlarını karşılayabilecek kapasiteye sahip olmadığı gerekçesiyle mevcut yapının müzeye dönüştürülerek yeni bir süt fabrikası yapısının yapılması gerektiğini belirtmiştir. Yapılması planlanan yeni süt fabrikası; İdari Bina, eski Şarap Fabrikası, Rüzgâr Gülü Pompası, Ambar, Depo Yapısı, Turşu Deposu ve Silo gibi tescilli yapıların bulunduğu boş alana (Bkz. Şekil-56) inşa edilmek istenmiştir. Atatürk Orman Çiftliği Müdüriyetinin talebine ilişkin Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu söz konusu alanda 1/1000 ölçekli koruma amaçlı imar planı hazırlanarak iletilmesi halinde konunun yeniden değerlendirilebileceğini belirtmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası).

Şekil 56: Süt Fabrikası İçin Önerilen Alan (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Süt Fabrikası Dosyası)

Şekil 57: AOÇ Süt Fabrikası Yapısı Günümüzde

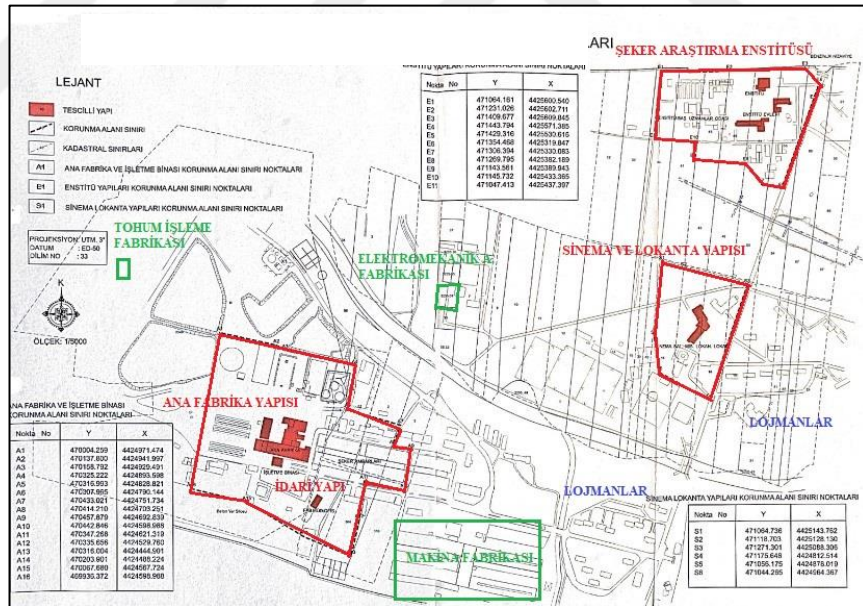
4.1.2. Şeker Fabrikası Yerleşkesi

Şekil 58: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Konumu (Url-42)

I. Dünya Savaşı'nın ve Kurtuluş Savaşı'nın yıkıcı etkileri ile ekonomik anlamda zor durumda olan ülkemizde gelişmenin hızlı bir şekilde sağlanabilmesi için tarımsal üretime öncelik verilmiştir. Şeker sanayinin hem ziraatın hem de sanayinin gelişmesi anlamında önemli olduğu düşünüldüğünden Cumhuriyet'in ilanından çok kısa bir süre sonra bu alanda gelişmeler hız kazanmaya başlamıştır (Velidedeoğlu 1976: 7). Ülkemizde ilk şeker fabrikası Atatürk'ün teşvik edici çabalarıyla Nuri Şeker tarafından, çok ortaklı olarak Çek Skoda şirketi aracılığıyla 1926 yılında Uşak'ta kurulmuştur (Sevinç 2010: 49). Bu fabrikanın kuruluşundan kısa süre sonra yine özel bir müteşebbis olan Alman Bukau R. Wolf şirketi Alpullu Şeker Fabrikası'nı

kurmuştur. Alpullu Şeker Fabrikası, Uşak Şeker Fabrikası'ndan sonra kurulmaya başlandığı halde çok kısa sürede kurulum işleri bitmiş ve ülkemizin ilk şeker üretimi bu fabrikada gerçekleşmiştir. İlerleyen zamanda İş Bankası, Ziraat Bankası ve Sanayi ve Maadin bankası birlikteliğiyle oluşturulan Anadolu Şeker Fabrikaları Türk Anonim Şirketi tarafından 1933 yılında demiryolu güzergahında Eskişehir Şeker Fabrikası kurulmuştur. 1934 yılında ise Ziraat Bankası ve İş Bankası ortaklığıyla Turhal Şeker Fabrikası kurulmuştur. 1935 yılında daha önce kurulmuş olan bu şeker fabrikaları tek bir şirket tarafından kontrol edilmeye başlanmıştır (Velidedeoğlu 1976: 74, 97). Şeker ihtiyacının artması ile Şeker Şirketi 1953-1956 arasında Adapazarı, Konya, Amasya, Kütahya, Susurluk, Burdur, Kayseri, Erzurum, Erzincan, Elâzığ, Malatya illerinde yeni fabrikalar açmıştır. Günümüzde Şeker Şirketi'nin 15 şeker fabrikası, 2 alkol fabrikası, 2 makine fabrikası, 1 elektromekanik aygıtlar fabrikası, 1 tohum işleme fabrikası, 1 araştırma enstitüsü bulunmaktadır (Url-43). Şeker Fabrikaları kurulduğu ilk dönemden bugüne çalışanlarının sosyal hayatına, eğitimine ve araştırmalara önem verdiğinden bir yaşam kompleksi olarak tasarlanmıştır.

Şekil 59: Yerleşkenin Vaziyet Planı (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

Ankara Şeker Fabrikası 1962 yılında Ankara-Ayaş yolu üzerinde kamulaştırılan Etimesgut toprakları üzerine kurulmuştur (Tekeli 1994: 183). Fabrika 1955 yılında Ankara Belediyesi'nin açmış olduğu planlama yarışmasını kazanarak 1957 yılında onaylanan Yücel-Uybadin Planı'nda batıya öngörülen sanayi aksında tanımlı alan üzerinde yer almaktadır (Uybadin ve Yücel 1993: 14). Ankara Şeker

Fabrikasını önemli kılan bir diğer husus ise yabancı şirketlerce kurulan diğer şeker fabrikalarının aksine fabrika konstrüksiyonun yarısından fazlasının Türkiye’de üretilmiş ve montajının da Türk mühendisler tarafından yapılmış olmasıdır (Mutluay 1962: 7-9). Ayrıca 1965 yılında Eskişehir’deki teknoloji laboratuvarının Ankara’daki şeker enstitüsüne transfer edilmesi ile 1967 yılında Aktif Kizelgur üretimine başlanmıştır. Ülkemiz Kizelgur rezervi açısından oldukça iyi durumda olmasına rağmen bu fabrika bir süre sonra kapatılmıştır, günümüzde üretime devam etmemektedir (Çetinkaya 2014: 22-23).

Yerleşkede yer alan yapıların korunmasına ilişkin süreç şu şekilde ilerlemiştir; 2013 yılında TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. yerleşkesinde bulunan taşınmazların korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliği taşıdıkları için tescil talebinde bulunmuştur. Konuya ilişkin Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun 21.08.2013 tarih ve 871 sayılı kararı ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Etimesgut yerleşkesinde bulunan taşınmazların 2863 sayılı yasa kapsamında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliklerin taşımadığı anlaşıldığından tesciline gerek olmadığına karar verilmiştir. Bunun üzerine TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi kararın iptaline ilişkin dava açmış olup Ankara 11. İdare Mahkemesi’nin 02.10.2014 tarihli kararıyla dava konusu işlemin Şeker Fabrikası Ana Binası, Yönetim Binası, Ankara Şeker Araştırma Enstitüsünün A-B-C Blokları ile Sinema ve Lokanta Yapısına ilişkin kısmının iptaline karar verilmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Koruma Kurulunun 25.12.2014 tarih ve 2033 sayılı kararı ile bahsedilen yapılar tescil edilmiş, parselleri de koruma alanı olarak belirlenmiştir. Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. tescil kararının iptal edilmesine yönelik 2015 yılında Ankara 17. İdare Mahkemesi’nde dava açmış olup Mahkemenin 19.03.2018 tarihli kararı ile tescil kararı iptal edilmiştir. Bu gelişmeden kaynaklı Koruma Kurulu’nun 02.08.2018 tarih ve 5812 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen yapıların tescil şerhi kaldırılmıştır. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi temyiz talebinde bulunarak verilen bu kararın bozulmasını talep etmiştir. Ankara 11. İdare Mahkemesi’nin 17.04.2019 tarihli kararı ile dava konusu işlemin iptaline karar verilmiştir. Koruma Kurulu 09.05.2019 tarih ve 6634 sayılı kararı ile bu yapıların tescil edilip edilmemesi konusunda 2863 sayılı Yasa’nın 7. Maddesi gereği faaliyetleri etkilenen Kurumlardan görüş istemiştir. Gelen görüşler doğrultusunda Koruma Kurulu 25.07.2019 tarih ve 6784 sayılı kararı ile söz konusu yapıların 2863 sayılı Yasa ve ilgili mevzuat kapsamında korunması

gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliklerini taşınamaması sebebiyle tescil edilmemiştir. Bu gelişme üzerine TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Ankara 13. İdare Mahkemesi'nde alınan bu karar yönelik dava açmış ve yürütmenin durdurulmasını talep etmiştir. Koruma Kurulu 07.11.2019 tarih ve 7046 sayılı kararı ile ilgili mahkemesince yürütmenin durdurulma talebi uygun bulunduğundan söz konusu yapılarda Mahkeme sonuçlanıncaya kadar herhangi bir fiziki ve inşai müdahale yapılmamasına karar vermiştir. Mahkemenin 26.03.2020 tarihli kararıyla dava konusu işlemin Şeker Fabrikası Ana Binası, Yönetim Binası, Ankara Şeker Araştırma Enstitüsünün A-B-C Blokları ile Sinema ve Lokanta Yapısına ilişkin kısmının iptaline, diğer taşınmazlara yönelik yapılan başvuruların ise reddine karar verilmiştir. Mahkemenin vermiş olduğu bu karar doğrultusunda bu yapılar Koruma Kurulunun 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek koruma grupları "2" olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası). Ankara Etimesgut Şeker Fabrikası yerleşkesi içerisinde aynı dönemde yapılan üretim yapıları ile çalışanlar için planlanmış konut, eğitim, bazı kentsel hizmetler ve rekreasyon işlevlerine yönelik yapı ve yapı grupları ile kendi sosyal çevresiyle beraber kentsel yaşamla kurduğu ilişkisi ve pratikleri açısından tarihi, çevresel ve kültürel değere sahiptir.

4.1.2.1. Şeker Fabrikası Ana Binası

Ankara Şeker Fabrikası kompleksi; fabrika ana binası, üretim tesisleri, depolama birimleri, yönetim yapıları, köşk ve yemekhane gibi birimlerden oluşmaktadır. Tek, bütün bir mekân algısı verecek şekilde tasarlanan ana bina putrel demirinden yapılmış kolonlama ve kirişleme sistemi ile dikdörtgen planlı olarak inşa edilmiştir (Gültekin 2016: 915).

Şekil 60: Şeker Fabrikası Ana Bina (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

Yapıldığı ilk dönemlerde cephede tuğla malzemenin kullanıldığı fakat zaman içerisinde dış cephenin sıva ile kaplandığı bilinmektedir. Cephelede üst ve orta kısımda aynı düşey aksa hizalanarak yan yana bitişik düzende pencere açıklıkları bulunmaktadır. Giriş cephesinde çatı arası yükseltildiği için burada kat sayısı artırılmıştır. Dışarıdan yekpare olarak algılanan yapı; üretim aşamaları olan tesisat, makine, teçhizat birimlerine ayrılmış ve bu birimlerde burada görev yapan mekanik makinaların ölçüleri doğrultusunda tasarlanmıştır. Bu bölümler günümüzde modern üretim teknolojisine uygun olarak yenilenmiştir. Demir boru ve profil konstrüksiyonlu beşik çatı ile örtülü olan yapı tasarımıyla, büyük ölçekli kütlesiyle ve yapım tekniği ile 1960'ların endüstri yapısı modelini günümüze aktarmaktadır (Gültekin 2016: 915). Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kurul kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve koruma grubu "2" olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası).

4.1.2.2. Yönetim Binası

Şeker Fabrikası yerleşkesinin ilk dönem yapılarından olan yönetim binası, 1938-40 yıllarında Alman Mimar Bernhard Mathäus Pfau'nun Ankara'daki ilk ve son yapısı olarak inşa edilmiştir (Url-44). Şeker ambarlarının güneyinde, kuzey-güney doğrultusunda, dikdörtgen ana oturma planına sahip olarak tasarlanan kırma çatılı yapı zemin+2 kattan oluşmaktadır. Betonarme karkas yapım sistemine sahip yapının güney cephesine bitişik tek katlı bir eklentisi bulunmaktadır. Zaman içerisinde iç bölümlerinde yenileme çalışmalarının yapılmış ve dış cephenin de alt seviyeleri taş ile kaplanmıştır. İç hacimlerde giriş bölümü ve diğer kısımların zemin kaplaması yenilenmiştir (Gültekin 2016: 916).

Şekil 61: Yönetim Binası (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

Günümüzde fabrika müdürünün ofisi olarak kullanılan yapı cephe düzeni ve mekânsal organizasyonu ile özgünlüğünü korumaktadır. Ankara Kültür Varlıklarını

Koruma Bölge Kurulunun 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kurul kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve koruma grubu “2” olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası).

4.1.2.3. Makina Fabrikası

Makina yapım çalışmalarına öncelikle Eskişehir Fabrikası’ndaki ufak çaplı atölyelerde başlanmıştır. Fabrikaların çağın gereklerine uygun hale getirilmesi ve yeni fabrikaların kurulması isteğinin artması nedeniyle 1966 yılında Ankara Şeker Fabrikası kompleksi içerisine Makina Fabrikası’nın inşası başlamış, 1968 yılında da Türkiye’nin ilk bütünleşmiş makine üretim fabrikası olarak faaliyete geçmiştir (Bancı 2006: 36-40) (Url-45). Şeker Fabrikasının güneyinde konumlanan Ankara Makina Fabrikası ağırlığı ve boyutu büyük olan parçaların yapımını yapabilecek şekilde tasarlanmıştır (Sevinç 2010: 55).

Şekil 62: Makina Fabrikası (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

Makina Fabrikası’nda şeker ve çimento sanayisi ile ilgili büyük boyutlu makine ve tesisler, termik ve hidroelektrik santrallara ilişkin üniteler, petrol rafineri ve diğer sanayi kolları için basınçlı kaplar, sac işleme tezgâhları, endüstri tipi buhar kazanları, büyük pompalar, vantilatörler, dişli kutuları, kırıcılar, değirmenler, petrol pompaları, büyük dişli çark üretimi yapılmaktadır (Url-46). Bu üretimlerin yapılabilmesi için yapıda çok büyük ölçülerde tezgahlar bulunmaktadır. Yapı 1968 yılında tek hol olarak yapılmış, 1974 yılında iki hol daha eklenmiş, 1979 yılında da iki hol daha eklenerek toplamda 5 hola sahip olmuştur. 1983 yılında Ankara Makine Fabrikası’nda Hirfanlı Hidroelektrik Santrali’nde kullanılmak üzere tüm çizimleri ve detayları Türk mühendislerce hazırlanan Francis tipinde su türbini ve jeneratör imalatı yapılmıştır (Sevinç 2010: 55). Makina fabrikalarında şeker fabrikalarının %95’i çimento fabrikalarının ise %85’i üretilebilmektedir. Fabrika üreten fabrika olması

anlamında da makine fabrikaları oldukça önemli bir yer edinmektedir. 2008 yılında ülkemizde ilk kez bakır cevheri otojen değirmeni Ankara Makina Fabrikası'nın işçileri ve mühendisleri tarafından üretilmiştir (Url-47). Makina Fabrikaları hem fiziki ürünleri hem de yetiştirdikleri insan gücü ile ülkede bilgi birikiminin oluşması ve aktarılması açısından çok önemli bir rol oynamıştır. Bu fabrikalar aynı zamanlarda kurulmuş olan diğer endüstri kurumları ile ülkenin sanayileşmesinde öncü olmuştur (Sevinç 2010: 62).

Ankara Makina Fabrikası doğu-batı yönlerde dikdörtgen bir plan tipine sahiptir. Yapının beden duvarları tuğla örgü ve demir taşıyıcı iskelet sistemi elemanlarından oluşmaktadır. Cephede kullanılan tuğla malzemenin üzeri sıva ile kaplanmamış, inşa malzemesi açıkça sergilenmiştir. Yapının üst ve orta bölümlerinde aynı düşey aksa denk gelecek şekilde yan yana bitişik düzende pencere açıklıkları bulunmaktadır. Beşik çatısı olan yapının ön cephede üçgen alnında 4 tane penceresi bulunmakta olup (sonradan kapatılmış) benzer düzen yapının üst kotlarında devam ettirilmiştir. Çatının orta kısmında bir kademe yapılarak çatı yükseltilmiş ve burada aydınlatma feneri yapılmıştır. Ön ve yan cephelerde yapının üst kotlarına denk gelen seviyedeki pencere açıklıkları tuğla malzeme ile doldurulmuştur. İnşa edilirken kullanılan tuğla malzemenin rengi ile sonradan pencere açıklıklarının kapatıldığı tuğla malzemenin renk farkı cephede dikkat çekmektedir. Yapının tek parça olarak tasarlanmış olan iç kısmı üretim bölümlerine ayrılmıştır. Bu bölümler günümüzde modern üretim teknolojisine uygun olarak yenilenmiştir (Gültekin 2016: 918).

4.1.2.4. Tohum İşleme Fabrikası

1976 yılında çiftçiye modern tarım tekniğinin öğretilmesi ve şeker pancarı üretiminde işçi ve işçilik gereksiniminin minimuma indirilmesi amacıyla kurulmuştur. Tohum işleme fabrikasının görevi ihale usulü ile alınan ham tohumdan uygun biçim, ölçü ve kalitede tohumluklar elde etmektir (Url-48).

Yapı Şeker Fabrikası ve Makine Fabrikası'nın batısında konumlandırılmıştır. Betonarme olarak inşa edilmiş yapının ilk bakışta cephesinde sıvasız tuğla duvar göze çarpmaktadır. Yatayda giden uzun pencerelere sahip olan yapı tek bütün bir mekân olarak tasarlanmış olup içeride betonarme kolon ve kiriş sistemi ile beşik çatı örtüsü detayları dikkat çekmektedir. Kullanıma göre bölümlere ayrılmış iç hacimde, tohum işleme makinelerini sabitlemek ve üretim işlerini gerçekleştirmek için bazı bölümlere çelik konstrüksiyonlu asma kat ilavesi yapılmıştır. Fabrikanın yapıldığı dönemlerde

kuzeydoğu ve güneybatısına benzer niteliklere sahip 2 tane ambar yapısı inşa edilmiştir. Daha sonra artan ihtiyaçtan kaynaklı fabrikanın çevresine 90'lı yıllarda yeni ambar yapıları da eklenmiştir. (Gültekin 2016: 918-919).

Şekil 63: Tohum İşleme Fabrikası (Url-49)

Fabrikanın bünyesinde laboratuvar, elektrik atölyesi, mekanik atölye, ambarla (9 adet), ilaçlama, paketlenme, işletme, yemekhane ve garaj bölümleri bulunmaktadır (Url-50).

4.1.2.5. Sinema ve Lokanta Yapısı

Mimar Naim Bekitoğlu 1958 yılında yapıyı tasarlamış, 1962 yılında da inşası tamamlanmıştır. Her biri tek katlı dikdörtgen plan tipine sahip olan sinema, lokanta, büyük misafirhane ve lokal grubu yapısı ile bütün olarak tasarlanmıştır. Betonarme taşıyıcı sisteme sahip olan sinema ve lokanta yapısının tuğla malzeme kullanılarak oluşturulan beden duvarları sıvayla kaplanmıştır. Doğu cephesinde bulunan giriş, kolonlarla ve uzun pencerelerle vurgulanmıştır. Yapının içerisinde daire planlı, kolonatsız ve tepe pencereye sahip bir hacim yaratılmıştır. Giriş bölümünün sol tarafında sinema salonu sağ tarafında ise birkaç basamakla ulaşılan lokanta bulunmaktadır. Sinema salonu ile bağlantılı olarak sonradan eklenmiş vestiyer bölümü yer almaktadır. Günümüzde sinema hizmeti verilmediği için toplantı amacıyla kullanılan mekânda sandalyeler ve masalar bulunmaktadır. Lokanta bölümünün ise tavan ve zemin kaplamaları yenilenmiş, tavanda spot aydınlatma elemanları kullanılmıştır. Bu hacmin içerisinde yeni bölümler oluşturulmuştur (Gültekin 2016: 924) (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası). Yapı Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kurul kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı

olarak tescil edilmiş ve koruma grubu “2” olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası).

Şekil 64: Sinema ve Lokanta Yapısı (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

4.1.2.6. Lojmanlar

Kampüs içerisinde işçi ve memurlar için farklı tiplerde (A, B, C, D, E, KT3, Çiftlik lojmanları vs.), farklı zamanlarda ve çok sayıda lojman yapısı inşa edilmiştir. B, C tipi ve çiftlik lojmanları fabrikanın ilk kurulduğu yıllarda inşa edilen lojmanlardır. Marsilya tipi kiremit ile kaplı kırma çatıya sahip olan ve bölgenin en yeşil olan alanlarına inşa edilen betonarme yapıım sistemine sahip bu yapıların dış cephelerinin alt seviyelerde kullanılmış olan taş kaplamanın özgün olduğu bilinmektedir. Kullanıcıdan ve kullanımdan kaynaklı olarak yapıların planlarında ve iç hacimlerde kullanılan malzemelerde birçok değişiklik yapılmıştır (Gültekin 2016: 922-924).

Şekil 65: Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lojman Tipleri (Gültekin 2016: 923-924)

4.1.2.7. Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası

Ankara Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası ülkemizde ölçme ve denetleme cihazlarına olan ihtiyacın artması ile kendi kaynaklarımızdan faydalanarak cihazların bakımının, onarımının yapılması ve bu cihazların geliştirilmesini sağlamak amacıyla

kurulmuştur (Url-51). Daha önceleri enstitü içerisinde hizmet veren bu birim büyüyerek 1975-79 yılları arasında fabrika haline gelmiştir (Bancı 2006: 36-40). Makine yapım endüstrisinde Türkiye ve Ortadoğu'nun en büyük makina fabrikası olduğu bilinmektedir. Tüm elektrik ve elektronik gereçlerin yeniden üretimi ve test edilmesini de sağlayan fabrika ve yönetim yapılarının projesi kurumda çalışan mühendisler tarafından çizilmiş ve inşası da aynı şekilde yapılmıştır (Sevinç 2010: 58).

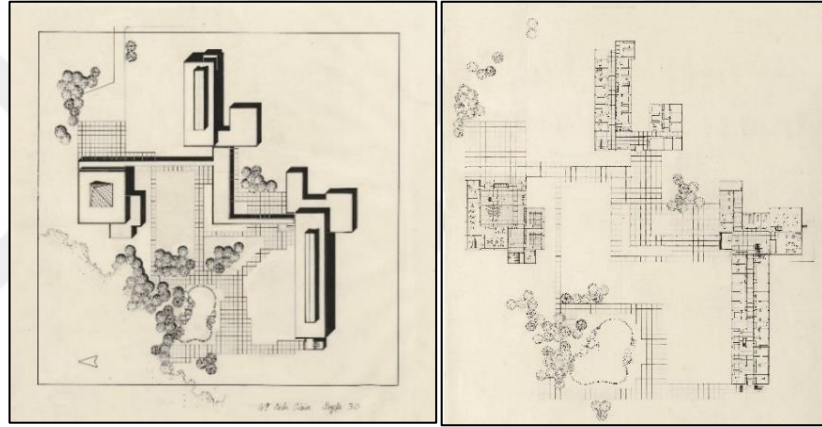
Şekil 66: Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası (Url-52)

Dikdörtgen plan tipine sahip olan yapı iki katlı olarak tasarlanmıştır. Prizmatik bir kütleyle sahip olan yapı kelebek çatı konstrüksiyonlu bir örtüye sahiptir. Yukarıdan max ışığı alabilmek ve havalandırmayı da sağlayabilmek amacıyla çatı dişli çatı olarak tasarlanmıştır. Betonarme yapım sistemine sahip olan yapının cephesinde tuğla malzeme ve kaplama olarak sıva kullanılmıştır. Modüllere ayrılmış olan ön cephede modül genişliğinde pencereler ve sürgülü kapılar bulunmaktadır. Yan cephelerde ise şerit şeklinde kolonlar arasında devam eden pencereler bulunmaktadır. Yapının içerisinde yer alan betonarme kolonlar arasında çeşitli metal tezgahlar, bölmeler ve asma katlar bulunmaktadır (Gültekin 2016: 919-920).

4.1.2.8. Şeker Araştırma Enstitüsü

Şeker Şirketi pancarın üretimi ve uygulama alanıyla ilgili olarak araştırmaların ve testlerin yapılmasını ayrıca işçilerin eğitilerek sorunların kısa sürede çözülmesini sağlamak istemiştir. Bu doğrultuda 1932 yılında Uşak'taki fabrikada bir araştırma birimi kurulmuştur. Daha sonra bu birim Eskişehir fabrikasına taşınmış 1965 yılında

ise Ankara'ya gelmiştir. Enstitünün Ankara'ya taşınması düşüncesiyle 1961 yılında açılan mimari proje yarışmasını Sami Sisa, Metin Hepgüler ve Doğan Tekeli'nin modern tasarımı kazanmıştır (Bancı 2006: 36-40), (Sisa, Hepgüler ve Tekeli 1968: 26-27). A, B ve C blok olarak tasarlanan enstitü üç kütlede oluşmaktadır. A blok, kareye yakın oturma planına sahip olmakla beraber ana yapısı dikdörtgen prizmadır. İki katlı olarak tasarlanan yapının üst katındaki çıkma alt katta bulunan silindirik şekilde kolonlarla taşınmaktadır. Her iki katında pencere açıklık ve seviyeleri eşit olarak ayarlanmıştır. Yapının içerisinde merdivenin bulunduğu bölümün üstünü kapatan diyagonal çatı uzantısı dışarıdan görsel anlamda bir vurgu yaptığı gibi iç hacmin doğal olarak aydınlatılmasını da sağlamaktadır. Zemin, duvar ve merdivenler siyah ve sarı renkte mermer levhalar ile kaplanmıştır (Gültekin 2016: 921-922).

Şekil 67: Şeker Araştırma Enstitüsü Çizimleri (Url-53)

Şekil 68: Şeker Araştırma Enstitüsü Yapıldığı Yıllar (Url-54)

Yapı, ortada bulunan bir alan etrafına tasarlanmış, üst katta büroların, zemin katta ise dersane ve kütüphane birimleri olacak şekilde sıralanmıştır. Araştırma Enstitüleri olarak geçen B ve C blok benzer şekilde tasarlanmıştır. Şevli örtü sisteme sahip olan yapılar bodrum ve iki kattan oluşan tipik bir laboratuvar modelindedir (Sisa, Hepgüler ve Tekeli 1968: 26-27). Çeşitli laboratuvarları ve ofis birimlerini barındıran yapılarda aydınlatmaya önem verilerek dikdörtgen pencere açıklıkları geniş tutulmuştur. A, B ve C blok üstü kapalı yürüyüş yolları ile birbirine bağlandığından yukarıdan bakıldığında tek bir mekân olarak tasarlanmış gibi bir uyum ve bütünlük içerisinde görülmektedir. Her üç blokta yapı kütlesi, cephe düzeni ve mekân tanımlamasıyla özgünlüğünü korumaktadır (Gültekin 2016: 921-922). Bu yapılar sahip oldukları mimari üslup ile inşa edildikleri dönemin özelliklerini ortaya koymaktadır. Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kurul kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve koruma grubu “2” olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası).

Şekil 69: Şeker Arş. Enstitüsü Günümüz (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası)

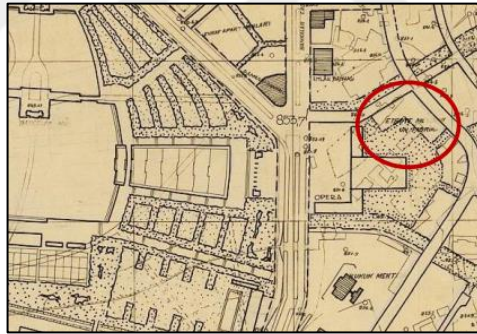
4.1.3. Un Fabrikaları

Yüzölçümü olarak ülkemizde Konya'dan sonra en büyük şehir olan Ankara'da verimli alüvyonlu araziler bulunmaktadır. 20. yüzyıl başlarında ekonomik anlamda iyi durumda olmayan kentte tarım en başta gelen ekonomik faaliyete dönüşmüştür (Yurt Ansiklopedisi 1981: 592). Ankara'da 1893 yılında faaliyete geçen Undeğirmeni Un Fabrikasının İstasyon yakınlarında olduğu ve günde 20 ton un ürettiği bilinmekte olup

1906 yılında aynı mevkide bir tane daha un fabrikası açılmıştır (Tekeli 1994: 171-176) (Ortaylı 1992: 91). Salname verilerine göre; 1925 yılında Keskin’de iki un fabrikası, 1926 yılında Hergele Meydanı’nda Ankara Belediyesi’ne ait un fabrikası, 1929 yılında Mamak’ta Abdülkerim ve Emin Beylerle, Cemile Hanım’a ait un fabrikası, Polatlı’da Damatzade Hakkı ve Çayırızade Hilmi’ye ait un fabrikası, 1930 yılında; İstasyon civarında, Mamak’ta, Polatlı’da, Sincan Köyü’nde, Zir civarında, Çubuk’ta, Ayaş’ta un fabrikaları bulunmakta olup sonraki yıllarda da çeşitli yerlerde un fabrikası kurulmuştur (Koç ve Baskıcı 2013: 71). Tarihi değere sahip bu yapıların büyük kısmına ilişkin teknik ve görsel bilgi bulunmadığı için tez kapsamına dahil edilememiştir.

4.1.3.1. Ankara Un Ekmek Fabrikası

Jansen’in 1928 yılına ait çiziminde Gençlik Parkı’nın tam karşısında günümüzde İtfaiye Meydanı olarak anılan alanda yer alan yapı o dönem yapılması önerilen Opera yapısının yanına denk gelmektedir (Kürelî 2013: 74).

Şekil 70: Jansen Çizimlerinde Ankara Un ve Ekmek Fabrikası (Kürelî 2013: 74)

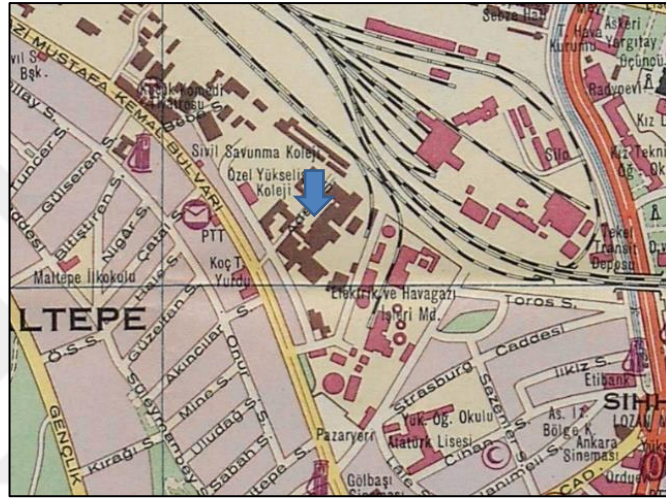

Şekil 71: Ankara Un ve Ekmek Fabrikası (Url-55)

Ankara Un ve Ekmek Fabrikası’na ilişkin fotoğraflara bakıldığında dikdörtgen plan şemasına sahip 4 katlı olarak inşa edilen yapının betonarme yapıım sistemine sahip

olduğu düşünülmektedir. 1954 yılında İmar Komisyonu tarafından hazırlanan raporda Ankara'da 8 tane un fabrikasının bulunduğu belirtilmiş olup bu fabrikalar arasında Ankara Un ve Ekmek Fabrikası'nın bulunmaması 1954 yılı öncesinde yapının üretimini sonlandırdığı ya da yıkıldığını göstermektedir (Koç ve Baskıcı 2013: 100). Günümüzde bu yapının bulunduğu yerde Altındağ Gazi Anadolu Lisesi bulunmaktadır.

4.1.3.2. Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası

Şekil 72: Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası Konumu 1964 Yılı (Url-56)

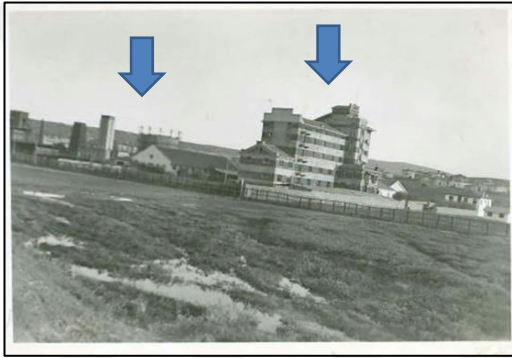
Başkent Ankara'nın endüstri bölgesi olarak tanımlanan Maltepe civarında, Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nın yanında yer almaktadır (Tekeli 1991).

Şekil 73: 1991 Yılı (A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

Ankara Ticaret Odası'nın 1933 yılında yapmış olduğu belirlemede Ankara Değirmencilik Şirketi faaliyet gösteren önemli sanayi kuruluşları arasına girmiştir. Fabrikanın üretimi ne zaman sonlandırdığı tam olarak bilinmemekle beraber İmar

Komisyonunca hazırlanan raporda 1954 yılında üretime devam ettiği belirtilmektedir (Koç ve Baskıcı 2013: 100). 1991 yılına ait olan fotoğraf (Bkz. Şekil-73) ise fabrika yapısının o yıllarda varlığını halen devam ettirdiğini göstermektedir. Birden fazla kütlelerin birleşiminden oluşan ve bir yapı grubu izlenimi yaratan bu fabrikanın zaman içerisinde yapılan eklemeler ile kapasitesinin artırıldığı düşünülmektedir. Yapının bulunduğu bölgenin 1991 yılında çekilmiş fotoğraflarda ön ve arka cephesi görülmektedir (Bkz. Şekil-73). Alman bir inşaat firması tarafından yapıldığı bilinen Ankara Değirmencilik Fabrikası'nın fotoğrafını Braunschweig'deki Miag firması çekmiştir (Bkz. Şekil-74). Günümüzde bu alanda alışveriş merkezi ve özel bir sağlık kuruluşu bulunmaktadır.

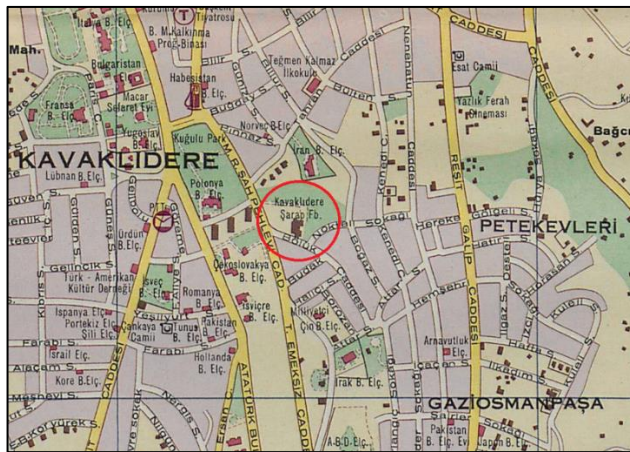

Şekil 74: Fabrikalar (Url-57)

Şekil 75: Un Fabrikası (Koç ve Baskıcı 2013:75)

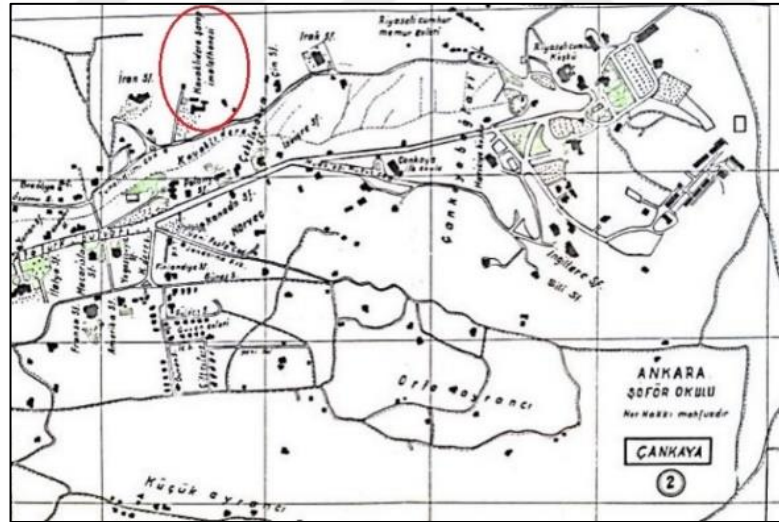
4.1.4. Kavaklıdere Şaraphanesi

Şekil 76: Kavaklıdere Şaraphanesi'nin Bulunduğu Konum 1964 Yılı (Url-58)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Başkent Ankara'nın günümüzde hayli kalabalık yerleşim yerlerinden olan Kavaklıdere, Seyran ve Dikmen semtlerinin bağları ile

meşhur olduğu bilinmektedir. Osmanlı döneminde Müslümanların şarap üretmesi ve tüketmesi yasaklandığı için bu dönemde azınlık halk kendisi için az miktarda şarap üretmektedir. Ülkede inşaat işlerinde çalışmak için Almanya ve Macaristan'dan gelen işçilerin Ankara'da kısa süre kalarak ülkelerine dönme sebebi olarak şarap bulamamaları gösterilmiştir. Bu dönemde Ankara Ziraat Bankası'nın müteahhitliğini yapmakta olan Alman Zagsenberg İstanbul'a çok sayıda fıçı ile şarap getirtmek istemiş fakat bu girişiminde başarılı olamamıştır. Şarap konusunda ısrarcı olan Zagsenberg, Macar kökenli Balaj Usta ile Ziraat Bankası'nın mahzenlerinde şarap üretmeye başlamıştır. Aynı dönemlerde şarap üretimi yapmak için uygun olduğunu düşündükleri imar açısından değerli arazileri Sevda ve Mehmet Cenap And çifti satın almıştır. Balaj Usta bir süre sonra günümüzde Fransa ve İran Büyükelçiliğinin yer aldığı geniş bağ arazilerinin sahibi Mehmet Cenap And ile tesadüfi bir şekilde tanışmıştır. 1928 yılında Almanya'da gördüğü eğitimi tamamlayarak Ankara'ya dönen Mehmet Cenap And ile Balaj Usta'nın tanışması Kavaklıdere Şaraphanesinin kurulmasının ilk adımı olmuştur. 1929 yılında yabancılardan devralınarak değil tamamen özel bir girişim olarak Kavaklıdere Şaraphanesi kurulmuştur (Yahşi 1995: 74-81).

Şekil 77: Çankaya-Kavaklıdere Haritası (Gülekli 1949)

Üretime geçilen ilk sene 50 bin litre üretilmek istenmiştir fakat sadece 28 bin litre üretilerek zarar edilmiştir. Bunun üzerine Cenap And'ın yurtdışından getirtmiş olduğu donanımla ve ustalarla şarap kalitesi artırılmış şaraphane ise büyütülerek ve geliştirilerek Türkiye'nin en önemli şarap üretim yeri haline gelmiştir. 1939 yılında 100 dönümlük numune bağı olan şirket, 600 bin litre üretim yapıp 120 bin lira anaparaya sahip büyük bir işletme olmuştur (Koç ve Baskıcı 2013: 115). Yıllarca

üretimde devam eden şaraphanenin zamanla teknolojisinin eskimesi, bağların eski verimliliğini yitirmesi ve kalabalıklaşan semtte artık bağların şehrin içerisinde kalması gibi gerekçelerle otuz dönümlük bu arazi Kavala Grubuna satılmıştır. Buradan elde edilen gelirle Akyurt'ta 500 dönümlük arazi satın alan aile Fransız Sogelerg şirketi ile anlaşarak yeni bir tesis kurmuştur. 1987 yılından beridir Kavaklıdere şarapları bu fabrikada üretilmektedir (Yahşi 1995: 74-81).

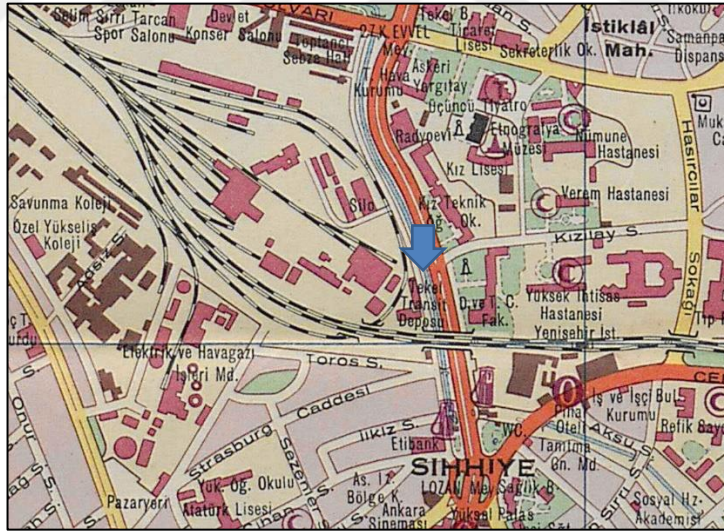
Şekil 78: Kavaklıdere Şaraphanesi Genel Görünüşler (Url-59)

Şekil 79: Şaraphane Birimlerinin Özgün Donanımları (Url-60)

Günümüzde yerinde Karum Ticaret Merkezi ve Sheraton Otel&Convention Center'ın bulunduğu Kavaklıdere Şaraphanesi, 1930'lu yılların ortasına kadar Tunus Caddesi'nden akan ve semte ismini veren Kavaklı Dere'de bulunan kavak ağaçları ile bu bölgenin ana silüetini oluşturmuştur. Bu bağlamda tarihi, kültürel ve çevresel değerlere sahiptir. Yapıya ilişkin detaylı bilgi bulunmamasıyla beraber 1949 yılına ait olan haritada yapının tek bir kütlede oluşmadığı görülmektedir (Bkz. Şekil-77). Yapıların tek katlı olması yığma kargir sistemle inşa edilmiş olmasını destekler nitelikte olup fotoğraflara bakınca pencere açıklıklarındaki duvar kalınlığı, iç hacimlerde bulunan kolonlar ve verandanın üst örtüsünü taşıyan taş sütunlar ise betonarme kullanılmış izlenimini vermektedir. Yapının çeper duvarlarının yığma kargir olarak yapılarak geçilmesi gereken açıklıklar için taşıyıcı betonarme kolon kullanılmış olması yani karma sistemle inşa edilmesi de ihtimaller arasında yer almaktadır.

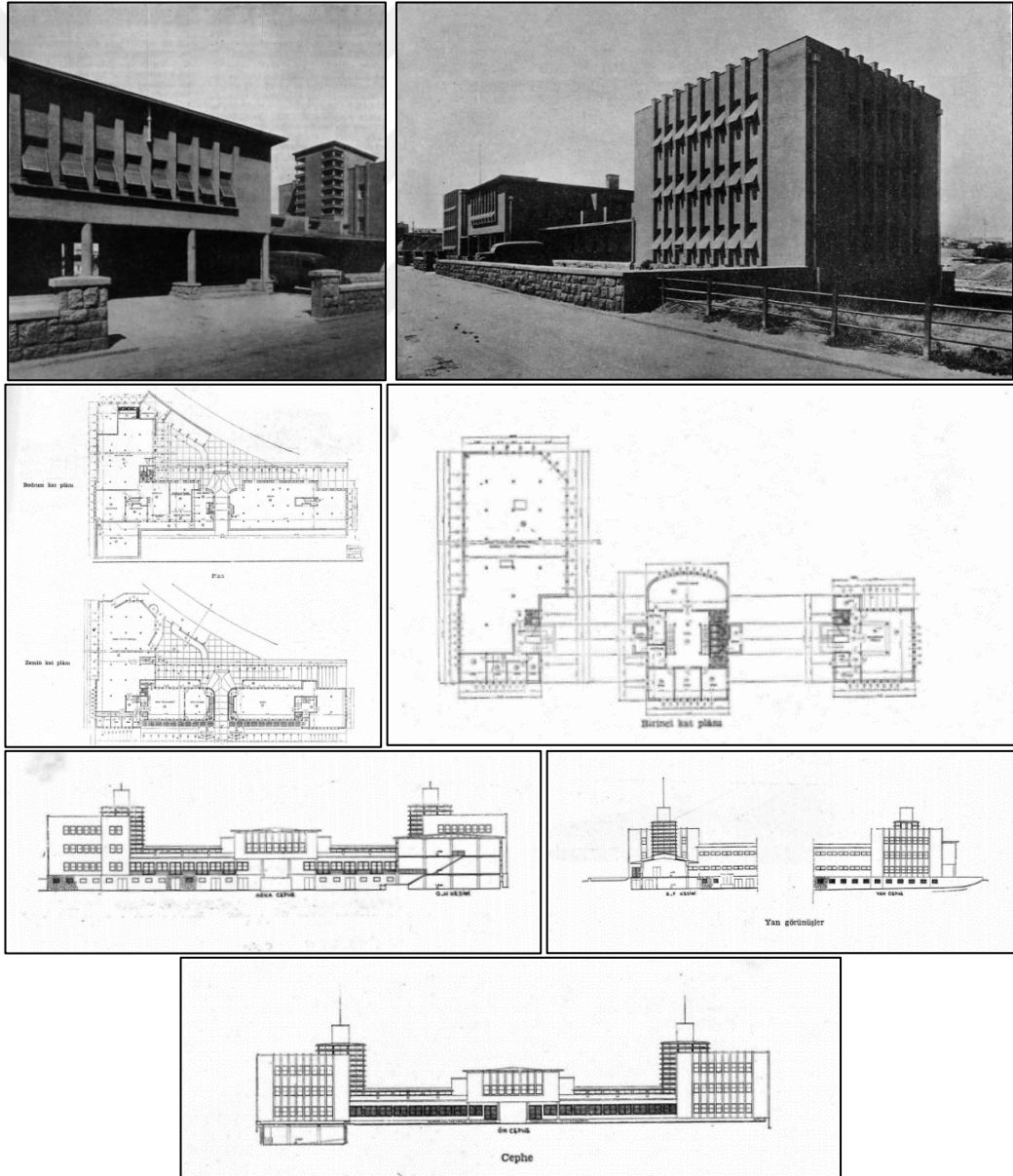
4.1.5. İnhisarlar İmlahanesi

Şekil 80: İnhisarlar İmlahanesi'nin Bulunduğu Parselin Konumu 1964 Yılı (Url-61)

İnhisarlar Umum Müdürlüğü 1940'lı yıllarda yaşanan hızlı nüfus artışıyla beraber tek el ürünleri için depo ve imalathane yapılmasına karar vermiştir. Ürünlerin dağıtımını kolaylaştırmak için Marşandiz Tren İstasyonu ile bağlantılı olan bir konumda inşa edilen yapının mimarı Ahsen Yapanar'dır. Yapı; tütün ürünleri, rakı imalathanesi ve şarap imalathanesi olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır. Rakı imalathanesi yapının caddeye bakan kısmında bulunmaktadır. Bu bölüme bidonlar ile

taşınan rakılar gerekli aşamalardan geçirildikten sonra şişelerin ambalajları yapılarak satış için gönderilmek üzere bodrum kattaki depolarda saklanmaktadır. Şaraplarda rakıya benzer şekilde variller ile getirilerek özel işlemlerle şişelere doldurulmakta ve saklamak için uygun bir yerde bekletilerek süresi dolduğunda satışa çıkarılmaktadır (Arkitekt 1943: 54-58). Yapının bodrum katı; alkollü içecekler deposu, imalathane, şişe yıkama, ambalajlama, sandık ve boş varil deposu, şişe deposu, şarap kavı, kömür deposu, kazan dairesi ile bunları ana depoya bağlayan holden oluşmaktadır. Zemin kat; tütün ürünleri deposu, rakı imalathanesi, şişe yıkama, depo birimi ile memur odalarından, birinci kat ise; tütün ürünleri deposu, yemekhane, memur odaları ve rakı imali ile ilgili birimler bulunmaktadır (Arkitekt 1943: 54-58).

Şekil 81: İnhisarlar İmlahanesi Çizimleri (Arkitekt 1943: 54-58)

Üç katlı tütün deposu bulunan yapıda tütünlerin dağıtımı demiryolu ağı ile sağlanmaktadır. Yapının planlarında kazanılan simetrik etki tütün depolarının büyüyen ölçüleriyle ve diğer kütlelerin iç hacimleriyle bozulmaktadır. 3 bloktan oluşan yapının orta bloğu diğer bloklardan daha kısadır ve bu blok sütunlar ile kaldırılarak altından arka tarafa geçit verilmiştir. Orta blok ile köşelerde bulunan daha yüksek bloklar tek katlı kanatlar ile birbirine bağlanmıştır. Dikey etkinin verildiği bu 3 blok ile merdiven kulelerinde yer alan ve yatay etkiyi vurgulayan köşe pencereleri aralarında bir denge yaratmaktadır (Aslanoğlu 2010: 280).

Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi gibi kent kimliğine sahip yapıların yakınında bulunan imalathane ve depoya mimari açıdan bakıldığında sıradan bir depo yapısı görüntüsüne sahip olmadığı net bir şekilde anlaşılmaktadır. Neşeli bir görüntü verilmek istenen yapıya cephede detaylarla ve farklı boyutlardan oluşan kütleleriyle hareket kazandırılmıştır (Arkitekt 1943: 54-58). Ahsen Necdet Yapanar tarafından özgün bir şekilde tasarlanan yapı tarihi, mimari/sanatsal ve teknik değere sahiptir. Günümüzde mevcut olmayan yapı parselinin yerinde bugün Ankara Adliyesi bulunmaktadır.

4.2. Silolar

I. Dünya Savaşı tüm dünyada ekonomik dengeleri bozan bir unsur olmuştur. 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik krizi sonucunda Türkiye’de devlet Birinci Beş Yıllık Sanayi Planını (1934-1939) uygulamaya koyarak planlı gelişme dönemine geçmiştir. Sanayileşmenin hızlanmasını amaç edinen bu plan gerekli mali kaynağa tarımsal üretim ile ulaşılabileceğini öngörmüştür (Örmecioğlu 2006: 48-51).

Tarımsal üretimin artmasında ve ekonominin büyümesinde önemli bir yere sahip olan silo yapıları 22 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen 2303 sayılı Silo ve Ambarlar Hakkında Kanunla, Ziraat Bankası tarafınca inşa edilmeye başlanmıştır. Yapılması planlanan bu silolar için devlet üç milyon lira bütçe ayırmıştır. Dönemin modern teknolojisine göre üretilmesi şartı bulunan silo yapılarının yükleme, boşaltma, tartma, temizleme, bölme düzeneğine sahip olmaları istenmiştir. İhaleye, alanında uzman olan Macaristan, Almanya, İtalya, Fransa, İsviçre ve Hollanda firmaları katılmış ve ihaleyi Alman Miag Şirketi ile Fransız Froment Clavier Şirketi kazanmıştır. Ankara, Konya, Eskişehir ve Sivas’da yapılan ilk dört silo dört bin ton kapasiteli olarak yapılmıştır. Betonarme sistemle inşa edilen bu silolar katlı ambar ve kuyu bölümlerinden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Elektriğin bulunmadığı

bölgelerde elektrik santralının kurulması planlanmıştır. Beş bin ton kapasiteli Afyon Silosu, dört bin ton kapasiteli Polatlı ve Yerköy Silosu ile bin ton kapasiteli Çiftlik Silosu'nda ise ilk yapılan diğer silolardan farklı olarak katlı ambar yerine derin kuyular bulunmaktadır (Arkitekt 1937: 127-128). 1933 ve 1937 yılları arasında Miag'ın inşa ettiği silolar; Ankara Merkez Silosu, Konya Merkez Silosu, Derince Silosu; Froment Clavier'in inşa ettiği silolar ise, Ankara Polatlı Silosu, Afyon Merkez Silosu, Yerköy Silosu, Eskişehir Merkez Silosu, Sivas Siloları ve Çiftlik Silosu olarak bilinmektedir (Örmecioğlu 2006: 48-51).

Prefabrik yapım sistemini kullanan Froment Clavier hazır halde bulunan betonarme plakaların montajını sağlayarak on iki köşeli ve nervürlü kuyusu olan silo inşası yapmıştır. Miag ise kayar kalıp sistem kullanarak kalıplarla mahallinde imal etmiştir (Örmecioğlu 2006: 48-51), (Arkitekt 1937: 127-128).

Türkiye'de pek çok yerde, hızlı bir şekilde, farklı yapım teknikleri ve taşıyıcı sistemle inşa edilen silo yapıları tarımsal ekonominin büyüyerek toplumsal kalkınmanın sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Genellikle stratejik konumlarda yer alan ve mimari özellikleriyle anılaşan bu yapılar ülkenin ekonomik geçmişine tanık olmalarıyla hafızalarda yer edinmiştir.

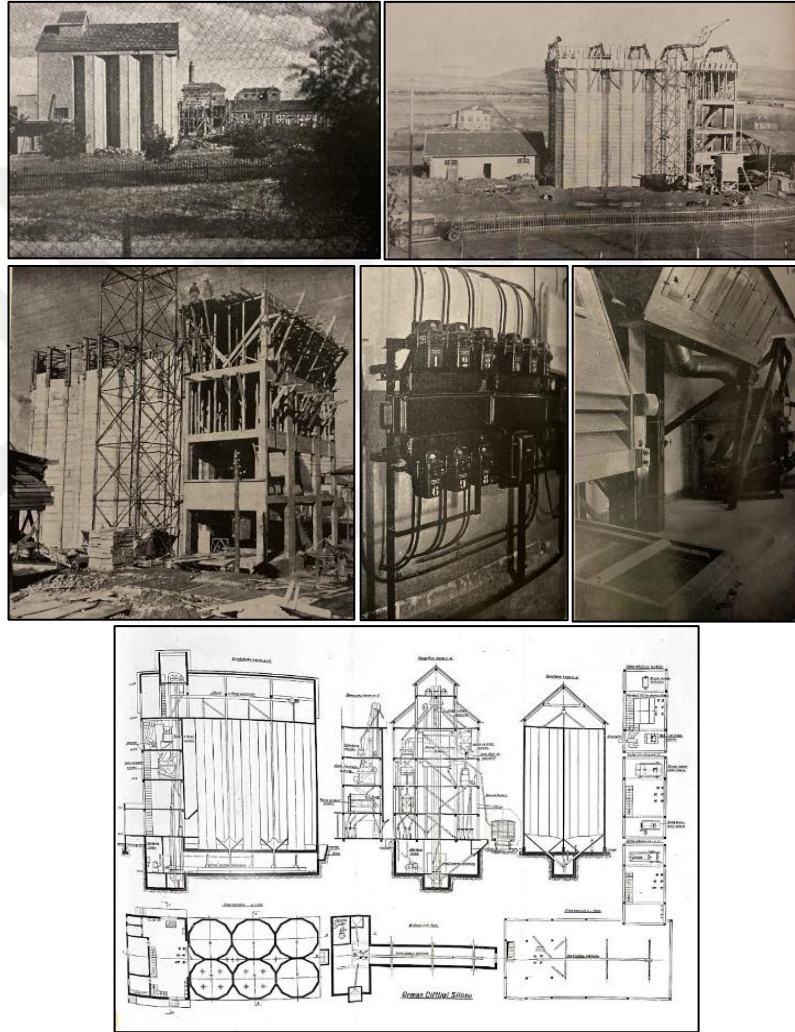
4.2.1. Bira Fabrikası Silosu (Çiftlik Silosu)

Şekil 82: AOÇ Bira Fabrikası Silosu Konumu (Url-62)

1933 yılında AOÇ bira fabrikalarının kuzeyine Fransız Forment Clavier şirketi tarafından yaklaşık olarak bin ton arpa/bin üç yüz ton buğday kapasiteli hububat silosu yapılmıştır. Doğu Batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı, beşik çatılı, kagir bir yapı olan silo binası içten birbiriyle bağlantılı çokgen formlu kulelerden oluşmaktadır

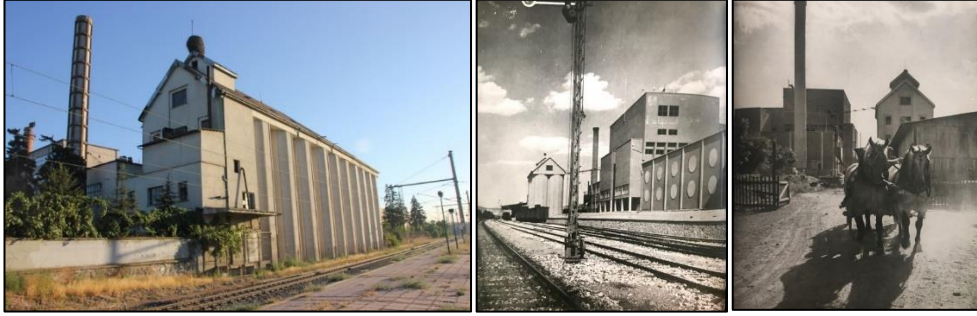
(Arkitekt 1937: 127-128). Depo bölümlerinin doğusunda kule şeklindeki dört kattan oluşan 18 m uzunluğundaki ana birim yer almaktadır. Kuzey bölümünde dışa açılan hangarların bulunduğu yapının cephesi çimento esaslı sıva kaplamadır. Yapının kullanımda olduğu dönem; Miag sistemi götürücü, kabul ve ihraç kantarı, emme makinası, aspiratör, ilaçlama cihazı, kılçık kırma makinası, arpa temizleme makinası, tefrik ve tasnif silindiri, merkezi filtre emme cihazı gibi yurtdışından ithal edilen makineler ile çok sayıda işlevine uygun donanımı bulunmaktadır (Pekin 1938: 58-81).

Şekil 83: AOÇ Bira Fabrikası Silosu Görselleri ve Çizimleri (Pekin 1938)

Bira Fabrikası'nda kullanılmak üzere tahılların depolandığı bu yapı, fabrikanın 1980'li yıllarda üretime son vermesi ile âtıl kalmıştır (Çavdar Sert 2017: 110). Bira Fabrikası Silosu Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 21.03.2013 tarih ve 567 sayılı kararı ile taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilerek aynı kararla koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira

Fabrikası Silosu Dosyası). Tarihi, çevresel, teknik ve bira fabrikasının bir parçası olması nedeniyle grup değerine sahiptir.

Şekil 84: AOÇ Bira Fabrikası Silosu (Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu 1939: 76, 79)

4.2.2. Sincan Silosu

Şekil 85: Sincan Silosunun Bulunduğu Parselin Konumu (Url-63)

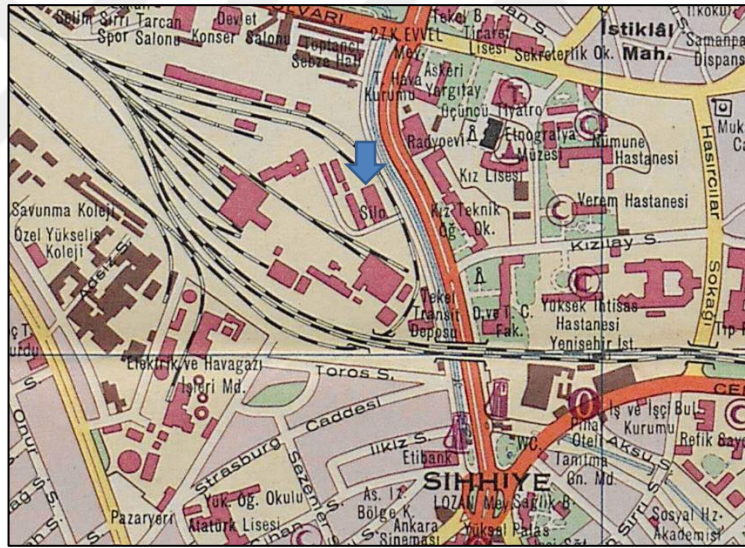
1950'li yıllarda Sincan İlçesi'nde gün içerisinde Sincan, Merkez ve Kayaş hattında banliyö tren seferinin olması nüfusu artırıcı bir etmen olmuştur. O yıllarda köylülerin ürettiği arpa ve buğdayları satın alan Toprak Mahsülleri Ofisi'nin depolama alanı yetersiz olduğu için toplanan bu ürünleri Ayaş Yolu üzerinde bulunan arazilere açılan brandalar üzerinde muhafaza ettikleri bilinmektedir (Url-64).

Şekil 86: Sincan Silosu (Anonim)

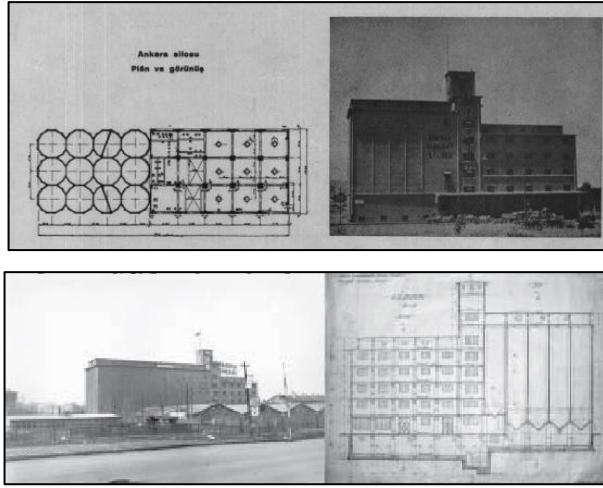
1941 yılında Sincan'da bin ton kapasiteli hububat silosu yapılması planlanmış fakat yapılan araştırmalar ile bu kapasitenin yeterli olmayacağı kanısına varıldığı için beş bin ton kapasiteli silo yapılması uygun bulunmuştur (Sağlam 2013: 153-170). Yaklaşık 8 m yüksekliğinde, çelik malzemeden üretilen silolar; silindir formda, düz tabanlı, birbirine kaynaklı 24 birimden oluşturulmuştur. Yapım tarihi belli olmamakla beraber siloların yanında büyük bir ambar inşa edildiği bilinmektedir. 1959 yılında silolardan bir tanesi devrilerek ölümlü bir kazaya neden olmuştur (Url-65). Demiryoluna paralel olarak konumlandırılan silolar zaman içerisinde ilçe merkezinde kalarak çok fazla yer kapladığı ve artık kullanılmadığı gerekçesiyle 2010 yılında yıkılmıştır. Tarihi ve teknik değere sahip olan siloların bulunduğu yerde günümüzde Sincan Demokrasi Parkı bulunmaktadır.

4.2.3. Ankara Merkez Silosu

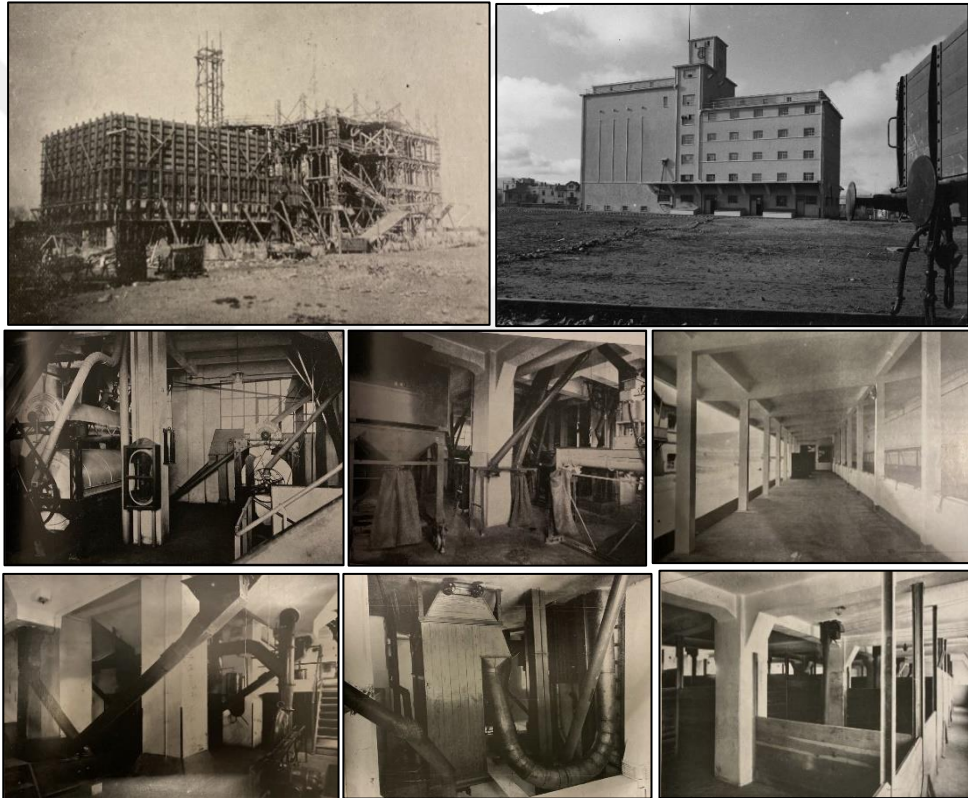

Şekil 87: Ankara Merkez Silosunun Bulunduğu Parsel 1964 Yılı (Url-66)

1933-1937 yılları arasında Ankara'da yaklaşık dört bin ton kapasiteli olarak Alman Miag firması tarafından yapılmıştır (Örmecioğlu 2006: 12). Demiryolu ve karayolu aracılığıyla gelen hububatı toplamak, temizlemek, havalandırmak, ilaçlamak, tohumluk hazırlamak ve ülke geneline dağıtmak görevleri olan yapıda tüm bu işlemleri kısa sürede yapabilmek için önemli makineler bulunmaktadır. Kuyu mahreci düzeneği, temizleme-emme makinesi, merkezi toz emme cihazı, kuyular üzerinde redler sistemi götürücüler, arpa tefrik ve tasnif silindirleri, tohum ilaçlama cihazı gibi donanımlar bunların bazılarıdır (Pekin 1938: 58-81).

Şekil 88: Ankara Merkez Silosunun Çizimleri (Arkitekt 1937: 127-128)

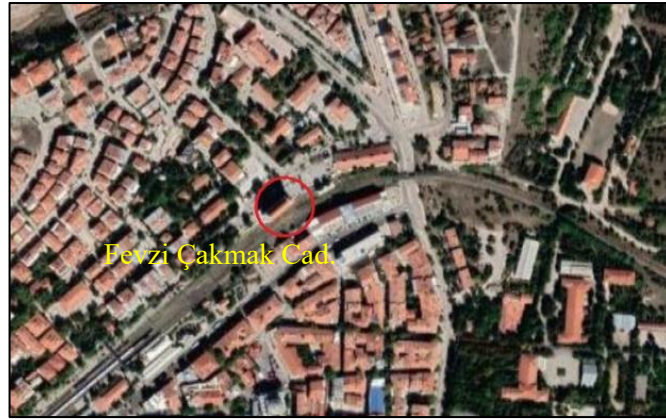

Şekil 89: Ankara Merkez Silosu (Pekin 1938: 47-85)

Dikdörtgen plan tipine sahip olan yapı farklı yüksekliklerde 3 kütlede oluşmaktadır. 29,2 m uzunluğundaki asansör işlevi olan ortadaki uzun ince birim diğer 2 ana kütleyle birbirine bağlanmaktadır. Daha uzun olan kütlede 12 tane silo kulesi bulunmaktadır ve yüksekliği 20.9 metredir. Bodrum hariç 5 kattan oluşan ambar olarak kullanılan diğer ana kütlede bodrum katı yemekhane, ıslak hacim ve işçiler için giyinme odası olarak düzenlenmiştir (Pekin 1938), (Arkitekt, 1937: 127-128). Dökme kazık temel uygulaması ile temel inşası yapılan yapı, kayar kalıp teknolojisi kullanılarak

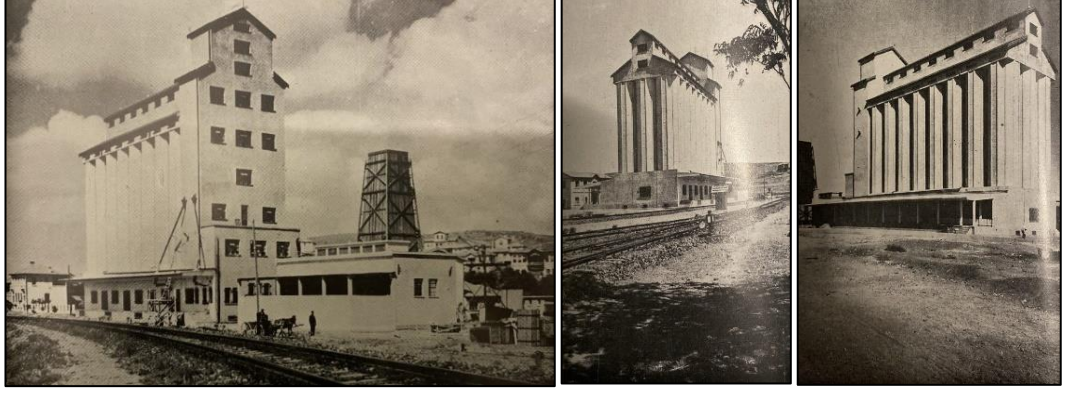
inşa edilmiştir (Örmecioğlu 2006: 12). Yapı; 11 tane 200 tonluk, 2 tane 100 tonluk, 4 tane 87.5 tonluk, 1 tane 50 tonluk, 2 tane 15 tonluk kuyu, 1 tane 15 tonluk tohum kuyusu, 40 tane 30 tonluk boks ile toplamda 4245 tonluk kapasiteye sahiptir (Pekin 1938). Dış cephesi oldukça sade bir dil kullanılarak tasarlanmış olan yapının 2 ana kütesinin de en üst katında yarım teras bulunmaktadır. Siloların bulunduğu kütle teras kat hariç sağır olarak tasarlanmıştır. Asansör kulesinde kayıtlarla 4x6, ambar kütesinde 3x4 birim kareye ayrılmış dikdörtgen formlu pencereler bulunmaktadır. Yapının girişini beton 8 adet payanda ile taşınan saçak tariflemektedir. Bu saçığın altında 2'si çift kanatlı olmak üzere 3 tane giriş kapısı bulunmaktadır. Ön cepheden silo bölümüne direkt giriş verilmemiştir. Ambar kütesinin cephesinde her katta beton kat silmeleri bulunmakta olup saçak seviyesi hizasında silo kütesine doğru beton kat silmesi devam etmektedir. Silmeler ile yatay çizgilerin, farklı yüksekliklerde 3 kütle ile de dikey çizgilerin vurgulanması birbirini dengeler niteliktedir. Tarihi ve teknik değere sahip olan yapı 1986 yılında yıkılmıştır (Erdoğan, Günel ve Kılıcı 2007: 157). Günümüzde bu yapının yerinde Ankara Adliyesi bulunmaktadır.

4.2.4. Polatlı Silosu

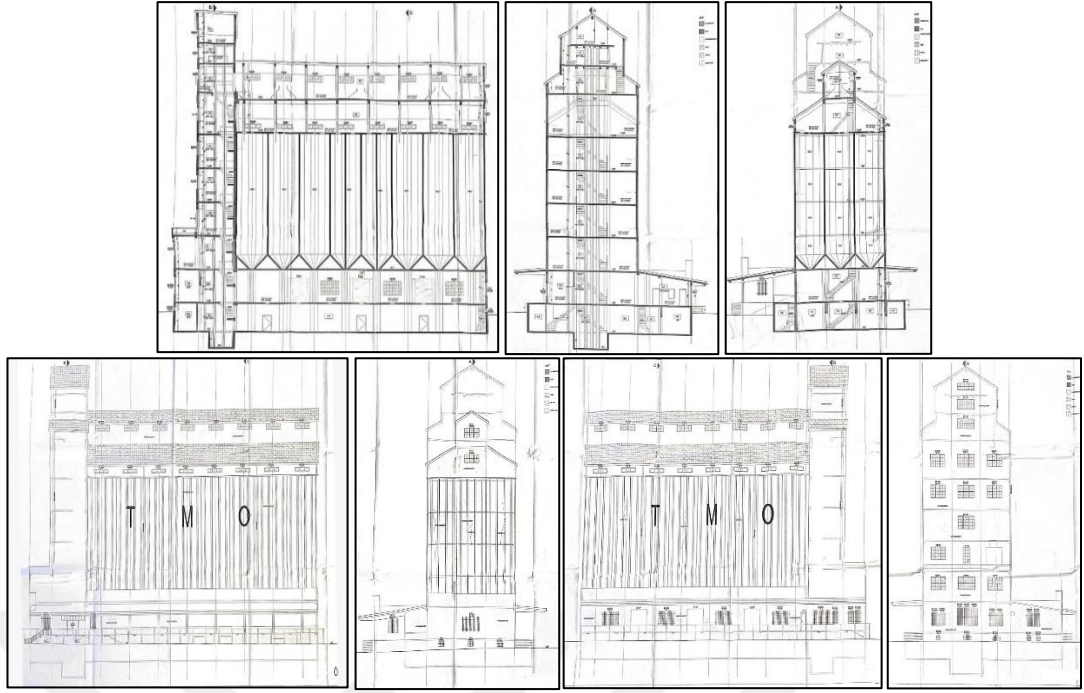
Şekil 90: Polatlı Silosunun Konumu (Url-67)

22 Haziran 1933 tarihinde kabul edilen 2303 sayılı Kanun ile yapılmasına karar verilen yapı 1940'lı yıllarda Forment Clavier şirketi tarafından betonarme olarak inşa edilerek 1947 yılında hizmet vermeye başlamıştır. Buğday, arpa, pirinç gibi tahılların depolanması için yapılan Polatlı Silosu, gar sahası içerisinde demiryolu hattının yanında yer almaktadır (Soydemir Mimarlık Arşivi 2011).

Şekil 91: Polatlı Silosu (Pekin 1938: 47-85)

Doğu-batı yönünde uzanan yapı dikdörtgen plan tipine sahiptir. Bodrum, zemin ve 8 kattan oluşan yapının giriş aksından 8. kata kadar ana yapı yer almakta olup batı cephesinde 5. kata kadar içeriden birbirine bağlı 3 sıra onikigen formlu 8 tane silo kulesi (toplamda 24 adet) bulunmaktadır. Bu kulelerin çapı 4 m, yüksekliği ise 25 m'dir. 5. katta bu bölüm dikdörtgen forma dönüşmekte ve içerisinde borular bulunmaktadır. Silo bölümünün son katı olan 6. kat, bir kolon aksı kadar daralarak dikdörtgen formunu korumaktadır. Tahılların taşınmasını sağlayan konveyör burada yer almaktadır. Yapının bodrumunda; idare birimleri, ıslak hacimler ve depolar; zemin katında ise bu kattan başlayarak yapının tamamında devam eden betonarme bir merdiven bulunmaktadır. İç hacimlerde zemin döşeme malzemesi taraklı beton, tavan ve duvar kaplaması ise kireç badana olan yapının son üç katı daralarak yükselmektedir. Dağınık bir pencere dizilimine sahip olan ana bölüm ile siloları birleştiren, iki yöne eğimli beşik bir çatısı bulunmaktadır (Soydemir Mimarlık Arşivi 2011). İçerisinde yurtdışından ithal edilen makineler ile telefon santrali ve çeşitli özgün donanımları barındıran yapının TMO Kültür Merkezi olarak projelendirilmesi için Polatlı Belediyesi Başkanlığı 2010 yılında talepte bulunmuştur. Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 15.10.2010 tarih ve 5452 sayılı kararı ile silo yapısı korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiş ve yapının koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir. 2011 yılında Polatlı Silosu'nun sosyal ve kültürel tesise dönüştürülmesine ilişkin Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 30.09.2011 tarih ve 45 sayılı kararı almıştır (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası).

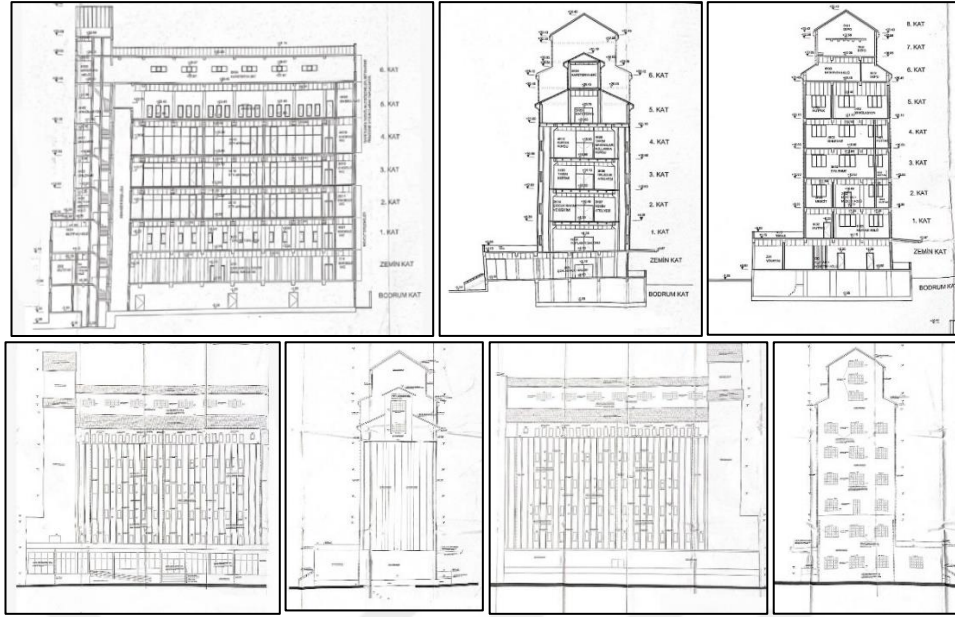

Şekil 92: Polatlı Silosu Rölöve Çizimleri (Soydemir Mimarlık Arşivi 2011)

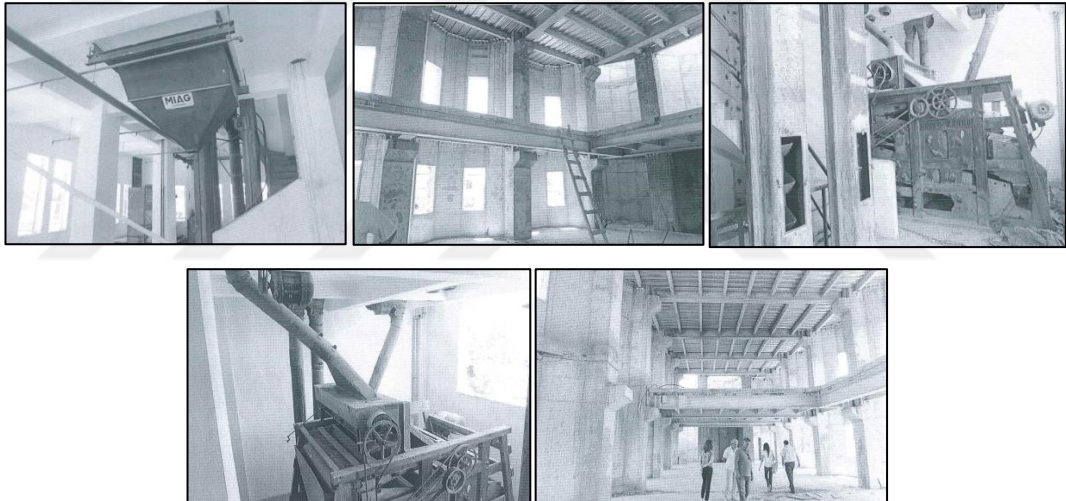

Şekil 93: Restorasyon Çalışması Öncesi (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası)

Silo yapısının yeniden işlevlendirilmesine yönelik uygun bulunan restorasyon projesine göre bodrum kat; sergi alanı ve tarım müzesi olarak tanımlanmış ve kolonlarda güçlendirme çalışması yapılarak tüm katlardan devam edecek şekilde bir asansör ile döner merdiven önerilmiştir. Silo bölümüne döşemeler konularak katlar oluşturulmuştur. Zemin kat; tanıtım ve sergi salonu olarak, 1. kat nikah salonu ve sergi alanı olarak, 2. kat kültür ve sanat kursları için sergi ve atölyeler ile silo makineleri sergisi olarak, 3. kat kütüphane, etüd salonları ve silo makineleri sergisi olarak, 4. kat bilim ve teknoloji müzesi ve silo makineleri sergisi olarak, 5. kat kafeterya olarak, 6. kat konveyör sergi alanı olarak, 7. ve 8. kat ise idare birimleri olarak işlevlendirilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası).

Şekil 94: Polatlı Silosu Restorasyon Çizimleri (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası)

Şekil 95: Polatlı Silosu Restorasyon Aşaması (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası)

İlerleyen zamanda yapıya ilişkin restorasyon tadilat projesi hazırlanarak Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 15.10.2015 tarih ve 2740 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur. Yapıdaki özgün makine ve ekipmanlar muhafaza edilerek hazırlanan restorasyon tadilat projesinde; önceki projede konveyör makinaların bulunduğu bir sergi salonu olarak düşünülen bölüm, tadilat projesinde kafeteryanın üst katı olarak önerilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Polatlı Silosu Dosyası). 2016 yılında ise yapının dış cephesine yönelik bir uygulama yapıldığı bilinmektedir.

Şekil 96: Polatlı Silosu Restorasyon Aşaması (Anonim)

Şekil 97: Polatlı Silosu Güncel Hali (Anonim)

Tarımsal kalkınma, sanayileşme ve modernleşmenin göstergesi olan demiryolları ve silolar Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ekonomik yararı ve değeri dışında simgesel bir değer taşımaktadır. Önceleri küçük bir köy görünümünde olan Polatlı'nın merkezi demiryolu hattının yapılması ile istasyon etrafında oluşmuş ve hızlı bir şekilde büyümüştür. Cumhuriyet Dönemi'nde kentleşme, gelişme ve modernleşmenin önemli bir kanıtı olan tarım ve demiryolu birlikteliğinin yarattığı yeni yerleşim yerlerinden birisi olan Polatlı'da Alman teknolojisi ile kurulmuş olan silo yapısı tarihi, teknik çevresel ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

4.2.5. Güvercinlik Silosu

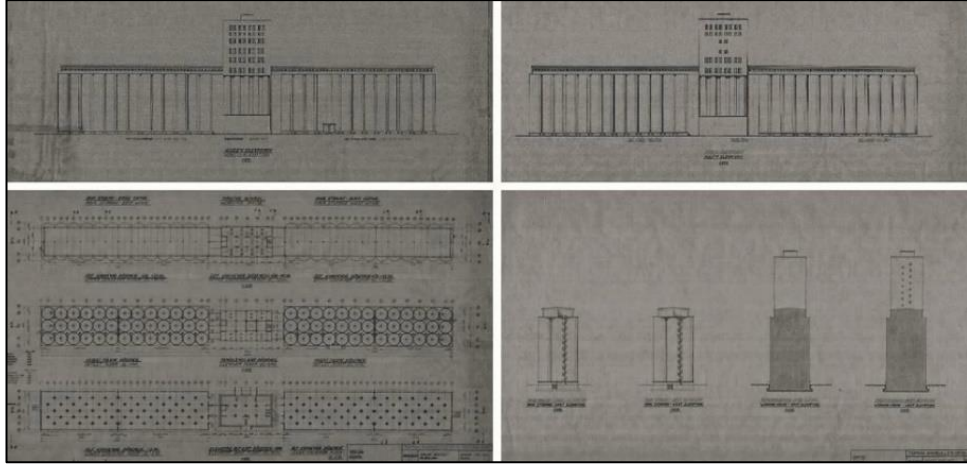
Şekil 98: Güvercinlik Silosunun Konumu (Url-68)

Toprak Mahsülleri Ofisi 1950’li yıllarda Ankara’da artan silo ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla Simon Handling mühendislik firması ile Güvercinlik Silosu’nu inşa etmesi için anlaşmıştır. Bu İngiliz firma yapının yapılabilmesi için hem kredi sağlamış hem de yapının yapılmasında öncülük etmiştir. TMO arşiv kayıtlarına göre yapının yüklenici firması ise Christiani & Nielsen’dir. Maliyeti yaklaşık on üç milyon olan yapı 1958 yılında hizmet vermeye başlamıştır (Sipahioğlu 1959).

Betonarme yapım sistemine sahip olan silo yapısı sahip olduğu heybetli görüntü ile hafızalarda iz bırakmaktadır. 60 bin ton kapasiteli yapı 200 metre uzunluğunda, 19 metre genişliğinde tasarlanmıştır. Ortada yükselen kütle ile iki kanada ayrılan yapıda 3 sıra halinde her kanatta 39, toplamda 78 tane ana silindir formulu silo kulesi bulunmaktadır. Silo kuleleri 36 metre, ortada yükselen bölüm ise 65 metre yüksekliğe sahiptir. Bir yerleşke olarak tasarlanan alanda günümüzde laboratuvar, atölye ve depolar, idari birim, kafeterya, eğitim tesisi, spor tesisi, konuk evi ve lojmanlar bulunmaktadır (Bulut 2022: 119-121).

Şekil 99: Güvercinlik Silosu (Url-69)

Şekil 100: Güvercinlik Silosu Çizimleri (Bulut 2022: 119)

Toprak Mahsülleri Ofisi Genel Müdürlüğü'nün 2018 yılında yazmış olduğu bir yazıda, tarım ürünlerinin daha sağlıklı ve modern koşullarda saklanmasını sağlamak için ülkenin dört bir yanında lisanslı depoculuğun faaliyete geçmesi için süreci başlattıklarını belirterek bu modern depoların hizmet vermeye başlamasıyla da 60 bin ton kapasiteli Güvercinlik Silosu'nun aktif olarak kullanılmayacağı belirtilmiştir. Günümüzde şehir merkezinde kalan silo yapısının ulaşım ve trafik açısından da depolama birimi olarak kullanımdan çıkartılması gerektiği üzerinde durularak yapının koruma altına alınması ve farklı bir işlev verilerek hafızalarda yer edinen “Ofis Çiftçinin Dostudur” imgesinin yaşatılması gerektiğinin altı çizilmiştir. Silo yapısına hangi işlevin verilmesinin uygun olacağına ise Ankara'da Güzel Sanatlar Fakültesi veya Tasarım ve Mimarlık bölümlerince çalışılması talebinde bulunulmuştur. Yaklaşık 1 ay sonra idari yönetimin değişmesi ile bu proje iptal edilmiştir (Bulut 2022: 235). Tarihi ve teknik değere sahip olan silo yapısı kent belleğinde kalıcı bir iz bıraktığı için aynı zamanda simgesel ve çevresel değere sahiptir. Yakın zamanda cephesi yenilenen yapı ilk işlevini halen sürdürmektedir.

4.3. Su Taşıma/Depolama

Ankara'nın başkent ilan edildiği ilk dönemlerde kent su altyapı sistemine sahip olmadığı için çağdaş ve sıhhi bir altyapı sistemi oluşturulması öncelikli hale gelmiştir. Öncelikle Roma döneminden kalan kanallar ile Elmadağ'dan gelen suyu taşıyan Hanımpınarı tesislerinin geliştirilmesi düşünülmüştür. Bu işin yapılabilmesi için Ankara Belediyesi, Belçika firması olan Emil Kantren şirketine işi ihale etmiştir. Emil Kantren şirketi dönemin tanınan isimlerinden olan su profesörü L. Bonnet'i Ankara'ya

davet ederek araştırma yapmasını sağlamıştır. Yapılan araştırmalarda Hanımpınarı kaynağına suyun Kosunlar Vadisi'nden geldiği sonucuna varılmıştır. 27 Eylül 1925 tarihli raporda Kosunlar vadisine yapılacak yer altı barajı ile suyun tamamının biriktirilebileceği bildirilmiştir. Bunun üzerine Emil Kantren firması Mühendis Hyard'a yeraltı kaptajı projesi hazırlatarak işin kapsamını ve maliyet hesaplarını detaylı olarak belirtmiştir. Bu arada su ihtiyacını biraz daha giderebilmek adına Şahnepınarı ve Hanımpınarı kaynak suları için pompa istasyonları, Kocatepe'de su deposu, Çankaya bölgesine su dağıtımını yapabilmek için günümüzde Doğan Taşdelen Çağdaş Sanatlar Merkezi olarak kullanılan yere pompa istasyonu ve su deposu inşa edilmiştir. Ayrıca Cebeci mevkiine kadar su boru hattı döşenmiştir (Tosun 2016: 11-21).

Şekil 101: Kosunlar Kaptajı Yapımı 1928 Yılı (Tosun 2016: 16)

Kosunlar kaptajının yapımına 1928 yılında başlanmıştır fakat kısa süre sonra ekonomik sorunlar yüzünden yarım kalmıştır. Ankara'da su altyapı sisteminin oluşturularak temiz suya erişmek için yapılan tüm bu çalışmalar geçici bir süre yeterli olsada sonraları kent çok büyük su sıkıntısı yaşamıştır. Yaşanan bu durum üzerine 1930 yılında Nafia Vekaleti Sular Umum Müdürü olan Tubergen'in teklifi ile 20 Mayıs 1931 tarihinde birçok bakanlığın temsilci üyesinin bulunduğu Ankara Şehri İçme Suyu Komisyonu oluşturulmuştur. Bu komisyonun aldığı ilk karar ise yeterli bütçenin sağlanarak Başkent'in ilk su projesi olan Kosunlar Kaptajı'nın bitilmesi olmuştur. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde suya ulaşmak için büyük bir irade ve kararlılık örneği sergilenmiştir (Tosun 2016: 11-21). Bu azim sonraki yıllarda Çubuk Barajı'nın yapılmasını sağlamıştır.

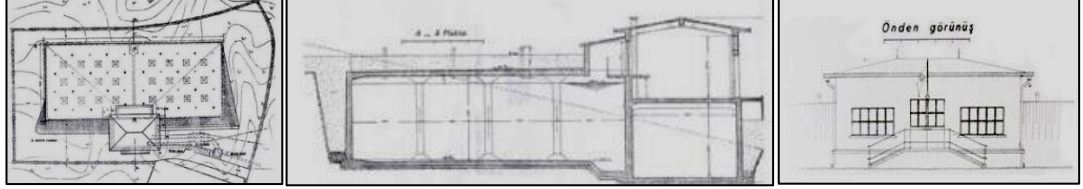
4.3.1. Bedesten Su Deposu

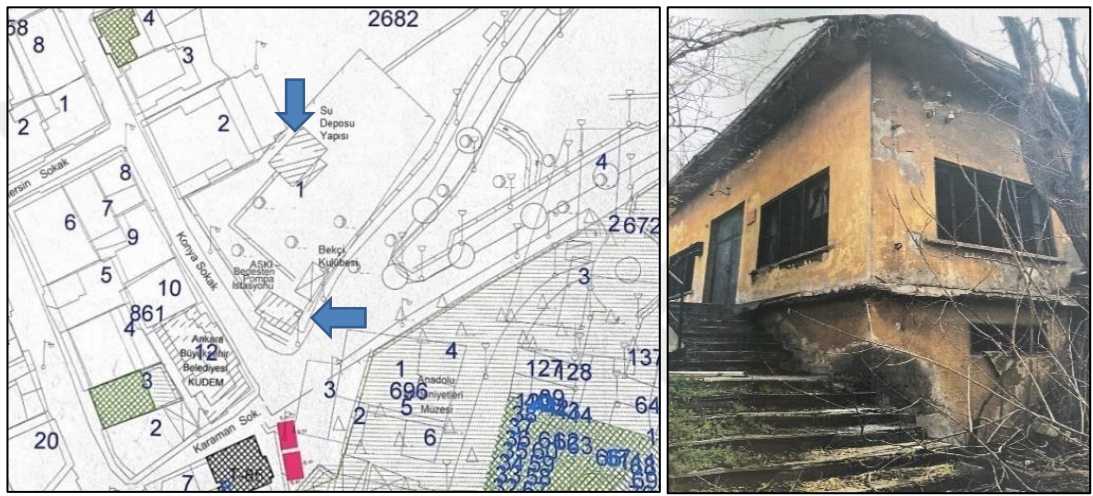
Şekil 102: Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Konumu (Url-70)

Başkentte hızlı bir şekilde artan nüfusun su ihtiyacını karşılamak amacıyla 1931-1934 yıllarında Nafia Vekaleti tarafından inşa edildiği tahmin edilmektedir. O yıllarda halka su dağıtımını yapmakla görevli olan Ankara Şehir İçme Suyu Komisyonu'nun oluşturduğu ağın en önemli ve en kapasiteli su deposu olma özelliğini 1960'lara kadar korumuştur (Bektaş 2020: 34-35). Mahmutpaşa Bedesteni olarak bilinen Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin karşısında bulunan yapının iki adet haznesi bulunmakta olup toplam 3500 m³'lük hacme sahiptir ve ismini bulunduğu yerden almaktadır. 12 tane direk ile taşınan ve yaklaşık 5 metre derinliği olan depo betonarme yapım sistemine sahiptir (Kürel, 2013: 115). Eğimli bir arazi üzerine inşa edildiği düşünülen su deposu yapısının yakınında pompa istasyonu yapısı da bulunmaktadır (A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası). Kusunlar Köyü (Mamak) civarında yapılmış olan kaptaj ile 600 mm'lik borular aracılığıyla getirtilen su, Cebeci'de bulunan pompa istasyonuna gelerek buradan Anadolu Medeniyetleri Müzesi arkasında kalan Atpazarı su deposuna iletilmektedir. Buradan bedesten su deposuna aktarılan su, deponun yanında bulunan pompa istasyonu aracılığıyla Kale'de bulunan daha az kapasiteli bir depoya aktarılmaktadır. Bedesten su deposu Ankara'da; Ulus, Hacı Bayram Veli Camii, Gençlik Parkı, Atatürk Kültür Merkezi, Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi, Opera'yı kapsayan geniş bir alana su dağıtımını yapmaktadır. 1936 yılında Çubuk Barajı'nın ve Su Süzgeci (Filtre İstasyonu) yapısının kullanıma açılması ile suyun taşındığı bu rota değişmiştir. Su Süzgeci

yapısında bulunan pompa istasyonu ile su Bedesten Su Deposu'na aktarılmaya başlanmıştır. Çubuk Barajı'nın ve Su Süzgeci'nin kullanımının son bulduğu 1994 yılına kadar Bedesten Su Deposu da kullanılmıştır (Bektaş 2020: 24-35).

Şekil 103: Bedesten Su Deposu Yapısı Çizimleri (Kürelî 2013: 115)

Şekil 104: Yapıların Vaziyet Planı Şekil 105: Su Deposu Yapısı Giriş Cephesi (A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası)

Arazi kot farkından faydalanılarak tasarlanmış olan su deposu yapısı zemin ve bodrum kattan oluşmaktadır. Giriş cephesine yapının yanlarından simetrik olarak gelen merdivenler ile ulaşılmaktadır. Yapının arka cephesinde kot farkı neredeyse çatı seviyesine kadar çıkmaktadır. Demir doğramalı pencereleri ve kapısı olan yapının 1. katı ile zemin katı arasında beton kat silmesi bulunmaktadır. Genel olarak sade bir üslupla tasarlanan yapının 2018 yılında taşıyıcı sisteminin çürüyerek çevresi için tehlike arz etmesi sebebiyle Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı; Koruma Kuruluna yapının mail-i inhidam durumunda olduğuna ilişkin rapor sunmuştur. Ankara II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 15.03.2018 tarih ve 3134 sayılı kararı ile mail-i inhidam durumunda olan yapının yıkılarak alanın geçici süreyle otopark olarak kullanılmasına izin verilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu

Dosyası). Tarihi ve teknik değere sahip su deposunun, haznesinin bulunduğu alan günümüzde otopark olarak kullanılmaktadır.

Şekil 106: Bedesten Su Deposu Yapısı
(A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası)

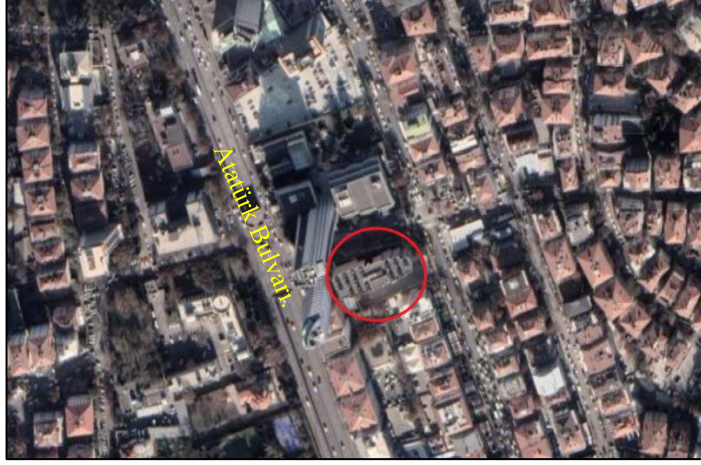
Şekil 107: Bedesten Pompa İstasyonu Yapısı
(A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası)

Su deposunun yanında bulunan pompa istasyonu yapısı da benzer şekilde ciddi bir kot farkının bulunduğu arazide zemin ve 1 katlı olarak inşa edilmiştir. Zemin katta 50 cm'lik taş duvarlar üzerinde yükselen yapının üst katı betonarme yapım sistemine sahiptir. Köşe parselde bulunan yapının ön cephesi dairesel formdadır ve girişi bir saçak örtüsü ile tarifiilmektedir. Çevrede yaşayan sakinler yapının 1. katının eskiden lojman ve bir dönem de idari birim olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Yapının zemin katında özgün tesisat ve donanımını halen bulunmaktadır. 2018 yılında çekilen fotoğrafta (Bkz. Şekil-107) onarım görmeden önce yapının arka cephesine bitişik bir müştemilatının olduğu görülmektedir. Günümüzde Bedesten Pompa İstasyonu Yapısının ASKİ Müzesine dönüştürülmesi (Bkz. Şekil-108) için onarım çalışmaları devam etmektedir.

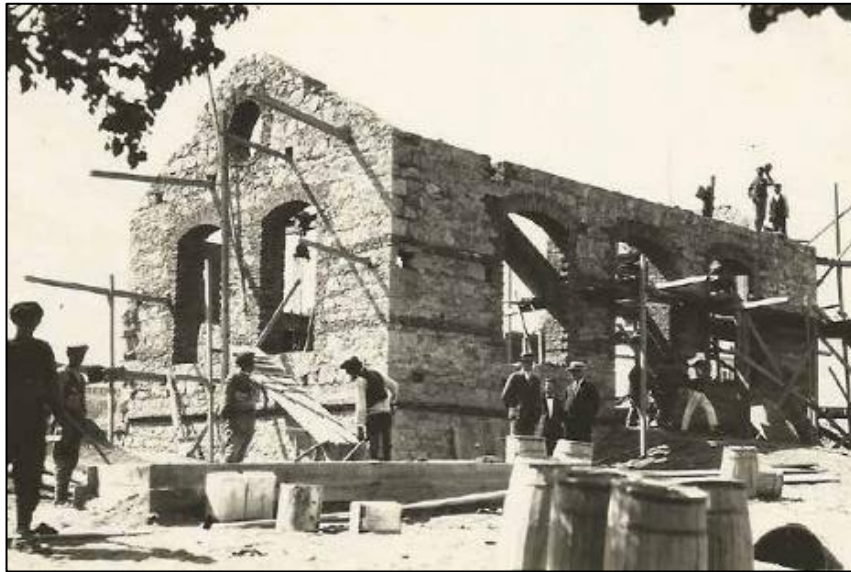
Şekil 108: Bedesten Pompa İstasyonu Yapısı ve Sahip Olduğu Özgün Teçizatlar

4.3.2. Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu

Şekil 109: Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu Konumu (Url-71)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Büyükelçiliği'nin karşısındaki alanda 1926 senesinde pompa istasyonu ile su deposu inşasına başlanmıştır. Günümüzde Çağdaş Sanatlar Merkezi olarak kullanılan yerde bulunan yapıların yapımı yaklaşık 2 sene sürmüştür, 1930 yılında da hizmet vermeye başlamıştır. Almanya Büyükelçiliği'nin karşısında bulunan 120 tonluk eski Çankaya su deposu ile arasında 200 m bulunmaktadır. Gelişmekte olan Çankaya bölgesine su dağıtımının sağlanması amacıyla yapılan su deposu 1600 ton kapasiteli ve 3 asıl 2 yedek pompadan oluşmaktadır. İlerleyen yıllarda su dağıtımını yapılan alanın genişlemesiyle kapasitesi artırılmıştır (Akyar 2018).

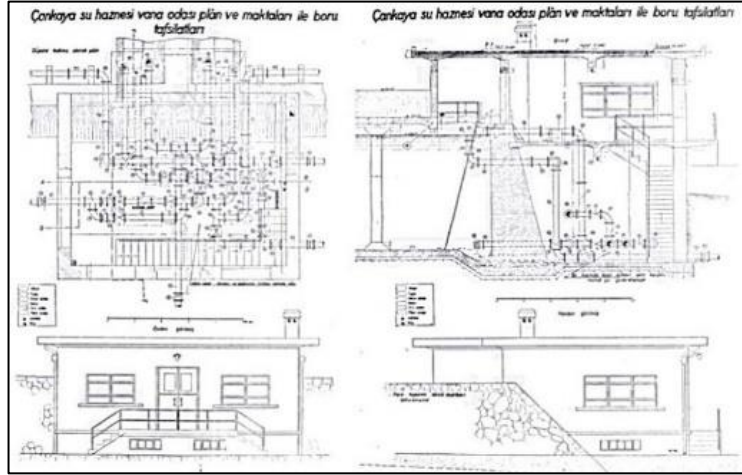

Şekil 110: Kavaklıdere Pompa İstasyonu İnşaatı, 1927 Yılı (Tosun 2016: 13)

Şekil 111: Kavaklıdere Pompa İstasyonu Montajı, 1927 Yılı (Yurdanur 2018: 12-13)

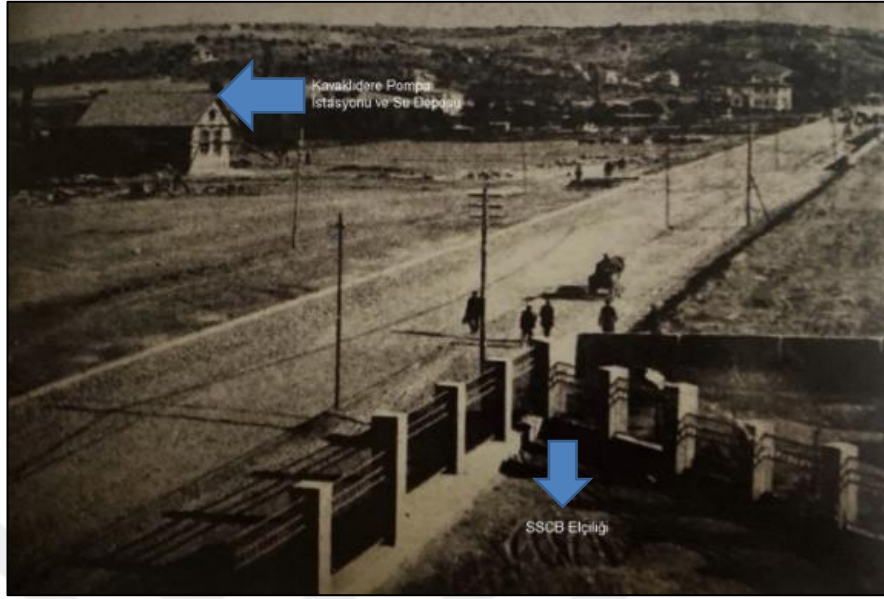
1936 yılında Çubuk Barajı'nın kullanıma açılması ile barajda biriken suyun su süzgeci filtre istasyonunda arıtılarak şehre dağıtımını sağlandıktan sonra bu temiz suyun öncelikle Beştepe'de bulunan depoya, oradan Devlet Demiryolları'nda yer alan depolara, son olarakta Kavaklıdere deposuna gönderildiği bilinmektedir. O yıllarda; Gaziosmanpaşa, Ayrancı, Küçük Esat, Kavaklıdere semtleri ile TBMM, Rusya Büyükelçiliği ve Ankara Otel'i'ne direkt olarak Kavaklıdere deposundan su dağıtılmaktadır. 2100 m³ kapasiteli 9 pompaya sahip olan depoda en yüksek su seviyesi 902 m, en düşük su seviyesi 898 m olarak hesaplanmıştır. 1967 yılında Kurtboğazi Barajı'nın hizmet vermeye başlaması ile şehre su dağıtımının İvedik İçmesuyu Arıtma Tesisi'nden yapılması tarihi ve teknik değere sahip olan Kavaklıdere Su Deposu'nun hizmet süresini tamamlamasına neden olmuştur (Akyar 2018).

Şekil 112: Kavaklıdere Su Deposu Çizimleri (Kürelî 2013: 117)

Betonarme olarak yapılan su deposu yapısı 18x13 m boyutlarında dikdörtgen plan tipine sahiptir. 6 tane taşıyıcı kolonun bulunduğu yapı Bedesten su deposu yapısının mimarisine çok benzemektedir (Kürelî 2013: 116-117). Pompa İstasyonu

yapısının ise mevcut fotoğraflarından yığma yapıım sistemine sahip, beşik çatılı ve dikdörtgen formdaki pencerelerin üst kısımlarının kavisli olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 113: 1928 Yılı (Yurdanur 2018: 14)

Şekil 114: 1990 Yılı (Yurdanur 2018: 16)

Mülkiyeti ASKİ’de bulunan su depoları artık kullanılmadığı için bir süre sonra yıkılmıştır. Sonraki yıllarda çeşitli projelerin yapılması için gündeme gelen alan 1990’lı yıllarda Çankaya Belediyesi’ne devredilmiştir. 1994 yılında Çağdaş Sanatlar Merkezi olarak inşasına başlanarak 1998 yılında kullanıma açılmıştır.

4.3.3. Çubuk Barajı

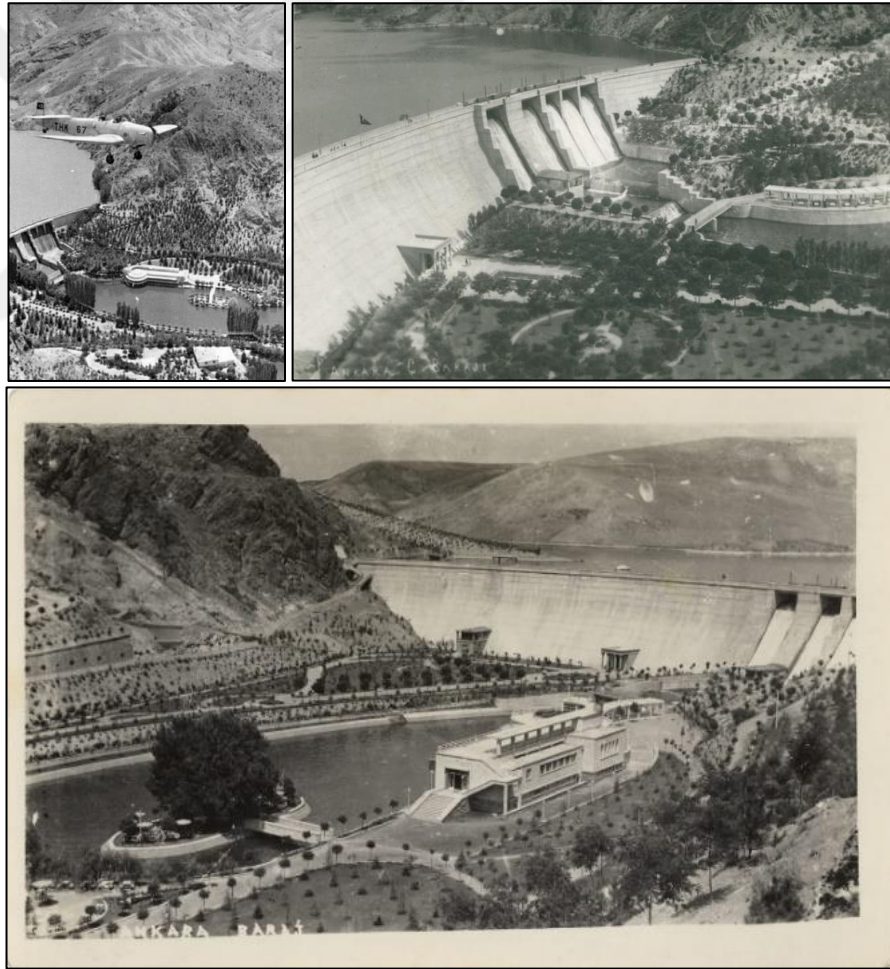

Şekil 115: Çubuk Barajı Yerleşkesi Konumu (Url-72)

Ankara'nın başkent ilan edilmesine paralel olarak nüfusun hızlı bir şekilde artış göstermesi; temel besin maddesi ve konut gereksiniminin, hijyen sorunlarının, işsizliğin, ve en önemlisi de temiz suya olan ihtiyacın artmasına sebep olmuştur. Ankara'da bu sorunların çözülebilmesi için şehrin planlanması elzem hale gelmiştir ve 1928 yılında düzenlenen müsabaka ile Hermann Jansen'in çizmiş olduğu imar planı uygun görülmüştür (Duru 2012: 8). Jansen yaptığı hesaplamalarda, 50 yıl içerisinde Ankara'nın nüfusunun 160 bin olacağını öngörerek her bireye günlük 150 litre su miktarının yeterli olduğunu böylece 160 bin kişi için günlük 24 bin m³ su gerektiğini belirtmiştir (Demir 2001: 68). Bu dönemlerde oldukça çorak, bakımsız, bataklıkların ve salgın hastalıkların olduğu bir kasaba görünümünde olan Ankara'da tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi, endüstriyel tesislerin su ihtiyacının giderilmesi ve sel baskınları ile meydana gelen can kayıplarının önlenmesi amacıyla su kaynaklarının verimli olarak kullanılması için Mustafa Kemal Atatürk'ün girişimleri ile Cumhuriyetin ilk barajı olan Çubuk Barajı inşa edilmiştir (Karataban 2007: 90-115).

Barajın Ankara'ya 12 km mesafede yer alan 250 metre genişliğindeki bir vadiye yapılması planlanmıştır. Şehrin 250 bin nüfusa ulaşacağı düşünüldüğünden barajın kişi başı günlük 250 litre su verebilecek kapasitede olması gerektiği kararlaştırılmıştır (Özgen ve Büyüktolu 2016: 94). Taş ve kagir yapı malzemesinden inşa edilmesi planlanan barajın yapılacağı bölgenin zemin sertliğinin uygun olmaması nedeniyle betonarme sistemle inşa edilmesine karar verilmiştir (Uran 1959: 257-260). 1927 yılında etüt çalışması yapılan baraj; ihaleyi kazanan ve bir Türk firması olan

Tahsin İbrahim ile kardeşlerine ait Fomsis Limited Şirketi tarafından 1930 yılında inşasına başlanarak 1936 yılında yaklaşık dört milyon liralık bir maliyetle bitirilmiştir (Arkitekt 1936: 275-282), (Karataban 2007: 90-115). Türk mühendis ve işçileri tarafından inşa edilen barajda kullanılan bazı yapı malzemeleri ve inşaat araçları Almanya'dan getirilmiştir. Çubuk Barajı'nın inşası devam ederken Ankara İçme Suyu Komisyonu'nun hazırladığı raporda Çubuk Barajı ile Ziraat Enstitüleri arasında 10 km uzunluğunda boru hattı yapılması, Enstitülerin civarına filtre istasyonu ve birimlerinin oluşturularak Hisar ve Bedesten su depoları arasında boru hattı çekilmesi gerektiği belirtilmiştir (Özgen ve Büyüktolu 2016: 94). 1935 yılında başlanan filtre istasyonu yapısı inşası 1936 yılında altı yüz bin lira maliyetle tamamlanmıştır (Arkitekt 1936: 275-282).

Şekil 116: Çubuk Barajı Genel Görünüş (Url-73)

Barajın ana gövdesinde yer alan kontrol geçidinin bulunduğu yerde 4 tane mukarnaslı sütun üzerinde bulunan saçak altında baraj girişi (Bkz. Şekil-117)

bulunmaktadır. Saçak alını, sütun ayakları ve gövdesi andezit kesme taş kaplama olan giriş bölümünün sütun başlıklarında alçı bezemeler yer almaktadır. Sütunlu bölümden sonra her iki tarafta bulunan duvarların ortasındaki boşluk girişi hazırlar niteliktedir. Giriş kapısının her iki yanında mermer plakalı kitabelerde altın yaldızlı yazılar yazılmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Atatürk'ün ileri görüşüyle ve Türk halkının katkılarıyla yapılan bu büyük eser için ilk kitabe; "*Çubuk Bendi Türk Ulusunun ilk Cumhuresisi Kamâl Atatürk devrinde devlet merkezi Ankara'nın su ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuştur*", ikinci kitabe; "*Bu esere büyük Başvekil İsmet İnönü hükûmeti zamanında 1929-da başlanmış ve sırasıyla onun nafla vekillerinin devamlı çalışmaları ile 1936 da Ali Çetinkaya'nın vekilliğinde bitirilmiştir. Bu müddet zarfında müstesna olarak bulunmuş olan Arif Baytın'ın değerli emekleri geçmiştir. Eserin bütün masrafı devlet hazinesinden ödenmiştir. Projesi ve inşası Türk mühendisleri Türk müteahhit ve işçileri tarafından yapılmıştır. Cumhuriyet devrinin bu eserinin kurulmasında fikirleriyle, emekleriyle, bedenleriyle hizmetleri geçenlerin cümlesine ebedi şükran ve hürmet. 1929-1936*" ifadesi yer almıştır (Cumhuriyet Gazetesi 1936:9). Girişin iki yanındaki duvarda yer alan mavi renkli çinilerden, andezit kesme taş kaplamalı kemerli giriş kapısının üstünde de bulunmaktadır. Yıldız ve altıgen motifli demir giriş kapısı açıldığında tonozlu bir koridora ulaşılmaktadır. Buranın zemini beton şap, duvarları ise çimento harçlıdır.

Şekil 117: Çubuk Barajı, Baraj Kapısı (A.K.V.K.B.K.M.A. Çubuk Barajı Dosyası)

1936 yılında tamamlanan baraj 3 Kasım 1936 tarihinde gerçekleştirilen tören ile Başbakan İsmet İnönü tarafından büyük bir gururla kullanıma açılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi 1936: 9). Çubuk Barajı'nın açılmasıyla Ankara halkı çok miktarda temiz suya kavuşmuş çiftçiler de topraklarını sulama imkanı elde etmiştir. Barajın inşasının tamamlandığı yıllarda Atatürk'in istirahat edebileceği bir köşk yapısı ile 1937 yılında Fransız Theodore Leveau'un tasarladığı gazino yapısı inşa edilmiştir. Çevresi binlerce ağaçla yeşillendirilen baraj aynı zamanda Ankara halkının dinlenme, eğlence ve mesire alanı olarak kullandığı en gözde yer haline gelmiştir (Polatoğlu 2019: 370). Çubuk Barajı'nın inşa edildiği bölgenin yıl içerisinde fazla yağış almadığı bilinmektedir. Özellikle buranın tercih edilme sebebi ise Atatürk Orman Çiftliği'nin kurulacağı arazinin seçilme sebebi ile aynıdır. Ankara'nın verimsiz ve kurak topraklarını ıslah etmek ve yaşanılabilir bir hale getirmek amacını gerçekleştirmek için seçilmiştir (Özgen ve Büyüktolu 2016: 101).

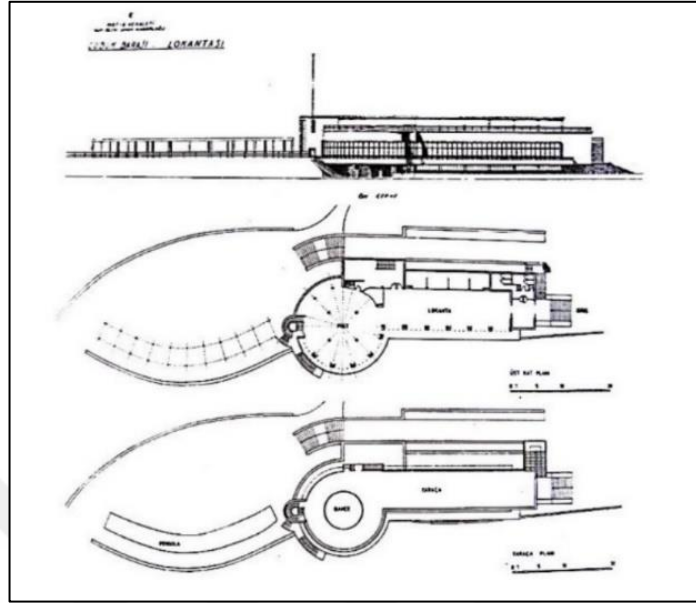
1955'li yıllarda Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü tarafından idare edilen baraj 1994 yılına gelinceye kadar Ankara'nın temiz su ihtiyacını karşılamıştır. Zamanla barajın su toplama havzası alüvyonlar ile kaplandığından 1994 yılında kullanım süresini doldurduğu gerekçesiyle Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nce bakım ve onarım altına alınmıştır. 2003 yılında ise tüm bu alanın işletme hakları ve sorumlulukları Ankara Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmiştir (Polatoğlu 2019: 371). Uzun süre âtil durumda kalan baraj ve çevresi 29 Ekim 2020 tarihinde Çubuk 1 Barajı Rekreasyon Alanı olarak tekrar kullanıma açılmıştır. Günümüzde çok sayıda yeşillendirme çalışması yapılan rekreasyon alanı; piknik masaları, yürüyüş parkurları, çok amaçlı etkinlik alanı, cafe/restoran, çocuk parkları, spor sahası ve Atatürk Evi'nden oluşmaktadır (Url-74).

Çubuk Barajı, Cumhuriyet döneminde yapılan ilk baraj olması ve peyzaj alanlarının dönemin en gözde sayfiye yerlerinden biri olarak kullanılması nedeniyle tarihi, çevresel ve simgesel değere, betonarme yapım sistemi ile yapılan ilk kemer baraj olması nedeniyle de teknik ve özgünlük değerine sahiptir.

4.3.3.1. Çubuk Barajı Gazinosu

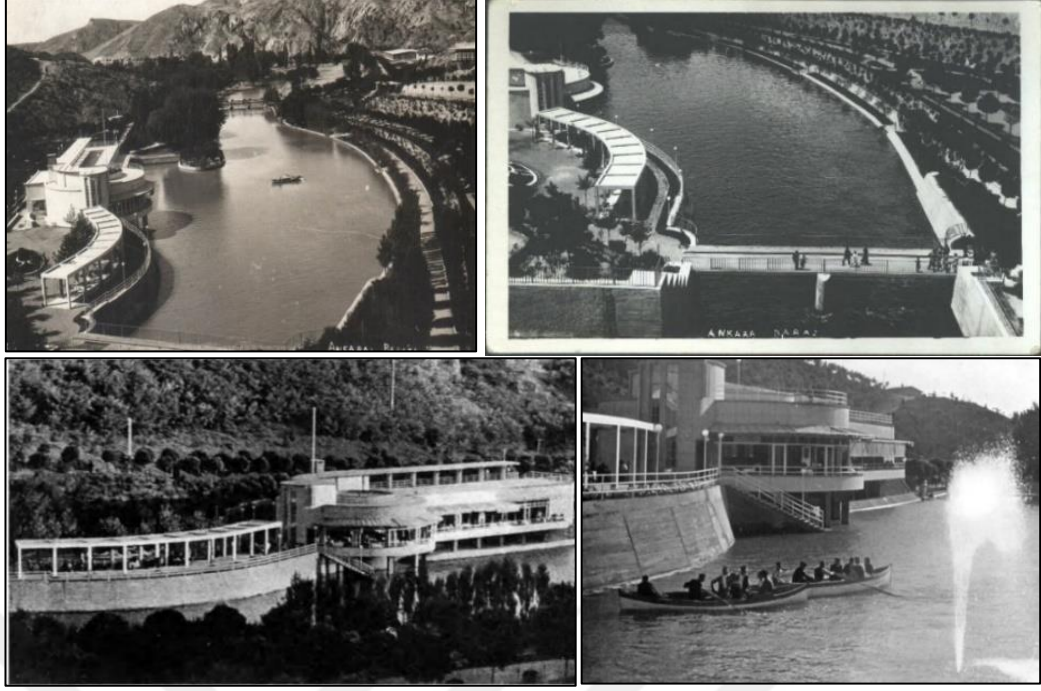
Hermann Jansen'in hazırlamış olduğu imar planı sadece konutların, eğitim yapılarının, kamu binalarının kurgusunu içermemiş aynı zamanda Başkent'in örnek teşkil etmesi amacıyla halkın eğlenebileceği ve modern hayatın gerektirdiği şekilde yaşamın öğretilmesini sağlayacak düzenlemeleri de barındırmıştır. Halkın spor

yapabilmesine imkân tanıyacak ve sosyalleşmesini sağlayacak rekreasyon düzenlemeleri ile su ve yeşilin birleştiği kamusal alanlar planlanmıştır.

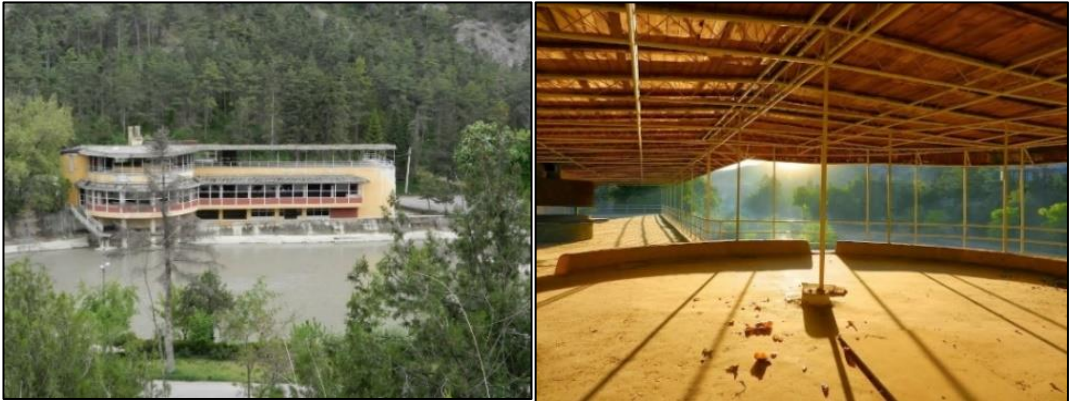
Şekil 118: Çubuk Barajı Gazinosu Çizimleri (Aslanoğlu 2010: 239)

1937 ile 1938 yılları arasında Fransız Mimar ve Şehir Plancısı Theodore Leveau tarafından Çubuk Barajı'nın kıvrılan beton yüzeyine 150 dönümlük bir alanda restoran ve gazino ile bir park alanı tasarlanmıştır (Aslanoğlu 2010: 237-238). Yapı sadece havuzun su yüzeyinin görülebileceği bir yere değil baraj kapaklarından suyun akışının izlenebildiği ve barajın heybetli gövdesinin fark edildiği şekilde konumlandırılmıştır. Betonarme sistemle inşa edilen yapıda ağırlıklı olarak Ankara taşının, çeşitli yapay taşların ve mermerin kullanıldığı dalgalı bir cephe yüzeyi bulunmaktadır. Yapının cephesinde kullanılan beyaz renk ile yatayda giden pencerelerin sadeliği modern bir üslup kullanılarak tasarlandığını göstermektedir. Zemin katta mutfak ve servis bölümlerinin olduğu yapının birinci katında ise dairesel plan tipine sahip olan gazino ve dikdörtgen plan tipindeki lokanta ile servis bölümleri bulunmaktadır. Sütunlarla taşınan gazino bölümü suyun üstünde duruyor hissi verecek şekilde tasarlanmıştır. Gazinoyu taşıyan sütunların olduğu kısımda yer alan yuvarlak hatlı merdivene önceden sandalların yanaştığı bilinmektedir. Gazinonun yan kısmında kavisli formda ve üstü pergolalı olarak tasarlanan rıhtım, havuzları birbirine bağlayan köprü ile birleşerek yapının çevresiyle bütünleşmesini sağlamaktadır. Üst katta yarı açık şekilde ve yine üstü pergolalı bir teras düzenlenmiştir. Dairesel formlu gazino mekanının üstünde ise bahçe yapılması planlanmıştır (Aslanoğlu 2010: 237-238).

Şekil 119: Çubuk Barajı Gazinosu (Url-75)

Çubuk Barajının hizmet verdiği 1994 yılına kadar kullanılan gazino yapısı uzun süre âtil halde kalmıştır. Kullanılmamaktan kaynaklı bakımsız kalan yapının cephesinin bir süre sonra sarı tonda bir renk ile boyanması ise cephe karakterini etkilemiştir. Erken Cumhuriyet döneminde bir Ulus'un modernleşme hareketinde önemli bir yeri bulunan ve dönemin sosyo-kültürel etkinliklerinin yapıldığı en önemli mesire alanlarından birinin parçası olan, sade ve akıcı bir üslupla tasarlanmış Çubuk Barajı Gazino Yapısı özgünlük, mimari/sanatsal, kültürel, çevresel ve tarihi değere sahiptir. İşletme, kullanım ve bakım-onarım hakları 2004 yılından beridir Ankara Büyükşehir Belediyesi'nde olan yapı 2016 yılının haziran ayında yıkılmıştır (Url-76).

Şekil 120: Çubuk Barajı Gazinosu, 2012 Yılı (A.K.V.K.B.K.M.A. Çubuk Barajı Dosyası)

Şekil 121: Çubuk Barajı Gazinosu 2012 ve 2016 Yılları (Url-77)

TMMOB Şehir Plancıları Odası Ankara Şubesi gazino yapısının hem Atatürk döneminde kullanılmış hem de Ankara'nın sosyal yaşamında büyük rol almış bir yapı olması sebebiyle kültür varlığı niteliklerine sahip olduğu bu sebeple yıkılmış dahi olsa tescillenmesi gerektiğini belirten talebini Ankara II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğüne bildirmiştir. Koruma Kurulu 12.12.2016 tarih ve 2330 sayılı kararı ile Çubuk Barajı Gazinosu'ndan günümüze herhangi bir mevcut iz ve kalıntının kalmamış olması sebebiyle tescil durumunun değerlendirilemeyeceğine karar verilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Çubuk Barajı Dosyası).

4.3.3.2. Atatürk Evi

Çubuk Barajı'nın hizmet vermeye başladıktan sonra Atatürk'ün barajı ziyaret etmeye geldiği zaman istirahat edebilmesi için Theodore Leveau tarafından barajın yamaçlarında bir konut tasarlanmıştır (Özgen ve Büyüktolu 2016: 99). Kot farkının olduğu arazide tasarlanan yapı 2 kattan oluşmaktadır. Yapının alt ve üst katı birbirinden bağımsız olarak tasarlanmıştır. Atatürk'ün dinlenmek için kullandığı zemin katta bulunan odanın manzaraya hâkim cepheleri camerkanla çevrilerek şeffaf bir tasarım yapılmıştır. Bu katın kot farkı sebebiyle sadece 2 cephesi tamamen açıkta kalmaktadır. Yapının ön cephesinde bulunan bir merdivenle ulaşılan üst katın bir kısmı kapalı olarak bir kısmı ise teras şeklinde açık olarak tasarlanmıştır. Üst kata bahçede bulunan ve üzeri pergolalar ile kapatılmış bir yoldan da giriş sağlanabilmektedir. Sade bir dil kullanılarak betonarme sistemle inşa edilen yapıda gazino yapısında olduğu gibi ağırlıklı olarak Ankara taşı kullanılmıştır.

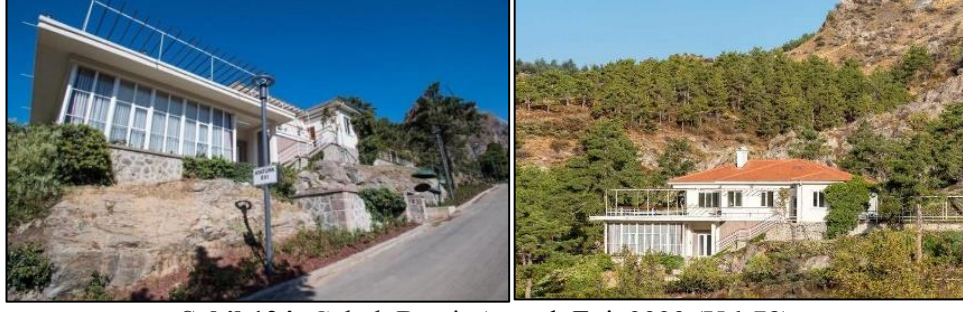

Şekil 122: Atatürk Evi (A.K.V.K.B.K.M.A. Çubuk Barajı Dosyası)

Atatürk vefat ettikten sonra yapı birtakım tadilatlar ile büyütülmüş ve baraj müdürlüğü binası olarak 1994 yılına kadar kullanılmıştır (Özgen ve Büyüktolu 2016: 100). Uzun süredir kullanılmayan yapının Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından tadilatı yapılmış ve 29 Ekim 2020 tarihinde müze olarak kullanıma açılmıştır. Atatürk tarafından kullanılan ve modern bir üslupla tasarlanan bu yapı mimari/sanatsal, özgünlük, tarihi ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

Şekil 123: Çubuk Barajı Atatürk Evi, 2012 (A.K.V.K.B.K.M.A. Çubuk Barajı Dosyası)

Şekil 124: Çubuk Barajı Atatürk Evi, 2020 (Url-78)

4.3.4. Su Süzgeci Filtre İstasyonu

Şekil 125: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Konumu (Url-79)

Çubuk Barajı'nda birikecek olan suyun temizlenerek tüm şehre dağıtımının sağlanması için Su Süzgeci'nin yapılmasına karar verilmiştir. Dışkapı'da bulunan Ziraat Fakültesi'nin civarına yapılması kararlaştırılan yapının 10 Haziran 1935 tarihinde yapımına başlanmış ve 3 Aralık 1936 yılında da Çubuk Barajı ile beraber kullanıma açılmıştır. Su Süzgeci yapısının projesini Alman inşaat şirketi Hochtief yapmıştır. Su Süzgeci'nin temeli atılırken dönemin Başbakan ve Bakanları tarafından imzalanan beyaz deri üzerine *“Türk'ün öz çocuğu ve Türk Ulusunun büyük kurtarıcısı Kemal Atatürk'ün IV. Cumhurbaşkanlığı devrinde ve bin dokuz yüz otuz beş yılı haziranının onuncu pazartesi gününde işbu su süzgecinin temeli kurulmuştur”* ifadesi yazılarak koruyucu içerisindeki anı kapsülü temel betonuna bırakılmıştır (Tosun 2016: 19). Çubuk Barajı'nda biriken su filtrelendikten sonra kente dağılmış olup;

filtrelenmeden de sulama ve benzer şekilde havuzların doldurulması için Gençlik Parkı'na, Kazıkiçi bostanlarına pompalanmıştır (Tosun 2016: 17).

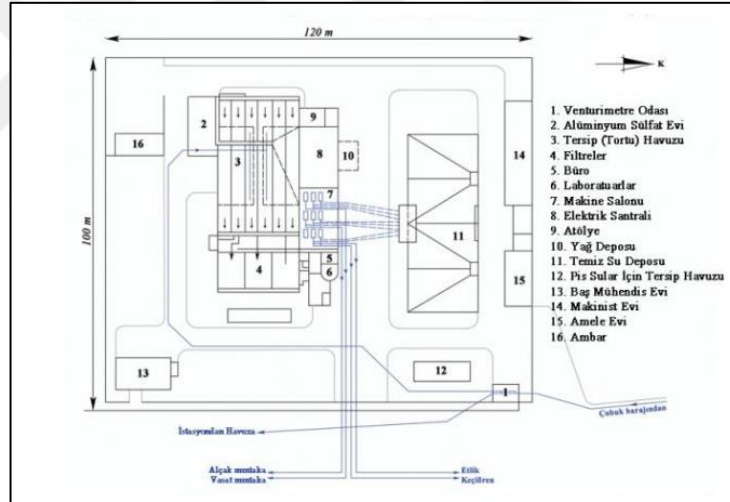
Şekil 126: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı (Url-80)

Yapının üç birimden oluşan ana binasının orta nefi diğerlerinden daha yüksek olarak tasarlanmıştır. Güneyinde bulunan uzun kenarına yüksekliği daha az olan bir kütle eklenmiştir. Dairesel uzantıya sahip olan bu bölümde su analiz laboratuvarları, pompa ve makine dairesi ile elektrik santrali bulunmaktadır. Yapının diğer uzun kenarına bitişik olarak yer alan daha alçak bir kütlede şap havuzları bulunmaktadır. Ana binada suya farklı uygulamaların yapıldığı yalıtımlı havuzlar ve materyaller bulunmaktadır. Tesiste ana bina ile beraber idari bölüm, müdür, makinist ve işçi konutları, su ölçüm yapısı ve depo birimleri de bulunmaktadır. Tesisteki tüm bu yapılara bakıldığında hepsinin modern mimarlığın yalın tasarımlarına sahip olduğu genelde keskin hatlı geometrik formların tercih edildiği anlaşılmaktadır. Serpme sıva ile kaplı olan cephelerde tek bir renk kullanılmıştır. Sade korkulukları olan pencereler Ankara taşı kullanılarak oluşturulan bordürlerle birleştirilerek bant pencere görüntüsü verilmiştir. Düz bir çatıya sahip olan yapının gövdesi farklı yükseklikteki parçalardan oluşmaktadır. Dikeyde yükselen saat kulesi benzer yıllarda inşa edilen Sergievi ve Gar Gazinosu'nda olduğu gibi konstrüktivist bir yaklaşım göstermektedir (Aslanoğlu

2010: 283-284). Tesisin bahçesinde artı şeklinde havuz ve bir erkek, bir kadın ve güvercin figürün bulunduğu heykel yer almaktadır.

Şekil 127: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı (Url-81)

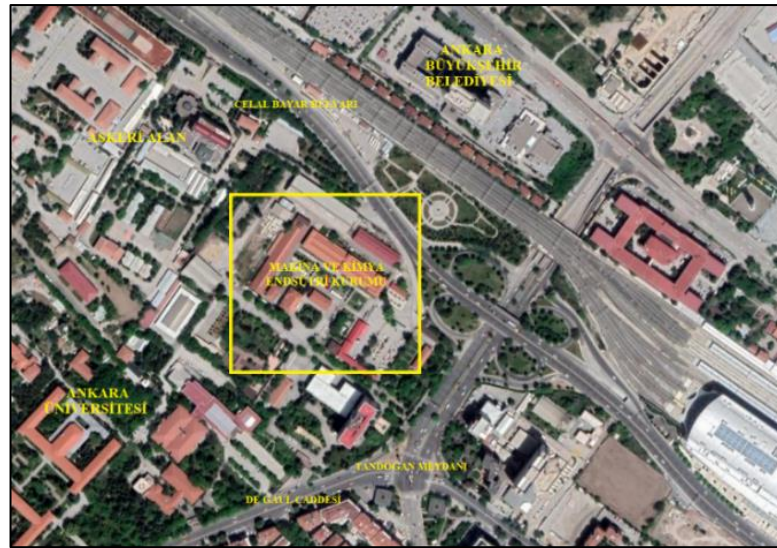
Şekil 128: Su Süzgeci Filtre İstasyonu Yapısı Vaziyet Planı (Kürelî 2013: 191)

Betonarme yapıım sistemi ile inşa edilen yapıda çağdaş malzeme ve teçhizatlar kullanılmış ayrıca dönemin önde gelen uzmanlarından fikir alınmıştır. 1992'ye kadar hizmet veren su süzgeci (filtre istasyonu) yapısı uzun süre atıl kalmıştır. Bu süreçte hem yapı hem de içerisinde bulunan özgün makinalar bakımsızlıktan tahrip olmuştur. Mülkiyeti ASKİ'den Turgut Özal Üniversitesi'ne devredilen yapının bulunduğu alanda hastane projesi yapılacağı gerekçesiyle 8 Ağustos 2013 tarihinde yıkılmıştır. Yaşanan bu durum üzerine TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi 2013 yılında ASKİ ve Ankara Büyükşehir Belediyesi yetkilileri için suç duyurusunda bulunmuştur.

Ankara II Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu su süzgeci içme suyu arıtma ve filtrasyon tesisi binasının tespit ve tescil yönetmeliği kapsamında Kurul Müdürlüğünce başlatılan çalışmalar tamamlanamadan yıkıldığı tespit edildiğinden bu aşamada tescil talebinin değerlendirilemeyeceğini belirtmiştir. TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi yapının temel betonu içerisinde 10 Haziran 1935 tarihinde şişe içerisinde Başbakan ve Bakanlar tarafından imzalanmış olan yazıdan oluşan Anı Kapsülü'nün tespit edilerek kültür varlığı olarak korunması için gerekli işlemlerin başlatılmasını talep etmiştir (Url-82). Günümüzde mülkiyeti TOKİ'de bulunan araziye 152 dükkan, 65 ofis, 1 adet çok amaçlı salonu içeren alt yapı ve çevre düzenleme projesi yapılması gündemde yer almaktadır (Url-83). Erken Cumhuriyet döneminde bir Ulusun modernleşme çabasının kanıtı ve türünün ilk örneği olan bu yapı, çağdaş malzeme kullanımını ve kompozisyonunu benimseyerek, özgün malzeme ve teçhizatlar ile donatıldığından enderlik, teknik, tarihi ve mimari/sanatsal değere sahiptir.

4.4.Savunma Sanayii

4.4.1. Ankara Silah Fabrikası

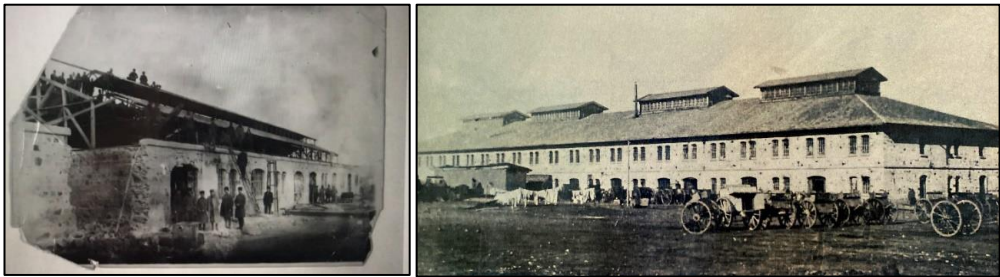

Şekil 129: Ankara Silah Fabrikası Konumu (Url-84)

Osmanlı Devleti'nde 1826 yılında yeniçeri ocaklarının kaldırılmasıyla diğer ocaklarda kapatılmıştır. Böylece Osmanlı ordusu yeniden düzenlenmiş ve batılılaşma hareketleri çerçevesinde askeri yapılar yapılmaya başlanmıştır. Ankara Süvari Kışlası'nın da pencere düzeni, pencerelerin basık kemerli olmaları ve sövelerinin dışa

taşkın olmasından yola çıkarak 19. yüzyıl sonlarında batılılaşma hareketleri kapsamında II. Abdülhamit döneminde yapılmış olduğu söylenebilmektedir (A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Silah Fabrikası Dosyası).

Kurtuluş Savaşı'nda savaş karargâhı haline gelen Ankara'da 1920 yılının temmuz ayında, istasyon çevresinde tüfek onarımı yapmak için Eskişehir tamirhanesinden gelen Sanayi Binbaşı Hüsrev Bey ve Sanayi Üsteğmen Halil Rıfat Bey tarafından Ankara'nın ilk silah tamirhanesi kurulmuştur (Durukan 1940). Makineli tüfeklerin tadilatının ve tüfeklerin üzerinde yapılacak olan değişiklikler ile kısa kılıç ihtiyacının karşılanması amacıyla gerekli malzemelerin ve üretim için uzman kişilerin Anadolu'ya getirilmesi için Millî Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı Yarbay Eyüp Bey'i görevlendirmiştir (Önder 2005: 51-52). Üretimin devam edebilmesi için gerekli olan malzemeler ve uzman kişiler gelene kadar ihtiyaçlar Adapazarı Fabrikası'ndan ve Ankara çevresinde bulunan fabrikalardan sağlanmış olup 1920 yılının aralık ayında beklenen uzman kişiler gelmiştir ve çalışmalar başlamıştır (Durukan 1940). Askeri imalatların, ihtiyaçların tek elden düzenli bir şekilde organize edilebilmesi için 10 Ocak 1921 tarihinde Ankara'da İmalat-1 Harbiye Umum Müdürlüğü kurulmuştur. Ankara Silah Tamirhanesi' de İmalat-1 Harbiye Umum Müdürlüğüne bağlı olarak çalışan bir kuruluş haline gelmiştir. Böylece yapılan silah ve mermi tamirat, tadilat ve üretimleri tek bir çatı altında toplanmıştır (Zengin 2015: 167).

Şekil 130: Süvari Kışlası İnşası (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

İmalat-1 Harbiye Umum Müdürlüğü kurulduktan sonra tamirhanenin geliştirilmesi ve kapsamının genişletilmesi yoluna gidilmiştir ve bu süreçte marangoz atölyesi de bünyesine katılmıştır (Dilek 1974: 41). Eskişehir'de bulunan top tamirhanesinin de üretimi durdurmasıyla beraber ihtiyaç artınca Ankara Süvari Kışlası'nda bir top tamirhanesi kurulmuştur. Tüfek onarım işleri de bu kışlaya taşınarak iki tamirhane birleştirilmiş ve "Silah Onarım Evi" (Silah Tamirhanesi) adını

almıştır. Bu tesis zaman içerisinde diğer illerden kaçırılarak getirilen araçlar ve tezgahlar ile geliştirilmiş ve top, tüfek, makineli tüfek namluları, telemetre, dürbün, kılıç kasatura tamiratları yapılmış ve yedek parçaları üretilmiştir (Önder 2005: 51-52) (Zengin 2015: 174-175).

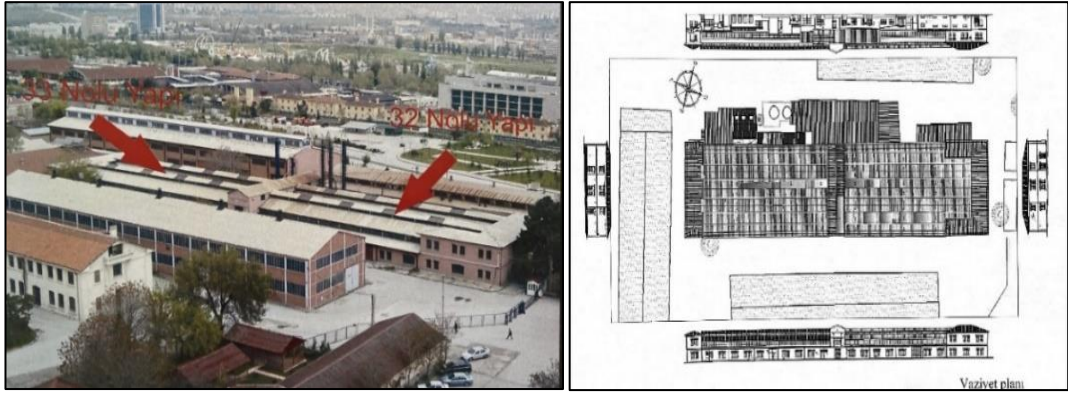
Şekil 131: Fabrikada Silah Yapım (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

23 Kasım 1922 tarihinde çıkan bir yangın sonucunda bu yapının ahşap olan üst örtüsü tamamen yanmıştır. İtfaiye teşkilatının kurulmamış olması yangının kontrol altına alınmasının geciktirmiştir. Çıkan yangınla hasar gören yapının tekrar kullanılabilir hale getirilmesine kadar geçen sürede işçilerin bir kısmı Adapazarı'nda atlı nakliye arabası üreten fabrikaya gönderilmişler ve burada 8 ay çalıştıktan sonra Ankara'ya geri gelmişlerdir (Zengin 2015: 177). Bu süreçte fabrika 1 yıl süre ile kullanım dışı kalmıştır ve 1923 yılında fabrikanın onarımı yapılmaya başlanmıştır. Aynı sene ağustos ayında Mustafa Kemal Atatürk, eşi Latife Hanım, ordu komutanları, vekiller heyeti üyeleri ve ileri gelenlerin katılımıyla tek katlı olarak yapılan fabrikanın açılışı yapılmış ve Zeytinburnu ile Tophane fabrikalarından getirilen tezgahlarla yapı tekrar işletilerek “Ankara Silah Fabrikası” olarak silah üretimine İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine kadar devam etmiştir (Zengin 2015: 178-179).

Millî Mücadele yıllarında yokluklarla ve zorluklarla kurulan bu tamirhane ordunun gereksinim duyduğu malzemeleri tedarik ederek zaferin kazanılmasında önemli bir hizmet sunmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan “Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü” 1923-1950 yılları arasında hizmet vermiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın dışında kalan Türkiye Cumhuriyeti Devleti bu dönemde kendi kaynaklarını kullanmış, ekonomik sorunlar ve savaş nedeniyle savunma sanayi

alanında gelişme gösterememiştir. Yetersiz sermayelerden kaynaklı birçok fabrika kapanmıştır. Askeri fabrikaların modern teknolojiye cevap verecek üretimleri yapabilmesi için bir teşkilatlanma zorunlu hale gelmiştir (Tanyer 1995: 67). 15 Mart 1950 tarihinde Makine ve Kimya Endüstri Kurumu kurulmuş ve Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğüne bağlı olan fabrika ve tesisler ile yeni bir yapılanmaya gidilmiştir (Özlu 2019: 178). Askeri fabrikalar kuruldukları dönemde en yeni teknoloji ile donatılırken ikinci dünya savaşı sonrası teknolojileri eskimiş ve bu süreçte batı ülkeleri büyük gelişmeler kaydetmişlerdir. Gerek ordunun ihtiyaçlarının değişmesi ve artması gerek diğer ülkelerin makineleşmeye giderek seri üretime geçmeleri bu fabrikaların yetersiz kalmasına neden olmuştur. Ayrıca o dönemde Türkiye’de tarımsal faaliyetlere sürat verilmesi ile zirai üretimde kullanılacak araç gereçlerin bu fabrikalarda üretilmesi fabrikaların iş konusunda sıkıntı yaşamalarına neden olmuştur. Askeri Fabrikalar İdaresi yapısında kurulan MKEK 1950 yılında 5591 sayılı Kanun hükümleri gereği daha verimli çalışması için İktisadi Devlet Teşekkülü haline gelmiştir. 1954 yılında üretimi zorunlu olan maddeleri işleyecek olan fabrikaların ve tesislerin yapacakları işe göre gruplandırılmaları zorunluluğu oluşmuştur. Kurulan 5 endüstri grubu içerisinde savunma malzemesi grubunda olan fakat gruplandırmada yer almayan Ankara Silah, Ankara Marangoz ve Kayaş Kapsül Fabrikalarının birimleri diğer fabrikalara dağıtılarak onların bünyesinde yer almıştır (Özlu 2019: 192).

Ankara Silah Fabrikası adı ile faaliyete geçen Süvari Kışlasının orijinal işlevi 1921 yılından itibaren değişmiştir. Yangından sonra tekrar inşa edilen yapı müzeye dönüştürülene kadar herhangi bir işlev verilmemiş olup sadece içerisinde sergilenmesi için tezgahlar bırakılmıştır. Günümüzde Sanayi ve Teknoloji Müzesi olarak kullanılan Ankara Süvari Kışlası yapısının bulunduğu Makine ve Kimya Endüstri Kurumu tarihi sit alanı içerisinde yer almaktadır. Söz konusu yapı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 21.06.1994 gün ve 3559 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir ve aynı kurulun 12.11.2009 gün ve 4577 sayılı kararı ile de rölöve çizimleri, restitüsyon ve restorasyon projeleri uygun bulunarak müze işlevi verilmiş ve yapının koruma grubu “1” olarak belirlenmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Silah Fabrikası Dosyası).

Şekil 132. Yapılar ve Vaziyet Planı (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

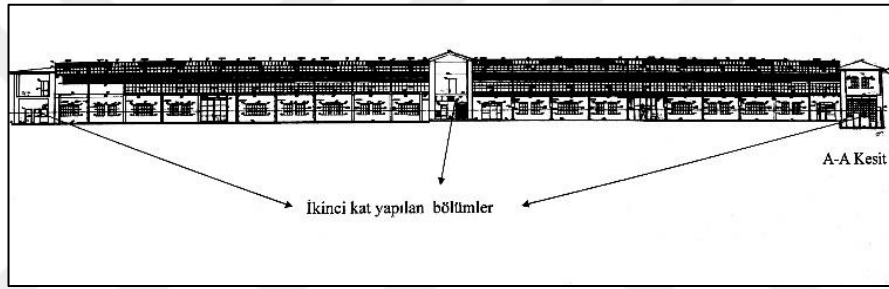
Birbirine bitişik 32 ve 33 envanter numaralı yapılar kuzeybatı ve güneydoğu doğrultusunda uzanan 97 m uzunluğunda dikdörtgen yapı grubunu oluşturmaktadır (Bkz. Şekil-132). Dikdörtgenin iki dar kenarında ve orta kısmında iki katlı yapıların olduğu, atölye kısımlarının ise tek katlıdır. Yapı 2 adet atölye bölümü, 1 takım hane mekânı, pres atölyesi, personel için ayrılmış giyinme-duş alma bölümü ve mescit mekanlarından oluşan ana bina ve zaman içerisinde yapının batı cephesine eklenmiş atölyeler ile kazan dairesinden oluşmaktadır (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

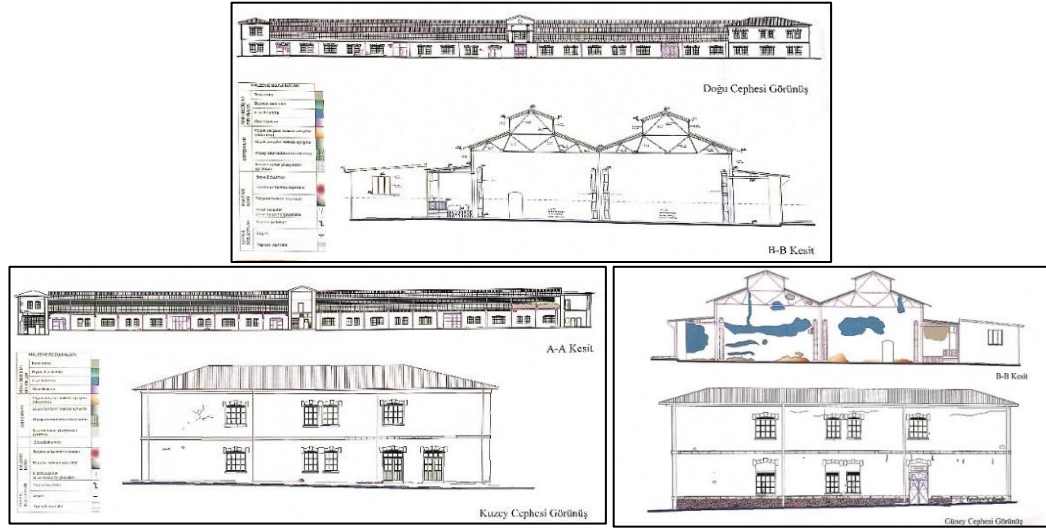
Şekil 133: Restorasyon Öncesi (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Yapının ön cephesi yanlarda ve cephe orta aksında yer alan iki katlı kısımlar ile iki kanada ayrılmıştır (Bkz. Şekil-134). Cephenin sol yan kanadında yer alan iki katlı kısımda, basık kemerli, kemerleri ve kilit taşı çıkıntılar ile vurgulu ikişer pencere yer almaktadır. Yapının dar kenarlarının bitimindeki iki katlı kısımların üzeri oluklu

levha ile kaplı kırma çatı; yapının orta aksında yer alan iki katlı kısmın ise oluklu levha kaplı beşik çatı bulunmaktadır. İki katlı birimler arasında kalan tek katlı atölye kısımlarının çatısı çelik makaslar ile taşınmakta orta aksta ise aydınlatma feneri bulunmaktadır. Yapı zeminden belli bir yüksekliğe kadar yığma sistemle inşa edilerek moloz taş kullanılmıştır. Kuzey cephesinde, güney cephesinde ve iki atölye ortasında sonradan betonarme ikinci kat yapılmıştır. Dış cepheyi oluşturan taş duvarda ve betonarme yapılan ikinci katlarda malzeme olarak çimento sıva üzeri boya kullanılmıştır. Moloz taş duvar üzerinde bulunan çelik konstrüksiyonlu çatıyı taşıyan çelik kolonlar yer almaktadır. Ana binada bulunan atölyelere doğu cephesinden girilmekte olup atölyeler yaklaşık 50 m uzunluğunda 23 m genişliğindedir (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

Şekil 134: Cephe Çizimi (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

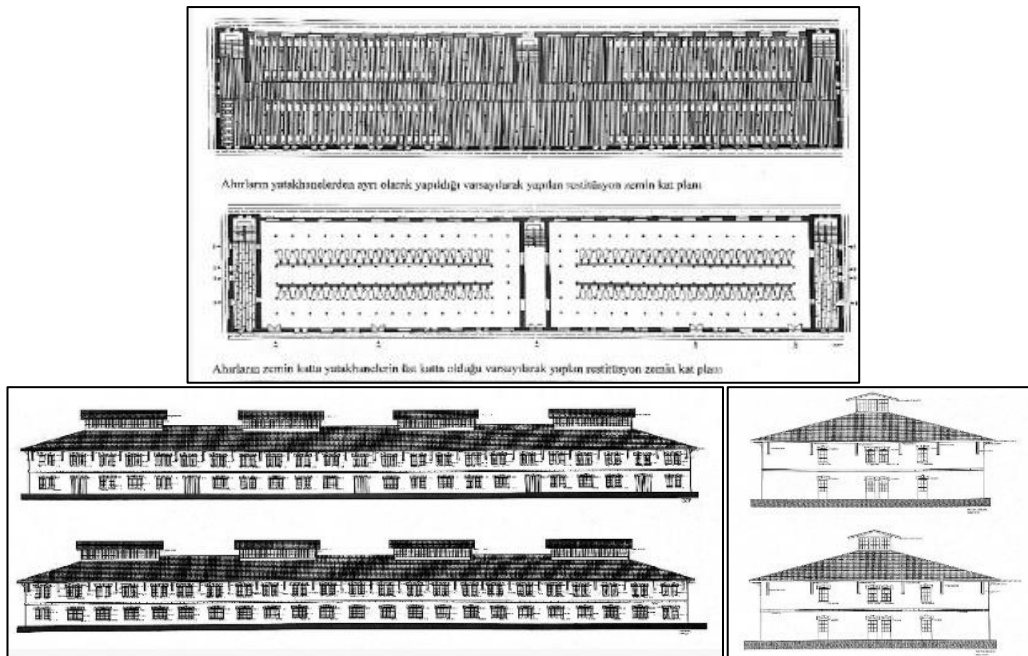

Şekil 135: Rölöve Çizimleri (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Yapı grubunda malzeme ve strüktürüne ilişkin bozulma ve deformasyonlar tespit edilmiştir. Bunlar; yapısal bozulmalar, deformasyonlar ve dağılımları, temel sorunları, yatay ve düşey yönde taşıyıcı sistem sorunları, dolgu malzemesinin

sorunları, cephe elemanları sorunları, cephe kaplama ve üst örtü malzemesine ait sorunlar, cephe mimari süslemelere ve yapı malzemesine ait sorunlar olarak gruplara ayrılmıştır (Bkz. Şekil-135), (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

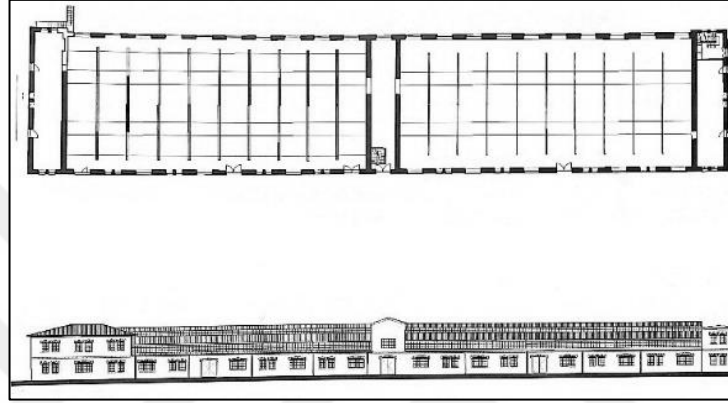
Yapının yangın geçirmesi sebebiyle restitüsyon çalışmaları iki dönemde ele alınmıştır. Birinci dönemde; yapının 19. yüzyılda yapıldığı ilk hali ele alınmıştır. Yapının yapılış tarihi net olarak bilinmemekte olup ilk dönemine ait olduğu düşünülen 1921 tarihli dış cephesini gösteren bir fotoğraf bulunmaktadır (Bkz. Şekil- 130). Yapının birinci dönem restitüsyon projesi çizilirken dış cephe için 1921 yılında çekilmiş fotoğrafın esas alındığı belirtilmiştir. Yapının içi ile ilgili çözümlenme yapılırken 3. Selim ve 2. Mahmut dönemine ait kışlaların konumu, yakın çevre yapıları ve yapı tekniği hakkında yazılmış hatt-ı hümayünlar ve 19. yüzyılın sonunda da kışlaların belirli ölçülere uygun olarak inşa edilmeleri için bazı teknik şartnamelerden yararlanıldığı belirtilmiştir. Süvari kışlalarının iki farklı biçimde yapılmasından kaynaklı (ahırlar alt katta, üst katta koğuşlar- ahırlar bir yapı, koğuşlar ayrı bir yapı) ve yapı içiyle ilgili bir bilgiye henüz ulaşılmadığından birinci dönem restitüsyon projesi iki alternatifli olarak hazırlanmıştır (Bkz. Şekil-136) (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

Şekil 136: I. Dönem Restitüsyon Çizimleri (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

İkinci dönem restitüsyon projesi; yapının 1925-1930 yılları arasında geçirdiği yangından sonraki dönemini ele almaktadır (Bkz. Şekil-137). Ankara Silah Fabrikası

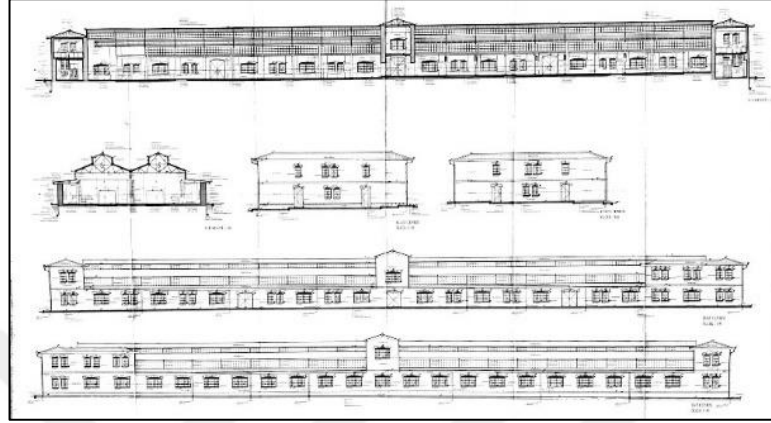
yapısı yangın sonrası tek katlı olarak inşa edilmiştir. Çatısı ve üst katı yangında yok olmuştur. Kısmi olarak bazı bölümlerde ikinci kat yeniden yapılmıştır. Çatısı çelik konstrüksiyonlu ve çatıyı taşıyan çelik kolon sistemi ile içi tamamen değiştirilmiştir. Dolayısıyla ilk yapı ile onun yerine inşa edilen yeni yapı, aynı işleve hizmet vermiş olmalarına rağmen mimari biçimi, plan şeması, cephe düzeni, yapı yüksekliği, yapı strüktürü, malzemesi ve örtü sistemi bakımından birbirlerinden ayrılmıştır (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

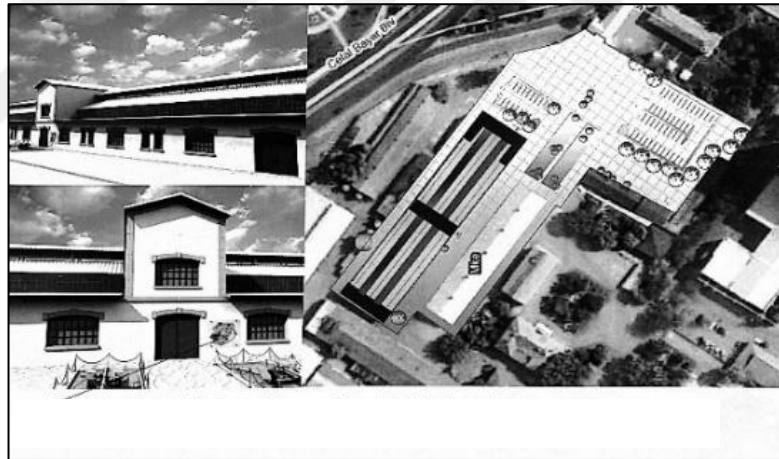
Şekil 137: II. Dönem Restitüsyon Çizimleri (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Yapının günümüzün çağdaş yaşam koşullarına göre konforlu ve sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi amacıyla yapıya restorasyon aşamasında bazı onarımlar ve eklemeler yapılmıştır. Uygulama aşamasında tamamlanacak yapı elemanlarının bilinirliği ölçüsünde tamamlanması ve günümüz yapım teknikleri kullanılarak yapının özgün bütünlüğünün bozulmaması esas alınmıştır. Tamamlanması gereken elemanların boyutu, malzemesi, yeri ve yapım tekniği biliniyorsa bu elemanların yeniden imal edilerek yapıya eklenmesi uygun görülmüştür. Yapının iki farklı dönemde farklı işlevlerde kullanıldığı esas alınarak üçüncü işlevi müze olarak belirlenmiştir. Geçmiş iki döneme atıfta bulunmak için kışla yapısı olduğu dönemdeki koğu düzeni ve sanayi yapısı olduğu dönemdeki makinelerin lineer sıralanışı esas alınarak bir kurgu yapılmıştır. Yapının ortadaki yüksek ve ferah mekânına, üretime yönelik kısmen büyük olan nesnelerin yerleştirilmesi planlanmıştır. Üretimin nihai ürünleri olan silahlar, mermi kovanları ve üretim mekanlarının fotoğrafları, eski resimler, günlük hayata dair nesnelere, tarihçe vs. ise daha insani boyutlarda olan yan duvarlara yakın konulması düşünülmüştür. Tasarım kriteri olarak ortaya konulan sürdürülebilirlik ve esnek mekân tasarımı bu projeye yansıtılmak istenmiştir. Orta

mekânda bulunan ağır ve büyük objelerin konulduğu zemin ve zemini güçlendirilen üstü yaklaşık 5 cm. toprakla kaplı orta mekân, ileride sergiye dahil edilebilecek büyük nesnelere için ayrılmıştır. Burası gerektiğinde mekân kurgusunun değiştirilmesine imkan sağlayacak şekilde tasarlanmıştır (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

Şekil 138: Restorasyon Çizimleri (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Şekil 139: Restorasyon Vaziyet Planı-Ön Cephe
(A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Yapılan müdahalelerden kısaca bahsedilecek olursa; yapıdaki nemden kaynaklı niteliğini yitirmiş veya dökülmüş mevcut sıvalar temizlenerek gerekli yerlere harç uygulaması yapılmış, tespit edilen muhdes doğramalar sökülerek aslına uygun yeni ahşap doğramalar takılmış, kapı ve pencerelerin özgün taş söveleri temizlenerek kullanılmış, kuzey ve güney cephede ölçüleri değiştirilmiş olan pencereler özgün ölçülerine dönüştürülmüş, yapının batı cephesine ve diğer bölümlerine zaman içerisinde eklenmiş tüm ekler kaldırılmış, batı cephesindeki eklentilere bağlı olarak kapatılmış olan pencereler açılmış, cephedeki taş silmelerden mevcut olan taşlar

temizlenerek kullanılmış eksik olan bölümleri (ön cephe) ise aynı özellikteki taşlar ile tamamlanmış, yapının mevcut çatı kaplaması kaldırılarak yenilenmiş, yapının çelik konstrüksiyon sistemi temizlenerek saçak altları ahşap ile kaplanmış tepe pencereleri önüne güneş kırıcılar yerleştirilmiştir (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009).

Şekil 140: Raspa Öncesi ve Sonrası (A.D. Restorasyon Mimarlık Arşivi 2009)

Şekil 141: Ankara Silah Fabrikası Günümüzde (Url-85)

Ankara Silah Fabrikası 22 Mayıs 2013 tarihinde Sanayi ve Teknoloji Müzesi olarak hizmet vermeye başlamıştır. Yapıldığı dönemde kışla olarak inşa edilen ve Millî Mücadele yıllarında tüm zorluklara rağmen önce silah tamir atölyesine sonra da silah fabrikasına dönüştürülerek üretime devam eden bu yapı tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

4.4.2. Etimesgut Uçak Fabrikası

Şekil 142: Etimesgut Uçak Fabrikası Konumu (Url-86)

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemde havacılık sanayinin kurulması için büyük çaba gösterilmiştir. Öncelikle 1925 yılında Türk Tayyare Cemiyeti kurulmuştur. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı süresince dışa bağımlı bir şekilde uçak ve yedek parçalarının temin edilmesi bir takım sorunlara yol açmış ve kendi uçak sanayimizin oluşturulması gerektiğini göstermiştir. Bunun üzerine bir Alman uçak yapımcısı olan Junkers Flugzeugwerke GmbH ve Türk Tayyare Cemiyeti 1925 yılında Ankara merkezli Tayyare Otomobil ve Motor Türk Anonim Şirketi'ni (TOMTAŞ) kurmuştur. 6 Ekim 1926 tarihinde; Eskişehir'de kurulan daha çok uçak bakım ve onarım işlerinin yapıldığı fabrika ile Kayseri Uçak Fabrika'sı faaliyete geçmiştir. TOMTAŞ'ın ortakları arasında oluşan anlaşmazlıklardan kaynaklı şirket 1,5 yıl sonra dağılmıştır. Bunun üzerine Junkers Firması tüm haklarını Türk Tayyare Cemiyeti'ne vermiştir. Eskişehir'de ve Kayseri'deki fabrika uçak üretimi yapılamadan 1928 yılında kapatılarak Türk Tayyare Cemiyeti tarafından Milli Müdafaa Vekaleti'ne verilmiştir. 1932 yılında Milli Müdafaa Vekaleti Kayseri Tayyare Fabrikası olarak tekrar faaliyet göstermeye başlayan fabrikada 1950 yılına kadar uçak üretimi sürdürülmüştür (Akalin ve Bıyıkoglu 2009: 115-125). Günümüzde ise 2. Hava İkmal Bakım Merkez Komutanlığı olarak kullanılmaktadır. Benzer şekilde bir TOMTAŞ girişimi olarak Eskişehir'de kurulan uçak fabrikası 1926 yılında mevcut uçakların bakım ve onarımını yapmak amacıyla kurulmuştur. Kurtuluş Savaşı'nın ilk pilotlarından birisi olan Vecihi Hürkuş kendi adının taşıyan uçağın tasarımını burada yapmıştır. 1960'lara gelindiğinde fabrika jet uçakların bakım ve onarımını üstlenmiştir. Günümüzde ise Hava Kuvvetleri Komutanlığı 1. İkmal ve Bakım Merkezi olarak kullanılmaktadır.

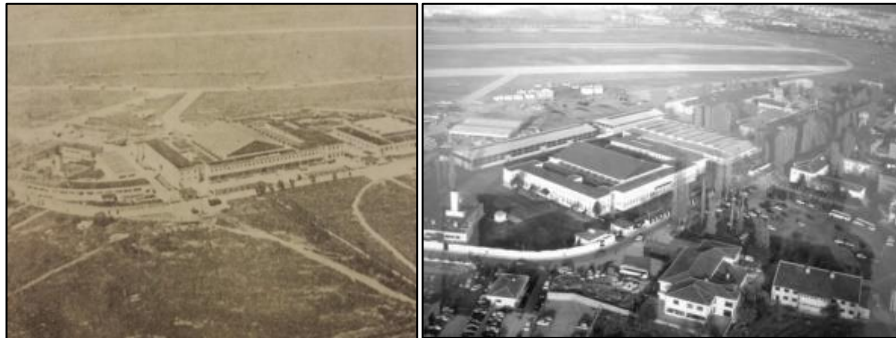
1936 yılında özel bir girişim olarak Nuri Demirağ havacılık sanayisinin geliştirilmesi açısından çok önemli bir adım atmıştır. Fakat çeşitli nedenlerle Nuri Demirağ'ın havacılık faaliyetleri 1943 yılında son bulmuştur (İmamoğlu 2007: 25-37).

Türk Tayyare Cemiyeti 24 Mayıs 1935 tarihinde Türk Hava Kurumu olarak hizmet vermeye başlamıştır. 1925 yılında uçakların tamiri için Akköprü'de kurulan marangoz atölyesi zaman içerisinde planör imalathanesine dönüşmüştür. Bu atölyenin zamanla yetersiz hale gelmesiyle Türk Hava Kurumu 1940 'da Polonya'dan Türkiye'ye gelen uçak mühendislerinin bilgilerinden faydalanarak Genelkurmay Başkanlığı'nın telebiyle Etimesgut'ta bir uçak fabrikası kurulmasına karar vermiştir. Kurulacak olan fabrikada eğitim tipi ve spor tipi uçakların üretilmesi planlanmıştır (Akalin ve Bıyıkoglu 2009: 142).

Şekil 143: Etimesgut Uçak Fabrikası (Url-87)

1942 yılında 5.840 m² lik bir alana kurulan fabrika 1945 yılında büyüterek 13.790 m² haline gelmiştir (Tayhani 2001: 233-244). 8 milyon liralık maliyeti olan fabrikanın Müdürü Jerzy Wedrychowski ile beraber yaklaşık 35 Polonyalı teknisyen ve mühendis ile 1200 kadar işçi çalışmaktadır (İmamoğlu 2007: 30).

Şekil 144: Etimesgut Uçak Fabrikası (İmamoğlu 2007: 31, 33)

Yılda 5 milyon liralık üretim yapabilme kapasitesine sahip olan Etimesgut Uçak Fabrikası'nda yerli uçak üretiminin yapılabilmesi için 21 kişiden oluşan bir tasarım ofisi bulunmaktadır. Böylece fabrikada hem yurtdışından patentli uçak üretimi hem de yerli tasarım uçak üretimi yapılabilmektedir. İstanbul Teknik üniversitesi mezunu genç mühendislerin THK 2, 5, 10, 11, 12, 14 ve 15 gibi yerli uçaklarımızı tasarladığı yer olan Etimesgut Uçak Fabrikası havacılık tarihimizin başlangıç yeri olarak tarihe geçmiştir (Yavuz 2013: 32-36). 1952'ye kadar 12 tanesi sonuçlandırılmış 16 tip uçak tasarımı ile 126 tane Türk tasarım uçağı üreten fabrikanın THK 13 modeli Paris Havacılık Fuarında sergilenmiş, THK 5 modeli ise Danimarka'ya satışı yapılmıştır (İmamoğlu 2007: 31). 1947 yılında yapılan sayıma göre personel sayısı 486 olan fabrikada çalışan yabancı uyruklu personel 1948 yılında ayrılarak, 1949 yılında çalışan sayısı 397'ye düşmüştür (Akalin ve Bıyıkoglu 2009: 149). Kurulduğu ilk dönemden itibaren istenilen siparişin ve verimin alınamadığı fabrikada zamanla bakım, onarım ve tamir işlerine yöneldiği görülmüştür. Amerika'nın sağladığı askeri ve ekonomik yardımlardan olumsuz yönde etkilenilen havacılık sanayii gelişme gösterememiştir. 1952 yılında 4 milyon liraya Makine Kimya ve Endüstri Kurumu'na devredilen fabrika 1956 yılına kadar uçak üretimi devam etmiştir. 1956-1962 yılları arasında uçak bakım ve onarımının yanı sıra patentli füze üretimi yapan fabrikada 1962 yılı itibariyle tüm üretim durmuştur. 1968 yılında MKEK Tekstil Makineleri Fabrikası'na dönüştürülmüştür (Akalin ve Bıyıkoglu 2009: 153). Günümüzde fabrika ve alan Türkkuşu Genel Müdürlüğü, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, THK Uçuş Akademisi ile Gümrük ve Muhafaza Genel Müdürlüğü tarafından kullanılmaktadır.

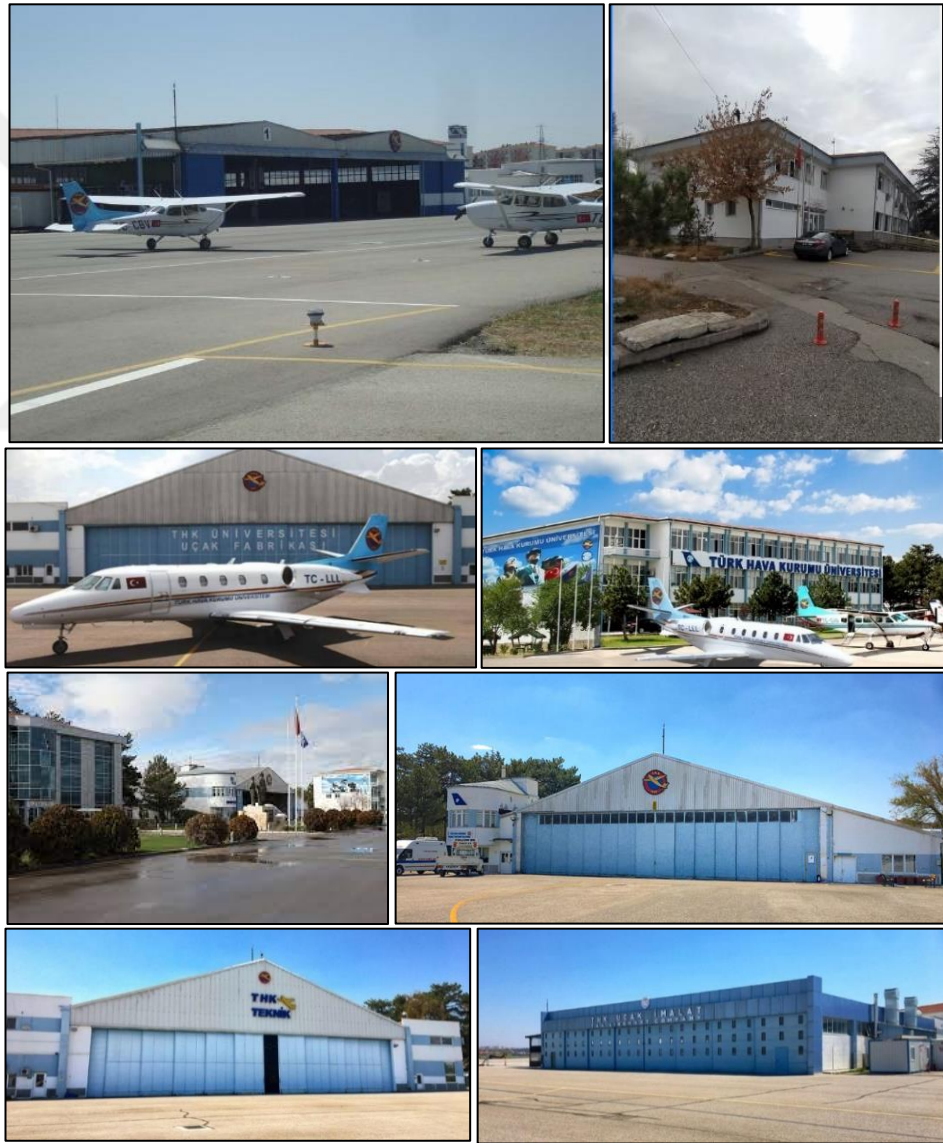

Şekil 145: Etimesgut Uçak Fabrikası 1942 Yılı (İmamoğlu 2007:31)

Şekil 146: Etimesgut Uçak Fabrikası 2021 Yılı (Url-88)

Yerleşkede bulunan ana yapı “U” plan tipine sahip olup yapının ortasında kalan avlu kısmı yükseklik kazanmak amacıyla beşik tipi çatı ile örtülmüştür. Çatının yapımında çelik konstrüksiyon sistem kullanıldığı tahmin edilmektedir. Bu yapının her iki tarafında hangar yapıları bulunmaktadır. Günümüzde ana yapı Türkkuşu Genel Müdürlüğü, hangar yapıları ise Türk Hava Kurumu Üniversitesi tarafından kullanılmaktadır. Zaman içerisinde değişikliğe uğrayan yapının beşik çatısı günümüzde kaldırılmıştır. Tüm güçlüklerle rağmen yerli iş gücünden faydalanılarak milli uçaklarımızın üretildiği bu yapı tarihi, enderlik, teknik ve şu an bazı birimlerinin halen onarım işlevini sürdürmesi nedeniyle işlevsel/kullanılabilirliğe sahiptir.

Şekil 147: Etimesgut Uçak Fabrikası Yerleşkesi Günümüz (Url-89)

4.4.3. Ankara Uçak Motoru Fabrikası

Şekil 148: Ankara Uçak Motoru Fabrikası Konumu (Url-90)

Etimesgut Uçak Fabrikası'nın Müdür Yardımcısı Selahattin Beler bir ülkede hava sanayisinin oluşturulması için *“Ham ve yarı işlenmiş malzeme için yardımcı umumi sanayi, tezgah ve makine fabrikaları, aerodinamik araştırma ve tecrübe enstitüleri ve teknik okulları, uçak ve teçhizat fabrikaları, motor fabrikaları”* kurulması gerektiğini belirtmiştir (Beler 1944: 18). Etimesgut Uçak Fabrikası'nın kuruluşundan kısa süre sonra uçakların motorlarının üretilmesini sağlayacak bir fabrika kurulması gündeme gelmiştir. 1944 yılında İngiliz firması olan De Havilland ile hem Türk personelin Londra'daki bu fabrikada eğitim görmesi için hem de uçak fabrikasının kurularak Gipsy Major motorlarının üretim patentlerini almak için 5 bin sterlin ödeme yapılmıştır (Akalin ve Bıyıkoglu 2009: 154). Ankara Gazi Çiftliği toprakları üzerinde 1945 yılının Ağustos ayında inşası başlayan fabrikanın 30 Ekim 1948 tarihinde açılışı yapılmıştır (Özlü 2006: 75).

Şekil 149: Ankara Uçak Motoru Fabrikası 1948 Yılı (İmamoğlu 2007: 29)

Şekil 150: Ankara Uçak Motoru Fabrikası 1979 Yılı (Özdemir 2004: 180-181)

60 bin m²'lik bir alan üzerinde 9 ayrı yapıdan oluşturulan fabrikanın zaman içerisinde kapasitesi artırılmıştır. Esas fabrika binası, dökümevi, kuvvet santrali, kalorifer dairesi, motor tecrübe yeri, malzeme tesellüm deposu, garaj, kantin, kapıcı binasından oluşan fabrikanın bulunduğu arazi dahil olmak üzere her şeyiyle beraber maliyeti 8 milyon 750 bin lirayı bulmuştur (Özdemir 2004: 23). Eğitim uçuşlarının yapılabilmesi için küçük çaplı motor üretme, büyük motorlar için yedek parça üretmek ve bünyesinde çalışan personeline eğitim sağlama gibi görevleri üstlenen motor fabrikası 1949-1951 yılları arasında patentli uçak motoru üretimi yapmıştır (Özlu 2006: 77-78).

THK Uçak Motoru Fabrikası 18 Haziran 1952 tarihinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumuna devredilmiştir (Akalin ve Bıyıklıoğlu 2009: 157). Bu süreçte ABD tarafından ekonomik yardım öngören program kapsamında Türkiye'ye 1952 yılına kadar yaklaşık 352 milyon liralık yardım yapılmıştır. Bu yardım kapsamında Türkiye'ye Massey Harris traktörleri ve Oliver Zirai Makine ve Aletleri gelerek çiftçinin traktör kullanmayı benimsemesi sağlanmıştır. Bunun üzerine tarımsal üretimin geliştirilmesi istenen ülkemizde bir traktör fabrikasının kurulması için yabancı şirketler ile görüşmeler yapılmaya başlanmıştır (Özdemir 2004: 24-25). Makine ve Kimya Endüstrisi, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Ziraat Bankası, Tariş, Çukobirlik, Minneapolis Moline arasında imzalanan bir ön protokolle merkezi Ankara'da olan bir şirket kurulmasına ve gerekli personelin Minneapolis Moline tarafından bulunarak fabrikanın işletilmesinin sağlanmasına karar verilmiştir. 4 Mart 1955 tarihinde büyük bir törenle açılışı gerçekleşen fabrikanın 1955 yılındaki ortakları; Makine ve Kimya Endüstrisi, Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Ziraat Bankası, Tariş, Çukobirlik, Minneapolis Moline, Antalya Pamuk Narenciye Kooperatifleri Birliği, Mithat Dülge, A.W.Huff ve Vecdi Diker'dir ve sermayesi yaklaşık 20 milyon liradır (Özdemir 2004: 26-27). Bir süre sonra traktör üretiminde

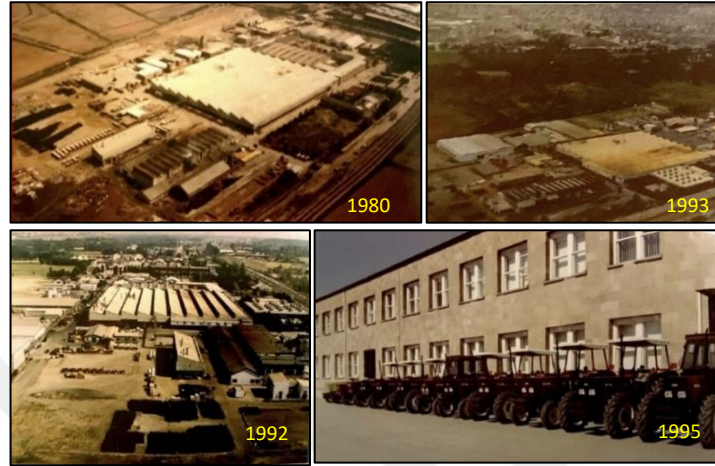
döküm parçalar önemli bir yer tuttuğundan modern makinelerin olduğu bir dökümhane kurulması gerekliliği doğmuştur. Fabrikanın açıldığı yıl yönetim kurulunda yer alan Mr.Foss tarafından Amerikan Giffets and Vallet şirketine bir dökümhane projesi hazırlanmış fakat uygulamaya geçirilememiştir. Bunun üzerine Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak bir çalışma yapılarak Ankara Erkek Teknik Yüksek Öğretmen Okulu Dökümhanesi'nde fabrikanın döküm ihtiyaçları karşılanmaya başlanmıştır. Dökümhane revize edilerek kalıplama makineleri, kum hazırlama değirmenleri, yeni kupol ocakları, şarj asansörleri, kompresörler, konveyörler ve havai monoray tesisleri eklenmiştir. Modern hale getirilen dökümhanede yerli üretim ile uluslararası standartlarda döküm yapılmaya başlanmıştır. Ülkemizde dökümcülük alanında yol gösteren bir konuma yerleşen Türk Traktör'de dönem dönem eğitimler düzenlemiştir. 1960 yılından sonra üretimin gittikçe artması ile kapasitesi yetersiz gelmeye başlayan dökümhane için yeni bir yer bakılmaya başlanmıştır. Fabrikanın önünde bulunan 60 bin m²'lik arazi MKEK tarafından satın alınarak burada 19 Ekim 1962 tarihinde yeni dökümhanenin temeli atılmıştır. Yılda tek vardiyada 3 bin ton, iki vardiya ile 5 bin ton üretim kapasitesine sahip olacak şekilde hazırlanan British Consolidated Foundry Plant Manufacturers projesi uygulanmıştır. Başlarda 20x51 m boyutlarında 11 m yüksekliğinde çelik konstrüksiyon sisteme sahip olan dökümhane sonradan genişletilerek projenin gerçekleşmesine imkan sağlayacak şekilde tasarlanmıştır. Bu yapı 28 Aralık 1963 tarihinde kullanıma açılmıştır (Bkz. Şekil-151) (Özdemir 2004: 45-113).

Şekil 151: Ankara Uçak Motoru Fabrikası Birimleri (Özdemir 2004: 81, 106, 107)

Türk Traktör Fabrikası, Motor Fabrikası'ndan devraldığı teçhizat ve donanımına, montaj atölyesi ve dökümhane ekleyerek 1969 yılına kadar bu şekilde küçük takviyelerle gelmiştir. İlerleyen zamanlarda fabrikaya; ısı işlemleri yapısı, trafo yapısı, gümrük sahaları, traktör sevk ve park sahaları, yemekhane ve mutfak tesisi,

atölye binaları, ısı santrali, sosyal bina, ambar binası, yeni makineler ve tezgahlar, spor salonu, gümrük binası, misafirhane, halı saha gibi bir çok ek yapılmıştır. Kurulduğu yıllarda bir karma teşebbüs örneği olan fabrika 2000’li yıllarda tamamen özelleştirilmiştir (Özdemir 2004: 81-83, 300-331).

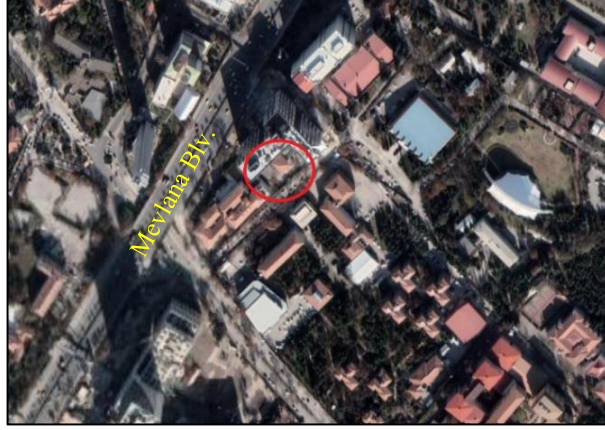

Şekil 152: Ankara Uçak Motoru Fabrikası (Özdemir 2004: 218, 278, 300, 310)

Oldukça yalın bir dil ile tasarlanan ilk yapı 2 katlı olup dikdörtgen plan şemasına sahiptir. Yapının giriş cephesinde yatayda bir aks boyunca devam eden taş cephe giriş kısmını tariflercesine bu bölümde üst katta çıkma yapmaktadır. Yapının kare formlu pencereleri sadece çıkma yapan bölümde dikdörtgen forma dönüşmektedir. Günümüzde halen özgünlüğünü korumaktadır. Zaman içerisinde yerleşkeye yapılan ek yapılar ile oldukça büyük bir üretim merkezi haline gelen fabrikanın yeni yapılarında üretim açısından en uygun ortamı kısa sürede oluşturmak amacıyla geniş açıklıklar ve yükseklikler elde etmek için çelik yapı sistemleri kullanılmıştır. Milli bir hava sanayimizin olması için zor şartlar altında kurulan ve işletilen bu fabrikada ilk kez motor uçağının üretilmesi, dökümcülüğün yurtiçinde geliştirilmesinde öncü bir kuruluş olması nedeniyle tarihi, enderlik değeri ve teknik değeri bulunan fabrika aynı zamanda farklı bir üretim alanına yönlensede halen üretime devam etmesi açısından işlevsel/kullanılabilirliğe sahiptir.

Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.’ye tarafından 2021 yılında I. Derece Doğal ve Tarihi Sit Alanı içerisinde kalan idari taş yapının mevcut ahşap pencereleri ekonomik ömrünü doldurduğu ve ısınma konusunda sorun yaşandığı gerekçesiyle özgün ölçü ve malzemesine sadık kalınarak yenisiyle değiştirilmiştir. Ayrıca yapıda yıpranan ve bozulan dış cephe boya ve kaplamaları ile pencere ve kenar denizlikleri,

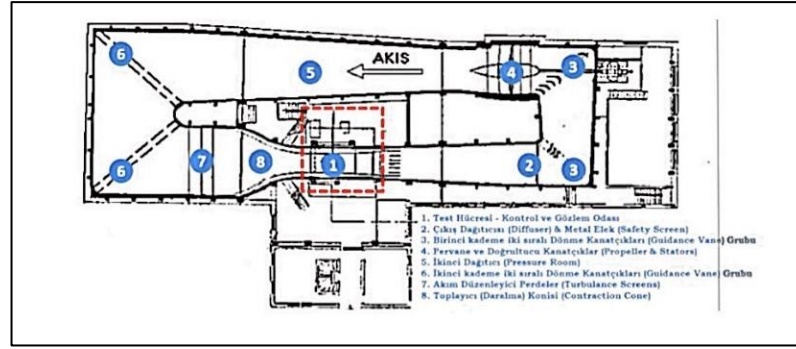
4.4.4. Ankara Rüzgar Tüneli (ART)

Şekil 155: Ankara Rüzgar Tüneli (ART) Konumu (Url-91)

Ankara’da uçak fabrikası ve motor fabrikasının açılması paralelinde bu iki tesise hizmet vermesi planlanan bir aerodinamik araştırma merkezi kurulmak istenmiştir. Uçakların tasarlanması ve geliştirilmesi sürecinde önemli bir yeri bulunan rüzgar tünelleri uçuş öncesi gerekli olan testlerin yapılmasına imkan sağladığı için havacılık endüstrisinin gelişimi için gerekli görülmektedir (Ziylan 1998: 37). 1941 yılında rüzgar tünelinin yapılması için İsviçre ile temasa geçilmiş fakat netice alınmamıştır. 1944 yılında İngiliz Holst şirketi ile yapılan görüşmeler sonucunda Ankara Rüzgar Tüneli’nin 1947 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yönetilen, Türk Hava Kurumunun temsilcilerinin de bulunduğu bir komisyonla inşasına başlanmıştır. ART’nin yapımı için uçak fabrikasının arazisi seçilmemiştir. Günümüzde üniversiteler bölgesi olarak geçen Beşevler Ankara Üniversitesi Dış Hekimliği kampüsü içerisine kurulmuştur. 1949 yılında Türk öğrenci, öğretmenler ve The British Thomson Houston personeli ortaklığında montajı gerçekleştirilen tünel 1950 yılında çalıştırılmaya başlanmıştır (İmamoğlu 2006: 56). Yapıldığı dönem devlet bütçesinin 1/3’ü oranında maliyeti olan ART büyüklüğü ve sahip olduğu modern teknoloji ile Avrupa’nın bu niteliklere sahip sayılı rüzgar tünellerinden birisi olmuştur (Ziylan 1998: 37).

Yapının büyük bölümünü tünelin kendisi oluşturmaktadır. Çoğu endüstri yapısında olduğu gibi makineleri içerisinde barındıran bir kabuk görevi üstlenmeyen yapı aslında makinenin kendisidir. Tünel haricinde olan bölümlerde idari birimler, kontrol odası, pervane için lazım olan motor aksamını içeren birimler ve personel odaları bulunmaktadır (İmamoğlu 2006: 56).

Şekil 156: Ankara Rüzgar Tüneli Bölümleri (ART) (Url-92)

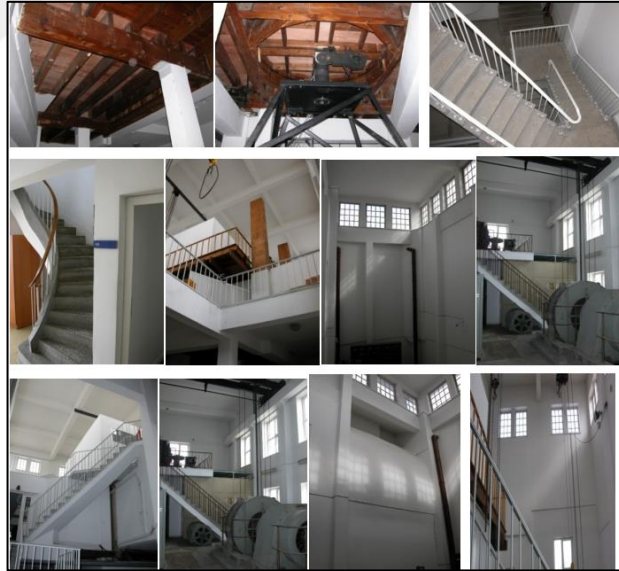
Tünel; test odası, genişleme konisi ve metal elek, birinci iki sıra dönme kanatçıkları, pervane ve doğrultucu kanatçıklar, ikinci genişleme konisi, ikinci iki sıra dönme kanatçıkları, akım düzenleyici perdeler, dinlenme odası ve daralma konisi bölümlerinden oluşmakta olup toplamda 47.5 x 17.5 m oturum alanına sahiptir. ART’de deneyi yapılacak cismin kendisi veya ölçekli modeli deneyin yapıldığı test odasına monte edilmekte, istenen hızda rüzgar verilmekte, model istenen açığa getirilerek dış balans veya iç balans sistemleri yardımıyla modele etkiyen aerodinamik kuvvetler ölçülmekte ve akımın incelenmesi için çeşitli tekniklerle akım görüntüleme testleri gerçekleştirilebilmektedir. (Url-93).

Şekil 157: Ankara Rüzgar Tüneli (ART) (Url-94)

ART’de sadece havacılık ile ilgili testler değil otomotiv ve sivil uygulamalar gibi değişik alanlarda pek çok test yapılabilmektedir. Tünelin kesitine bakıldığında o dönem için uygulaması zor bir betonarme tekniğin gerçekleştirilebildiği

görülmektedir. Tünelin strüktüründe özel yapım ahşap taşıyıcı sistemin kullanılmış olmasının nedeni o dönem çelik malzemeye ulaşımın güç olmasından kaynaklı olabileceği İmamoğlu tarafından belirtilmiştir (İmamoğlu 2006: 56). Yerli ve milli havacılık sanayimizi oluşturmak amacıyla büyük emeklerle kurulan Etimesgut Uçak Fabrikasının ve Motor Fabrikasının kapatılması ile ART’de 1955 yılında Milli Savunma Bakanlığına devredilmiştir. MSB, ART’nin tekrar kullanılması için yurtdışına mühendisler gönderip eğitim aldırması, yurtdışından eğitimciler çağırıp konferanslar düzenlemiştir fakat hiç birinden bir sonuç alamamıştır. ART 40 yıl kadar bir süreyle depo olarak kullanılmış ve işlevsiz kalmıştır. 1993 yılında MSB mülkiyetinde bulunan ART’nin işletim hakları yapılan bir anlaşma ile TUBİTAK-SAGE’ye verilmiştir. Bunun üzerine tünelde gerekli bakım ve onarım işlemleri yapılarak 1996 yılında tam kapasiteli olarak çalışmaya hazır hale getirilmiştir. Kalkınma Bakanlığı’nın desteklediği bir proje kapsamında ART, 2011 yılında tekrar yenilenerek kapasitesi artırılmıştır. Günümüzde aerodinamik deneylerinin yapıldığı rüzgar tüneline tasarımların güvenli, hızlı ve düşük maliyetlerle uygunluğu ölçülmektedir (Url-95).

Şekil 158: Ankara Rüzgar Tüneli (ART) İç Mekan (Url-96)

Ankara Üniversitesi Tandoğan Yerleşkesi içerisinde Ankara Üniversitesi Dış Hekimliği Uygulama Hastanesi ile aynı parselde bulunan Ankara Rüzgar Tüneli’nin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesi için TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi 2015 yılında talepte bulunmuştur. Ankara I Numaralı

Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu 07.04.2016 tarih ve 3235 sayılı kararı ile yapının dış cephesi ve yapısal özelliklerinin dikkate değer bir nitelik göstermemesi, özgün niteliklere sahip olmaması ve bu özellikleri ile endüstriyel miras kapsamına bir anıt olarak değerlendirilemeyeceği gerekçesiyle tescil edilmesine gerek olmadığına karar verilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Rüzgar Tüneli Dosyası).

Cumhuriyetin bilime ve tekniğe verdiği önemin simgesel mekanı diyebileceğimiz döneminin ilk rüzgar tüneli olan Ankara Rüzgar Tüneli yapısı ülkemizde aerodinamik testlerinin yapılmasına araştırılmasına ve geliştirilmesine imkan sağlayan teknolojiye ve donanımına sahip olması nedeniyle özgünlük, enderlik ve teklik değerine, tünelin strüktür sisteminde ahşap malzeme kullanımının ve tünel çapının büyüklüğüne rağmen betonarme olarak inşa edilebilmiş olması sebebiyle teknik değere, yapılış sebebine uygun şekilde günümüzde halen özgün işlevini sürdürme nedeniyle de işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

4.4.5. Ankara Fişek Fabrikası

Şekil 159: Ankara Fişek Fabrikası Konumu (Url-97)

1923 yılında askerin mühimmat ihtiyacının giderek artmasıyla Ankara'da bir fişek fabrikasının kurulması gerekli görülmüştür. Her gün 100 bin fişek üretebilecek kapasitede yapılmaya başlanan fabrika 1924 yılının Ağustos ayında inşa edilmiştir. Bu sırada İstanbul'daki eski fişek fabrikası tezgahlarıyla Keskin imalathanesinde bulunan tüm donanım Ankara'ya taşınmıştır. Zeytinburnu'ndan getirtilen tezgahlar I. Dünya Savaşı sırasında oldukça yoğun kullanıldığı için yıpranmış ve tamirat yapılması gerekmiştir. 1927 yılına kadar yeni fişek üretimi yapılmayan fabrikada mevcut

tezgahların ve fişeklerin tamirat işlemleri yapılmıştır (Durukan 1940: 78-79). Yeni fişek üretiminin başlayabilmesi için 1924 yılında Alman Fritz Werner firması ile anlaşma yapılarak 225 adet tezgah ve gerekli teçhizatlar sipariş edilmiştir. 1925 ve 1926 yıllarında İsviçre Solothurn fabrikasından lav ocakları için pirometre, 5 seri zımba ve kalıp, avadanlık/avadanlık sulama ocağı, mastar, gazojen; 1930 senesinde de aynı fabrikadan otomatik tavlama ocağı satın alınmıştır. Alınan tüm bu alet edavat haricinde 8 tane alanında uzman usta getirtilerek fişek üretimine ilişkin eksikliklerin giderilmesi için çalışılmıştır. Tüm bu çalışmalar yapıldıktan sonra 1928 yılında yaklaşık 28 milyon iyi kalite fişek üretilenmiştir. 1932 yılına gelindiğinde bu sayı 32 milyona yükselmiştir. Avrupa'daki fişek fabrikalarının ürün kalitesi ayarında üretim yapmaya başlayan fabrika için 1935 yılında 3 tane otomatik kovan tavlama ocağı satın alınmıştır. Mevcut donanım ile üretimi mümkün olmayan çelik çekirdekli ve izli asker mermilerinin üretiminin sağlanabilmesi için ise 28 tezgah ve 27 takım teçhizat sipariş edilerek 1927 yılında montajı yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Fişek üretiminde kullanılan bütün malzemesi Askeri Fabrikalarda imal edilen ve bu süreçte kendi işçi ve uzman kadrosunu çalıştıran fişek fabrikası günlük 250 bin fişek üretebilecek kapasiteye ulaşmıştır (Durukan 1940: 78-79). 1950'li yıllarda modern fişek üretiminin gerçekleştirilebilmesi için yapısallaşmaya gidilmesi istenen fabrikaya 1946 yılından itibaren Amerika'dan tezgah ve uygun teçhizat getirtilerek kapasite artırımı yapılmıştır (Özlu, 2006). Cumhuriyetimizin ilk yıllarında Fişek Fabrikası olarak hizmet veren bu yapılar Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 22.11.2002 tarih ve 8278 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Fişek Fabrikası Dosyası). Günümüzde MKE Geri Dönüşüm İşletme Müdürlüğü ve MKE Tekstil Makinaları Üretim Atölyeleri olarak hizmet vermektedir. Yerleşkede bulunan yapılar birbirine benzer özelliklere sahip beşik çatılı, dikdörtgen plan şemalı yığma taş yapılardır. Yapıların boylamasına uzun dikdörtgen formda, 6 parçaya bölünmüş, üst kısa kenarı ovalleşen, taş söveli pencereleri bulunmaktadır. Yapıların çif kanatlı kapı ve pencere doğramaları ahşap malzemedен oluşmaktadır. Haritada "1" olarak işaretli yapının (Bkz. Şekil-159) tuğla bacasında "Türk Silahlı Kuvvetlerinin fişek ihtiyacını karşılamak amacıyla hizmete giren Cumhuriyetimizin ilk savunma sanayi binalarından Ankara Fişek Fabrikasının bacasıdır 1923-1924" yazısının olduğu bir levha bulunmaktadır. Tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirliğine sahiptir.

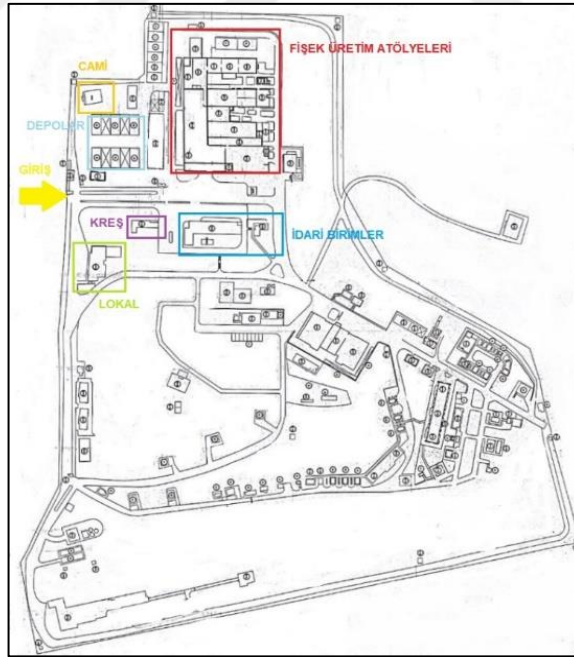
Şekil 160. Ankara Fişek Fabrikası Yapıları (A.K.V.K.B.K.M.A. Fişek Fabrikası Dosyası)

4.4.6. Gazi Fişek Fabrikası

Şekil 161: Gazi Fişek Fabrikası Yerleşkesi Konumu (Url-98)

II. Dünya Savaşı sonrasında artan ihtiyaçlardan kaynaklı olarak yeni bir fişek fabrikası kurulması için girişimlerde bulunulmuştur. Yapılacak olan fabrikanın ihalesi 7 Aralık 1955 tarihinde Alman Wayss&Freytag ile Suudi Dağdeler şirketine verilmiştir (Özlü 2006: 17). Yeni yapılan Gazi Fişek Fabrika'sı 1957 yılından itibaren hizmet vermeye başlamıştır (Kurt 2018: 22).

Şekil 162: Fabrika Yerleşkesi Vaziyet Planı (A.K.V.K.B.K.M.A. Fişek Fabrikası Dosyası)

Atatürk Orman Çiftliği topraklarına kurulan Gazi Fişek Fabrikası toplam 415 bin m²'lik alanda 40 bin m²'si açık, 375 bin m²'si kapalı olarak hizmet vermektedir.

Yerleşkede fişek imalat atölyeleri, depolar, lokal, kreşi genel müdürlük binası, yemekhane ve cami yapısı bulunmaktadır (Bkz. Şekil-162).

Şekil 163: Gazi Fişek Fabrikası (Url-99)

Ülkemizde ordumuz için gerekli olan hafif silah mühimmatı üretimi, fişek üretim hattı kuruluşu ve fişek millileştirme faaliyetlerini yürütmektedir. Fabrikada kimyasal analiz, hassas ölçüm ve atışlı testler yapılabilmektedir. Uluslararası üretim standartlarına sahip olan fabrika, kapsül halden başlayarak tam atım fişek haline gelene kadar tüm parçaları üretebilecek kapasitededir (Url-100). 1950 yılında MKEK'e dahil olan fabrika halen ilk işlevini sürdürmektedir. Yerleşkede yer alan atölyeler endüstriyel yapılarda tercih edildiği gibi çelik konstrüksiyon sisteme sahiptir. Geniş açıklıklar geçilmesini ve ihtiyaç halinde çeşitli bölümlere ayrılmaya imkan sağlaması ile tercih edilen bu sistem üretimin yapılabilmesi açısından istenen ortamı sağlayabilmektedir. İdari ve sosyal birimleri kapsayan diğer yapılar ise genellikle 2

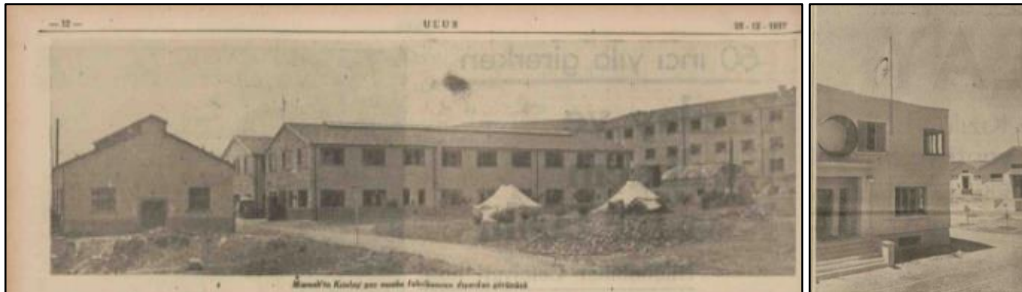
katlı ve yığma yapım sistemine sahiptir. Gazi Fişek Fabrikası tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirliğine sahiptir.

4.4.7. Gaz Maskesi Fabrikası

Şekil 164: Gaz Maskesi Fabrikası Konumu (Url-101)

II. Dünya Savaşına girmeden önce Avrupa’da pasif korunma ile ilgili alınan kararlar ve teknolojik gelişmeler yakından takip edilmiş ve bu doğrultuda yasal düzenlemeler yapılarak uygulanmak istenmiştir. Bir tehdit olarak algılanan zehirli gazlardan sivillerin ve askerlerin korunmasını sağlamak amacıyla bazı önlemler alınmaya başlanmıştır (Seyhun 2020: 215). 20 Ekim 1932 tarihinde Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü ile müteahhit Ahmet Efendi arasında yapılan bir anlaşma ile Mamak’da kimya laboratuvarına maske üretim atölyesi kurulmasına karar verilmiştir. 22 Temmuz 1933 yılında bu atölyede maske üretimine başlanmıştır (Evsile 1992: 43).

Şekil 165: Gaz Maskesi Fabrikası (Ulus Gazetesi 1937: 12)

14 Haziran 1935 tarihinde çıkan bir kanun ile maske üretimi, denetimi, alımı ve maske üretim fabrikası kurma yetkisi Kızılay Cemiyeti’ne verilmiştir. 19 Eylül

1934 tarihinde Mamak kimya laboratuvarının yanında bulunan 150 bin m²'lik devlet arazisi maske fabrikası kurması için Kızılay Cemiyeti'ne verilmiştir. Alman Auergesellschaft firması ile Kızılay Cemiyeti arasında yapılan anlaşma ile fabrika kurularak 31 Ekim 1935 tarihinde üretime başlamıştır (Akgün Karal ve Uluğtekin 2020: 189), (Özlu 2006: 24) . Günde 8 saat çalışma ile yılda 100 bin maske üretilen fabrika 3 ayrı ekibin çalışmasıyla yılda 300 bin maske üretilmesine imkan sağlayacak kapasiteye sahiptir. Fabrikanın inşa edilmesi için devlet bütçesinden 1 milyon 270 bin lira ayrılmış olup bunun 800 bini fabrikanın inşası ve gerekli tesisat işlerine, 333 bin lirası 25 bin maskenin üretimi için gerekli temel malzemeye, 84 bin lirası işçi ücretleri ve yönetim masraflarına, 56 bin lirası da ileride kullanılmak üzere saklanmıştır (Cumhuriyet Gazetesi 1935: 1, 3). Alman tipi maskeler en kaliteli olanlar olarak görüldüğü için bu model örnek alınarak küçük, orta ve büyük boy maskeler üretilmiştir. Maske ve süzgeç bölümlerinden oluşan maskeler iyileştirilerek 1938 yılında Türk Halk Maskesi olarak satışa sunulmuştur (Sezgin 2009: 97). Fabrikanın açılış tarihinden yaklaşık 3 sene sonra halk maskesinin üretilip satılması öncelikli olarak askeri amaçla maske üretimine önem verildiğini göstermektedir (Kocacık ve Dölen 2020: 22). Her evde bulunması gerektiği belirtilen maskeler Kızılay merkezlerinde 6 liraya satılmaya başlanmış ve okullarda öğrencilerin maske takması zorunlu hale getirilmiştir. Çok çocuklu ailelerin taksitle maske alması desteklenmiş ayrıca çıkartılan bir genelge ile memura 3 taksitle maske satışı yapılması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde gazetelerde ve dergilerde çeşitli makaleler yayınlanarak maskelerin nasıl takılması gerektiği, maskelerin neden kullanılması gerektiği ve zehirli gazlar ile ilgili bilgilere yer verilerek maske kullanımı yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi 1938: 5). Mamak Gaz Maskesi Fabrikası'nda 300 tane Türk tipi maske ile 200 tane yeni Türk tipi maske üretimi yapılmıştır (Sezgin 2009: 97). Bu fabrikada maske haricinde kimyasallardan koruyucu giysi, kireç serpmeye aracı ve sığınak süzgeci gibi pasif korunma araçları üretilerek Kızılay tarafından satışa sunulmuştur (Akgün Karal ve Uluğtekin 2020: 189).

Fabrika kurulduğu dönemde; malzeme deposu, malzeme kontrol laboratuvarı, pres makinalarının bulunduğu daireler, boyama laboratuvarı, dikiş daireleri, dispanser ve idari birilerden oluşmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi 1935: 1, 3). Gaz Maskesi Fabrikası 1943 yılında Milli Savunma Bakanlığına, 1944 yılında Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğüne, 1950 yılında da MKEK' e devredilmiştir. 18 Kasım 1967 tarihinde MKEK fabrikanın büyümesi için ekler yaptırmıştır. Bu tarihlerde fabrikada

6 mühendis, 50 memur ve hizmetli, 600 usta, işçi ve mühendis çalışmaktadır (Erdoğan 2015: 157). MKEK 1965 yılında elektrik sayacı üretimi yapmak için İsviçre firması olan Landis+Gyr ile anlaşma yaparak fabrikada sayaç üretimi yapmaya başlamıştır. Galvanoplasti, aktif kömür, maske, dikim, pres ve tarım mücadele aletleri bölümlerinden oluşan fabrikaya elektrik sayaçları bölümü yapılarak modern aletlerle donatılmıştır (Onur 1968: 64).

Günümüzde misafırhane, müdürlük ve idari birimleri, mühendislik birimi, çelik çekirdek, laboratuvarlar, atölyeler (kaynak, kauçuk, cam, fosfat, pres), elektrikhane, ambarlar, kazan dairesi, ana kompresör dairesi, takımhane, yemekhane, lojman yapıları, cami, sosyal birimler (kreş, lokal, spor kulübü, halı saha, park), sağlık biriminin bulunduğu bir yerleşkeye dönüşmüştür. MKE Maksam Makina ve Maske Fabrikası olarak hizmet veren fabrikada gaz maskesi, filtreleri ve koruyucu ekipmanları ile silah ve savunma sistemleri, teçhizatları, yedek parçaların üretimi yapılmakta ve savunma sanayi sistemlerinin üretimi ve teminine ilişkin mühendislik hizmeti verilmektedir. Mamak'da yapılmış ilk resmi askeri yapılardan olan fabrika yerleşkesi bugün Mamak TOKİ Konutlarının bulunduğu yerleşim bölgesinin içerisinde kalmıştır. Genel olarak 2 katlı olan yapıların taşıyıcıları betonarme duvarlar ise tuğla dolgudur. Atölyelerde çelik makas çatı tipi, çelik çekirdek üretim yapısında testere dişli çatı tipi, idari birimlerde ise kırma çatı tercih edilmiştir. Yapılar genel olarak dikdörtgen plan tipli sade tasarımlara sahiptir. Fabrika müdürlüğünün ve laboratuvarların bulunduğu yapıların cephesinde giriş bölümü dışarı doğru çıkıntı yaparak cepheye hareket katmıştır. Tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilme değerine sahip olan Gaz Maskesi Fabrikası yerleşkesinde zaman içerisinde büyük değişiklikler yapılmamıştır. İlk işlevini halen sürdüren fabrikada üretime devam edilmektedir.

Şekil 166: Gaz Maskesi Fabrikası Yerleşkesi Günümüz (Url-102)

4.4.8. Kayaş Kapsül Fabrikası

Şekil 167: Kayaş Kapsül Fabrikası Konumu (Url-103)

Ülkemizde ordu için gerekli olan fişekler 1929 yılına kadar yurtdışından getirilmiştir. Bu durum oldukça maliyetli ve uzun süreli olduğundan yerli üretim fişek ve kapsüllerin yapılabilmesi için 1 Mart 1930'tarihinde Kayaş'ta kapsül fabrikası kurulmasına karar verilmiştir. Kayaş Kapsül Fabrikası ve Mermi İmalathanesi olarak iki bölüm halinde 1931 yılında üretime başlanmıştır (Durukan 1940: 156). Aynı dönemlerde fabrikada çeşitli eğitimler düzenlenerek personele imalatın nasıl yapılacağı konusunda bilgi verilmiştir (Önder 2005: 75-76). 1931 verilerine göre yılda 10 milyon kapsül üreten fabrika 1940 yılına gelindiğinde yılda 60 milyon kapsül üretebilir hale gelmiştir (Durukan 1940: 156).

Şekil 168: Kayaş Kapsül Fabrikası (Url-104)

Kapsül, fünye, fişek imalatı yapılan fabrika 1950 yılında MKEK'e devredilerek Kayaş Kapsül ve İmla Fabrikası adını almıştır. 1957-1958 yılları arasında bir Alman firması olan Dynamit Nobel ile anlaşarak 1961 yılında modern kapsül tesisleri Alman J. Meissner firması işbirliğiyle kurulmuştur. 1982 ve 1986 yılları arasında yapılan

modernizasyon çalışması ile dinamit ateşleme teknolojisinin temelini oluşturulduğu fabrikaya Dynamit Nobel ve Nitro Nobel firmalarından gerekli donanım getirilmiştir (Özlu 2006: 18-19).

Günümüzde MKE Kapsül Fabrikası olarak hizmet veren tek katlı fabrika yapılarında Türk Silahlı Kuvvetleri için çeşitli kapsüllerin, ateşleyicilerin, haberleşme ve işaretleme mühimmatlarının üretimi yapılmaktadır (Url-105). Tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değeri sahiptir.

4.5. Enerji Üretim/Dağıtım

4.5.1. Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası

Şekil 169: Elektrik ve Havagazı Fabrikası Konumu 1964 Yılı (Url-106)

Ankara'nın elektrikle aydınlatılmasını sağlamak için Ganz Elektrik Şirketi 1916 yılında girişimde bulunarak bir proje hazırlamış fakat uygulamada başarısız olmuştur. Bunun üzerine 1921 yılında gazyağı jeneratörüyle Ankara sokakları aydınlatılmaya çalışılmış fakat o da uzun ömürlü bir çözüm olamamıştır. Ankara Belediyesi 1925 yılında Bentderesi'nde ilk elektrik santralini kurarak çok sınırlı bir alanın aydınlatılması için kullanabilmiştir. Elektrik ihtiyacının giderek artması ile Güvercinlik'te bulunan Ankara Çimento Fabrikasının idari biriminin olduğu yere bir elektrik santrali kurulmasına karar verilmiştir. 1926 yılında Alman endüstri kuruluşu olan Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg (MAN) ile Allgemeine Electricitätsgesellschaft (AEG) işbirliği ile elektrik santrali kurulmuştur. Gerekli donanımlar için sipariş verilerek getirilmiş ve santralde elektrik üretimi başlamıştır (Karayaman 2014: 52-53). Burada elektrik üretiminin başlamasıyla beraber Ankara'nın elektrikle

aydınlatılmasını sağlamak amacıyla devlet tarafından yabancı şirketlere imtiyaz verilebileceği gündeme gelmiştir. Bunun üzerine başkentte elektrik ve havagazı işletmesi imtiyazı, daha önce Bentderesi'nde ve Güvercinlik'te kurulmuş olan elektrik santralleride dahil olmak üzere 60 yıl süre ile 24 Mart 1927 tarihinde Alman Didier firmasına verilmiştir. Didier firması, havagazı işletmesinden sorumlu Berlin merkezli Stettiner Chamottefabrik Actien-Gesellschaft firması ile elektrik işletmesinden sorumlu Münih merkezli Elektricitäts-Lieferungs-Gesellschaft firması konsorsiyumunda oluşmuştur. Ankara'nın kok kömürüyle çalışan ilk elektrik santrali ve ilk havagazı fabrikası olan Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Alman Aktien Elektrischen Gesellschaft firması tarafından tasarlanmış ve inşa edilmiştir. Yerleşkenin mimari ve aynı zamanda mühendisi ise Werner Issel'dir. Fabrika için gerekli olan hammadde ihtiyacını hızlı ve ekonomik bir şekilde temin edebilmek amacıyla özellikle demiryolu yakınında bir yer seçimi yapıldığı düşünülmektedir (Saner ve Severcan 2009: 45-75) (Url-107).

Şekil 170: Elektrik ve Havagazı Fabrikası
(A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

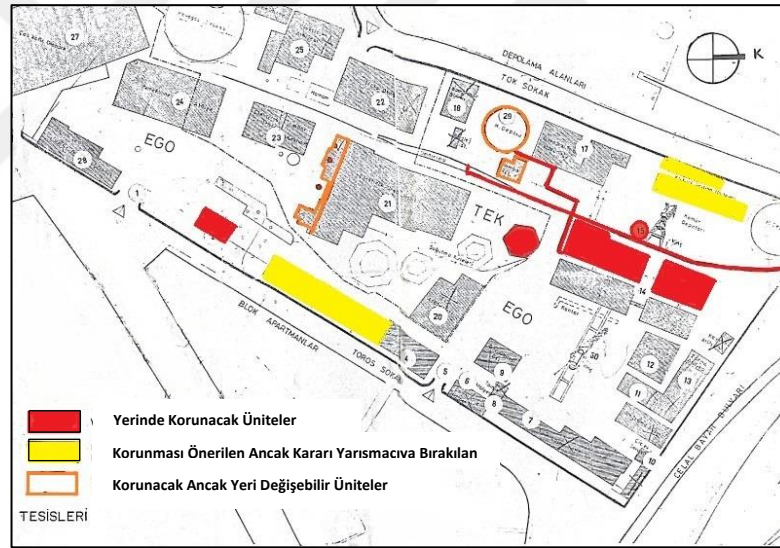
1928 yılında günde 3000 m³ gaz üretme kapasitesine sahip 2 tane havagazı firmı inşa edilerek 1929 yılı Ekim ayı sonlarında bu fırınlar kullanıma açılmıştır. 1929 ve 1930 yılları arasında yerleşkenin ilk yapılarından olan; iki adet soğutma kulesi, pompa istasyonu, dekovil hattı, kükürt arıtma tesisleri, gazometre ve atölye binaları yapılmıştır. Yerleşkede bulunan yapıların strüktür sisteminde ahşap, tuğla, taş, toprak

ve metal malzemenin uyumu görülmektedir. Ahşap altıgen formlu su soğutma kulesi ve silindirik formlu gazometre yapım tekniği ve kullanılan teknoloji ile endüstri mimarisini gözler önüne sermektedir. Yerleşkede üretim ile ilgili olan birimler dekovil hattında ve yakınlarında konumlandırılmıştır. 1930'lu yıllarda 3 katlı tamir atölyesi ile tek katlı doğrama atölyesi inşa edilmiştir (Aslan 2020: 97). Kurulduğu dönemde ürettiği 3000 m³ gazın tüketimini sağlayamayan fabrika kısa süre sonra tam kapasite çalıştırılmasına rağmen Ankara'nın ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir. Bunun üzerine tesis 1933 yılında büyütülerek 1935 yılı Ocak ayı itibariyle 12 bin m³ üretim kapasitesine sahip hale getirilmiştir (EGO 2009). 1936 yılında ise bu elektrik santrali termik santrale dönüştürülmüştür.

Yerleşkede idari ve sosyal birimler, üretim birimlerinden uzağa Toros Sokağa cephe verecek şekilde konumlandırılmıştır. 1929 yılında genel müdür lojmanı (konuk evi), EGO Genel Müdürlüğü yapısı, Havagazı Fabrikası Müdürlüğü, doğalgaz hizmet binası; 1930'lu yıllarda ise işçiler için sınırlı sayıda lojman yapısı inşa edilmiştir (Aslan 2020: 98). Didier firmasına verilen 60 yıllık işletme imtiyazı 1939 yılında satın alınarak Ankara Elektrik ve Havagazı İşletmesi Müessesine verilmiştir (EGO 2009). 1949 ile 1965 yılları arasında havagazı fabrikası genişletilerek; havagazı ocakları, gazometreler, ısı merkezi yapısı, merkezi jeneratör tesisatı, soğutma kuleleri, vinçler, kompresör yapısı, atölyeler yapılmış sosyal birimler bu dönemde gelişim göstermiş lojman yapıları ve cami inşa edilmiştir. 1968 yılından sonra da yerleşkede çeşitli idari birimler yapılmaya devam edilmiştir (Aslan 2020: 101-105). Mülkiyeti EGO'da olan fabrikanın elektrik üretimi ile ilgili birimleri 1982 yılında Türk Elektrik Kurumuna (TEK) devredilmiş 1983 yılında da bu yerleşkede elektrik üretimi durdurulmuştur. Fabrika alanının ikiye bölünmesine neden olan bu mülkiyet değişikliği Elektrik ve Havagazı üretim birlikteliğini bozmuştur. Havagazı üretimi 1989 yılında sonlandırılmış, doğalgazın hizmete sunulması ile de 17 Temmuz 1990 tarihinde fabrika kapatılmıştır (Severcan 2006: 69), (EGO 1991).

Sahip olduğu geniş alan ile zamanla büyüyen kentin merkezinde kalan fabrikanın 1989 yılında gazometreleri, havagazı ocaklarının dış cephe kaplama malzemesi olan tuğlaları ve içlerinde bulunan donanımları, dekovil hattının 65 m'lik kısmı yerinden çıkartılmıştır. Fabrikanın parça parça sökülmesine tepkiler oluşmuş ve TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Havagazı Fabrikasının, Elektrik Fabrikasının ayrıca çok katlı otoparkın tescil edilmesi için Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Kuruluna başvurmuştur. Kurulun 19.03.1991 tarih ve 1679 sayılı kararı ile "*tarihi*

değeri olmayan değersiz ve çevreye uyumsuz yapıları yıkıp çevresel özelliklere uygun çağdaş mimari ile bütünleştirilerek yeni tasarımlarla çevrenin mimari niteliğinin yükseltilmesi ve çağdaş toplum gereksinimlerinin karşılanacağı kentsel mekanlar oluşturulması amacıyla, kırmızı renk ile gösterilen havagazı üretim tesisleri ile taşıma borularının, soğutma kulelerinin, vinç ve demiryolundan oluşan ve topluca bir bütünlük arzeden kuzeydoğu bölgesindeki sistemin, Toros Sokak cepheki konut yapılarıyla beraber yerinde korunmasına, verilecek işlevlerin ve gerekli koruma alanlarının yarışmacı tarafından önerilmesine, turuncu renk ile gösterilen havagazı deposunun (gazometre), elektrik üretim tesisleri bacalarının ve pompa istasyonunun taşınarak korunabileceğine, sarı renk ile gösterilen kükürt arıtma tesisleri ile EGO Genel Müdürlüğü yapılarının korunmalarının önerilmesine ancak kararın yarışmacıların görüşüne bırakılmasına” karar verilmiştir (Bkz. Şekil-171) (A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası).

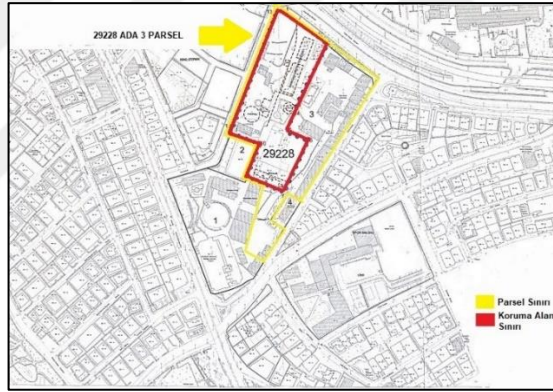

Şekil 171: Yerleşim Planı ve Kullanım Durumu
(A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

Bu kararın alınmasıyla alanda bulunan yapıların mülkiyet sahiplerinden EGO Genel Müdürlüğü tescilin iptali için dava açmıştır fakat İdare Mahkemesi tarafından uygun bulunmamıştır. Konunun danıştaya çıkartılarak reddedilmesi ile 1996 yılında karar kesinleşmiştir. Fabrika kapatıldığı yıldan itibaren 15 sene süresince atıl kalmıştır ve bu süreçte orijinal, aksamaları, makineleri, teçhizatları, tüm donanımları ve yapıların kendileri bakımsız ve korumasız kaldığı için çeşitli deformasyona uğramıştır. Bu sebeple 2006 yılında fabrikanın, ek yapıların ve elektrik santrali bacasının tescilinin kaldırılması önerilmiştir. Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Kurulunun 26.05.2006

tarikh ve 1545 sayılı kararı ile soğutma kulesi, vinç, havagazı deposu, raylar, pompa istasyonu ile elektrik santralinin bacalarının korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliklerini kaybettikleri gerekçesiyle tescil kaydı kaldırılmıştır. Bu gelişmelerin akabinde Ankara Büyükşehir Belediyesi'nce 13 Haziran 2006 tarihinde fabrika kompleksinde yıkım faaliyetleri başlamıştır. Yerleşkede bulunan birimlerin tescil kaydının kaldırılması ile TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Ankara 2. İdare Mahkemesinde kararın iptal edilmesine yönelik dava açmıştır. Dava önce mahkemece reddedilmiş olup bunun üzerine Danıştay 6. Dairesine başvurulmuştur. Danıştay 6. Dairesi davanın reddedilmesine yönelik verilmiş olan ilk kararın üzerinde durması nedeniyle TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi bu kararın düzeltilmesi için İdari Dava Daireleri Kurulu'na başvurmuş böylece davanın reddedilmesine yönelik verilen karar bozulmuştur. İdari Dava Daireleri Kurulu dosyanın Ankara 2. İdare Mahkemesine iade edilmesini talep etmiştir. Konuyu tekrar görüşen Ankara 2. İdare Mahkemesi 2017 yılında vermiş olduğu kararla A.K.T.V.K.K.'nun 26.05.2006 tarih ve 1545 sayılı tescil kaydının kaldırılması kararını geçersiz kılmış ve Kurulun 29.03.2017 tarih ve 4211 sayılı kararı ile yapıların bulunduğu parsel tekrar korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak koruma altına alınmıştır (A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası). Hukuksal mücadelenin devam ettiği bu süreçte Ankara Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Tabiat Varlıkları Dairesi Başkanlığı fabrika yerleşkesinde bulunan elektrik üretim tesisinin taşıyıcı sisteminin sağlıklı durumda olmaması ve içerdiği asbest gazından kaynaklı tehlike arz ettiği gerekçesiyle Kurula yıkımını talep etmiştir. Ankara I Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulunun 29.03.2017 tarih ve 4211 sayılı kararı ile elektrik üretim tesisi ve bacaları yıkılmıştır. Benzer şekilde TEK lojmanları da sunulan deprem risk raporuna göre güvenlik sorunu oluşturduğu gerekçesiyle Kurulun 16.11.2017 tarih ve 4939 sayılı kararı ile yıkılmıştır. Söz konusu alanda bulunan ısı merkezi, havagazı ekipman ambarı, depolar, EGO Genel Müdürlüğüne ait yapılar, atölyeler, jenaratörler vb. 23 yapı korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı niteliğine sahip olmadığı gerekçesiyle Kurulun 22.03.2018 tarih ve 5349 sayılı kararı ile bu yapıların yıkılmasında sakınca olmadığına karar verilmiştir. Günümüzde fabrika kompleksinde Toros Sokağa cephe veren konuk evi yapısının halen korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil kaydı devam etmektedir. Alanda eskiden yemekhane ve atölye olarak kullanılan Bomonti Gazinosu yapısı, Maltepe Pazarı, Enerjisa idare yapısı, Ego Camii, Trafo Merkezi, elektrik santrali, güvenlik birimleri ve prefabrik

yapılar bulunmaktadır (A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası). Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı, İnşaat ve Emlak Daire Başkanlığı mülkiyet sahibi olduğu 29228 ada, 3 parselde koruma alanı belirlenmesini talep etmiş olup Koruma Kurulu 12.11.2021 tarih ve 1852 sayılı kararı ile korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilen havagazı üretim tesisleri ve taşıma boruları, soğutma kulesinin vinç ve demiryolundan oluşan topluca bütünlük arz eden kuzeydoğu bölgesindeki sistemin, havagazı deposu (gazometre), elektrik üretim tesisleri bacaları ve pompa istasyonunu içine alacak şekilde koruma alanı belirlenmiştir (Bkz. Şekil-172). Koruma alanı sınırları içerisinde yapılacak her türlü fiziki ve inşai müdahale öncesi kuruldan izin alınması gerektiği, koruma alanı dışında kalan alanda yapılacak uygulamalara ilişkin işlemlerin ise ilgili idareler ve mülkiyet sahibi kurum tarafından yürütülmesine karar verilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası).

Şekil 172: Parsel Sınırı ve Koruma Alanı Sınırı
(A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Cumhuriyet döneminde inşa edilen bir çok endüstri yapısında olduğu gibi işleve göre biçimlenmiş üretim birimlerinden oluşmaktadır. Bünyesinde barındırdığı lojmanlar ve sosyal birimler ile zaman içerisinde bir kompleks haline gelmiştir. Endüstri bölgesi olarak nitelendirilen Maltepe semtinde ısınma ve aydınlanma sorununu çözebilmek amacıyla diğer küçük çaplı endüstri işletmeleri ile beraber demiryolu hattının yakınında inşa edilmiştir. Cumhuriyetin erken yıllarında havagazı üretimine yönelik kurulan sayılı örneklerden birisi olan fabrika sahip olduğu büyük ölçekli birimleri ile toplumların belleğinde iz bırakarak kent objesi haline gelmiştir. Fabrika tarihsel, çevresel, işlevsel/kullanılabilme, teknik, simgesel ve enderlik değerine sahiptir.

4.5.2. Güvercinlik Havagazı Fabrikası

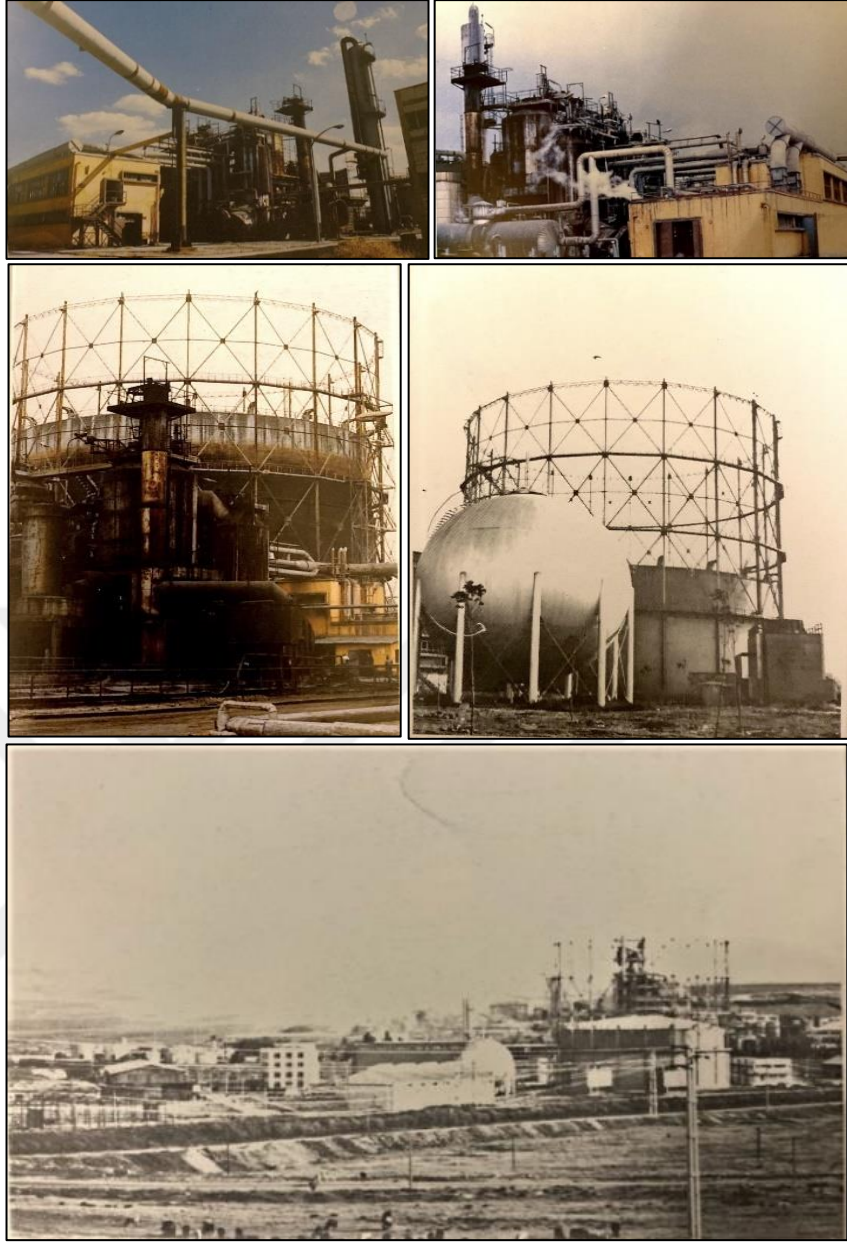
Şekil 173: Güvercinlik Havagazı Fabrikası Konumu
(A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

Havagazı aboneliklerinin artması paralelinde satış oranlarının yükselişi mevcut havagazı üretim tesislerinin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bunun üzerine 1969 yılında Ankara Çimento Fabrikası'nın civarına Fransız bir firma tarafından yeni bir havagazı fabrikası kurulmuştur (Tekeli 1991: 143), (EGO 2009). Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nda olduğu gibi Güvercinlik Havagazı Fabrikası'nın yer seçiminde demiryolu hattı etkili olmuştur. 1973 yılında faaliyete geçen fabrikada yan ürün olarak elde edilen kok kömürü Türkiye Kömür İşletmeleri aracılığıyla halka satılmıştır. İkinci yan ürün olarak fabrikada elde edilen katran da yakıt ve yol yapımında kullanılmıştır (EGO 2009).

14 Mayıs 1973 tarihinde ilk ısıtma ve deneme işlemleri başlayan fabrikada Akkız ve Sarıkız isimli ikişer tane (toplamda 4) yanma odası bulunmaktadır. Faaliyete başladığı günden, 30 Nisan 1990 tarihine kadar fabrikada 20.355.540 litre fuel-oil kullanılarak, 21.260.330 kg gaz-oil ve 305.788.424 m³ havagazı üretimi gerçekleştirilmiştir. 16 mühendis, 27 memur ve 122 işçi ile hizmet veren fabrika;

- Hammadde Depoları,
- Gaz Üretim Tesisleri,
- Gaz Temizleme Tesisleri,
- Kompresörler,
- Gaz Depolama Tesisleri,
- Yardımcı Tesisler, olmak üzere toplamda 6 birimden oluşmaktadır (EGO

1991).

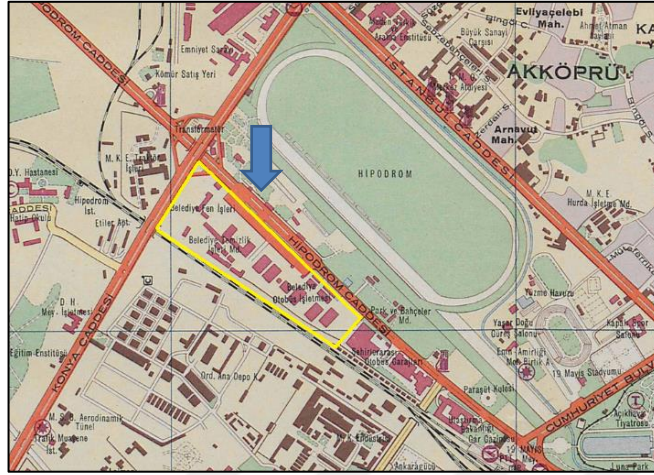

Şekil 174: Güvercinlik Havagazı Fabrikası Birimleri (EGO 2009: 51-54)

1989 yılında Rusya'dan doğalgaz getirilmesi üzerine havagazı üretimi sonlandırılmış ve 15 Mayıs 1990 tarihinde Güvercinlik Havagazı Fabrikası kapatılmıştır (EGO 1991). Fabrika tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

4.6. Diğer Endüstri Kolları

4.6.1. EGO Hangarları

Şekil 175: EGO Hangarları Parseli Konumu 1964 Yılı (Url-108)

Ankara'nın başkent oluşu paralelinde gerçekleşen nüfus artışı ulaşım ağlarının oluşturulması için girişimlerin oluşmasını sağlamıştır. Büyümekte olan kente elektrikle güç sağlama ve havagazı üretim çalışmaları başlamıştır. 1924 yılının mart ayında Keçiören-Çankaya hattında otobüs seferleri düzenlenmiş ilerleyen zamanlarda da toplu taşıma araçları arasına trolleybüs katılmıştır. Alman ve Macar menşei araçlar Ankara sokaklarında hizmet vermeye başlamıştır. Ankara Belediyesi tarafından 1928 yılında Elektrik-Gaz-Otobüs (EGO) kurulmuştur. 1930-1940'lı yıllarda EGO hem yeni oluşturulan yerleşim bölgeleri için otobüs ve trolleybüs hattı oluşturmakta hem de elektrik ve gaz şebekelerinin altyapı çalışmalarını yürütmektedir (Örmecioglu, Akan ve Beeson 2010: 12).

Şekil 176: Yıkılmadan Önce EGO Hangarları Parseli (Url-109)

Şekil 177: EGO Hangarları Yerleşim Hattı (Url-110)

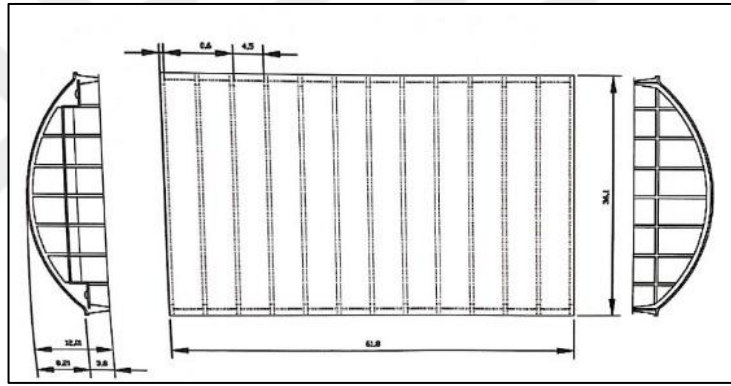
1952-1954 yılları arasında hipodromun karşısında, gar yapısının civarına EGO'nun kullanması için bir Alman inşaat firması tarafından 5 tane hangar yapısı inşa edilmiştir (Bkz. Şekil-176). Atatürk Kültür Merkezi, Gençlik Parkı, Hipodrom ve demiryolu arasında kalan 124.475 m²'lik alanda bulunan yapılar Otobüs İşletme Dairesi Bakım Hangarı olarak kullanılmaktadır (Bkz. Şekil-177).

Şekil 178: EGO Hangarları (Url-111)

Tonozlu olarak inşa edilen yapılar 60x36 m ölçülerinde ve 4 m'lik taban üzerine oturtulmuş 8 m'lik kabuk ile toplam 12 m yüksekliğindedir. İnce bir kabuk olarak tuğla ve harç ile örülen tonoz yüzey 5 m'de bir geçen kaburgalar ile desteklenmiştir. Yapılar yapıldığı ilk dönemde sadece otobüs garajı işlevi ile kullanılmış olup ilerleyen zamanlarda otobüs bakım-onarım atölyesi olarakta

kullanılmaya başlanmıştır. Bu değişimle bakım kanalları açılmak istenen yapının zemininde kaburgaları birbirine bağlayan yapı elemanları zarar görmüştür. Yapılan bu müdahale tonoz yüzeyin bazı kısımlarının çökmesine ve ayrılmaların oluşmasına neden olmuştur. Bu durumu düzeltebilmek amacıyla bazı tonozlar çelik kolonlar ile desteklenmiştir (Örmecioğlu, Akan ve Beeson 2010: 12). İlerleyen zamanlarda hangar yapılarının iç ve dış kısımlarına çeşitli eklemeler yapılmıştır. Tek katlı olarak yapılan ek yapıların hangarlarda çalışan işçilerin yatakhane olarak kullandıkları bilinmektedir. Yapılar Yenimahalle Belediyesi'ne tahsis edildikten sonra çeşitli müdürlükler tarafından kullanılmış ve bu müdürlüklere hizmet sağlayan birimlere dönüştürülmüştür. Aynı dönemlerde bu alanın bir kısmı da Ankara Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nın birimlerince de kullanılmıştır. Belediye personelinin faydalanması için alanın bir kısmı rekreasyon alanı olarak kurgulanmıştır.

Şekil 179: EGO Hangarları Çizim (Url-112)

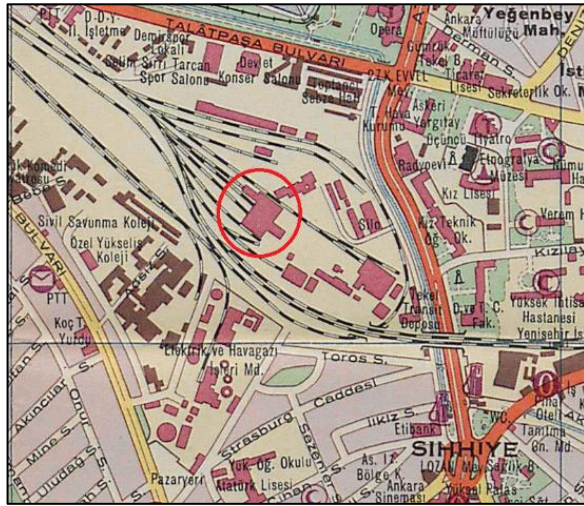
Hangarların bulunduğu alan, 2010 yılında Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Alanı sınırları içerisinde kalarak buranın merkezi iş alanı olduğu ilan edilmiştir. Mülkiyeti Ankara Büyükşehir Belediyesi Başkanlığı'nda olan hangarlar 17 Mayıs 2013 tarihinde T.C. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı mülkiyetine, 6 Şubat 2015 tarihinde ise Emlak Konut Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı mülkiyetine geçmiştir. Ankara kent tarihinde ve yaşamında önemli bir kamusal hizmet alanı olarak işlev gören Ego Hangarları 2016 yılında yıkılmıştır. Günümüzde bu alanda 1578 konut, 1434 ofis, 206 mağazalık AVM'den oluşan projenin inşası devam ettiği bilinmektedir (Url-113) Kent belleğinde önemli bir yeri bulunan Ego Hangarları kültürel, tarihi, teknik ve mimari/sanatsal değere sahiptir.

4.6.2. Demiryolu Hangarları/Cer Atölyeleri

Şekil 180: Demiryolu Hangarları Konumu (Url-114)

Kuvvet anlamını taşıyan cer sözcüğü lokomotifin çekiş gücü, cer atölyesi ise lokomotiflerin bakımlarının yapıldığı yer anlamına gelmektedir. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde ülke genelinde demiryollarını millileştirme politikası izlenmiş ve cer atölyeleri de bu kapsamda kurulmuştur (Sezer 2013: 77-78). Tren bakım ve tamir hangarı olarak kullanılan yapı grubu AKM 4. Bölge olarak anılan bölgede; Talatpaşa Bulvarı ile Celal Bayar Bulvarı arasında kalan alanda ve Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası Ada Ankara yapısı komşuluğunda yer almaktadır.

Şekil 181: Demiryolu Hangarları Konumu 1964 Yılı (Url-115)

Doğu batı yönünde uzanan 4 dikdörtgen kütlede oluşan yapı grubunda ilk 3 kütleye ek olarak sonradan yapıldığı düşünülen ve boyutları farklı olan bir hangar yapısı (1 numaralı hangar) bulunmaktadır (Bkz. Şekil-180). 11 x 97.5 m boyutlarında ikinci dönem olarak değerlendirilen bu hangar yapısının güney duvarı, bitişiğinde

bulunan 18.40 m x 48.60 m boyutlarındaki diğer yapı (2 numaralı hangar) ile ortak kullanımdadır. Yapılar 5.40 m aralıklarla bulunan kolonlar ve bu kolonlar üzerine ayakları oturan çelik çatı makaslarından oluşmaktadır. Yapıların kolonları iki farklı yapım tekniğine sahiptir. 1 numaralı hangar yapısının kolonları betonarme olarak inşa edilirken; 2, 3 ve 4 numaralı hangar yapısında kolonlar, köşeleri kesme taş görünümlü beton bloklarla inşa edilmiştir. 1 ve 2 numaralı hangar yapısının ortak olarak kullanılan duvarında, 2 numaralı hangarın ön ve arka cephe duvarında, 3 numaralı hangarın ön cephe duvarında ve 4 numaralı hangarın ön cephe duvarında düzensiz moloz taş örgüsü diğer bölümlerde ise sıvalı tuğla duvar örgüsü kullanılmıştır. Yapıların hepsi çoğu endüstri yapısında olduğu gibi gün ışığını içeri alabilmek için geniş pencere düzenine ve çatı açıklıklarına sahiptir. Yapıların ön cephesinde yer alan kapı doğramalarının üst kısmında yarım daire formlu kemerli pencere bulunmaktadır. 2, 3 ve 4 numaralı hangarda 1 numaralı hangardan farklı olarak beşik çatının merkezine yerleşen çatı fenerleri bulunmaktadır (Uygur Mimarlık Arşivi 2001). Demiryolu ile bölündüğü için bir kısmı yıkılmış olan 3 ve 4 numaralı hangarların gerçek boyutları 1964 yılına ait olan haritaya bakıldığında (Bkz. Şekil-181) 4 numaralı hangarın 2 numaralı hangar ile aynı boyutlara sahip olduğu 3 numaralı hangarın ise 1 numaralı hangara benzer şekilde fakat tam tersi istikamette arkaya doğru uzadığı görülmektedir.

Şekil 182: Rölöve Çizimleri (Uygur Mimarlık Arşivi 2001)

Lokomotiflerin tamir ve tadilat işlerinin yapılabilmesi için yapıların zeminlerinde tamir kanalları bulunmaktadır. Yapıların hepsi benzer mimari özellikler göstermekte olup temel hatları bozulmadan zaman içerisinde niteliksiz eklerle, iç hacimleri bölünerek ve bazı kapı, pencere açıklıkları ile duvarları tuğla doldurulup sıvanarak 2000'li yıllara gelebilmiştir. Strüktür sistemlerinde ciddi boyutta bir sorun olmayan yapılarda genel problem malzeme kayıplarından kaynaklandığı belirtilmiştir (Uygur Mimarlık Arşivi 2001).

İlk üç yapının, işçilik yönünden Ankara Garı'nın oldukça gerisinde kalması nedeniyle Kurtuluş Savaşı'ndan hemen sonra ülkede çalıştırılabilecek usta ve işçi oldukça kısıtlıyken tüm imkansızlıklara rağmen yaptırılmış oldukları düşünülmektedir (Sezer 2013: 78). Çağdaş mimari umurlarını barındıran bu yapı grubunun 2001 yılında yeniden işlevlendirilerek CerModern Sanatlar Merkezi'ne dönüştürülmesi kararlaştırılmıştır. Bu karar doğrultusunda yapıların özgün kimliği bozulmadan onarımlar yapılmaya başlanmıştır. Öncelikle üst örtüleri zarar gören yapıları yağmur suyundan korumak amacıyla geçici bir örtü yapılmıştır. Mevcutta bulunan yapı grubuna ek olarak şeffaf ve sarmal formda yeni bir yapı kurgulanmıştır. Bu yapı, 4 numaralı yapının tam önünde başlayarak 3 ve 4 numaralı yapıları arkadan sarmakta ve 2 numaralı yapının arka köşesine temas ederek sonlanmaktadır. 1 numaralı yapı ile beraber ortada bir avluyu tarifleyen bu yeni kütle ile eski ve yeni kavramları bütünleştirilmek istenmiştir. Çeşitli etkinliklerin yapıldığı bu avluda önceleri trenlerin bakımlarının yapılması için buraya ulaşmalarını sağlayan mevcuttaki rayların arasına ahşap malzeme döşenerek özgün hallerinin görülmesi amacıyla raylar açıkta bırakılmıştır. Cephesi brüt beton olan bu yapının avluya bakan kısmı tamamen şeffaf olarak tasarlanarak giriş, fuaye ve kafeterya bölümlerini tariflemesi istenmiştir. Yapının iç hacimlerinde de brüt beton kullanımına yer verilmiştir. Hangar yapılarının cephelerinde malzeme kayıplarının olduğu yerler özgün veya benzer malzemeler ile onarılarak kagir yapısı korunmuştur. Bu yapıların giriş kapıları yeni yapılan sarmal yapıda pencere olarak kullanılmıştır. Yapı grubunun tamamında bulunan çelik strüktürlü beşik çatılar içeriden çelik kirişler arası ahşap plakalarla kaplanarak desteklenmiştir. Dışarıda ise çatının özgün halinde olduğu gibi marsilya tipi kiremit kaplama korunmuştur. 2. Dönem yapısı olan 1 numaralı hangar yapısının yan cephesi diğerlerinden farklı olarak oluklu metal levha ile kaplanmış, ön cephesi de bu levhanın rengine benzer tonlarda olan açık gri renk ile boyanmıştır. Bu yapının yine ön cephesinde tren rayları ile bağlantı kurularak rayların üzerine eski bir lokomotif

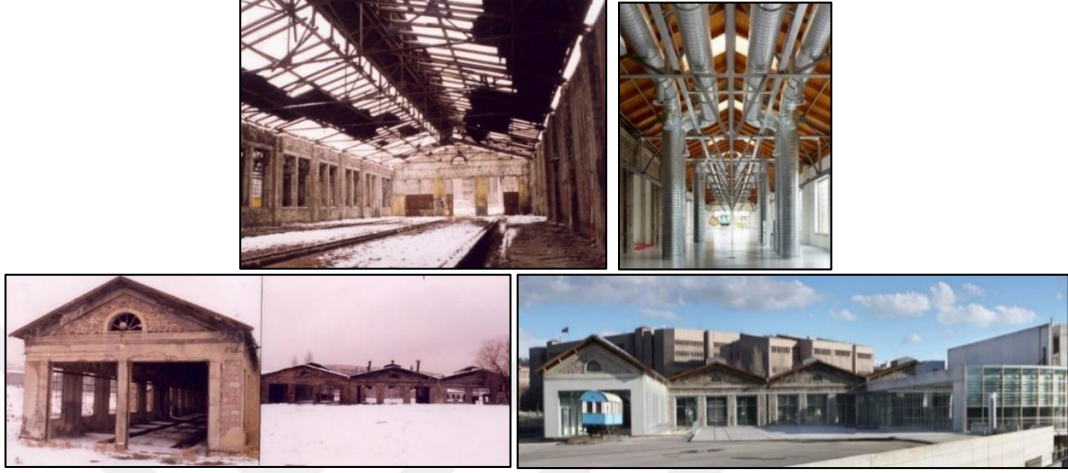
yerleştirilmiştir. Yapıların tamamında ön cephesinde bulunan yarım daire formlu kemerli pencere korunmuştur. Vaziyet planından bakıldığında ayrı birimler gibi görünen bu atölyeler içeride iç içe geçmiş tek bir mekan görevi üstlenmektedir. Zemin katta hangar yapıları galeri olarak kullanılmakta; yeni yapı ise giriş holü, kafeterya, müze mağazası, kütüphane, servis avlusu ve ana mutfak birimlerini barındırmaktadır. Alt katta ise teknik merkez, depo, onarım lab., atölyeler, çok amaçlı salon, fuaye, geçici sergi salonu, servis avlusu ve ışık kuyusu bulunmaktadır. Alt katın doğal gün ışığından faydalanması için zemin katta avlunun bir kısmı yarım daire şeklinde cam döşeme olarak yapılmıştır (Uygur Mimarlık Arşivi 2001).

Şekil 183: Restorasyon Projesi (Url-116)

Yapı grubu Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 19.06.1995 tarih ve 4027 sayılı kararı ile Devlet Demiryolları Genel Müdürlüğü Ankara Baş Müdürlüğüne bağlı bakım, onarım, depo ve atölyeler olarak kullanılan hangarların türünün Ankara'daki örneği olması sebebiyle kültür varlığı olarak tescil edilmesine, hangarların Kültür Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne bağlı Ankara Devlet Güzel Sanatlar Galerisi ve Modern Sanatlar Müzesi olarak düzenlenmesinin uygun olduğuna karar verilmiştir. Aynı Kurulun 19.01.2001 tarih ve 7117 sayılı kararı ile yapı grubunun rölöve çizimleri; 01.03.2001 tarih ve 7211 sayılı

kararı ile de Çağdaş Sanatlar Müzesi ve Güzel Sanatlar Galerisi olarak hazırlanan restorasyon projesi uygun bulunmuştur. Kurulun 01.07.2008 tarih ve 3264 sayılı kararı ile de yapının koruma grubu “1” olarak belirlenmiştir. (A.K.V.K.B.K.M.A. Demiryolu Hangarları Dosyası).

Şekil 184: Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Url-117)

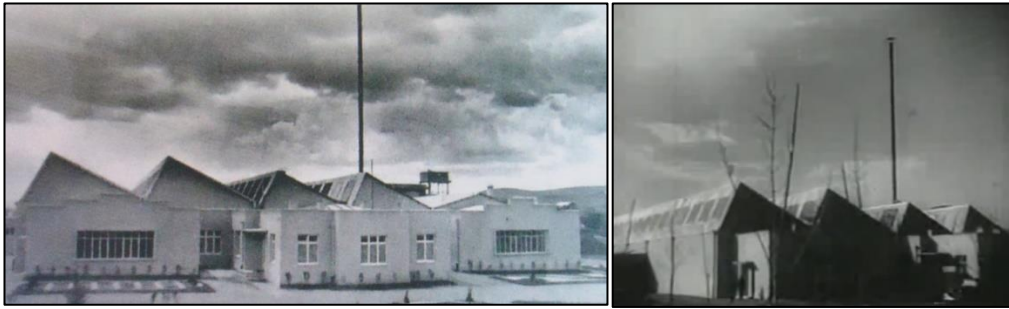
Tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahip olan yapı 2010 yılından beridir; 400 m²'lik fuaye alanı, 360 kişilik konferans salonu, 2400 m²'lik avlusu ile çeşitli sanat etkinliklerine ev sahipliği yapmaktadır (Url-118).

Şekil 185: Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Url- 119)

4.6.3. Yüniş Mensucat Fabrikası

Ankara’da çok kısıtlı bir alanda tiftik ipliği üretimi yapıldığından ve ürünler el dokuması olduğundan fiyatları oldukça yüksektir. Bu durum yerli ürünlerin piyasada bulunan ithal ürünler ile rekabetini zorlaştırmakta olup fabrikasyona gidilmesini zorunlu kılmıştır. Dersaadet Ticaret Odası Gazetesi’nin 16 Ağustos 1913 tarihli sayısında Ankara’da bir iplik fabrikasının kurulması gerekliliğinden bahsedilmiştir. 1908 yılından sonra “Milli İktisat” politikası uygulanarak yurdun bir çok yerinde anonim şirketler açılmaya başlanmıştır. Ankara Milli Mensucat Anonim Şirketi’de bu kapsamda 25 Kasım 1916 tarihinde dokuma ürünlerinin hazırlanması ve ticaretinin sağlanması amacıyla kurulmuştur. İstanbul, Eskişehir, Beypazarı ve Yozgat’ta şubeleri bulunan şirketin 29 ortağı bulunmaktadır. Yaptığı girişimlerde başarı yakalayamayan şirket 1921-1922 yıllarında çalışmalarını sonlandırmıştır. Çeşitli çalışmalar ile şirketin tekrar canlanmasını isteyen bazı iş adamları 1925 yılında şirketin sermayesini 150 bin olarak belirleyerek aynı yıl yeni bir yönetim kurulu oluşturulmuştur. 1927 yılında şirketin sermayesi 300 bine yükselmiştir. Aynı yıl bir belgede şirketin yönetim merkezinin Ulus’da, fabrikanın ise Sarı Kışla civarında 41 dönümden fazla bir arazi üzerinde kurulmuş olduğu bilgisi bulunmaktadır (Varlık 2014: 74-92). Fabrika, 13 Mayıs 1930 tarihinde İş Bankası’na devredilerek, 27 Temmuz 1930 tarihinde tekrar hizmet vermeye başlamıştır (Koç ve Baskıcı 2013: 71).

Şekil 186: Yüniş Mensucat Fabrikası (Türkiye’nin Kalbi Ankara Belgeseli 1934)

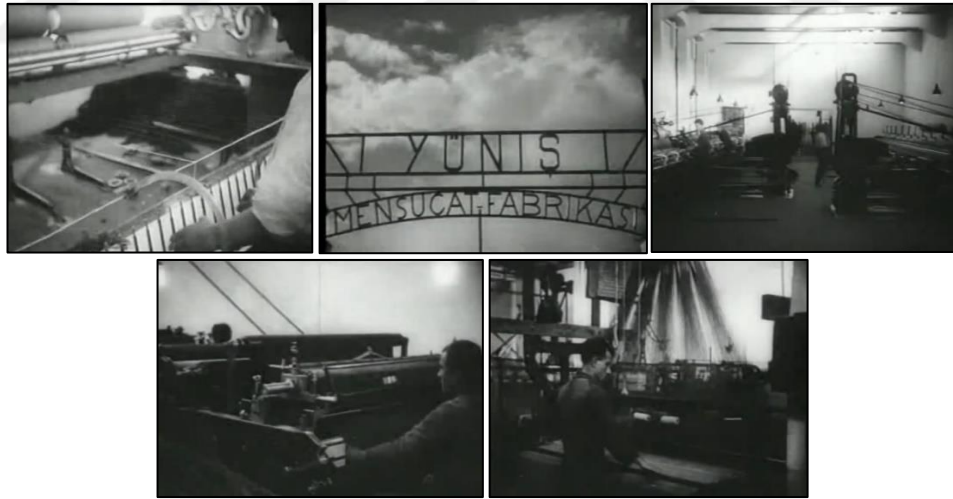
İş Bankası Anadolu’nun en önemli yün ve yapağı elde edilen bölgelerinden birinde kurulmuş olan bu fabrikayı atıl kalmaktan kurtarmak için bu işle ilgili bir anonim şirketi kurmak yolu ile fabrikanın idaresini eline almıştır. Fabrika eskisine oranla sekiz kat fazla imalat yaparak yaklaşık 250 bin m. kumaş üretmektedir. Aynı zamanda piyasada ithal kumaşlarla rekabete girebilecek erkek ve kadın kostümleri, ince kumaşlardan battaniye gibi çeşit çeşit işlenmiş kumaş üretmektedir. Başarıya

ulaşamamış bir girişimi diriltten ve eskisi ile kıyaslanamayacak derecede rasyonel ve modern bir hale getirilen yeni fabrika gerek yapıları üreticisi olan Ankara çevresinin yararlanması açısından gerekse artan işçi sayısı ile Türkiye'nin en iyi kumaş üreten bir işletme kazanmış olması bakımından milli bir başarı eseri sayılmaya layık görülmektedir. Yüniş Fabrika'sı tezgah sayısı itibariyle büyük bir fabrika olarak sayılmasada üretim aşamaları ile en akılcı hale getirilmiştir. Bir kumaş, tüm üretim aşamalarında geriye doğru en ufak bir adım atılmaksızın sürekli ilerleyen ve ürün ambarına en kısa yoldan en az sürede ulaşması için yönlendirilen son derece işleyen bir imalat seyrine tabi tutulmaktadır (Cumhuriyet Gazetesi 1934: 6). Böylece işin düzgünlüğü ve bunun kontrolü sağlandığı gibi sanayide en büyük hedef olan maliyetin düşürülmesi sağlanmaktadır. 300 işçisi bulunan fabrikada gece gündüz üretim devam etmektedir. İmalat daireleri fabrikanın devrinden sonra çeşitli tadilatlar görmüş ve büyütülmüştür. Yapığı ambarından yıkama dairesine giren yünlerin inceleri ve kalınları ayrıldıktan ve kaba hallaç makinesine atıldıktan sonra havuzda sodalı ve zeçyağlı bir suya sokularak buradan da çalkalanma havuzuna gönderilerek yıkanmaktadır. Süzgeçlerle suyu alınarak boyanıyor ya da daha sonra boyanması için harman dairesine gönderilmektedir. Bir sürü işlemden ve altı daireden geçtikten sonra yün, iplik olmak ve dokunmak, dokunduktan sonra tekrar yıkanmak dinkten geçmek, aprelenmek, cımbızlanmak ve kurutulmak gibi bir çok işleme tabi tutularak sonunda işlenmiş ürün ambarına kumaş şeklinde girebilmektedir. Bir çok dairesi bulunan fabrikada kumaş desenlerinin hazırlanması için ressam dairesi de yer almaktadır (Cumhuriyet Gazetesi 1934: 6). 1940 yılında fabrika Bursa'da bulunan İpek-İş'in bünyesine alınmıştır. 1953 yılında da fabrikada bulunan tezgahlar Bursa'ya gönderilmiştir (Kocabaşoğlu 2001: 296).

Şekil 187: Gazete Kıpürleri (Cumhuriyet Gazetesi 1929: 6, 1930: 3)

Ankara Çubuk Çayı'nın geçtiği Sarı Kışla Civarına kargir yapım sistemi ile inşa edildiği ve çatısının çinko kaplama olduğu belirtilen yapının 1930 yılındaki verilerine göre 125 beygir üretim gücüne sahip olduğu, 10 tane tezgahın bulunduğu ve 90 bin m. kumaş üretiminin yapıldığı anlaşılmaktadır (Ankara Sanayi Odası 2008: 94) (Cumhuriyet Gazetesi 1929: 6). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 10. yılı dolayısıyla Atatürk tarafından hazırlanması istenen ve 1934 yılında siyah beyaz olarak çekimi tamamlanan "Türkiye'nin Kalbi Ankara" belgeselinde Yüniş Mensucat Fabrikası'na da yer verilmektedir (Kürelî 2013: 125). Endüstri yapılarında kullanım alanı büyük olduğu için genellikle yukarıdan aydınlatılması tercih edilmektedir (Bkz. Şekil-188). Bir tarafı diğer tarafından daha fazla eğimli beşik çatıların tekrar edilmesi ile meydana gelen testere dişli çatı tipinin kullanıldığı yapıda aynı zamanda çatıda oluşan üçgen formun kısa kenarında bulunan pencerelerden havalandırma da sağlanmaktadır. Sade bir mimari dil ile tasarlanan yapının dikdörtgen formu, yatayda tek katlı olarak uzadığı görülmektedir. Yapının farklı boyutlarda kütleler kullanılarak hareket kazandırılan cephesinde dikdörtgen formu pencereleri bulunmaktadır. Tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir.

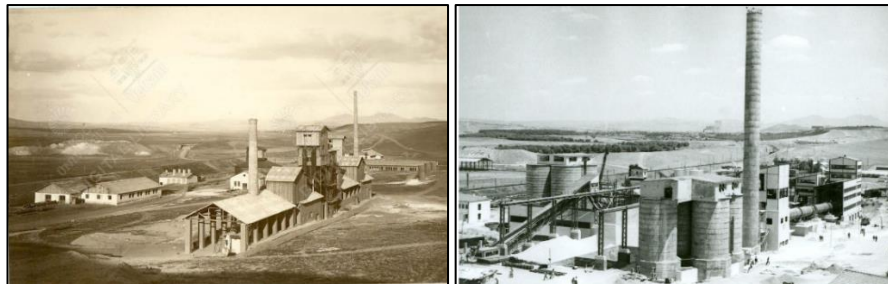
Şekil 188: Yüniş Mensucat Fabrikası (Türkiye'nin Kalbi Ankara Belgeseli 1934)

4.6.4. Ankara Çimento Fabrikası

Şekil 189: Ankara Çimento Fabrikası Konumu (Url-120)

1926 yılında Ankara-Eskişehir 8. km'sinde Ankara Belediyesi aracılığıyla 15 bin ton kapasiteli Ankara Çimento Fabrikası kurulmuştur. Fabrika az bir zamanda Ankara'da yapılaşma için gereken çimento miktarını sağlar hale gelmiştir. Bir süre sonra ortaklarından birisi Fransız şirketi Societe Industrielle des Ciments Orientaux olan Ankara Çimentoları T.A.Ş. tarafından kiralanarak 1934 yılına kadar işletilmiştir (Yurtoğlu 2015: 119). Fabrikanın, İstanbul'da bulunan çimento fabrikalarının uygun fiyat politikası ile rekabet edememesi ve akılcı yönetilememesi sebebiyle 1935 yılında bir kısım faaliyetleri sonlandırılmış, 1937 yılında ise kapatılarak üretime 6 yıl ara verilmiştir. 1939 yılında birinci beş yıllık sanayi planı kapsamında Sümerbank ve Ekonomi Bakanlığı'nın yaptıkları bir inceleme ile Ankara Çimento Fabrikası'nın Karabük Demir Çelik Fabrikası'nın cürufunu işleyebileceği tespit edilmiştir (Yurt Ansiklopedisi 1981: 609). Bunun üzerine 1943 yılında Sümerbank ve Ankara Belediyesi'nin yarı yarıya payının bulunduğu 400 bin liralık sermayeye sahip olan fabrika Ankara Çimento Ltd. Şti. olarak genişletilip geliştirilerek yeniden üretime başlamıştır (Yurtoğlu 2015: 119).

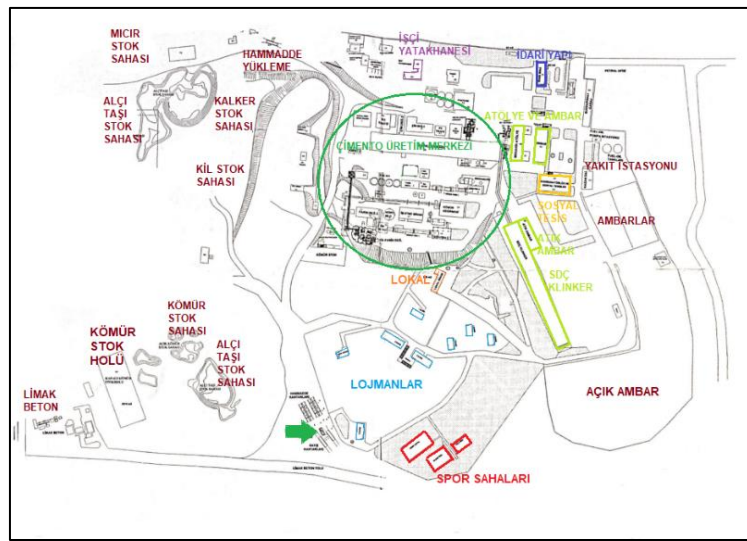
Şekil 190: Ankara Çimento Fabrikası (Url-121)

1953 yılına kadar bu şekilde üretime devam eden fabrika 8 Nisan 1953 tarihinde 9 milyon liralık sermayesi ile Ankara Belediyesi, Sümerbank, Emlak Bankası, İş Bankası ve Güven Sigorta ortaklığında kurulan Ankara Çimento Sanayi T.A.Ş.'ye devredilmiştir. 1955 yılında sermayesi 15 milyon tl olan fabrikanın eski düşey fırın kapasitesi 30 bin tona çıkartılıp 85 bin tonluk yeni bir döner fırın kurulması için çalışmalar başlatılarak 1956 yılında bu üniteler dönemin Başbakanı tarafından kullanıma açılmıştır. Önceleri yaş fırınlama sistemiyle çalışan fabrika 1963 yılında kuru fırınlama sistemine dönüştürülerek kapasitesi, 120 bin tona yükseltilmiştir. Çimento talebinin artmasıyla eski düşey fırının kullanımına son verilmiştir. 320 bin ton kapasiteli ikinci bir döner fırın alınarak 1967 yılında kullanıma açılmıştır. Klinker üretim kapasitesi 440 bin ton, çimento öğütme kapasitesi ise 500 bin ton olan fabrikanın sermayesi 1971 yılında 75 milyona ulaşmıştır. 1981 yılında Sümerbank hisselerini Türkiye Çimento Sanayi T.A.Ş.'ye devretmiştir. 1984 yılında fabrikaya yeni çimento değirmeni eklenerek çimento öğütme kapasitesi 990 bin tona yükseltilmiştir. Yüksek Planlama Kurulunun almış olduğu 30 Nisan 1987 tarih ve 54 sayılı karar ile Ankara Çimento Sanayi T.A.Ş. özelleştirme kapsamına alınarak ÇİTOSAN'ın hisseleri Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına verilmiştir. 1989 yılında çevrede hava kalitesini korumak amacıyla fabrikada bulunan birçok üniteye modern filtreler takılmış ve eski kömür öğütme sistemi kaldırılarak modern versiyonu kullanılmaya başlanmıştır. 4 Ekim 1989 tarihinde özelleştirmeye gidilerek Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığı'nın sahip olduğu hisseler Fransız Ciments Français'a devredilmiştir. Özelleştirme sonrasında üretimin artırılması ve yeni teknolojilerin kullanılarak hava kalitesinin korunmasını sağlamak amacıyla filtrasyon yenileme ve gaz analizi sistemi ile mevcut eski sistemlerin kaldırılarak yeni üretim hattı oluşturulmak istenmiştir. Bu kapsamda eski ve verimsiz birinci döner fırın ünitesinin kaldırılacağı, fabrikanın eski olan bina ve bölümlerinin yenilenerek modern bir mimari görünüm elde edileceği belirtilmiştir. Ciments Français ile Türk GAMA A.Ş. tarafından yapılan uygulamalar ile klinker üretim kapasitesi 750 bin tona çimento üretim kapasitesi de 1 milyon tona çıkartılmıştır (A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Çimento Fabrikası Dosyası).

Şekil 191: Ankara Çimento Fabrikası (Url-122)

2011 yılında Limak Batı Çimento Sanayi ve Ticaret AŞ.'ye devredilen fabrika Limak Ankara Çimento Fabrikası olarak hizmet vermeye başlamıştır. 2013 yılındaki bir kapasite raporuna göre I. Derecede Doğal ve Tarihi Sit Alanı içerisinde bulunan fabrikada 3 tane döner fırın, 2 konkasör, 1 kalker konkasörü, kil kırıcısı, 3 tane farin değirmeni, 4 tane çimento değirmeni, döner kantar, çimento stok silosu, 2 tane gezer vinç, komple su tesisatı, buhar kazanı, kömür değirmeni, komple elektrik tesisatı ve mekanik atölye donanımlarının bulunduğu ve kapasitesinin 1 milyon 84 bin ton olduğu belirtilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Çimento Fabrikası Dosyası). Fabrikanın bulunduğu yerleşkede idari yapı, satış müdürlüğü, kantin, elektrik atölyesi, mekanik atölye, ambar, kazan dairesi, fuel-oil pompa istasyonu, fuel-oil tankları, sosyal tesisler, lokal, tenis kortu, voleybol ve basketbol sahası, 2 apartman ve 7 tane de konut yapısı bulunmaktadır (Bkz. Şekil-192).

Şekil 192: Fabrika Yerleşkesi Vaziyet Planı
(A.K.V.K.B.K.M.A. Ankara Çimento Fabrikası Dosyası)

Mimarlar Odası Ankara Şubesi AOÇ arazisinde bulunan Ankara Çimento Fabrikası yerleşkesinde imar planı tadilatı yapılarak alanın mevcutta sanayi ve depolama tesis alanı olan kullanımının konut+ticaret alanı olarak güncellendiğini belirterek plan notlarında bu alanda konut ve ticari birimler, halk eğitim merkezi, konferans ve kongre salonları, aile yaşam merkezi, kreş, kütüphane, tiyatro, sinema, yaşlı ve engelli bakım merkezi, sağlık birimleri, okullar ve dini tesislerin yer aldığını ifade etmiştir (Url-123). Zamanla şehir merkezinde kalan fabrika yapısının 2020 yılından beridir faaliyet göstermediği bilinmektedir.

Ankara Çimento Fabrikası Atatürk Orman Çiftliği I. Derece Doğal ve Tarihi Sit Alanı içerisinde kalmakta olup Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında ülke ekonomisine katkı sağlaması amacıyla kurulan fabrika yapılarından birisi olması sebebiyle tarihi, teknik ve işlevsel/kullanılabilirlik değerine sahiptir. Zaman içerisinde kapasitesi artan ve yenilenen fabrikanın kurulduğu dönem sahip olduğu özgün donanımı günümüzde mevcut değildir.

Şekil 193: Ankara Çimento Fabrikası (Url-124)

BÖLÜM V

5. ANKARA'DAKİ ENDÜSTRİ MİRASININ KORUNMUŞLUK DURUMU ANALİZİ

Bu bölümde envantere adı geçen örneklerin (Bkz. Bölüm-4) korunmuşluk durumu incelenmiştir. Bu örneklerin korunmuşluk durumu ile ilgili özellikleri 2 grup halinde ele alınmıştır. 1. grubu endüstri mirası örneklerinin kimlik nitelikleri; 2. grubu ise endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden özellikleri oluşturmaktadır. Yapıların tanımlayıcı kimlik özellikleri; yapının ismi, konumu, yapım yılı, mimarı, yaptıran kurum/şirket alt başlıklarından; endüstri mirası örneklerinin korunmuşluk durumuna etki eden özellikleri ise; sahip olduğu değer/ler, ilk mülkiyet durumu, mevcut mülkiyet durumu, ilk işlevi, mevcut işlevi, tescil durumu, fiziksel durum alt başlıklarından oluşmaktadır. Ek-1 ile verilen tablo bu özellikler baz alınarak oluşturulmuştur. Bu tablo incelenen örnekler ile istatistiki ve karşılaştırmalı bilgilerin sunulmasını sağlamıştır. 1915-1976 yılları arasında bu kapsamda kalan ve hakkında teknik ya da görsel bilgiye ulaşılabilen 45 yapı tespit edilmiştir fakat bu sayı ileride yapılacak olan çalışmalarda bulunacak yeni bilgiler ile arttırılma ihtimaline sahiptir.

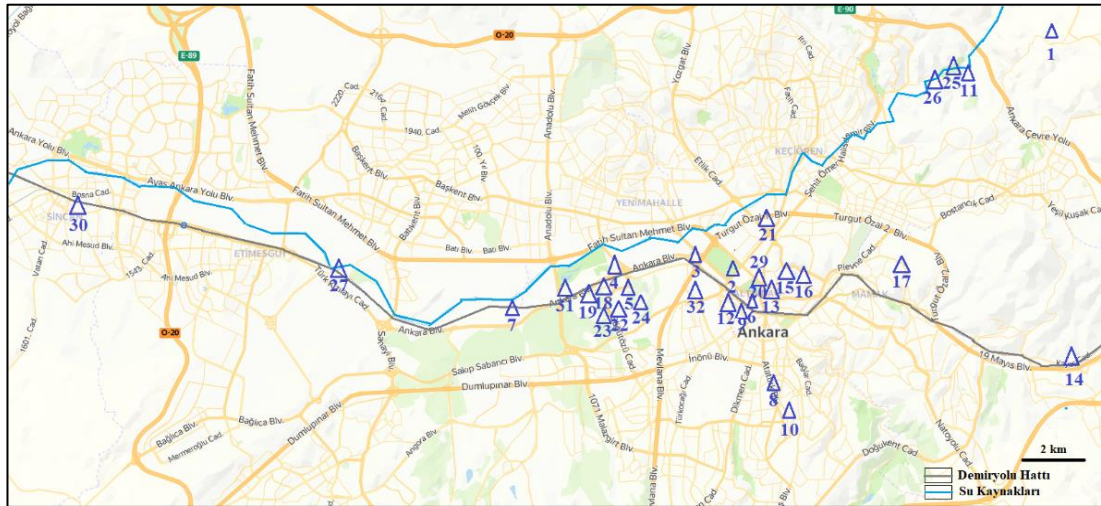
Tablo 3: Ankara'da Bulunan Endüstri Mirası Yapılarına İlişkin Analiz

Ankara'da Bulunan Endüstri Mirası	Yıkılan	Mevcut Olan	Koruma Altına Alınan	İlk İşlevini Sürdüren	Yeniden İşlevlendirilen
45	15	30	17	17	8

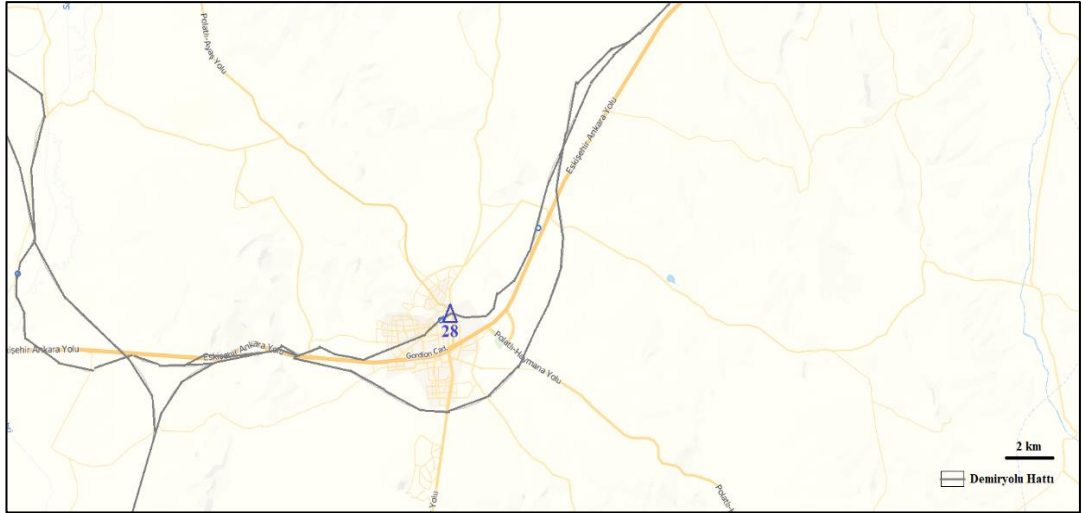
Günümüzde bu yapıların 30 tanesi mevcut olup 17 tanesinin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil kaydı bulunmaktadır. Yapıların 17 tanesi yapıldığı dönemdeki ilk işlevini halen sürdürmektedir. Yeni bir işlev verilen yapı sayısı 8, işlevi

tartışmalı olan 3, âtıl yapı sayısı ise 2'dir. Günümüzde mevcut olmayan yapı sayısı ise 15'tir. Yapıların 27 tanesi 1915-1930'lu yıllarda, 13 tanesi 1940-1950'li yıllarda, 5 tanesi ise 1960-1970'li yıllarda inşa edilmiştir.

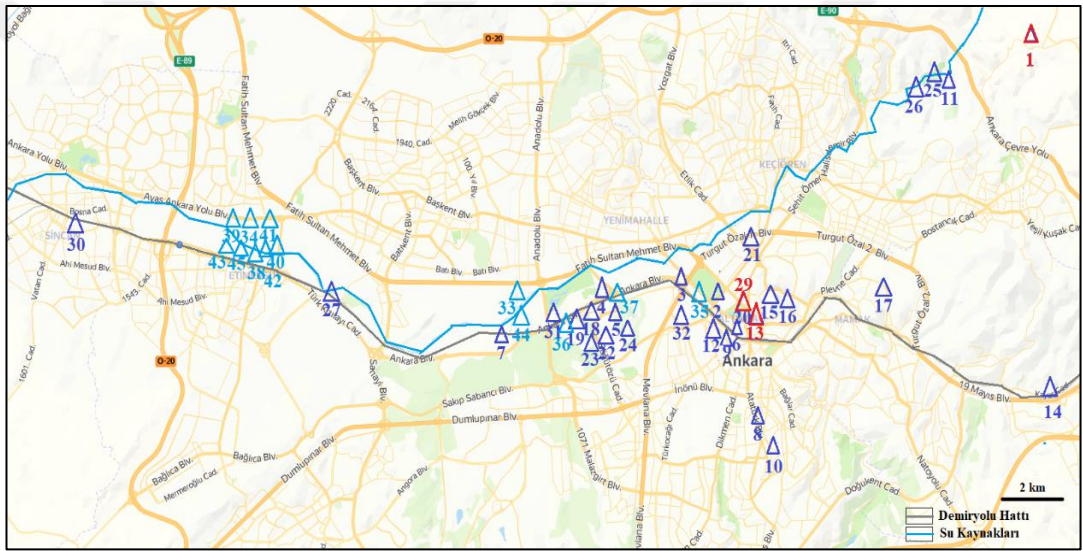
Yapıların yıllar içerisinde yoğunluklarının nasıl değiştiği yapılan harita çalışması (Bkz. Şekil-194, Şekil-195, Şekil-196, Şekil-197) ile ifade edilmiştir. Haritada 1950 yılına kadar inşa edilmiş olan endüstri yapıları koyu mavi renk üçgenler ile temsil edilerek Ek-1'de yer alan tablodaki sıralama referans alınarak inşa edilme tarihine göre numaralandırılmıştır. İkinci dönem olarak 1980 yılı ele alınmış ve 1980 yılından sonra inşa edilen yapılar açık mavi renkli üçgen ile bu süreçte yıkılan yapılar ise kırmızı renkli üçgen ile ifade edilmiştir. Yapıların durumuna ilişkin son dönemi ise günümüz oluşturmaktadır. Hem ilk dönem olarak ele alınan 1950 yılına kadar olan süreçte varolan yapılar hem ikinci dönem olarak ele alınan 1980 yılına kadar olan süreçte inşa edilen yapılar hem de 2022 yılına gelinceye kadar ki zaman aralığında yıkılan yapıların gösterimi sağlanmıştır. Oluşturulan haritada Polatlı'da bulunan silo yapısının diğer yapılar ile olan uzaklığı düşünüldüğünde yapıların daha iyi ifade edilebilmesi için ayrı bir haritada gösterimi sağlanmıştır. Oluşturulan bu haritalar incelendiğinde 1950 yılına kadar Ankara'daki endüstri mirası kapsamına giren yapıların büyük kısmının inşa edilmiş olduğu görülmüştür. Yapılar için yapılan yer seçimlerinde demiryolu hattına ve su kaynaklarına olan yakınlıkları dikkat çekici bir durum olarak ortaya çıkmaktadır.

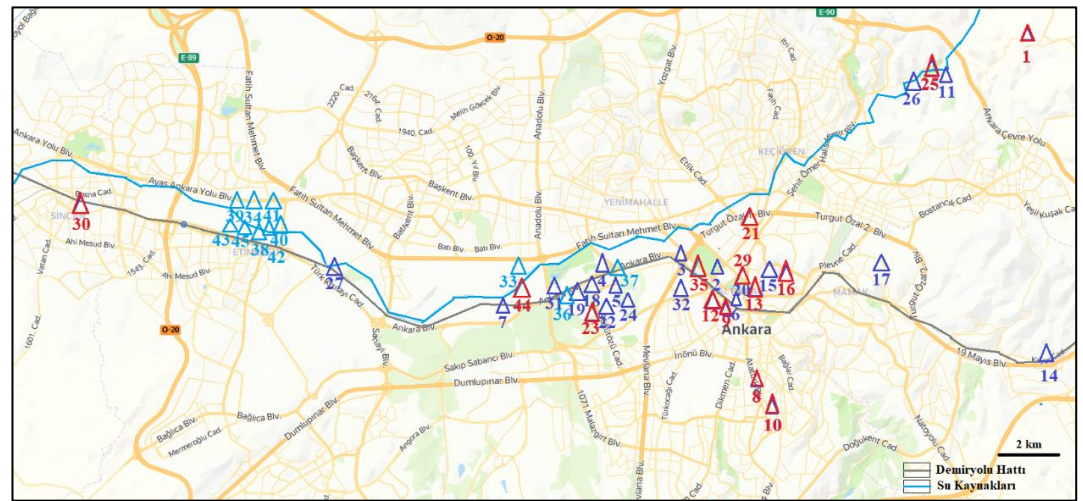
Şekil 194: 1950 Yılına Kadar İnşa Edilmiş Yapılar

Şekil 195: 1950-2022 Yılı Polatlı Haritası

Şekil 196: 1980 Yılında Yapıların Durumu

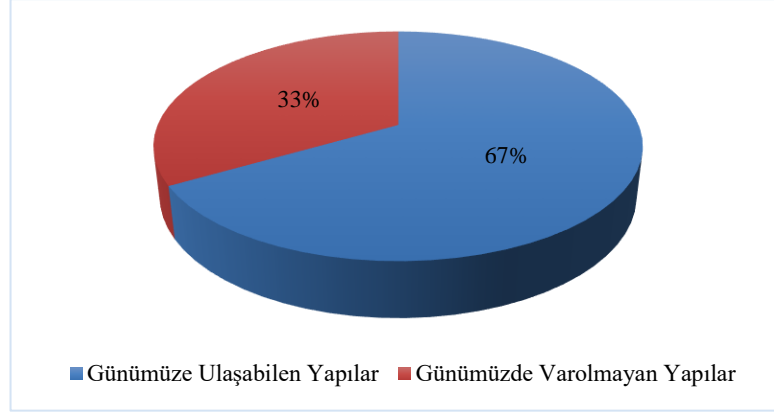

Şekil 197: 2022 Yılı İtibariyle Yapıların Durumu

Ek-1’de sunulan tabloda tespit edilen 45 endüstri yapısının günümüzde 30 tanesi mevcuttur (Bkz. Şekil-198). Yüzdelerik değerler olarak ele alındığında; Ankara’daki endüstri mirasını oluşturan bu yapıların %67’sinin günümüze ulaştığı, %33’ünün ise günümüzde mevcut olmadığı Ek-1’de bulunan tablodaki veriler neticesinde ortaya çıkmaktadır. Yapılan dönemsel harita çalışmalarında geçmişten günümüze gelindikçe yapı yoğunluğunun azaldığı farkedilmiştir (Bkz. Şekil-194, Şekil-196, Şekil-197). Bahsedilen zaman zarfı ele alındığında 1980 yılına kadar 3, 1980 ile 2000 yılı arası 5, 2000’li yıllarda ise 7 endüstri mirası örneğinin yıkıldığı anlaşılmıştır.

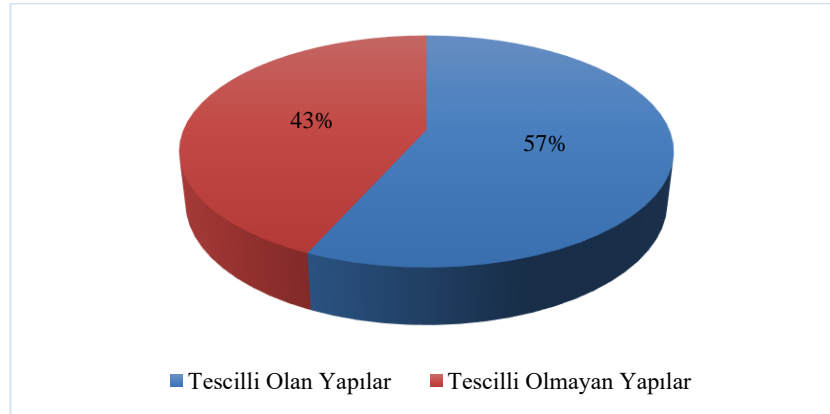
Tablo 4: Ankara’daki Endüstri Mirası Yapılarının Tescil Tarihleri ve Koruma Grupları

	Yapının İsmi	Tescil Edildiği Tarih	Koruma Grubu
1	AOÇ Bira Fabrikası Hamamı	A.K.T.V.K.K. 30.09.1988 tarih ve 463 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.K.T.V.K.K. 10.01.1989 tarih ve 633 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
2	Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası	A.K.T.V.K.K. 19.03.1991 tarih ve 1679 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Tescil edildiği ilk tarih belirtilmiştir).	-
3	AOÇ Gazi Tren İstasyonu Binası	A.K.T.V.K.K. 02.06.1992 tarih ve 2436 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.1.N.K.V.K.K. 22.02.2019 tarih ve 6455 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
4	Ankara Silah Fabrikası	A.K.T.V.K.K. 21.06.1994 tarih ve 3559 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.K.T.V.K.K. 12.11.2009 tarih ve 4577 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
5	Demiryolu Hangarları	A.K.T.V.K.K. 19.06.1995 tarih ve 4027 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.K.T.V.K.K. 01.07.2008 tarih ve 3264 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
6	Ankara Fişek Fabrikası	A.K.T.V.K.K. 22.11.2002 tarih ve 8278 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	-
7	Polatlı Silosu	A.K.T.V.K.B.K. 15.10.2010 tarih ve 5452 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.K.T.V.K.B.K. 15.10.2010 tarih ve 5452 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
8	AOÇ Bira Fabrikası Silosu	A.1.N.K.V.K.B.K. 21.03.2013 tarih ve 567 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.1.N.K.V.K.B.K. 21.03.2013 tarih ve 567 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
9	AOÇ Bira Fabrikası	A.1.N.K.V.K.B.K. 21.03.2013 tarih ve 568 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.1.N.K.V.K.B.K. 21.03.2013 tarih ve 568 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
10	AOÇ Süt Fabrikası	A.1.N.K.V.K.B.K. 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.1.N.K.V.K.B.K. 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
11	AOÇ Şarap Fabrikası	A.1.N.K.V.K.B.K. 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	A.1.N.K.V.K.B.K. 30.01.2014 tarih ve 1261 sayılı kararı ile koruma grubu "1" olarak belirlenmiştir.
12	AOÇ Bira Fabrikası Lokantası	A.1.N.K.V.K.B.K. 20.03.2014 tarih ve 1367 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	-
13	AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları	A.1.N.K.V.K.B.K. 20.03.2014 tarih ve 1367 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.	-
14	Şeker Fabrikası Yerleşkesi İdari Yönetim Binası	A.1.N.K.V.K.B.K. 25.12.2014 tarih ve 2033 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Tescil edildiği ilk tarih belirtilmiştir)	A.K.V.K.B.K. 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kararı ile koruma grubu "2" olarak belirlenmiştir
15	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lokanta ve Sinema Binası	A.1.N.K.V.K.B.K. 25.12.2014 tarih ve 2033 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Tescil edildiği ilk tarih belirtilmiştir)	A.K.V.K.B.K. 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kararı ile koruma grubu "2" olarak belirlenmiştir
16	Şeker Fabrikası Ana Binası	A.1.N.K.V.K.B.K. 25.12.2014 tarih ve 2033 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Tescil edildiği ilk tarih belirtilmiştir)	A.K.V.K.B.K. 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kararı ile koruma grubu "2" olarak belirlenmiştir
17	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Şeker Enstitüsü (A, B, C Bloklar)	A.1.N.K.V.K.B.K. 25.12.2014 tarih ve 2033 sayılı kararı ile tescil edilmiştir (Tescil edildiği ilk tarih belirtilmiştir)	A.K.V.K.B.K. 02.06.2020 tarih ve 25 sayılı kararı ile koruma grubu "2" olarak belirlenmiştir

Şekil 198: Yapıların Mevcut Durum Grafiği

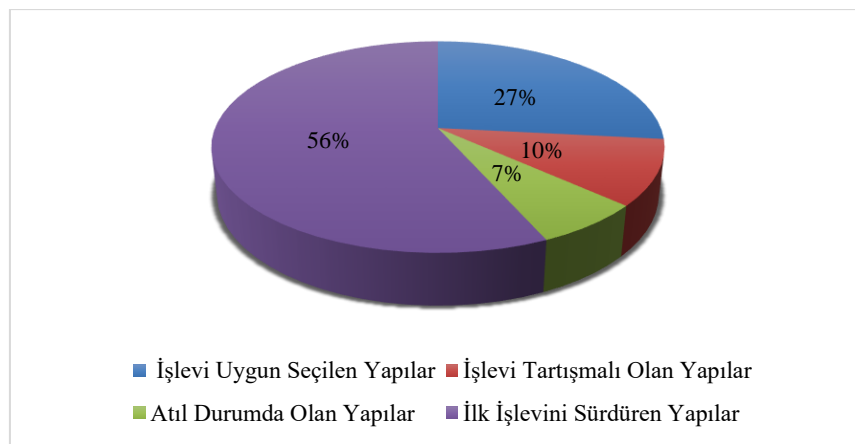
Tablodaki tescilli örneklerde koruma grubu kategorisine de rastlanmıştır (Bkz. Tablo-4). Tescilli taşınmazlara ilişkin onarım ve yapı esaslarının belirlenmesi için 2863 sayılı Kanun'un 18. Maddesinde yapıların öncelikle Koruma Bölge Kurullarınca grubunun tespit edilmesinin gerekli olduğu belirtilmektedir. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının bütününe ilişkin 660 sayılı İlke Kararı'nda 1. grup yapılar; *“toplumun maddi tarihini oluşturan kültür verileri içinde tarihsel, simgesel, anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu yapılardır”*, 2. grup yapılar ise; *“kent ve çevre kimliğine katkıda bulunan kültür varlığı niteliğindeki yöresel yaşam biçimini yansıtan yapılardır”* olarak tanımlanmıştır. Kültür mirasının tescillerinde önemli bir değerlendirme kategorisi olan bu özelliğin endüstri mirası örneklerine de uygulandığı görülmektedir. Ek-1'de listelenen endüstri mirası içinde tescil kaydı bulunan 17 yapının; 9 tanesinin koruma grubu “1”, 4 tanesinin koruma grubu “2” olarak belirlenmiştir. Örneklerden 4 tanesinin ise koruma grubunun bilgisine yapılan araştırmada rastlanılmamıştır.

Şekil 199: Yapıların Tescil Durumu Grafiği

Yukarıda tescil edilmiş olduğunu belirttiğimiz 17 endüstri mirası örneğinin ve tescile önerilen diğer bazı örneklerin tescil süreçleri farklılık göstermektedir. Bu 17 örnekten 6 tanesi (Bkz. Bölüm-4) (Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası, AOÇ Bira Fabrikası Lokantası, AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları, Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lokanta ve Sinema Yapısı, Şeker Fabrikası Ana Yapısı, Şeker Fabrikası Yerleşkesi Şeker Enstitüsü) hukuki bir süreç geçirerek tescil şerhi konulan yapılardır. Tescil kaydı bulunan 6 yapının 2 tanesinin (Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası, AOÇ Bira Fabrikası Lokantası) yıkıldıktan sonra mahkeme kararı ile parselleri tescil edilmiştir. Bu 17 yapı dışında; Şeker Fabrikası Yerleşkesi Tohum İşleme Fabrikası, Makine Fabrikası, Elektromekanik Aygıtlar Fabrikası ile Lojmanları, Ankara Rüzgar Tüneli, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, EGO Hangarları ve Çubuk Barajı Göl Gazinosu'nun tescil edilmesi için TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi talepte bulunmuştur. Bu yapılardan Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, EGO Hangarları ve Çubuk Barajı Göl Gazinosu'nun tescil edilmesine ilişkin öneri değerlendirilemeden yapılar Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından yıkılmıştır.

EK-1'deki analizde yer alan endüstri mirası örneklerinin koruma altına alınması sürecinin endüstri mirası kavramının ülkemizde karşılık bulması ile ilgili olabileceği hakkında bazı bulgular olduğu da görülmektedir. Ankara'da yer alan 17 yapının 5 tanesi 1988-1995 yılları arasında, 12 tanesi ise 2002-2014 yılları arasında yasal olarak koruma altına alınmıştır (Bkz. Tablo-4). Endüstri mirasının korunmasına yönelik anlayışın Türkiye'ye geç gelmiş olmasının yapıların koruma altına alınmasını da geciktiren bir durum olduğunu göstermektedir.

Şekil 200: Yapıların Yeniden İşlevlendirilme Grafiği

Ek-1'deki tabloda yapıların ilk ve mevcut işlevleri belirtilmiş olup, bunlar; işlevi uygun seçilenler, işlevi tartışmalı olanlar, atıl durumda olanlar ve ilk işlevini sürdürenler olarak gruplara ayrılmıştır (Bkz. Şekil-200). Mevcut endüstri mirası örneklerinden AOÇ Bira Fabrikası Silosu ve Ankara Çimento Fabrikası hariç diğerleri mevcut işleviyle veya farklı işlevlerle varlığını sürdürdüğü anlaşılmıştır (Bkz. Şekil-200).

BÖLÜM VI

6. DEĞERLENDİRME

Ankara'daki endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden hususlar Bölüm-4'te yapıların detaylı olarak incelenmesi ile Bölüm-5'te istatistiki bilgiye dönüştürülmüş olup bu bölümde belirtilen hususlar detaylı olarak açıklanarak bu kapsama giren ilgili örnekler (Bkz. Ek-1) ile anlatılmıştır.

Endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden ilk husus; yasal düzenlemelerle ilgili durumlardır. Enternasyonal ortamda endüstri mirası tanımlanarak kapsamı ve koruma kriterleri belirlenmiş olmasına rağmen Türkiye'deki mevcut yasal düzenlemelerde "endüstri mirası" kavramının yer almaması ülkemizde de bu konuda bir güncelleme yapılması gerektiğini göstermektedir.

Ülkemizde mimarlık mirasının korunması 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda yer alan hükümlere göre belirlenmekte, bu yapılara yapılacak müdahale biçimleri ise 660 sayılı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımları'na ilişkin İlke Kararı'na göre tespit edilmektedir (Önge 2020: 31). 2863 sayılı Kanun'un 6. maddesinin "a" bendinde korunması gerekli taşınmaz kültür varlıkları için 19. yüzyılın sonuna kadar yapılmış taşınmazlar olarak kısıtlama getirilmesi endüstri mirasını oluşturan yapıların bir kısmını bu kapsamdan çıkartmakta, 7. maddesinde yer alan "*yeteri kadar eser korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir*" ifadesi ise anlaşılamayan bir sayıca yeterlilik sınırı koymaktadır. Bu mirasın korunması için gerekli olan değer tanımlarının da bulunmadığı dikkat çekmektedir (Önge 2020: 31).

Bununla birlikte 2863 sayılı Kanun'un "d" bendinde kültür varlıklarının kapsamı belirtilirken; "*Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar*" ifadesi yer almaktadır (Url-125). Erken Cumhuriyet döneminde devlet tarafından öncelikle endüstrileşmeye önem verilmesi ve bu yolda önemli adımların atılması, teşvik edici programların

oluşturulması Türkiye Cumhuriyeti için endüstrileşme sürecini tarihi bir olay haline getirmektedir. Ankara'daki endüstri yapılarının büyük kısmının devlet tarafından veya devlet destekli olarak Cumhuriyet tarihinin tekâmül kısmında yaptırılmış olması bu yapıların devletin sürekliliğinin ve gelişmesinin ifadesi haline gelmesini sağlamıştır. Bu tarihi olayın kanıtı ve tanığı ise endüstri mirasını oluşturan bu yapılar olduğu için kültür varlığı niteliğine sahip olmaktadır.

Aynı zamanda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda tanımı yapılan ve kapsamı belirtilen kültür varlıklarının tespit ve tesciline ilişkin çalışmaların yürütüldüğü Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde kültür varlıklarının tespitine ilişkin; *“19. yüzyıl sonrasında yapılmış olmasına rağmen önem ve özellikleri bakımından korunmalarına gerek görülmesi veya bu yapıların ait oldukları dönemin kendine özgü niteliklerini anlatan belge niteliğinde olması ya da var olan bir geleneğin hala sürdüğünün göstergesi olan ve bir bütünü parçası olarak çevreye katkıda bulunan taşınmazlardan olması; Tek yapılar için; taşınmazın sanat, mimari, tarihi, estetik, mahalli, dekoratif, simgesel, belgesel, işlevsel, maddi, hatıra, izlenim, özgünlük, teklik, nadirlik, homojenlik, onarılabirlik değerlerinin yanı sıra, yapısal durum, malzeme, yapım teknolojisi, biçim bakımından özellik göstermesi”* hususu bulunmakta olup “endüstri mirası” kavramının yürürlükteki mevzuatta yer alması bile belirtilen kültür varlığı kapsamıyla uyumluluk gösterdiği anlaşılmaktadır.

Yasal düzenlemelerde göze çarpan bir diğer husus ise; günümüzde halen endüstri yapılarının 2863 sayılı Kanun'da belirtilen kültür varlığı niteliklerine göre tesciline karar verilmekte olup endüstri mirası olan bir yapı veya yapı grubu kültür varlığı olarak kabul edilerek tescillendiğinde endüstri mirası örneğinin farklı dönem nitelik ve ölçüklere sahip diğer mimari miras örnekleri ile aynı sistem içerisinde ele alınmaya çalışılmasıdır. Endüstri mirasının tescil ve koruma ölçütleri olarak mevcut işleyiş ve yaklaşımların ötesinde, hem yapıların işlevliğini koruyacak hem de farklı niteliklerine atıfta bulunacak bir kurguya ihtiyacı bulunmaktadır. Endüstri mirası için diğer kültür mirası türlerinde kullanılan koruma kriterlerine ilave veya bunlardan farklı kriterlerin getirilmesi/belirlenmesi gerekli görülmektedir. Endüstri mirasına yapılacak olan fiziki müdahaleler için ise mevcut sistemin güncellenmesinin ve geliştirilmesinin gerektiği düşünülmektedir.

Endüstri mirası kavramının ve bu yapıların korunmasına yönelik anlayışın Türkiye'ye geç sayılabilecek bir dönemde gelmiş olması tescil edilene kadar geçen

süre zarfında; yapıların çeşitli uygulamalar görmesine, bazılarının özgün makine ve teçhizatlarını kaybetmesine, bir kısmının ise yıkılmasına etki etmiştir. Örneğin, 1978 yılında yapımına başlanan Adliye Binası'nın bulunduğu alanda yer alan İnhisarlar İmlahanesi ve Ankara Merkez Silosu'nun; Kavaklıdere Su Deposu ve Pompa İstasyonu ile Kavaklıdere Şaraphanesi'nin yitirilmesi, bu kavramın bahsedilen dönem için çok yeni bir kavram olması ve ülkemizde de bu konuya ilişkin farkındalığın daha geç oluşması sebebiyle bu örneklerin endüstri mirası olarak algı yaratmaması ile ilişkilidir.

660 sayılı İlke Kararı'nda korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma gruplarına ilişkin verilen tanımların endüstri mirası ile uyumu ve korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı kapsamına giren endüstri mirası örneklerinin tamamının belirtilen bu ifadeler içerisinde karşılık bulabilmesi ise tartışmalı bir konu olarak görülmektedir. Mevcut 1. grup ve 2. grup yapı yaklaşımı bir dereceye kadar endüstri mirası ile uyumlu olmakla beraber bu ifadelerin, Nizhny Tagil Endüstri Mirası Tüzüğü'nde, ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi'nde veya Dublin İlkeleri'nde endüstri mirasının tanımı yapılırken belirtilen kriterler gözetilerek güncellenmesi, endüstri mirası ile daha uyumlu hale gelmesini sağlayabilecektir.

Endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden bir diğer önemli husus da işlevlerini yitirmeleridir. Yapıların işlevlerini kaybetmeleri ve âtil kalmaları sürecinde yaşanan sorunların, yapıların korunmuşluk durumu üzerinde etkileri bulunmakta olup bu etkiler; bakım-onarım yapılmaması, doğal tahribata açık kalmaları, özgün donanımlarını kaybetmeleri, sahip oldukları malzeme/yapım tekniği ile ilgili sorunların oluşması, Vandalizme maruz kalmaları olarak özetlenebilir.

Endüstri mirası örneklerinin işlevleri farklı nedenlerle kaybedilebilmektedir. Bu durumun nedenlerinden birisi eski teknoloji ile işleyen yapıların günümüze uyum sağlayamamalarıdır. Bu yapıların terkedilmesi âtil kalmalarına neden olmakta, ihtiyaç duyduğu bakım-onarımdan yoksun kalmalarına ve tahribata açık hale gelmelerine yol açmaktadır. Çoğu zaman yapının taşıyıcı sistemi halen iyi durumda olsa bile ekonomik kaygılar nedeniyle özgün donanım ve makinelerin yapıdan çıkartılması hem bu mirasın bir parçasının kaybedilmesine hem de sökülme işlemleri sırasında yapının zarar görmesine sebep olabilmektedir.

Yapıların âtil kalmalarının bir başka nedeni de artık kullanılmalarına ihtiyaç duyulmamasıdır. Kullanılmayan yapıların, doğanın yıpratıcı koşulları nedeniyle taşıyıcı sistemlerinde çeşitli bozulmalar oluşabilmekte, bazen de bu bozulmaların

şiddeti yapıların iskelet sisteminin çökmesine sebep olabilmektedir. Örneğin; Bedesten Su Deposu uzun süre kullanım dışı kaldığında, bulunduğu arazinin eğimi ve yağmur sularının toprağı aşındırması, zamanla yapının taşıyıcı sistemine zarar vererek bir kısmının yıkılmasına ve duvarların dolgu malzemesinde de nemden kaynaklı tahribatlara neden olmuştur (A.K.V.K.B.K.M.A. Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası). Benzer şekilde Çubuk Barajının hizmet verdiği 1994 yılına kadar kullanılan Çubuk Barajı Gazino Yapısı 2016 yılında yıkılana kadar âtil kalmıştır. Bu süreçte bakım/onarımı yapılamadığı için yapı doğal tahribata uğramıştır.

Âtil kalan endüstri yapılarının koruma sorunlarının bir bölümünü de yapının malzemesi ve yapım tekniği ile ilgili problemler oluşturmaktadır. Yapıların önemli bir kısmının çelik strüktüre sahip olması nedeniyle bu yapıların bakımlarının yapıl(a)maması malzemede korozyona neden olmakta, hem görüntü açısından hem de fiziksel dayanım açısından sorunlar oluşturmaktadır. Bu yapılar ile beraber sahip oldukları özgün donanım da aynı durumu yaşayabilmektedir. Ankara'daki önemli endüstri mirası örneklerinden Ankara Çimento Fabrikası'nda, Ankara Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nda ve Güvercinlik Havagazı Fabrikası'nda bu tür sorunların yaşandığı bilinmektedir (Bkz. Şekil-201).

Şekil 201: Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası
(A.K.V.K.B.K.M.A. Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası)

Korozyonun yavaşlatılması ya da durdurulması endüstriyel büyük ölçekli yapılarda maliyetli bir işlem haline geldiği için çoğu zaman yapılması gereken müdahaleler uygulanamamaktadır. Ayrıca bu yapıların uzun süre yüksek ısıya maruz kalması sonucu tahribata uğraması ile zararlı gazları ve kimyasalları barındırması (asbest vb.) da Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası örneğinde olduğu gibi yapıların korunmasını zorlaştıran bir etken olarak ortaya çıkmaktadır.

Âtıl kalan yapılarda insan tahribatı olarak bilinen ve Vandalizm olarak adlandırılan bozulmalar da gerçekleşebilmektedir. Kullanılmadıkları sürede, yapıların duvarlarının spreyci boya ile boyanması, camlarının kırılması, mevcut kapı-pencere doğramalarının sökülmesi ya da yapı malzemelerinin alınması gibi çeşitli tahribatlar oluşabilmektedir (Bkz. Şekil-202, Şekil-203 ve Şekil-204).

Şekil 202: AOÇ Hamamı (Url-126)

Şekil 203: AOÇ Silosu (Url-127)

Şekil 204: Çubuk Barajı Gazinosu (Url-128)

Yapıların özgün donanımlarını kaybetmelerinin tek nedeni geç dönemde tescil edilmeleridir biçiminde bir ifade geçerli bir düşünce olamayacaktır. Örneğin: AOÇ Süt Fabrikası'nda, günümüzde halen mevcut işlevini sürdürmekte olduğu için teknolojiye ayak uydurmak amacıyla donanımları dönem dönem güncellenmiştir. İlk işlevini sürdüren fabrikaların çoğunluğunda bu durum gözlemlenmektedir. Yakın geçmişe ait olan bu endüstri mirası örneklerinin sahip oldukları özgün donanımların korunması gerekliliğine ilişkin bir farkındalık oluşmadığından değişim yapılırken bu konu üzerinde durulmadığı tahmin edilmektedir. Ankara'daki endüstri mirası kapsamında kalan bu yapıların 2000'li yıllarda daha fazla sayıda koruma altına alınmış olması DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubunun 2002 yılından itibaren faaliyet göstermesi ve çeşitli meslek gruplarının bu konuda farkındalık oluşturmak amacıyla yaptığı

çalışmaların etkili olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte yapılacak olan yasal düzenlemelerle de bu niteliğin kavranmasının desteklenmesi gerekli ve önemli bulunmaktadır.

Endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden üçüncü bir hususun da endüstri mirası örneklerinin kent merkezinde kalmaları nedeniyle kent gelişiminin zorunlu kıldığı müdahalelere maruz kalmaları olduğu düşünülebilir. Bu müdahaleler, yapı parsellerinin değerinin yüksek olması, bu parsellerin dönüşüme dahil edilebilmeleri, kentin büyümesine bağlı olarak yeni ulaşım hatlarının oluşturulması neticesinde yapıların zarar görebilmesi vb. olarak örneklenebilir.

Günümüzde kent merkezinin yatırım amaçlı değerlendirilmesi bu alanların bir dönüşüm sürecine girmesine neden olabilmektedir. Yapıldıkları dönemde şehrin dışı sayılabilecek alanlara inşa edilen endüstri yapıları günümüzde sahip oldukları geniş peyzaj alanlarıyla beraber kent merkezinde kalmaktadır. Kentin gelişmesi ve büyümesi neticesinde mevcut parselleri değerli hale gelen bu yapılar üretim teknolojisinin eskimesi ve âtıl olmaları gibi gerekçelerle değişim ve dönüşüm sürecine dahil edilmektedir. Bu durum tüm endüstri yapıları için ortak bir sorun olmakla beraber yapıldıkları dönemde kent merkezine daha yakın konumda olan yapılar için daha ciddi bir sorun haline gelmektedir.

Ankara'daki endüstri mirası kapsamında değerlendirilen yapılardan Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası, Su Süzgeci ve Filtre İstasyonu, EGO Hangarları ve Ankara Değirmencilik Şirketi Fabrikası kent merkezinde kalmaları ve yeni birçok işlevi içerisine alabilecek büyüklükte parsel boyutlarına sahip olmaları bu duruma örnek olarak verilebilir (Bkz. Şekil-205).

Şekil 205. Günümüzde Ego Hangarları Parselinin Kullanımı (Url-129)

Şehrin merkezinde kalan geniş arazilerin değerinin yüksek olması nedeniyle özel mülkiyete ait endüstri yapılarının da bu değişim sürecine girmesi Kavaklıdere

Şaraphanesi'nde olduğu gibi yapıların kaybını etkileyebilen bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir. Şehrin hızla büyümesi paralelinde gelişen trafik sorunu ise merkezde kalan endüstri yapıları için zorlayıcı bir etmen olabilmektedir. Ankara Çimento Fabrikası şehrin en büyük çıkış arterlerinden birisi olan İstanbul Yolu'na direkt olarak bağlanmakta olup fabrikadan büyük iş makinelerinin ana yola çıkabilmesinin kolay olamaması hem fabrikanın işleyişini sekteye uğratabilmekte hem de trafik akışını zorlayabilmektedir. Ayrıca bu tür büyük fabrikaların üretim sırasında oluşturduğu çevre ve hava kirliliği de yerleşim yerlerine yakın olmaları sebebiyle olumsuz bir etmen olarak dikkat çekmektedir. Geniş bir parselde yayılmış olan fabrika yerleşkesinde bahsedilen sıkıntılardan dolayı üretimin bir süredir sonlandırılmasında ve alanda imar planı tadilatı yapılarak kullanım şeklinin güncellenmesinde, yerleşkenin günümüzde kentin merkezi bir konumunda bulunmasının etkisinin olduğu düşünülmektedir (Url-130).

Kent merkezinde kalan endüstri yapıları aynı zamanda kentin büyümesi paralelinde zorunlu olarak yeni ulaşım ağlarının oluşturulması ve mevcut yolların genişletme çalışmaları sırasında da zarar görebilmektedir. Atatürk Kültür Merkezi alanında bulunan ve günümüzde CerModern Sanatlar Merkezi olarak kullanılan eski Demiryolu Hangarlarını oluşturan 4 hangar yapısının 2 tanesinin ana kütesinin bir kısmının demiryolu hattının yapımı sürecinde geçecek hat üzerinde bulunması nedeniyle zorunlu olarak yıkılması bu duruma örnektir (Bkz. Şekil-206) (Uygur Mimarlık Arşivi 2001).

Şekil 206. Demiryolu Hangarları (Url-131)

Endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden dördüncü ve belki de en önemli husus, pek çok kültür mirası türüyle ortak bir sorun olan, toplumumuzda koruma bilincinin zayıf olmasıdır. Toplumun gözünde kültür mirası algısı yaratmayan

endüstri yapılarına değer verilmemesi ve denetimsiz/bilinçsiz müdahalelerin yapılabilmesi koruma bilinci eksikliği ile doğrudan ilintili sorunlardır.

Endüstri yapılarının toplum üzerinde korunması gerekli bir miras olarak algı yaratmaması, bu kültür mirası türünün sahip olduğu en büyük dezavantajlardan birisidir. Âtıl kalan endüstri yapılarının bakım ve onarımı yapılamadığı için zamanla tahribata uğrayarak görsel kirliliğin oluşması Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nda, Çubuk Barajı Gazinosu'nda, Güvercinlik Havagazı Fabrikası'nda olduğu gibi bu alanlara karşı olumsuz düşüncelerin gelişmesine zemin hazırladığı düşünülebilir. Bu yapıların kullanımı süresince idareciler/çalışanlar tarafından yapıya bilinçsizce müdahaleler de yapılabilmektedir. Örnek olarak; AOÇ Gazi Tren İstasyonu yapısının tescil edilmeden önceki süreçte, istasyon yapısı ve lojman olarak kullanıldığı 1996 yılına kadar yapıda mevcutta bulunan lojman sayısının artırılmasına bağlı olarak yeni ıslak hacimlerin oluşturulması ve tesisat sisteminin yenilenmesi gibi uygulamalar yapının özgün çinilerinin, duvarlarının ve döşemesinin etkilenmesine neden olmuştur (Bkz Bölüm-4). Benzer şekilde Şeker Fabrikası yerleşkesinde bulunan fabrika yapılarında tescil edilmeden önceki süreçte; cephelerin sıva ile kaplanması, mevcut pencere boşluklarının doldurularak yeni kapı ve pencerelerin oluşturulması, geniş iç hacme sahip bu yapılarda mekânsal değişikliklerin yapılması yapıların özgünlüğünü etkileyebilmektedir. Bu konudaki bir diğer örnek ise Ankara Silah Fabrikası'dır. Silah üretiminin sonlandırıldığı 1950'li yıllardan itibaren değişen kullanıma bağlı olarak, özgün cephesi sıva ve boya ile kaplanan yapının etrafına inşa edilen benzer renk ve malzemeli ekler yapının silüetini etkilemiştir. Çubuk Barajı yerleşkesinde bulunan Atatürk Evi'de zaman içerisinde yapılan eklerle genişletilmiş ve müzeye dönüştürülene kadar güvenlik birimlerinin kullanımında kalmıştır (Özgen ve Büyüktolu 2016: 100) (Url-132).

Endüstri mirası örneklerinin korunmasına etki eden bir başka önemli husus ise, yeniden işlevlendirme ile ilgili koruma sorunlarıdır. Bu sorunlar; endüstri yapısı ölçeğinin büyük olması nedeniyle ekonomik sorunların oluşabilmesi, verilen işlevin yapıya uygun olmaması, yapının sahip olduğu özgün donatıların korunamaması, yapıların yeniden işlevlendirilirken buldukları bölgeye yönelik araştırma ve analiz yapılmaması olarak özetlenebilir.

Endüstri mirası örneklerinin koruma tercihlerinin belirtildiği Tablo-5'te, Ankara'daki endüstri yapılarının büyük bölümünü ilk işlevini sürdüren yapıların oluşturduğu, günümüze ulaşan 30 örneğin 11 tanesinin ise farklı bir işlev verilerek

kullanıldığı görülmüştür. Bu saptamanın ayrıntısına girildiğinde işlev konusunda mevcut örneklerin üç grupta sınıflanabileceği görülmektedir.

Tablo 5: Ankara'daki Endüstri Mirasını Oluşturan Yapıların Koruma Tercihleri

Adet	Koruma Tercihleri	Yapı İsmi
17	İlk İşlevini Sürdürerek Kullanılması Yöntemi	Ankara Fişek Fabrikası, Kapsül Fabrikası, Gaz Maskesi Fabrikası, AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları, Ankara Uçak Motoru Fabrikası, Ankara Rüzgar Tüneli, Güvercinlik Silosu, Şeker Fabrikası Yerleşkesi (8 Yapı), Gazi Fişek Fabrikası, AOÇ Süt Fabrikası
6	Müze Olarak Kullanılması Yöntemi	Ankara Silah Fabrikası, AOÇ Şarap Fabrikası, Demiryolu Hangarları, Bedesten Pompa İstasyonu, AOÇ Bira Fabrikası Hamamı, Çubuk Barajı Atatürk Evi
5	Yeni Bir İşlev İle Kullanılması Yöntemi	AOÇ Gazi Tren İstasyonu Yapısı, Çubuk Barajı, Polatlı Silosu, Etimesgut Uçak Fabrikası, AOÇ Bira Fabrikası

Endüstri yapılarının genel olarak kütesinin büyük olması sebebiyle yeniden işlevlendirme finansal desteğe ihtiyaç duyulan yüksek maliyetli bir uygulama haline gelmektedir. Yapıların yeniden işlevlendirilirken uygun işlev seçiminin yapılması yapının özgünlüğünü koruması anlamında kritik bulunmaktadır. Uygun olmayan bir işlev verildiğinde ya da uygun bir işlev verilse dahi müdahalelerin yanlış olması sahip oldukları özgünlüğün etkilenmesine neden olabilmektedir. Ayrıca işlevini kaybeden yapılara yeni bir işlev verilene kadar geçen sürede yapılar bakımsız kaldıkları için zarar görebilmektedir.

Tarihi ve manevi değeri yüksek olan AOÇ Gazi Tren İstasyonu'nun 1999 yılında restoran/lokanta olarak işlevlendirilmiş olup; yapının kimliğinin verilen bu işleve olan uyumu tartışmalı olarak görülmektedir. Aynı zamanda yapıya bu işlevin verildiği zamandan günümüze kadar restoran/lokanta kullanımında kalması yoğun bir kullanımı beraberinde getirdiği için düzenli olarak bakım/onarım yapılmaması halinde daha fazla yıpranmasına sebep olabilecektir.

Şekil 207: AOÇ Gazi Tren İstasyonu Yol Cephesi (Url-133)

Yapıların yeniden işlevlendirilmesinde uygulamaların kısa sürede gerçekleştirilmesi ve işin uzmanı tarafından yapılmaması da istenilen sonucun farklı olmasına ya da geri dönüşü olmayan durumların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Geniş endüstriyel yerleşkelerin yeniden işlevlendirilerek korunması büyük bir finansal desteği gerektirdiğinden, tek bir Kurumun bütçesiyle yapabilmesi oldukça zorlayıcı olup özel veya kamusal desteği zorunlu kılmaktadır. Yeniden işlevlendirimin yeterli bütçeye sahip olunmadan/yeterli ödenek ayrılmadan yapılması durumunda da belirtilen ekonomik engeller nedeniyle olumlu sonuçlar elde edilmeyebilmektedir.

Endüstri mirası olarak işlevinin tartışmalı olduğu düşünülen diğer örnekler AOÇ Bira Fabrikası ve Etimesgut Uçak Fabrikası yapısıdır. Günümüzde Sümer Holding A.Ş.'nin Genel Müdürlük yapısı olarak kullanılan AOÇ Bira Fabrikası'nda alkol üretiminin sonlandırılmasıyla çeşitli kurum ve kuruluşların depo ve idari birimi olarak kullanılmıştır. Etimesgut Uçak Fabrikası ise günümüzde THK Üniversitesi, Türkkuşu Genel Müdürlüğü, THK Uçuş Akademisi ve Gümrük ve Muhafaza Genel Müdürlüğü olarak farklı kullanım şekillerine sahip dağınık birimlerden oluşmaktadır.

Endüstri yapılarının yeniden işlevlendirilmesinde yapıların sahip oldukları değerlerin göz önünde bulundurulduğu müdahale kararlarının alınması gerekmektedir. Bu bağlamda yeniden işlevlendirilen yapılardan Polatlı Silosu'nun TMO Kültür Merkezi olarak yeniden işlevlendirilmek istenmesi âtil durumda olan bir endüstri yapısının topluma tekrar kazandırılması anlamında yerinde bir karar olarak görülmektedir. Bununla beraber yapının silo birimlerinin bulunduğu kısımda döşemelerin oluşturulması, pencere boşluklarının açılması ve yapının cephesinin plakalarla kaplanması gibi uygulamaların yapının özgünlüğünü etkilediği düşünülmektedir (Bkz. Şekil-208).

Şekil 208: Polatlı Silosu Restorasyon Öncesi ve Sonrası (Anonim)

Yeniden işlev verilen yapılardan bir diğeri de AOÇ Bira Fabrikası Hamamı'dır. Yapının 2016 yılında sanat merkezi olarak özgün plan şemasına sadık kalınacak şekilde restorasyon projeleri hazırlanarak uygulamaya geçilmiştir fakat tarihi hamamın sanat merkezi olarak kullanımı gerçekleşmemiş olup 2021 yılında Yaban Hayatı Koruma Müzesi olarak yapıya yeni bir işlev verilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Dosyası). Verilen bu işlevde hamam yapısının karakterini oluşturan niteliklerinden farklı bir mekân kurgusu önerilmiştir.

Yapıların sadece koruma altına alınmasının varlıklarını sürdürmeleri için yeterli olmadığı bu örneklerin kullanılarak yaşatılması için yeniden işlevlendirilmelerinin korunmalarında önemli bir basamağı oluşturduğu düşüncesi verilen bu örnekler ile güçlenmektedir. İşlevini kaybeden bu yapılar fiziksel olarak kullanılabilir durumda oldukları için yeni bir işlev verilerek sürdürülebilir hale getirilebilmektedir. Güncel ihtiyaçlara yönelik yapılan değerlendirmelerle yapının hayata tekrar kazandırılması için yeniden işlevlendirmenin belirli kriterlere göre yapılması önemli bulunmaktadır. Yapıların sahip olduğu karakteristik özellikleri koruyarak en az müdahalenin gerçekleştirilmesi, yapının sahip olduğu mekân kurgusunda köklü değişikliklerin yapılmaması ve yapının özü ile olan bağının koparılmamasına yönelik verilecek kararlar yapının gelecek nesillere aktarılabilmesini sağlayabilecektir. Toplumların kültürel kimliğinin sürdürülebilmesi noktasında önemli bir yere sahip olan endüstri yapılarından işlevini kaybedenlere uygun bir işlev verilerek bu yapıların kullanıcı ile buluşturulması kent hafızasında dikkat çekici yeni yerler haline gelmelerini sağlayabilecektir.

Yasal olarak koruma altına alınmamış olan endüstri yapılarında özelleştirme sonrası Devletin yapılar üzerindeki kontrolünün bir kısmını yitirmesi, endüstri mirasının korunmasına etki eden bir başka husustur. Bu sorunların Ankara'daki

endüstri yapıları bağlamında özelleştirme süreçleri ile ortaya çıkmış oldukları görülür. Büyük bölümü Devlet eliyle kurulan bu endüstri yapılarının özel şahıs veya şirket mülkiyetine geçmesi ile yapılarda yapılan değişiklikler artabilmekte ve yapıların bakım-onarımlarının düzenli olarak yapılması aksayabilmektedir. Burada yapıların özelleştirilmesi kendi başına bir sorun teşkil etmezken özelleştirme sonrası ortaya çıkan durumlar dikkat çekmektedir. Ankara Çimento Fabrikası'nın özelleştirilme sürecinde yapının özgün donanım ve teçhizatının modern teknolojiye uygun şekilde yenilenmiş ve yapıda üretimin aktif olarak devam etmesi sebebiyle yeni üretim elemanları getirilmiştir. AOÇ Bira Fabrikası'nın özelleştirme sürecinde ise üretimin yapıldığı özgün donanımı devredilmiştir (Bkz. Şekil-209) (Kürelî 2013:51). Ayrıca bu süreçte yapıların kullanım durumuna göre mekânsal organizasyonlarda da değişiklikler yapılabilmektedir.

Şekil 209: Özelleştirme Sürecinde Virginia'ya Taşınan İmbikler (Url-134)

Endüstri mirası hakkında bütüncül bir koruma anlayışı içerisinde karar alınmasını zorlaştıran durumların yaşanabildiği de izlenmektedir. Mülkiyet çeşitliliğinin olması, endüstri yapılarının dağınık ve parçalı birimlerden oluşması gibi durumlar bu sorunların nedeni olarak düşünülebilir.

Endüstri yapılarının genelinin dağınık ve parçalı birimlerden oluşması nedeniyle bu yapıların tescil ve koruma müdahalelerinde çoğu zaman bütüncül olarak hareket edilemediği görülmektedir. Bu yapı gruplarının bir bütün olarak çevreye katmış olduğu değer göz önünde bulundurularak, koruma kararlarının bu bütünlüğü gözetecek şekilde alınması gerekmektedir. Fabrikanın işleyişini sağlayan birimlerin tekil olarak korunmalarından ziyade sahip oldukları bütünlük, grup ve çevresel değerlerden kaynaklı tamamına yönelik olan koruma uygulamalarının planlanması,

sağlıklı sonuçların ortaya çıkmasını mümkün hale getirebilecektir. Örnek olarak, bir endüstri mirası örneği olan AOÇ Bira Fabrikası Kompleksi; Bira Fabrikası, Silosu, Lokantası, Hamamı ve Memur/İşçi Konutları'ndan oluşmaktadır. Hamam 1988 yılında, silo ve fabrika 2013 yılında, lokanta ve memur/işçi konutları 2014 yılında korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. AOÇ Bira Fabrikası Dosyası). Hamam yapısının tescil edildiği dönemde bütüncül bir yaklaşım gösterilerek çevreye grup olarak değer kattığı gerekçesiyle aynı yıl kompleksin tamamının koruma altına alınması hem lokanta yapısının yıkılmasının engellenmesinde hem de nispeten daha erken bir dönemde koruma altına alındıkları için bu yapıların özgünlüğünün ve sahip oldukları donanımların daha fazla korunmasında etki edeceğini düşündürmektedir. Bu durum bahsedilen yıllarda ülkemizde endüstri mirası kavramının henüz karşılık bulmamış olması ile de bağlantılı olarak görülmektedir.

Endüstri mirası örneklerinin yasal olarak koruma altına alınmaması tehlike altında olan bu yapıların yıkım süreçlerinin gerçekleşmesine ortam hazırlayabilmektedir. Günümüzde mevcut olmayan Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası yapısını oluşturan birimlerin tescil edilmesi ve tescil edildiği süre ile atıl kaldığı zaman zarfında çeşitli nedenlerden kaynaklı yıpranarak niteliğini kaybettiği gerekçesiyle bazı birimlerinin tescil kaydının kaldırılması bu sürece etki etmiştir.

Bütüncül korumayı zorlaştıran bir etmen de yapıların bulunduğu parsellerde mülkiyet durumu çeşitliliği olabilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Mülkiyeti EGO Genel Müdürlüğü'ne ait olan Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası'nın elektrik üretimi ile ilgili birimleri 1982 yılında Türk Elektrik Kurumuna (TEK) devredilmesi ile parsel ikiye bölünmüştür (Severcan 2006: 69). Parseldeki mülkiyet durumunun çeşitliliği alana ilişkin bütüncül kararların alınmasını zorlaştıran bir etmen olarak karşımıza çıkmaktadır çünkü mülk sahiplerinin talepleri ve parseli kullanım şekilleri farklılık gösterebilmektedir. Benzer şekilde yapıldığı dönemde mülkiyeti THK'ya ait olan Etimesgut Uçak Fabrikası ve birimlerinde yıllar içerisinde kullanım durumuna göre mülkiyet çeşitliliği oluşmuştur. Bu durum yapıların bütün olarak kullanılmasını ve korunmasını etkileyen bir unsur olarak görülmektedir.

Endüstri yapılarının tescil edilmesi ya da sit alanında kalması mülk sahipleri tarafından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Bu durumun da endüstri mirasının korunmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. 2863 sayılı Kanun'un

9. Maddesi'nde; *“Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları çerçevesinde koruma bölge kurullarınca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fizikî müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşai ve fizikî müdahale sayılır.”* hususu bulunmakta olup herhangi bir fiziki ve inşai müdahale öncesi Koruma Bölge Kurulları'na başvurulması gerekmektedir (Url-135). Örneğin; AOÇ Doğal ve Tarihi Sit alanı içerisinde kalan mevcut tescilli ve tescilsiz yapıların bakım ve onarımları yürürlükteki ilke kararları doğrultusunda yapılmaktadır. Bu alan içerisinde yer alan yapıların gerekli onarımları ve altyapı hizmetleri için hazırlanan projeler ilgili Belediye ve AOÇ Müdürlüğü'nün onayı ve/veya uygun görüşü ile Ankara Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'nca değerlendirilmektedir. Belirtilen bu niteliklere sahip yapılarda yapılacak uygulamaların belli bir bürokrasiye tabi olması, bazı izinleri gerektirmesi ve işlerin daha uzun süreceği algısı nedeniyle mülk sahiplerince istenmeyen bir durum olarak görülebilmektedir.

Ankara Şeker Fabrikası'nın birimlerinin korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı olarak tescil edilmesi üretimi ve faaliyetleri kısıtlayıcı bir faktör olarak görülerek Ankara Şeker Fabrikası A.Ş. tarafından bu karara itiraz edilmiştir. Fabrika yerleşkesi içerisindeki yapılar 2020 yılında tescil edilirken bu yapılara koruma alanı sınırı belirlenmiş ve Koruma Bölge Kurulu'ndan izin alınarak yapılması gereken fiziki ve inşai müdahaleler bu sınırlar ile kısıtlı tutulmuştur (A.K.V.K.B.K.M.A. Şeker Fabrikası Dosyası). Benzer şekilde Ankara Uçak Motoru Fabrikası AOÇ I. Derece Tarihi ve Doğal Sit sınırları içerisinde kaldığı için bu alanda yapılacak her türlü fiziki ve inşai müdahale öncesi ilk olarak Koruma Bölge Kurulu'ndan sonra ise Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Komisyonu'ndan izin alınması gerekmektedir. Üretimin günümüzde halen devam ettiği fabrika yerleşkesinin sit alanından çıkartılması için geçmiş senelerde Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. talebi olmuştur fakat bu durum Koruma Kurulu tarafından uygun görülmemiştir (A.K.V.K.B.K.M.A. Türk Traktör Dosyası).

Günümüzde bir çok birimden oluşan ve halen ilk işlevini sürdüren Kayaş Kapsül Fabrikası, Mamak Gaz Maskesi Fabrikası ve Gazi Fişek Fabrikası'nın tescil kaydı bulunmamaktadır. Üretimin halen devam ettiği bu fabrikalar teknolojiyi yakinen

takip etmekte olduğundan; ilk işlevini sürdürerek üretime devam eden çoğu örnekte olduğu gibi, değişim ve gelişim bu yapı komplekslerinde zorunlu bir hal almaktadır.

BÖLÜM VII

7. SONUÇ

Cumhuriyet rejimi ile gündeme gelen ekonomik kalkınma planları neticesinde Ankara'nın üstlendiği Başkent pozisyonundan kaynaklı ulusun tamamına örnek olacak ve yol gösterecek bir endüstrileşme süreci geçirmesi hedeflenmiştir. Endüstrinin ekonomik kalkınma sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermek, sanayi yapıları ile örnek olmak için Başkentte önemli adımlar atılmıştır. Ülke kalkınmaya; genel olarak tarım, ulaşım, altyapı ve sanayileşme kavramlarının yardımı ile varılacağı düşünülüyor bu süreçte rol model haline gelen Ankara'da birçok endüstri yapısı inşa edilmiştir.

Bu tez çalışması kapsamında 1915-1976 yılları arasında endüstriyel gelişimimize katkıda bulunan yapılardan hakkında bilgi edinilebilenlerin sınırlı envanter çalışması yapılarak yapıların korunmuşluk durumu ve bu duruma etki eden nedenler üzerinde durulmuş, yapıların korunmasına yönelik öneriler geliştirilmeye çalışılmıştır.

İncelenen endüstri mirası örneklerin nitelikleri dikkate alınarak, bu örneklerin korunmalarını gerekli kılan şu hususlar belirlenmiştir;

- Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş ve gelişim dönemlerinde dönemin fiziksel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını yansıtan önemli birer kültür mirası ve bir toplumun teknolojik gelişiminin kanıtı olmaları,
- İçerdikleri özgün elemanlarla toplumun ilgisini çekebiliyor olmaları,
- Kent merkezinde yer alan bu yapıların zaman içerisinde kentin gelişmesi ve büyümesi ile kentin önemli bir parçası haline gelmeleri,
- Sahip oldukları mimari form ve büyük kütleleri (şed çatılar, bacalar, gazometreler, çatı makasları, geniş açıklıklar vb.) ile simgesel bir değere sahip olmaları,

- Endüstri mirasını oluşturan bu yapıların yapıldıkları dönemde en son teknoloji (çelik iskelet, betonarme karkas gibi) ve en yeni malzemeler (beton, demir, çelik) kullanılarak inşa edilmeleri,
- Birçoğunun dönemin ünlü mimarları (Erns Egli, Werner Issel gibi) tarafından tasarlanmış olması ve bu yapıların modern mimarlık mirasına olan katkılarının bulunması,
- Yapı yoğunluğunun oldukça fazla olduğu kent merkezlerinde sahip oldukları geniş alanlar ile kentlinin ihtiyacı olan rekreasyon alanları için günümüzde önemli bir kullanılabilir potansiyelini barındırıyor olmaları,
- Endüstri yapılarının çoğunlukla tekil olmaması farklı boyutlarda, yüksekliklerde ve formlarda yapıların birleşiminden oluşmaları mimari çeşitliliğe sahip olmaları ve bu yapıların farklı işlevler ile kullanılma imkanı sunuyor olması,

İncelenen örnekler bağlamında, bu örneklerin korunmalarını zorlaştıran şu hususlar bulunmaktadır;

- Yasal düzenlemelerle ilgili durumlar (“endüstri mirası” örneklerinin envanterinin bulunmaması, “endüstri mirası” tanımının ve bu mirasın korunması için gerekli olan değer tanımlarının yer almaması, “endüstri mirasının” korunmasıyla ilgili ülke dışındaki gelişmelerin yansımalarının oluşturulmaması),
- Endüstri mirası örneklerinin işlevini kaybetmeleri ve âtıl kalmaları sürecinde bu yapılara bakım-onarım yapılamaması, yapıların doğal tahribata açık kalmaları, özgün donanımlarını kaybetmeleri, sahip oldukları malzeme/yapım tekniği ile ilgili sorunların oluşması, Vandalizme maruz kalmaları,
- Birçoğunun kent merkezinde kalması (yapı parsellerinin değerinin yüksek olması, bu parsellerin dönüşüme dahil edilebilmesi, kentin büyümesine bağlı zorunlu olarak yeni ulaşım hatlarının oluşturulması neticesinde yapıların zarar görmesi),
- Endüstri mirası örneklerini koruma bilincinin toplumumuzda yetersiz olması (kültür mirası algısı yaratmayan endüstri yapılarına toplumun genel olarak değer vermemesi, kullanıcılar tarafından bilinçsiz müdahale yapılabilmesi),

- Yeniden işlevlendirme ile ilgili sorunların yaşanabilmesi (endüstri yapısı ölçeğinin büyük olması nedeniyle ekonomik sorunların oluşabilmesi, işlevin uygun olmaması, yapının sahip olduğu özgün donatıların korunamaması, yapıların yeniden işlevlendirilirken buldukları bölgeye yönelik araştırma ve analiz yapılmaması),
- Özelleştirme sonrasında yaşanabilen durumlar (yapılarda yapılan değişikliklerin ve müdahalelerin artabilmesi, bakım-onarımın düzenli yapılamaması),
- Bütüncül bir koruma anlayışı içerisinde karar alınmasını zorlaştıran durumların olması (mülkiyet çeşitliliğinin olması, endüstri yapılarının dağınık ve parçalı birimlerden oluşması),
- Üretimin devam ettiği endüstri yapılarının tescil edilmesine ya da sit alanında kalmasına mülk sahiplerince sıcak bakılmaması,
- Endüstri mirasının tescil ve koruma ölçütleri olarak mevcutun dışında hem yapıların işlevliğini koruyacak hem de farklı niteliklerine atıfta bulunacak bir kurguya ihtiyacının olması ise yine yasal düzenlemelerle ilgili durumlardan birisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

İncelenen örneklerin sağladığı bilgilerin ışığında endüstri mirası örneklerinin korunması için alınabilecek tedbirler kısaca şu şekilde sıralanabilir;

- Yasal düzenlemelerde endüstri mirasına yönelik yukarıda bahsi geçen durumların giderilmesi. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 3. maddesi ve Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğinin 4. maddesinde belirtilen niteliklerin yanında “endüstri mirası” kavramının geçmesi ve bu doğrultuda tanımlar/müdahale şekillerine ilişkin güncelleme yapılması,
- 2863 sayılı Kanun’un “d” bendinde kültür varlıkları kapsamı belirtilirken; *“Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar”* ifadesi yer almaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde devlet tarafından öncelikle endüstrileşmeye önem verilmesi ve bu yolda önemli adımların atılması, teşvik edici programların oluşturulması Türkiye Cumhuriyeti için endüstrileşme

sürecini “tarihi bir olay” haline getirmektedir. Ankara’daki endüstri yapılarının büyük kısmının devlet tarafından veya devlet destekli olarak Cumhuriyet tarihinin tekâmül kısmında yaptırılmış olması bu yapıların devletin sürekliliğinin ve gelişmesinin ifadesi haline gelmesini sağlamıştır. Bu tarihi olayın kanıtı ve tanığı ise endüstri mirasını oluşturan bu yapılardır. Aynı zamanda “endüstri mirası” kavramı yasal düzenlemelerde yer almasa bile Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde kültür varlıklarının tespitine ilişkin belirtilen kültür varlığı kapsamı ile uyumluluk gösterdiğinin göz önünde bulundurulması,

- Endüstri mirası için diğer kültür mirası türlerinde kullanılan koruma kriterlerinden farklı kriterlerin getirilmesi/belirlenmesi gerekmekte olup yapılacak olan fiziki müdahaleler için ise mevcut sistemin geliştirilmesi,
- Mevcut 1. Grup ve 2. Grup yapı yaklaşımının; Nizhny Tagil Endüstri Mirası Tüzüğü’nde, ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi’nde, UNESCO Dünya Miras Listesi’nde veya Dublin İlkeleri’nde endüstri mirasının tanımı yapılırken belirtilen kriterler ile revize edilmesi,
- Toplumumuzda endüstri yapılarının neden korunması konusunda bir fikir genel olarak oluşmadığı için bu mirasın sahiplenilmesi zorlaşmaktadır. Anayasamızın 63. maddesinde “Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır.” hususu yer almaktadır. Bu değerlerin korunmasına yönelik bilincin oluşturulması için gerekli eğitimin sağlanması ve desteklenmesi,
- Bu yapıların temsil ettiği teknolojinin az bulunur örneklerinden olması nedeniyle sahip olduğu enderlik değerinin göz önünde bulundurularak planlama kararlarının alınması, bu kapsamda mimar ve şehir plancılara gerekli eğitimin verilmesi, yerel bilinçsizliğin; düzenlenecek olan sergiler, atölyeler ve tanıtma programları ile giderilmesi,
- Ankara’daki endüstri mirası kapsamında kalan bu yapıların 2000’li yıllarda daha fazla sayıda koruma altına alınmış olması DOCOMOMO Türkiye Çalışma Grubunun 2002 yılından itibaren faaliyet göstermesi ve çeşitli meslek gruplarının bu konuda farkındalık oluşturmak amacıyla yaptığı çalışmaların etkili olduğunu düşündürmektedir. Bu alanda hizmet veren uluslararası ve

ulusal sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapılması ve farkındalığın artırılarak her türlü bilgi alışverişinin sağlanması; yine bu örgütler aracılığıyla bahsedilen değerlerin tanıtımının yapılarak kültürel turizmden elde edilen gelirin yapıların korunmasına yönelik kullanılması,

- Endüstri mirasını oluşturan yapıların sahip oldukları özgün donanım, teçhizat ve makinelerin yerinde korunması ve sergilenmesi konusunun koruma müdahalelerinde göz önünde bulundurulması,
- Yapıları yanlış kullanımının engellenmesi, acil müdahale gerektiren yapıların belirtilmesi ve olumsuz doğa koşullarına ilişkin alınabilecek önlemlerin belirlenmesi,
- Bu yapı gruplarının bir bütün olarak çevreye katmış olduğu değer göz önünde bulundurularak, klasik anlamda külliyeleri koruma yaklaşımına benzer bir yaklaşımın gösterilmesi gerekmektedir. Fabrikanın işleyişini sağlayan bu birimlerin tekil olarak koruma uygulamalarından ziyade sahip oldukları bütünlük, grup ve çevresel değerlerden kaynaklı tamamına yönelik koruma uygulamalarının planlanması sağlıklı sonuçların ortaya çıkmasını mümkün hale getirebilecektir.
- Endüstri mirası örneklerinin korunmaları ve yeniden işlevlendirilmeleri için yeterli bütçe ayrılması,
- Koruma ve yeniden işlevlendirme konusuna engel teşkil edebilen mülkiyet sorunlarının çözülmesi,
- Endüstri mirası örneklerinin yeniden işlevlendirilmesi ya da mevcut işleviyle devam etmesi için sahip oldukları yapısal kriterlere göre en iyi koruma politikasının izlenmesi ve verilecek uygun işlev seçimine göre yenileme çalışmasının işin uzmanlarınca dikkatli bir biçimde planlanarak denetimli sürdürülmesi kent gelişimi açısından önemi olan bu alanların devamlılığının sağlanması açısından kritik bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- AKALIN Tansel Zeynep ve BIYIKOĞLU Nadir (2009), “Türk Savunma Sanayii Tarihi-The History of Turkish Defence Industry”, MilSOFT, Ankara, ss. 115-158.
- AKGÜN KARAL Seçil ve ULUĞTEKİN Murat (2001), Hilal-i Ahmer’den Kızılay’a, Cilt: II, Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi, ss. 189.
- AKTÜRE Sevgi (2000), “16. Yüzyıl Öncesi Ankara’sı Üzerine Bilinenler”, Tarih İçinde Ankara, Derleyen Ayşıl Tükel Yavuz, Ankara, ss.16-17.
- AKYAR Hasan (2018), “Ankara İçmesuyu Konferans Konuşmaları”, Ankara.
- ALPAGUT Leyla (2012), “Cumhuriyetin Mimarı Ernst Arnold Egli”, Boyut Yayınları, ss. 169-301.
- ANKARA SANAYİ ODASI (2008), “1930 Sanayi Kongresi: Raporlar-Kararlar-Zabıtlar / Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Umum Merkezi”, Ankara Sanayi Odası, ss. 94.
- ANKARA KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULU MÜDÜRLÜĞÜ ARŞİVİ, AOÇ Bira Fabrikası Dosyası, AOÇ Bira Fabrikası Hamamı Dosyası, AOÇ Şarap Fabrikası Dosyası, AOÇ Gazi Tren İstasyonu Dosyası, AOÇ Süt Fabrikası Dosyası, Şeker Fabrikası Dosyası, Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Dosyası, AOÇ Bira Fabrikası Silosu Dosyası, Polatlı Silosu Dosyası, Bedesten Su Deposu ve Pompa İstasyonu Dosyası, Çubuk Barajı Dosyası, Ankara Silah Fabrikası Dosyası, Türk Traktör Dosyası, Ankara Rüzgar Tüneli Dosyası, Fişek Fabrikası Dosyası, Demiryolu Hangarları Dosyası, Ankara Çimento Fabrikası Dosyası.
- ARABACIOĞLU Feride Pınar ve AYDEMİR Işık (2007), “Tarihi Megaron”, YTÜ Mimarlık, Fakülte Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, ss. 204-212.
- ARKİTEKT AYLIK YAPI SANATI (1937), Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi, “Memleketimizde Silo İnşaatı”, Arkitekt, (4): ss.127-128.
- ARKİTEKT AYLIK YAPI SANATI (1943), Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi, “İnhisarlar U. Md. Ankara Depo ve İmlâhanesi”, Arkitekt, (3-4): ss.54-58.
- ARKİTEKT AYLIK YAPI SANATI (1936), Şehircilik ve Dekoratif Sanatlar Dergisi, “Çubuk Barajı”, Sayı: 1011, İstanbul, ss. 275-282.

- ASILİSKENDER Burak (2002), “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Mimaride ‘Modern Kimlik’ Arayışı; Sümerbank Kayseri Bez Fabrikası Örneği”, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss. 48-67.
- ASLAN Hünkar (2020), “Endüstri Mirasını Belirleme ve Koruma-Yaşatma Kriterleri:Ankara Maltepe Elektrik ve Havagazı Fabrikası Örneği”, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss. 97-105.
- ASLANOĞLU İnci (2010), “Erken Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1923-1938”, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, ss. 225, 237, 238, 239, 280, 283, 284.
- ATATÜRK’ÜN DOĞUMUNUN 100. YILDÖNÜMÜNDE TÜRKİYE’DE SÜT SANAYİİ (1981), Ankara: Türkiye Süt Enstitüsü Kurumu.
- AYDEMİR Şevket Süreyya (1976), “İkinci Adam Cilt 2”, Remzi Kitabevi, İstanbul, ss.397.
- AYDOĞAN Önder (2012), “Atatürk Orman Çiftliği Arazilerinin Değişen Kullanımları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, ss. 77-78.
- AYHAN Serap (1987), “Endüstri Devrimi ile Oluşan Değişim ve Gelişmeler”, DEÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- AYKANAT Mehmet (2007), “1923-1938 Döneminde Türk Tarım Politikası”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, ss. 30-31.
- BANCI Selda (2006), “Şeker Şirketi ve Ankara Şeker Fabrikası Yerleşkesi”, TMMOB Ankara Mimarlar Odası Bülteni-Endüstri Mirası, 45 (03), ss. 36-40.
- BAŞAR Mehmet Emin, ERDOĞAN Hacı Abdullah (2009), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Tren Garları”, Selçuk Üniversitesi, Konya, ss. 36-37
- BATUR Afife ve BATUR Selçuk (1970), “Sanayi, Sanayi Toplumunu ve Sanayi Yapısının Evrimi Üzerine Bazı Düşünceler”, Mimarlık, sayı: 80, ss. 26-27.
- BEKTAŞ Hayrettin Onur (2020), “Bir Zamanların Büyük Su Haznesi: Bedesten Su Deposu”, Bir Damla, Ankara Büyükşehir Belediyesi ASKİ Genel Müdürlüğü Faaliyet Bülteni, Sayı 4, Eylül, ss. 24-35.
- BELER Selahattin (1944), “Tayyarelerimizi Nasıl Yapabiliriz 2?”, Havacılık ve Spor Dergisi, Sayı: 344, (Haziran), ss. 18.

- BULUT Nihan (2022), “Siloların Kırsal ve Endüstriyel Miras Alanları Olarak Korunması: Toprak Mahsülleri Ofisi Ankara Güvercinlik Silosu İçin İlkeler”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kültürel Miras Koruma Ana Bilim Dalı, Ankara, ss. 119-235.
- BENEVOLO Leonardo (1981), Modern mimarlığın tarihi birinci cilt sanayi devrimi. (A. Tokatlı, Çev.), İstanbul, Çevre Yayınları.
- CENGİZKAN Ali (2004), Ankara'nın ilk planı: 1924-25 Lörcher Planı/kentsel mekânsal özellikleri, 1932 Jansen Planı'na ve bugüne katkıları, etki ve kalıntıları. Ankara: Arkadaş ve Ankara Enstitüsü Vakfı, ss. 39, 108.
- CENGİZKAN Müge (2002), ‘Endüstri Arkeolojisinde Mimarlığın Yeri’, Mimarlık, Sayı 308, ss. 40-41.
- ÇAVDAR SERT Selin (2017), Atatürk Forest Farm as a heritage asset within the context of Turkish planning experience 1937-2017. (Unpublished doctoral dissertation). Middle East Technical University, Ankara, Turkey. ss.110.
- ÇETİNKAYA Erkan (2014), “İnovasyon Dünyasına Bilimsel Pencereden Bakış Filtrasyon ve Diyatomit Kullanımı”, içerisinde: Yeni Milenyumda İnovasyon, Türkiye Kimya Derneği, yıl:2, Sayı:6, Nisan 2014-7, ss. 22-23.
- CUMHURİYET GAZETESİ (1936) Anonim, “Cumhuriyetin Muazzam ve Feyizli Bir Eseri Daha”, 4 Kasım, ss. 9
- CUMHURİYET GAZETESİ (1935) Anonim, “Gaz Maskesi Fabrikamız Dün Çalışmağa Başladı”, 1 Kasım, ss. 1, 3.
- CUMHURİYET GAZETESİ (1938) Anonim, “Gaz Maskesi Satışı Hararetle Devam Ediyor”, 20 Aralık, ss. 5.
- CUMHURİYET GAZETESİ (1934) Anonim, “Yüniş Yünlü Kumaş Fabrikasını Ziyaret”, 20 Nisan, ss.6.
- CUMHURİYET GAZETESİ (1929) Anonim, “Ankara Milli Mensucat Türk Anonim Şirketi Tasfiye Memurluğundan”, 10 Ağustos, ss. 6.
- CUMHURİYET GAZETESİ (1930) Anonim, “Ankara Milli Mensucat Fabrikası Islah Edildi”, 27 Temmuz, ss. 3.
- DEMİR Abdullah (2001), “Su ve DSİ Tarihi”, Devlet Su İşleri Vakfı Yayınları, Ankara, 2001, ss. 68.
- DEVLET ZİRAAT İŞLETMELERİ KURUMU (1939), “Atatürk Çiftlikleri”, Ankara, ss. 11-100.

- DİLEK Saim (1974), "MKE Kurumu Marangoz Fabrikasının Kuruluş ve Gelişimi", MKE Dergisi, Y.1, S.3, Ankara, ss. 41.
- DURU Bülent (2012), "Mustafa Kemal Döneminde Ankara'nın İmarı", Cumhuriyetin Ütopyası: Ankara, (Haz. Funda Şenol Cantek), Ankara Üniversitesi Yayınevi, Ankara, 2012, ss. 8.
- DURUKAN Eyüp (1940). Askeri Fabrikalar Tarihçesi, Ankara: Askeri Fabrikalar Basımevi, ss. 78-156.
- EGO, (1991), "Maltepe ve Güvercinlik Havagazı Fabrikaları Anılar Albümü", Ankara Büyükşehir Belediyesi EGO Genel Müdürlüğü, Ankara, ss. 5, 7, 51, 56.
- ENCYCLOPEDIA AMERICANA (1968), "Americana Corporation", C. 15, ss. 93, 94.
- ERDOĞAN Abdülkerim, GÜNEL Gökçe ve KILCI Ali (2007) "Cumhuriyet ve Başkent Ankara", Ankara Büyükşehir Belediyesi, Ankara, ss. 36-37, 157.
- EVSİLE Mehmet (1992), "Atatürk Devri Harp Sanayii (1920–1938)", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Elâzığ, ss. 43.
- GAZİ ORMAN ÇİFTLİĞİ MÜDÜRLÜĞÜ (1930), Gazi Orman Çiftliği, 5 Mayıs 1925: 5 Mayıs 1930. Ankara: Hakimiyet-i Milliye Matbaası.
- GÜLTEKİN TURGUT Nevin (2016), "Kültürel ve Endüstriyel Miras Olarak Ankara Şeker Fabrikası", İdealkent (Journal of Urban Studies), 20, ss. 906-936.
- HÖHMANN Rolf (1992), Denkmale der Industrie- Museen der Industrie? Museum und Denkmalpflege, Bericht über ein Internationales Symposium, Bodensee, ss. 56-61.
- İMAMOĞLU Bilge (2006), "Cumhuriyet Dönemi Endüstri Mirası: Ankara'da Havacılık Sanayi Yapıları" in: Zelef, H. (ed.), Dosya 3- TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi: "Endüstri Mirası", Kasım, ss. 53-58.
- İMAMOĞLU Bilge (2007), "Cumhuriyet Dönemi Endüstri Mirası Havacılık Sanayi Yapıları", Mühendislik Mimarlık Öyküleri, Cilt: 3, Öykü-02, TMMOB, Mayıs, ss. 25-37.
- İNAN Ayşe Afet (1982), "İzmir İktisat Kongresi", TTK Yayınları, Ankara, ss. 12-76
- İNCİRLİOĞLU Güven (1991), "Sütlüce Mezbahası", Arkitekt, No. 3, ss. 68-72.
- KANDEMİR Seyyah (1932), "Ankara Vilayeti", Başvekalet Müdevvenat Matbaası, Ankara, ss.192.

- KARATABAN Yılmaz (2007), “Su ve Toprak Kaynaklarının Önemi ve Uygulanan Strateji- Su Yapıları, Barajlar” Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, Sayı: 442- 443/51-200672-3, Ankara, ss. 90-115.
- KARAYAMAN Mehmet (2014), “Ankara Elektrik Türk Anonim Şirketi Tarihçesi (1929-1939)”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları, XVI/1, ss. 52-53
- KARİPTAŞ Füsun Seçer ve ALTUNCU Damla (2009), “Re-Evaluation Of Industrial Buildings Within The Scope Of Industrial Archeology Under Present-Day Conditions” LIVENARCH IV “(RE/DE) Construction in Architecture”, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, ss. 518-534.
- KEMAL Mehmet (1973), “Türkiye’nin Kalbi Ankara”, Çağdaş Yayınları, İstanbul, ss.129.
- KESKİNOK Çağatay (2000), “Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri için Öneriler”, Mimarlık Dergisi, Sayı:292, ss.43.
- KESKİNOK Çağatay (2005), “Bir özgürleşme tasarısı olarak AOÇ, Bir Çağdaşlaşma Öyküsü, Cumhuriyet Devriminin Büyük Eseri Atatürk Orman Çiftliği” içinde. Ankara: Koleksiyoncular Derneği, ss. 70-91.
- KIRAÇ Adile Binnur (2001), “Türkiye’deki Tarihi Sanayi Yapılarının Günümüz Koşullarına Göre Yeniden Değerlendirilmeleri Konusunda Bir Yöntem Araştırması” M.S.Ü. Doktora Tezi, İstanbul, ss.31-52, 234-255.
- KIRAY Mübeccel (1998), “Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri, 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık”, Tarih Yayınları Vakfı, İstanbul.
- KOCABAŞOĞLU Uygur (2001), “Türkiye İş Bankası Tarihi”, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, ss. 296.
- KOCACIK Eyüp Taha ve DÖLEN Emre (2020), “İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye’de Zehirli Gazlardan Korunma Kursları ve Yasal Düzenlemeler”, Osmanlı Bilimi Araştırmaları 21, 1 (2020): ss. 22
- KOÇ Bekir ve BASKICI Murat (2013), “Bozkırdan Sanayinin Başkentine, Ankara Sanayi Tarihi”, ss. 12-137
- KÖKSAL Gül (2005), “İstanbul’ daki Endüstri Mirası İçin Koruma ve Yeniden Kullanım Önerileri”, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul ss.14, 126-128.

- KURT Enes (2018), “Türk Savunma Sanayii Tarihine Mikro Yaklaşım: Savunma Sanayii İşletmelerine Dair Bir Envanter ve Dönemselleştirme Çalışması (1836-2018)”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, İnovasyon, Girişimcilik ve Yönetim Programı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss. 22.
- KÜRELİ Ece (2013), Ankara Endüstri Mirasının (1925-1963) Belgelendirilmesi, Haritalandırılması ve Ön Değerlendirilmesi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz, Ankara, ss. 74, 115-117, 191.
- MADRAN Emre, KILINÇ Ayşem (2007), “Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar Endüstri Mirası”, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayın Birimi, Ankara, 44, ss.146-149.
- MALKOÇ Sabri (1973), “50 Yılda Türk Sanayii”, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, ss. 1-7
- MUTLUAY Fahrettin (1962), “Ankara Şeker Fabrikası’nın İşletmeye Açılış Töreninde (19.10.1962) Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Genel Müdürü Fahrettin Mutluay Tarafından Yapılan Konuşma”, Şeker, yıl 11, no.45. ss. 7-9.
- MÜDERRİSOĞLU Alptekin (1990), “Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, ss. 66-68.
- MÜDERRİSOĞLU Alptekin (1998), “Cumhuriyetin Kurulduğu Yıl Türkiye Ekonomisi”, Ankara, ss. 47.
- ONUR Turhan (1968), “Makine ve Kimya Endüstrisi Fabrikalarını Ziyaret”, Elektrik- Mühendisliği Dergisi, Güzel İstanbul Matbaası, Ankara, ss. 64.
- ORTAYLI İlber (1992), “19. Yüzyılda Ankara’da Yaşam”, Ankara Konuşmaları, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, Ankara, ss. 91.
- ORTAYLI İlber (1994), “19. Yüzyılda Ankara” Ankara içinde, Düzenleyen Enis Batur, Ankara, ss.112.
- ÖNDER Aynur (2005), “Türk Savunma Sanayii’nde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu’nun Yeri”, Hacettepe Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, ss. 51-52, 75-76.
- ÖNGE Mustafa (2020), “Türkiye’de Mimari Mirasın Korunmasında Proje Sürecine İlkesel Bazda Bir Yaklaşım Denemesi”, Grid Mimarlık Planlama ve Tasarım Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, ss. 28-50.

- ÖRMECİOĞLU Hilal Tuğba (2006), “Erken Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Endüstrinin Betonarme Anıtları: Silolar”, Dosya, (3): ss. 12, 45-51.
- ÖRMECİOĞLU Hilal Tuğba, AKAN ER Aslı ve BEESON TOKER Saadet (2010), “Ankara Ego Hangarları”, Türkiye Mimarlığında Modernizmin Yerel Açılımları VI Docomomo Türkiye Ulusal Çalışma Grubu Poster Sunuşları, Türkiye, 2-4 Aralık, ss. 12.
- ÖZDEMİR Metin (2004), “Türk Traktör Tarihi (1954-2004)”, II. Baskı, Türk Traktör, Ankara, ss. 23-391.
- ÖZGEN Yüksel ve BÜYÜKTOLU Recep (2016), Cumhuriyetin İlk Barajı: Çubuk Barajı (1929-1936), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 59, Güz 2016, ss. 94-100.
- ÖZLÜ Hüsnü (2006), “İkinci Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türkiye’de Savunma Sanayinin Gelişimi (1939-1990)”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir.
- ÖZLÜ Hüsnü (2019), “Türkiye’de Savunma Sanayi Gelişim Tarihi İçinde Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumunun Kuruluş Dönemi Faaliyetlerinin Analizi”, Savunma Bilimleri Dergisi, Mayıs, ss. 17-192.
- ÖZTAN Yüksel (1993), “Atatürk Orman Çiftliğinin yeşil Alan Sistemi İçin İşlevi”, Dünü, Bugünü ve Geleceği ile Atatürk Orman Çiftliği, Ziraat Mühendisleri Odası Yayını, Ankara, ss. 32.
- ÖZTOPRAK İzzet (2006), “Atatürk Orman Çiftliği’nin Tarihi”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, ss. 84-100.
- PALMER Marilyn ve NEAVERTON Peter (1998), “Industrial Archaeology: Principles and Practice”, Londra, ss. 2.
- PAMUK Şevket (1999), “100 Soruda Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914”, Gerçek Yayınevi, İstanbul ss. 39-48.
- PEKİN Fuad (1938), “Silolarımız”, Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Vekâleti Neşriyatı, Silo Komisyonu Yayın No:1, Ankara, ss. 47-85.
- POLATOĞLU Mehmed Gökhan (2019), “Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Su Davası Kapsamında Kurulan İlk Baraj: Çubuk Barajı”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sayı: 65, Güz, ss. 370-371.
- RIEGL Alois (2015), Modern Anıt Kültü (E. Ceylan, Çev.), İstanbul: Daimon Yayınları.

- RIX Michael (1955), "Industrial Archaeology, The Amateur Historian", Bölüm: 2, Sayı: 8, Ekim- Kasım, ss. 225-229.
- SAĞLAM Muhammet Ali (2013), "Haydarpaşa'dan Anadolu'ya: Ulusun 'Kıtlık' Endişesi ve Toprak Mahsulleri Ofisi'nin İşlevleri", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8, ss. 153-170.
- SANER Mehmet ve SEVERCAN Yücel Can (2009), Fabrika'da zorunlu sorumlu olarak barınmak: Ankara Maltepe Havagazı Fabrikası konutları. Cengizkan, A. (Ed.), Fabrikada Barınmak içinde, Ankara: Arkadaş Yayınları, ss. 45-75.
- SANER Mehmet (2012), "Endüstri Mirası: Kavramlar, Kurumlar ve Türkiye'deki Yaklaşımlar", Planlama Dergisi (52), ss. 53, 55, 56, 59, 60.
- SEVERCAN Yücel Can (2012), "Endüstri Mirasının Korunması ve Yeniden İşlevlendirilmesine İlişkin Özelleştirme Yaklaşımları: Sorunlar ve Olanaklar", Planlama Dergisi (52), ss. 41.
- SEVERCAN Yücel Can (2006), "Regeneration problem of the maltepe gas and electric factory landscape within the context of conserving the industrial archaeological heritage", Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, ss. 69.
- SEVİNÇ Canip (2010), Türk Şeker Makine Fabrikalarının 85 Yıllık Tarihi, Mühendislik Mimarlık Öyküleri, Cilt: 4-06, Öykü-03, TMMOB, Nisan, ss. 49-62.
- SEYHUN Gülhan (2020), "Kızılay'ın Türkiye'de İkinci Dünya Savaşı Döneminde Askeri Sağlık Hizmetlerine Yönelik Faaliyetleri", Lokman Hekim Dergisi, 10 (2): ss. 215.
- SEZER Selcan (2013), "Endüstri Yapılarının Yeniden İşlevlendirilme Sürecinde Aydınlatma Tasarımı: Ankara Cer Modern Örneği", İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Haziran, ss. 77-78.
- SEZGİN İrfan (2009), "1923-1939 Yılları Arasında Türk Ordusunda Yapılan Askerî Yatırımlar", İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ABD, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2009, ss. 97.
- SİPAHİOĞLU Vahdet (Haz.), (1959), "Toprak Mahsulleri Ofisi 1938-1959", TMO, Ankara.
- SİSA Sami, HEPGÜLER Metin, TEKELİ Doğan (1968), "Etimesgut'ta Şeker Araştırma Enstitüsü", Mimarlık, (52): ss. 26-27.

- ŞİMŞEK Eylem (2006), “Endüstri Yapılarının Kültürel Miras Olarak İrdelenmesi ve Değerlendirilmesi: İzmir Liman Arkası Bölgesi Örneği”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, ss. 501.
- TANYER Turan (1995), “Tophane-i Amire’den, Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu’na”, M.K.E. Dergisi, Ankara, ss. 67.
- TAŞKIRAN Özlem MAKBULE (2013), Atatürk Döneminde Ankara’da Günlük Yaşam, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir, ss. 33-35.
- TAYHANİ İhsan (2001), “Atatürk’ün Bağımsızlık Politikası ve Uçak Sanayii (1923-1950)”, THK Kültür Yayınları, Ankara, ss. 233-244.
- TEKELİ İlhan (1991), “Ankara’da Tarih İçinde Sanayinin Gelişimi ve Mekânsal Farklılaşması”, Ankara’da Sanayi Üretiminin Tarihsel Gelişim Süreci ve Mekânsal Örgütlenme Biçimlerine İlişkin Çözümler, Milli Prodüktivite Yayınları, Ankara, ss. 143.
- TEKELİ İlhan (1994), “Ankara’da Tarih İçinde Sanayinin Gelişimi ve Mekânsal Farklılaşması”, Ankara içinde, Düzenleyen Enis Batur, Ankara, ss.171,173, 176, 179, 183.
- TEKELİ İlhan, İLKİN Selim (1977), “1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, ss. 62-65.
- TOSUN Levent (2016), “Dışkapı Su Süzgeci’nin Onurlu Ama Hazin Öyküsü”, Mühendislik Mimarlık Öyküleri, Cilt: 7, Öykü-01, TMMOB, Mayıs, ss. 11-21.
- ULUS GAZETESİ (1937) Anonim, “Sulh Hizmetlerinde: Kızılay”, 25 Aralık, ss. 12.
- URAN Hilmi (1959), “Hâtıralarım”, Ay Yıldız Matbaası, Ankara, ss. 257-260.
- UYBADİN Raşit, YÜCEL Nihat (1993), “Ankara Nazım İmar Planı Raporu”, Basılmamış Rapor ss.14.
- VARLIK Bülent (2014), “Ankara Mensucat (Türk) Anonim Şirketi (1916-1930)”, Ankara Araştırmaları Dergisi 2, ss. 74-92.
- VELİDEDEOĞLU Turan Veldet (1976), Türkiye Şeker Sanayii Yurt Hizmetinde 50 Yıl 1926-1976, Ankara Mars Matbaası, ss. 7, 74, 97.
- YAHŞİ İnci (1995), “Şarap Endüstrisinde Halkla İlişkiler”, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, tanıtım ve Halkla İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, ss. 74-81.

- YAVUZ İsmail (2013), “THK Etimesgut Uçak Fabrikası 1939-1950”, Mühendis ve Makina Dergisi, C: 54, Sayı: 636, Ocak, ss. 32-36.
- YAVUZ Yıldırım (1973), “Cumhuriyet Dönemi Ankara’ında Mimari Biçim Endişesi”, Mimarlık 11-12, (Kasım-Aralık 1973): ss. 36.
- YURDANUR Gizem (2018), “Bir Sanat Merkezinin Günlüğü”, Çankaya Belediyesi Çağdaş Sanatlar Merkezi, 13 Ekim-10 Kasım 2018 Sergisi, Özdoğan Matbaa Yayın Ankara, ss. 12-16
- YURT ANSİKLOPEDİSİ (1981), “Cilt-1”, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, ss. 592, 609, 612.
- YURTOĞLU Nadir (2015), “Kalkınmanın Önemli Bir unsuru, Kuruluşundan 50. Yılına Türkiye’de Çimento Sanayi (1910-1960)”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 31 (92), ss. 119.
- ZENGİN Ersoy (2015), “Tophane-i Amire’den İmalat-ı Harbiye’ye Osmanlı Devleti’nde Harp Sanayii (1861-1923)”, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Erzurum, Doktora Tezi, ss. 167, 174-179.
- ZİYYLAN Aytekin (1998), “Rüzgâr Tüneli, Savunma Sanayii, Atatürkçülük”, ASELSAN Dergisi, Sayı 48, Kasım, ss. 37.

İnternet Kaynakları

- Url-1 <https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf>
ET. 21.10.2021.
- Url-2 <http://ticcih.org/about/about-ticcih/dublin-principles/>
ET. 15.08.2021.
- Url-3 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
ET. 07.09.2021.
- Url-4 <https://sozluk.gov.tr/>
ET. 11.05.2021.
- Url-5 <https://www.so-rummet.se/fakta-artiklar/angmaskinen-mojliggjorde-den-industriella-revolutionen>
ET. 10.10.2021.
- Url-6 <https://sozluk.gov.tr/>
ET. 11.05.2021.
- Url-7 <https://www.icomos.org/18thapril/2006/nizhny-tagil-charter-e.pdf>
ET. 21.10.2021.

- Url-8 <https://ticcih.org/>
ET. 07.09.2021.
- Url-9 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0914779001536912340.pdf
ET. 07.09.2021.
- Url-10 <https://www.erih.net/>
ET. 07.09.2021.
- Url-11 <http://www.e-faith.org/>
ET. 07.09.2021.
- Url-12 <http://www.docomomo-tr.org/hakkinda>
ET. 07.09.2021.
- Url-13 <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomos&dil=tr>
ET. 07.09.2021.
- Url-14 <http://www.docomomo-tr.org/hakkinda>
ET. 07.09.2021.
- Url-15 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>
ET. 10.09.2021.
- Url-16 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>
ET. 10.09.2021.
- Url-17 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120313-6.htm>
ET. 21.10.2021.
- Url-18 <http://www.eskiistanbul.net/1097/sutluce-mezbahasi>
ET. 21.10.2021.
- Url-19 <https://halic.com/tr/>
ET. 21.10.2021.
- Url-20
[http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.p
df](http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf)
ET. 21.10.2021.
- Url-21
[http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.p
df](http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.p
df)
ET. 21.10.2021.

- Url-22 http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
ET. 21.10.2021.
- Url-23 <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/832/rec/6>
ET. 12.12.2021.
- Url-24 <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/2397/rec/3>
ET. 12.12.2021.
- Url-25 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/loe/trindex.htm>
ET. 01.01.2022.
- Url-26 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/jan/trindex.htm>
ET. 01.01.2022.
- Url-27 <https://www.arkitektuel.com/hermann-jansenin-ankara-planli/>
ET. 05.01.2022.
- Url-28 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/sta/trindex.htm>
ET. 01.01.2022.
- Url-29 <https://v3.arkitera.com/h46008-planli-gecmisten-plansiz-gelecege.html>
ET. 02.01.2022.
- Url-30 <https://v3.arkitera.com/h46008-planli-gecmisten-plansiz-gelecege.html>
ET. 10.02.2022.
- Url-31 https://www.zmo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=27729&tipi=5&sube=0
ET. 18.01.2022.
- Url-32 <https://www.google.com/maps/@39.9389896,32.796245,18z>
ET. 11.10.2021.
- Url-33 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/mgc/bie/trindex.htm>
ET. 08.10.2021.
- Url-34 <https://www.google.com/maps/@39.9389896,32.796245,18z>
ET. 04.09.2021.
- Url-35 <https://www.google.com/maps/@39.9389896,32.796245,18z>
ET. 17.05.2021.
- Url-36 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/mgc/ham/trindex.htm>
ET. 29.10.2021.

Url-37

<https://www.google.com/maps/@39.9393449,32.7946794,171m/data=!3m1!1e3>

ET. 30.12.2021.

Url-38

<https://www.google.com/maps/@39.9450735,32.7954663,660m/data=!3m1!1e3>

ET. 05.01.2022.

Url-39

<https://www.google.com/maps/@39.9401108,32.7959364,78m/data=!3m1!1e3>

ET. 29.01.2022.

Url-40

<https://www.google.com/maps/@39.9402058,32.7990568,460m/data=!3m1!1e3>

ET. 09.02.2022.

Url-41

<https://www.google.com/maps/@39.9402058,32.7990568,460m/data=!3m1!1e3>

ET. 13.12.2021.

Url-42

<https://www.google.com/maps/@39.9548032,32.6504076,1321m/data=!3m1!1e3>

ET. 14.12.2021.

Url-43 <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=22>

ET. 14.12.2021.

Url-44 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/ver/trindex.htm>

ET. 03.03.2022.

Url-45 <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=25>

ET. 04.02.2022.

Url-46 <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=25>

ET. 04.02.2022.

Url-47 <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=3&MenuID=25>

ET. 04.02.2022.

Url-48 <http://enstitu.turkseker.gov.tr/tohum-isleme-fabrikasi/>

ET. 04.02.2022.

Url-49 <http://enstitu.turkseker.gov.tr/tohum-isleme-fabrikasi/>

ET. 04.02.2022.

Url-50 <http://enstitu.turkseker.gov.tr/tohum-isleme-fabrikasi/>

ET. 04.02.2022.

- Url-51 <http://emaf.turkseker.gov.tr/>
ET. 05.02.2022.
- Url-52 <http://emaf.turkseker.gov.tr/>
ET. 05.02.2022.
- Url-53 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/204717>
ET. 08.10.2021.
- Url-54 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/204718>
ET. 08.10.2021.
- Url-55 <https://twitter.com/AntolojiAnkara/status/997501519556726785/photo/1>
ET. 20.09.2021.
- Url-56 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>
ET. 08.10.2021.
- Url-57 <https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/id/1640/rec/1>
ET. 08.10.2021.
- Url-58 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>
ET. 08.10.2021.
- Url-59 <http://www.kavaklidere.com/tr>
ET. 04.03.2022.
- Url-60 <http://www.kavaklidere.com/tr>
ET. 04.03.2022.
- Url-61 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>
ET. 08.10.2021.
- Url-62
<https://www.google.com/maps/@39.9393125,32.793466,460m/data=!3m1!1e3>
ET. 20.04.2022.
- Url-63
<https://www.google.com/maps/@39.9671555,32.5766748,660m/data=!3m1!1e3>
ET. 20.04.2022.
- Url-64 <https://vizyonhabergazetesi.com/fevzi-gultuna-dursun-cavus-ve-silolar/>
ET. 16.03.2022.
- Url-65 <https://vizyonhabergazetesi.com/fevzi-gultuna-dursun-cavus-ve-silolar/>
ET. 16.03.2022.
- Url-66 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>
ET. 08.10.2021.

Url-67

<https://www.google.com/maps/@39.5875916,32.1407358,664m/data=!3m1!1e3>

ET. 19.04.2022.

Url-68

<https://www.google.com/maps/@39.9425265,32.766188,460m/data=!3m1!1e3>

ET. 19.04.2022.

Url-69 <https://www.tmo.gov.tr/fotogtaf-arsivi>

ET. 14.04.2022.

Url-70

<https://www.google.com/maps/@39.9385244,32.8609336,130m/data=!3m1!1e3>

ET. 17.03.2022.

Url-71

<https://www.google.com/maps/@39.9087368,32.8569037,156m/data=!3m1!1e3>

ET. 28.03.2022.

Url-72

<https://www.google.com/maps/@40.0036054,32.9288631,551m/data=!3m1!1e3>

ET. 24.03.2022.

Url-73

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/search/searchterm/%C3%A7ubuk%20baraj%C4%B1>

ET. 08.10.2021.

Url-74 <https://www.anfa.com.tr/hizmetlerimiz/parklarimiz/cubuk-1-rekreasyon-alani/>

ET. 19.10.2021.

Url-75

<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/search/searchterm/%C3%A7ubuk%20baraj%C4%B1>

ET. 21.10.2021.

Url-76 <https://www.arkiv.com.tr/proje/cubuk-baraj-gazinosu/6214>

ET. 21.10.2021.

Url-77 <https://lcivelekoglu.blogspot.com/2013/11/3-kasim-77-yil-once-bugun-ankara-cubuk.html>

ET. 21.10.2021.

- Url-78 <https://aski.gov.tr/tr/HABER/Ankarada-B%C4%B1r-Tar%C4%B1h-Canlan%C4%B1yor-Mansur-Yavastan-Cumhur%C4%B1yet-Donem%C4%B1n%C4%B1n-Ilk-Baraj%C4%B1-Cubuk-1-Ic%C4%B1n-Ozel-Ac%C4%B1l%C4%B1s/355>
ET. 15.05.2022.
- Url-79 <https://www.google.com/maps/@39.9564648,32.8593571,187m/data=!3m1!1e3>
ET. 11.04.2022.
- Url-80 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/was/trindex.htm>
ET. 17.09.2021.
- Url-81 <https://ilerihaber.org/icerik/baslik-78223.html>
ET. 15.04.2022.
- Url-82 <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=5655>
ET. 04.08.2021.
- Url-83 <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=11585>
ET. 07.11.2021.
- Url-84 <https://www.google.com/maps/@39.937342,32.8350429,384m/data=!3m1!1e3>
ET. 20.12.2021.
- Url-85 <https://yiyegeze.com/mke-sanayi-ve-teknoloji-muzesi-muze-binasi-koleksiyon-parcalari-gezilecek-yerler-ve-ulasim>
ET. 25.03.2022.
- Url-86 <https://www.google.com/maps/@39.9462842,32.688294,1168m/data=!3m1!1e3>
ET. 18.04.2022.
- Url-87 <https://www.savunmasanayiidergilik.com/tr/HaberDergilik/THK-Etimesgut-Ucak-Fabrikasi-nin-ilk-ucagi-78-yil-once-bugun-havalandi>
ET. 21.01.2022.
- Url-88 <https://studyinturkey.net/turk-hava-kurumu-universitesi/>
ET. 14.03.2022.
- Url-89 <https://thkteknik.com/tesislerimiz.php#prettyPhoto>
ET. 08.04.2022.

Url-90

<https://www.google.com/maps/@39.9361855,32.7819553,396m/data=!3m1!1e3>

ET. 18.03.2022.

Url-91

<https://www.google.com/maps/@39.9376578,32.8251024,321m/data=!3m1!1e3>

ET. 18.03.2022.

Url-92 <http://www.mimarlarodasiankara.org/download/artTesOneri.pdf>

ET. 20.10.2021.

Url-93 <https://www.art.gov.tr/hakkimizda>

ET. 20.10.2021.

Url-94 <http://www.mimarlarodasiankara.org/download/artTesOneri.pdf>

ET. 20.10.2021.

Url-95 <https://www.art.gov.tr/hakkimizda>

ET. 20.10.2021.

Url-96 <http://www.mimarlarodasiankara.org/download/artTesOneri.pdf>

ET. 20.10.2021.

Url-97

<https://www.google.com/maps/@39.945672,32.8288603,460m/data=!3m1!1e3>

ET. 16.02.2022.

Url-98

<https://www.google.com/maps/@39.9330467,32.7863485,551m/data=!3m1!1e3>

ET. 19.02.2022.

Url-99 <https://www.youtube.com/watch?v=b7UqNtZD89E>

ET. 24.03.2022.

Url-100 <https://www.mke.gov.tr/tr/gazi-fisek-fabrikasi/sayfalar/30-07-2021-gazi-fisek-hakkinda>

ET. 21.03.2022.

Url-101

<https://www.google.com/maps/@39.941919,32.9051421,1135m/data=!3m1!1e3>

ET. 15.01.2022.

Url-102

https://www.google.com/maps/place/Mke+Maksam+Makine+ve+Teknoloji+Fabrikas%C4%B1+M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BC%4%9F%C3%BC/@39.943209,32.90829,3a,75y,90t/data=!3m8!1e2!3m6!1sAF1QipP756KLEFTQlkw_-hvi0AwVIOV9seeTDWumG8!2e10!3e12!6shhttps:%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipP756KLEFTQlkw_-hvi0AwVIOV9seeTDWumG8%3Dw152-h86-k-no!7i1600!8i900!4m5!3m4!1s0x0:0xdc8fe8d13112067d!8m2!3d39.9420504!4d32.907557

ET. 14.03.2022.

Url-103

<https://www.google.com/maps/@39.91515,32.9740333,661m/data=!3m1!1e3>

ET. 03.10.2021.

Url-104 <https://www.mke.gov.tr/tr/kapsul-fabrikasi/sayfalar/30-07-2021-kapsul-fabrikasi-hakkinda>

ET. 19.11.2021.

Url- 105 <https://www.mke.gov.tr/tr/kapsul-fabrikasi/sayfalar/30-07-2021-kapsul-fabrikasi-hakkinda>

ET. 20.08.2021.

Url-106 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>

ET. 14.04.2021.

Url-107 <https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/geb/ind/gas/trindex.htm>

ET. 19.03.2021.

Url-108 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>

ET. 20.02.2021.

Url-109 <http://www.mimarlarodasi Ankara.org/ego/index.php-Did=8.htm>

ET. 06.10.2021.

Url-110 <http://www.mimarlarodasi Ankara.org/ego/index.php-Did=8.htm>

ET. 06.10.2021.

Url-111 <http://www.mimarlarodasi Ankara.org/ego/index.php-Did=8.htm>

ET. 06.10.2021.

Url-112 <http://www.mimarlarodasi Ankara.org/ego/index.php-Did=8.htm>

ET. 06.10.2021.

- Url-113 <https://www.merkezankara.com.tr/>
<https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/is-makineleri-ezdi-geci-ankarada-agac-katliami-492322>
ET. 04.03.2022.
- Url-114
<https://www.google.com/maps/@39.9317884,32.8495488,353m/data=!3m1!1e3>
ET. 20.02.2022.
- Url-115 <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/98266>
ET. 14.01.2022.
- Url-116 <https://www.vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler/Cer-Modern-Sanatlar-Merkezi.aspx>
ET. 20.05.2022.
- Url-117 <https://www.vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler/Cer-Modern-Sanatlar-Merkezi.aspx>
ET. 20.05.2022.
- Url-118 <https://www.cermodern.org/hizmetler.html>
ET. 17.03.2022.
- Url- 119 <https://www.vitracagdasmmimarlikdizisi.com/projeler/Cer-Modern-Sanatlar-Merkezi.aspx>
ET. 20.05.2022.
- Url-120
<https://www.google.com/maps/@39.9310116,32.758233,872m/data=!3m1!1e3>
ET. 11.01.2022.
- Url-121
<https://libdigitalcollections.ku.edu.tr/digital/collection/FKA/search/searchterm/ankara%20%C3%A7imento>
ET. 18.03.2022.
- Url-122 <https://holding.gama.com.tr/tr/>
ET. 14.11.2021.
- Url-123 <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=12121>
ET. 20.04.2022.

Url-124

https://www.google.com/maps/uv?pb=!1s0x14d348e7f3ee6b81%3A0xb063eecedc22f7f9!3m1!7e115!4shttps%3A%2F%2Fh5.googleusercontent.com%2Fp%2FAF1QipNkkoW_5eCGny-qwLFTK50e9FVVbH4Ye1r-wG8u%3Dw378-h200-k-no!5slimak%20ankara%20%20C3%A7imento%20-%20Google%27da%20Ara!15sCgIgAQ&imagekey=!1e10!2sAF1QipOFCnyCbYpIz7CfvZWHbhRsTsntVBmRaaxl-IM7&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwj-3pSqmNv4AhVWQvEDHb29CvEQoip6BAhIEAM&cshid=1656798889295123

ET. 24.12.2021.

Url-125 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>

ET. 02.01.2022.

Url-126 <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/255288>

ET. 04.06.2022.

Url-127

https://www.goethe.de/ins/tr/ank/prj/urs/ins/tr/ank/pro/urbanspaces/web/mustergut_1_gr.jpg

ET. 14.04.2022.

Url-128 <http://mimdap.org/2015/01/cubuk-barajy-kaderine-terk-edildi/>

ET. 20.03.2022.

Url-129 <https://www.merkezankara.com.tr/>

ET. 01.01.2022.

Url-130 <http://www.mimarlarodasiankara.org/index.php?Did=12121>

ET: 29.04.2022.

Url-131 <https://www.vitracagdasmimarlikdizisi.com/projeler/Cer-Modern-Sanatlar-Merkezi.aspx>

ET. 18.01.2022.

Url-132 <https://www.anfa.com.tr/hizmetlerimiz/parklarımız/cubuk-1-rekreasyon-alani/>

ET. 06.04.2021.

Url-133

https://www.google.com/maps/uv?pb=!1s0x14d3492779945d43%3A0x884a2ef1d28f8ca2!3m1!7e1!4s%2Fmaps%2Fplace%2Fasi%2Bk%25C3%25BCnefesi%2F%4039.939701%2C32.7961623%2C3a%2C75y%2C337.41h%2C90t%2Fdata%3D*213m4*211e1*213m2*211sNx0uHClf407hchhyfZlPg*212e0*214m2*213m1*211s0x14d3492779945d43%3A0x884a2ef1d28f8ca2%3Fsa%3DX!5sasi%20k%C3%BCnefesi%20-%20Google%27da%20Ara!15sCgIgAQ&imagekey=!1e2!2sNx0uHClf407hchhyfZlPg&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwj8par62d_4AhXgQPEDHYCdD0UQpx96BAhYEAg&cshid=1656953814844502

ET. 11.08.2021.

Url-134 https://twitter.com/ozanvural_/status/983777041165246464/photo/1

ET. 18.10.2021.

Url-135 <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2863.pdf>

ET. 09.05.2022.

17	Gaz Maskesi Fabrikası	Mamak	1932-1935	Bilmiyor	Keniz Cemiyeti/Auergetelche ft Şirketi	Tarhi, Teknik ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değeri	Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü	MKEK	Gaz Maskesi Üretimi	Gaz Maskesi Fabrikası	Tescilsiz	Mevcut	X
18	AOÇ Bira Fabrikası Sitosu	Yenimahalle	1933	Bilmiyor	TTA AŞ - Forment-Clavier Şirketi	Tarhi, Çevresel ve Teknik Değer	TTA AŞ.	TCDD	Tahli Maddeleri Depolama	Atıl (1980's yıllar)	Tescilli (2013/567)	Mevcut	X
19	AOÇ Bira Fabrikası	Yenimahalle	1933-1934	Ernst Egli / Dr. Klager	TTA AŞ - Bilmiyor	Tarhi, Çevresel, Mimari/Sanatsal, Simgesel Değer	TTA AŞ.	Sümer Holding	Bira Üretimi	Sümerbank Merkez Binası (2018)	Tescilli (2013/568)	Mevcut	X
20	Ankara Merkez Sitosu	Sihhiye	1933-1937	Bilmiyor	Ziraat Bankası/MİAG	Tarhi ve Teknik Değer	Ziraat Bankası	X	Tahli Maddeleri Depolama	X	Tescilsiz	Yıkılmıştır (1986)	Ankara Adıyısı
21	Su Süzgeci	Ahıncık	1935-1936	Bilmiyor	Nafia Vekaleti/Hochstef Şirketi	Teknik, Özgünlük, Tarhi, Mimari/Sanatsal ve Endüstriyel Değeri	Sular Müresi	TOKİ	İğne Suyu Filtresi ve Temiz	X	Tescilsiz	Yıkılmıştır (2013)	Boş (TOKİ Ticaret-Konut Alanı)
22	AOÇ Bira Fabrikası Hamamı	Yenimahalle	1936-1938	Ernst Egli	Gazi Orman Çiftliği Müdürlüğü/Bilmiyor	Mimari, Sanatsal ve Özgünlük, Grup Değeri	AOÇ	AOÇ	Hamam	AOÇ Hamamı Müzesi (2016) Yaban Hayatı Tanıtım Müzesi (2021)	Tescilli (1988/463)	Mevcut	X
23	AOÇ Bira Fabrikası Lokantası	Yenimahalle	1937	Ernst Egli	Gazi Orman Çiftliği Müdürlüğü/Bilmiyor	Mimari/Sanatsal, Özgünlük ve Grup Değeri	AOÇ	AOÇ	Lokanta ve Bira Salonu	X	Tescilli (2014/1367)	Yıkılmıştır (2013)	Boş
24	AOÇ Bira Fabrikası Memur ve İşçi Konutları	Yenimahalle	1937	Ernst Egli	Gazi Orman Çiftliği Müdürlüğü/Bilmiyor	Mimari/Sanatsal, Özgünlük, Kültürel ve Grup Değeri	AOÇ	AOÇ	Konut	Personel Lojmanı	Tescilli (2014/1367)	Mevcut	X
25	Çubuk Barajı Göçümezi	Ahıncık	1937-1938	Theodore Leveau	Nafia Vekaleti/Bilmiyor	Özgünlük, Mimari/Sanatsal, Kültürel, Çevresel ve Tarhi	Nafia Vekaleti	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Yarık Lokanta Sosyal Tesis	X	Tescilsiz	Yıkılmıştır (2016)	Boş
26	Çubuk Barajı Atatürk Evi	Ahıncık	1938 öncesi	Theodore Leveau	Nafia Vekaleti/Bilmiyor	Tarhi, Özgünlük, Mimari/Sanatsal ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değeri	Nafia Vekaleti	Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü	Konut	Atatürk Evi Müzesi (2020)	Tescilsiz	Mevcut	X
27	Etimesgut Upak Fabrikası	Etimesgut	1939-1942	Bilmiyor	THK/Bilmiyor	Tarhi, Teknik, Endüstriyel ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değeri	THK	Malye Hazinesi, THK ve Özel Şahıslar	Upak Üretimi ve Revizyonu	THK Üniversitesi, Türkçüsu Genel Müdürlüğü, THK Upak Akademisi (2011)	Tescilsiz	Mevcut	X
28	Polatlı Sitosu	Polatlı	1940-1947	Bilmiyor	Ziraat Bankası/Forment-Clavier Şirketi	Tarhi, Teknik, Çevresel, Simgesel, İşlevsel Kullanılabilirlik Değeri	Ziraat Bankası	Polatlı Belediyesi	Tahli Maddeleri Depolama	Sosyal ve Kültürel Tesis (2011)	Tescilli (2010/5452)	Mevcut	X
29	İnşaatlar İmalhanesi	Ahıncık	1940'lar	Ahmet Yapanar	TTA AŞ /Bilmiyor	Mimari/Sanatsal ve Teknik Değer	TTA AŞ.	X	Tekel Üretimini Depolaması, Rahi ve Şarap İmalatı	X	Tescilsiz	Yıkılmıştır (1970's yıllar)	Ankara Adıyısı
30	Sincan Sitosu	Sincan	1941	Bilmiyor	Toprak Mahsulleri Ofisi/Bilmiyor	Tarhi ve Teknik Değer	Toprak Mahsulleri Ofisi	X	Tahli Cümleri Depolama	X	Tescilsiz	Yıkılmıştır (2016)	Sincan Demokrasi Parkı
31	Ankara Upak Motoru Fabrikası	Yenimahalle	1945-1948	Bilmiyor	THK/De Havilland Aircraft Şirketi	Tarhi, Endüstriyel, Teknik ve İşlevsel/Kullanılabilirlik Değeri	THK	Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.	Upak Motoru Üretimi	Traktör Fabrikası	Tescilsiz	Mevcut	X
32	Ankara Rüzgar Tüneli	Yenimahalle	1947-1950	Bilmiyor	MEB Halat Şirketi	Tarhi, Endüstriyel, Teknik, Özgünlük, İşlevsel/Kullanılabilirlik Değeri	MSB	Malye Hazinesi	Aerodinamik Test	Aerodinamik Test	Tescilsiz	Mevcut	X
33	Güvercinlik Sitosu	Etimesgut	1950-1958	Bilmiyor	TMO/Simon Handling Engineers Ltd. Christian&Nielsen Şirketi	Tarhi, Teknik, Çevresel ve Simgesel Değer	Toprak Mahsulleri Ofisi	Toprak Mahsulleri Ofisi	Tahli Maddeleri Depolama	Silo	Tescilsiz	Mevcut	X
34	Şeker Fabrikası Yeterleşki İdari Yönetim Binası	Etimesgut	1950'ler	Bernhard Pfau	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi/Bilmiyor	Tarhi, Endüstriyel, Grup ve Mimari/Sanatsal Değer	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Ofis	Ofis	Tescilli (2020/25)	Mevcut	X

	Yıkılan Yapılar		İlk İşlevi İle Kullanılan Yapılar		Yeniden İşlevlendirilen Yapılar		İşlevi Tartışmalı Olan Yapılar		Atıl Durumda Olan Yapılar
--	-----------------	--	-----------------------------------	--	---------------------------------	--	--------------------------------	--	---------------------------

35	EGO Hangarları	Altındağ	1952-1954	Bilinmiyor	Ankara Belediyesi Almarvi'dan bir firma (hakkında bilgi edilememiştir.)	Kültürel, Tarih, Teknik ve Mimari/Sanatıl Değer	Ankara Belediyesi	X	Depo ve Bakım-Otaram	X	Tescilsiz	Yıldırım (2016)	Merkez Ankara Ticari ve Konut Projesi
36	Gazı Fiyek Fabrikası	Etimesgut	1955-1957	Bilinmiyor	MKEK/Wayss&Freytag ve Susul Dagdelen Şirketi	Tarih, Teknik ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değer	MKEK	MKEK	Hafif Sıh İçin Fiyek Üretimi	Fiyek Fabrikası	Tescilsiz	Mevcut	X
37	AOÇ Süt Fabrikası	Yenimahalle	1957	Bilinmiyor	Gazı Orman Çiftliği Madencilik Almarvi'dan bir firma (hakkında bilgi edilememiştir.)	Tarih ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değer	AOÇ	AOÇ	Pastörize Süt ve Süt Ürünleri Üretimi	Süt ve Süt Ürünleri Fabrikası	Tescilli (2014/1261)	Mevcut	X
38	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lokanta ve Süsme Binası	Etimesgut	1958-1960	Nam Bektoğlu	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih, Grup ve Mimari/Sanatıl Değer	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Sosyal Tesis	Sosyal tesis	Tescilli (2020/25)	Mevcut	X
39	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Ana Binası	Etimesgut	1958-1962	Bilinmiyor	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih, Çevresel ve Kültürel Değer	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Şeker Üretimi	Şeker Üretimi	Tescilli (2020/25)	Mevcut	X
40	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Lomalar	Etimesgut	1959	Nam Bektoğlu	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih, Kültürel ve Grup Değeri	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Konut	Konut	Tescilsiz	Mevcut	X
41	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Şeker Enstitüsü (A,B,C Binalar)	Etimesgut	1962-1965	Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Heggeler	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih, Grup, Öğretici ve Mimari/Sanatıl Değer	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Tarimsal ve Teknolojik Araştırma-Geliştirme	Tarimsal ve Teknolojik Araştırma-Geliştirme	Tescilli (2020/25)	Mevcut	X
42	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Elektronik Aygıt Fabrikası	Etimesgut	1965-1977	Bilinmiyor	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih ve Grup Değeri	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Ölçü ve Test Aygıt Üretimi	Ölçü ve Test Aygıt Üretimi	Tescilsiz	Mevcut	X
43	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Makine Fabrikası	Etimesgut	1968	Bilinmiyor	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih ve Grup Değeri	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Makine ve Tesis İmalat	Çelik Konstrüksiyon ve Talaş İmalat, Makine İmalat	Tescilsiz	Mevcut	X
44	Güvercinlik Havazan Fabrikası	Etimesgut	1969	Bilinmiyor	EGO/Bilinmiyor	Tarih, Teknik ve İşlevsel Kullanılabilirlik Değeri	EGO	X	Havazan Üretimi	X	Tescilsiz	Yıldırım (1990)	EGO Genel Müdürlüğü Doğalgaz Eğitim Tesisi
45	Şeker Fabrikası Yerleşkesi Tohum İşleme Fabrikası	Etimesgut	1976	Bilinmiyor	Türkiye Şeker Fabrikaları AŞ, Bilinmiyor	Tarih ve Grup Değeri	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Türkiye Şeker Fabrikası Anonim Şirketi	Ham Tohum Üretimi	Ham Tohum Üretimi	Tescilsiz	Mevcut	X

	Yıkılan Yapılar		İlk İşlevi İle Kullanılan Yapılar		Yeniden İşlevlendirilen Yapılar		İşlevi Tartışmalı Olan Yapılar		Atıl Durumda Olan Yapılar
--	-----------------	--	-----------------------------------	--	---------------------------------	--	--------------------------------	--	---------------------------